SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · THE SAYAKBAY KARALAEV VARIANT

TÜRKÇE METİN · İNGİLİZCE EDEBÎ ÇEVİRİ
TURKISH TEXT · ENGLISH LITERARY TRANSLATION

CİLT XIV · CADI KIŞI VE YARILAN BENT

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

Türkçe metni ve İngilizce edebî çevirisiyle karşılıklı iki sütun hâlinde
With the Turkish text and its English literary translation in facing columns

CİLT XIV

Bölüm 1 · Talas Önünde Kızılca Kıyamet
Bölüm 2 · Cadı Kışı ve Susuz Kuşatma
Bölüm 3 · Yarılan Bent ve Tek Gözlü Devler

Bu kitaptaki metin, telif korumasına tabi olmayan halk edebiyatı (folklor) niteliğindeki destan mısralarından ibarettir.

Kaynak baskı: «Семетей» эпосу — Саякбай Каралаевдин айтымында (1-китеп). «Turar» Yayınevi, Bişkek 2013 (haz. A. Jaynakova; genel red. A. Akmataliev). Kaynak baskının telifli editoryal katmanları — ön söz ve son söz, bilimsel açıklamalar, sözlük bölümü ve Theodor Herzen'in illüstrasyonları — bu yayına alınmamıştır.

Türkçe edebî çeviri, İngilizce edebî çeviri, ön söz, bölüm özetleri, kapak ve iç tasarım bu yayın için özgün olarak üretilmiştir. Bu baskı, Türkçe metni ve İngilizce edebî çevirisini karşılıklı sütunlar hâlinde sunan iki dilli baskıdır. © Gazâ'nın Neferi, 2026. Kaynak gösterimi, folklor eserlerinin kullanımına ilişkin dürüst uygulama gereğince yapılmıştır.

Bu cilt, üçlemenin yaklaşık 316.000 mısralık «Semetey» bölümünün 138.961–149.690 mısralarını kapsar.

ÖN SÖZ

Manas göçtü; ama ocağı sönmedi. Elinde destan, dilinde ant taşıyan Kırgız, kaybettiği hanın yasını bir başka hikâyeyle sağalttı: babasız doğan, sürgünde büyüyen, atalar yurdunu geri almak için tek başına yola çıkan bir oğulun hikâyesiyle. «Semetey», üçlemenin ikinci kitabıdır; yasın, vefanın ve dönüşün destanıdır.

Sayakbay Karalaev'in dilinden yazıya geçirilen bu varyantta Semetey'in hikâyesi, Manas'ın ölümünün hemen ertesinde başlar. Abıke ile Köböş'ün ihaneti, Kanıkey'in bebeğini koynuna alıp Buhara'ya kaçışı, yetimin dedesinin sarayında soyundan habersiz büyüyüşü ve kanının çağırdığı gün Talas'a dönüşü — bunların hepsi, sözlü geleneğin en usta anlatıcısının nefesiyle, kesintisiz bir ırmak gibi akar.

Bu dizide Karalaev varyantının «Semetey» bölümünü, Kırgızca aslının Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyoruz. Transliterasyonda Türk okurunun gözüne yatkın bir yazım benimsendi; çeviride ise mısra bütünlüğü korunarak destanın epik sesi Türkçede yeniden kuruldu. Her bölümün başında iki paragraflık bir özet ve okuru bekleyen olayları toplayan kısa bilgi kutuları yer alıyor.

Söz atadan oğula geçti; kitap da elden ele geçsin.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

PREFACE

Manas has passed; but his hearth was not extinguished. The Kyrgyz, bearing the epic in their hands and the oath upon their tongues, healed their mourning for the lost khan with another story: the story of a son born fatherless, raised in exile, who set out alone to win back the land of his fathers. «Semetey» is the second book of the trilogy; it is the epic of mourning, of loyalty, and of return.

In this variant, taken down from the lips of Sayakbay Karalaev, the story of Semetey begins in the immediate wake of Manas's death. The treachery of Abıke and Köböş, Kanıkey's flight to Bukhara with her infant clasped to her breast, the orphan growing up in his grandfather's palace unaware of his lineage, and his return to Talas on the day his blood called him — all of this flows like an unbroken river on the breath of the oral tradition's greatest narrator.

In this bilingual edition we present the «Semetey» portion of the Karalaev variant with the Turkish literary translation and its English literary rendering in facing columns, verse against verse. The English preserves the integrity of each line and rebuilds the epic voice anew, keeping proper names in their original spelling and the formulaic refrains as living repetitions. At the head of each chapter stand a two-paragraph summary and brief fact-boxes gathering the events that await the reader.

The word passed from father to son; may the book too pass from hand to hand.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

KİTABIN PLANI

I	Talas Önünde Kızılca Kıyamet	Cilt XIV — bu ciltte
2	Cadı Kışı ve Susuz Kuşatma	Cilt XIV — bu ciltte
3	Yarılan Bent ve Tek Gözlü Devler	Cilt XIV — bu ciltte

BİRİNCİ BÖLÜM

Talas Önünde Kızılca Kıyamet

Konurbay, babası Alöökö'nün öcünü almak için Hıtay, Mançu ve Kalmuk ordularını ateşli söylevlerle ayağa kaldırır; Talas ile Keñ-Kol kuşatılır, yağma buyruğu verilir. Savaşın ilk kasırgasında Çubak oğlu Kançoro altı bin kargının altında kalıp tutsak düşme eşiğine gelir; Almambet oğlu Külçoro, Bölökbay ustanın onarıp Kanıkey'in kundakladığı sır tüfek Almabaş'la tek başına dalar, bir atışta Tagılık dahil altmış töreyi devirir ve kardeşlik yeminiyle bağlanacağı yoldaşını ölümün ağzından çeker. Mançu hanı Ezkara ile Konurbay, iki çoroyu diri diri bağlayıp Çon-Beecin zindanına sürme emrini verir.

Kuşatma haberi üzerine Semetey, ihtiyar Bakay, Argın hanı Sarı Han ve Eştek beyi Camgırçı ile bütün Kırgız-Argın ordusunu savaşa sokar; Kız Saykal'dan on aylık kargı düellosuyla kazanılmış tulpar Taybuurul'un destanı anlatılır. Semetey ordunun ortasını yara yara ilerlerken kanatlarda Külçoro, Kançoro, Bakay, Sarı Han ve Camgırçı kırgın salar; başsız gövdeler, sahipsiz atlarla dolan meydanda Ezkara, Semetey'in heybetine hayran kalıp "keşke öz oğlum olsaydı" diye hayıflanır. On dört gün on dört gece süren boğuşmanın sonunda iki çoro kardeşlik ahdi tazeler, Konurbay ise Talas'ı kökünden kazıma yeminiyle Algara'sını meydana sürer.

KÜNYE — KEY FACTS

- Konurbay (Kalça), Alöökö'nün oğludur ve Manas'ın babasını öldürmesinin kan davasını gütmektedir; hedefi Talas'ı yakıp Semetey ile Külçoro'yu tutsak etmektir.
- Külçoro'nun sır tüfeği Almabaş, babası Almambet'ten kalmış, usta Bölökbay tarafından onarılmış ve Kanıkey tarafından savaşa hazırlanmıştır; tek atışı altmış töreyi devirir.
- Kançoro (Çubak oğlu) bu bölümde iki kez kuşatılıp tutsaklığın eşiğine gelir; her ikisinde de onu Külçoro kurtarır ve ikisi kardeşlik yemini eder.
- Semetey'in bindiği Taybuurul (Ar Buurul), Manas'ın Kız Saykal'dan kazandığı, Algara ve Kılkara ile kardeş soylu bir tulpardır; Kanıkey tarafından gizlice yetiştirilmiştir.
- Kırgız ordusuna ihtiyar Bakay, Argın hanı Sarı Han ve Eştek beyi Camgırçı kendi kollarıyla katılır; Camgırçı'nın ordusu buğday taneleri üzerine ant içer.
- Mançu hanı Ezkara, Tagılık ve Karagul dahil altmış pehlivanının ölümüne ağıt yakarken Semetey'in heybetine hayran kalır.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
İnek tüyü kadar çok Hıtay,	*Hıtay many as the hairs on a cow's hide,*
Tele, diriniz kalmadan, topunuz çıkın.	*Tele, come out, all of you, till none is left alive.*
Tutuştu mu can koymayan,	*One who spares not his life once grappling begins,*
Bir domuzun etine	*One who at the flesh of a boar*
Bir yiyişte doymayan,	*Is not sated with a single bite,*
Yüzleşti mi can koymayan,	*One who spares not his life once face to face,*
Kullar içinde böylesi arslanınız çıksın.	*Let such a lion of yours come forth from among the slaves.*
At oynatan, yaya yürük,	*Prancing on horseback, swift on foot,*
138970 Tutuşacak düşmana rast geldik.	*We have met a foe to grapple with.*
Ey ahali, büyük kargaşa salın,	*O people, loose a great turmoil,*
Tokuşker'den Akayar,	*Akayar of Tokuşker,*
Dopdolu pehlivansın sen dahi,	*You too are a pehlivan brimming full,*
Şimdi coşup savaş sal hadi.	*Now surge up and loose the war, come.*
Şu kaynaşıp duran Burut'u	*That seething, swarming Burut —*
Durdurmadan yağmala hadi.	*Plunder him without pause, come.*
Çaresi bol, hünerliniz çıksın,	*Let your man of many remedies, your skilled one, come forth,*
Mızrakçıdan yamanınız çıksın,	*Let your fiercest of lancers come forth,*
Aman vermez arslanınız çıksın,	*Let your merciless lion come forth,*
138980 Düşmanın hilesini adamakıllı bilen	*Let your man who knows through and through*
eriniz çıksın.	*the enemy's guile come forth.*
Kırgını coşkuyla salın,	*Loose the slaughter with fury,*
Şu kahrolası Kırgız'ın	*Of those accursed Kirghiz*
Kızlarını yağma edin.	*Plunder the daughters.*
Kırlardan çullanıp kısrağını alın,	*Swarm down from the steppes and seize their mares,*
Yakına gelirse Burut'un	*If the Burut comes near,*
Beynini yumrukla ezin.	*Crush his brain with your fist.*
Asker kaynaşıp basarak	*Let the soldiers seethe and trample*
Göğe savrulsun toprak,	*Till the earth is flung to the sky,*
138990 Ölçüsüz yiğitlik gösterin,	*Show valor beyond all measure,*
Tek tüyünü koymadan Burut'un	*Leaving not a single hair of the Burut,*

Tümünü kırıp geçin.
Baştaki erlerini kırın,
Hepsini ganimet edin!»
Deyip, böylece, Konurbay:
Mançularım, hanlarım,
Üstün eren arslanlarım,
Düşmanın hilesini bilen erlerim,

Kükredik, kabardık,
Çarpışmayı sert salalım.
Beylerini toplayıp kıralım,
Kara halkını kul edelim.
Küheylanlarını kuşatalım,
Şu kahrolası Burut'un
Tebaasını yağmalayalım.
Yiğitliği ölçüsüz salalım,
Elinin hepsini kırıp,
Hazinesini alalım,
Kudurup duran Burut'a
Kırgını coşkuyla salalım.
Yağma koyup, akın salıp,
Ordu baskınını bol salıp,
Kırıp geçirip, ganimet alıp,
Kahrolası Burut'a
Topyekûn baskın açalım,
Atışıp başını keselim.
Ata binip kasıla kasıla,
Bir daha yelemez hâle getirelim.
Beecin'e baskın koyup
Bundan sonra kudurup
Gelemez hâle getirelim.
Talas'ını kuşatın,
Burut'u tümden kırıp
Obasını harap edin.
Büyüğüne kargaşa salın,
Ürkmeden vuruşup,
Hep birden basıp alın.
Ganimet edip fil alıp,
File yükleyip altın alıp,

Cut them all down entire.
Slay their foremost warriors,
Make booty of them all!»
Saying so, thus, Konurbay:
My Manchus, my khans,
My surpassing champion lions,
My warriors who know the enemy's guile,

We have roared, we have swelled,
Let us loose the clash full hard.
Let us gather their beys and slay them,
Let us make slaves of their common folk.
Let us round up their thoroughbred steeds,
Of that accursed Burut
Let us plunder the subject people.
Let us loose valor beyond measure,
Slaying the whole of their land,
Let us take their treasury,
Upon the raging Burut
Let us loose the slaughter with fury.
Setting plunder, loosing the raid,
Loosing army assault in plenty,
Cutting down, taking booty,
Upon the accursed Burut
Let us open assault entire,
Let us trade shots and cut off his head.
Mounted, swaggering in the saddle,
Let us leave him unable to gallop again.
Setting assault upon Beecin,
Let us leave him, raging
Hereafter, unable to come.
Lay siege to his Talas,
Cutting down the Burut entire,
Lay waste his encampment.
Loose turmoil on their great ones,
Fighting without flinching,
Trample and take all at once.
Taking elephants as booty,
Loading elephants with gold you take,

Kara gözlüden binini alıp,
Talas'ını kuşat, yerini al,
Elini darmadağın edip al,
Benim dediğim budur, görüp al!
Azaptan geri dönmeyen,
Sis gibi mızrak uzatın,
Durmadan altı ay vuruşsun.
Savaşa girersen kenardan gir,
Bu düşmanın en yamanı Semetey,
Bahadırım, pehlivan dedirtip,

Taking a thousand of the dark-eyed,
Besiege his Talas, seize his ground,
Scatter his land to ruin and take it,
This is my word — see it and take it! One who turns not back from torment,
Thrust out lances like a fog,
Let him fight six months without cease.
If you enter battle, enter from the flank,
The fiercest of this foe is Semetey, My bahadır, called pehlivan,

Ustalarım, arslanlarım,
Gayreti tam erlerim,
Külçoro'yu gözleyin!
İkisini yakalarsanız,
Akrebi tutmuş oluruz.
Tebaasını feryat ettirip,
Ganimete sonra kanarız,
Ganimet edip Burut'u
Kakan'a sürüp götürürüz.
Sözüm budur, pehlivanlar,
Yılmadan pek durup,
Boğuşmayı sert salın.
Bu kır sakallı koca Mançu,
Görklü arslanınız Konurbay,
Bunun öğüdünü tutun.
Baskını iyi sonuçlandırmaya,
Yüz tuttu mu baş kesmeye,
Kırgın edip, çığlık koparıp,
Kırıp geçirip aşmaya,
Mızrakta usta hünerliniz çıksın,

Kılıç değse gık demez,
Tayınız kalmadan, yamanınız çıksın.

Atışmayı bolca salanınız çıksın,
Yedi bin orduya saldırıp,

Çarpışmadan geri dönmeyen,

My masters, my lions,
My warriors of full zeal,
Keep watch for Külçoro!
If you seize the two of them,
We shall have caught the scorpion.
Setting their subjects to wailing,
We shall glut ourselves on booty after,
Making booty of the Burut,
We shall drive them off to Kakan.
This is my word, pehlivans,
Standing firm undaunted,
Loose the grappling full hard.
This grizzle-bearded old Manchu,
Your splendid lion Konurbay —
Hold to his counsel.
To bring the assault to a good end,
To cut off heads once it turns face-on,
Making slaughter, raising the shriek,
To cut down all and overrun,
Let your skilled master of the lance come forth,
One who grunts not when the sword strikes,
Let your fiercest come forth, till not a colt is left.
Let him who looses shot in plenty come forth,
One who charges an army of seven thousand,
Who turns not back from combat,

Ölümden geri durmayan,
Tuğ dibinde duranınız çıksın.

Ölse dahi sözü açık,
Çaresi tam, gözü açık,
İşte böylesi eriniz çıksın.
Bileği kalın, taş yürek,
Fil yapılı iri kıyım,
Kınsız kılıç kuşanan,
Kırgın dese hazırlanan,
Ölüm dese kaçmayan,
Büyücülüğü bilinen,
Koca hanın katında ün alıp,

Kütüğüne çizilen,
İçse kana doymayan,
Tutuştu mu can koymayan,
Anası Hintli aşüfte,
Sizinle güreşen sağ kalır mı?
Yağmalayıp yatıp kalalım!
Bir kul bizi eğdirip alabilir mi?
Yolu yok yerden yol bulan,
Dağı toz duman edenler,
Atı, ereni çok sınayıp,
Usta olmuş sınayıcılar,
El yöneten vezirlerim,
Kimsenin karşısında dayanamadığı,
Kurban olduğum pehlivanım,

Baskına karar verip durun.
Konurbay buyruk kıldı deyip,
Tüfek atıp, yay çekip,
Çalkalanıp vuruşun!
Bahadırınız, yaşlınız,
Düşmana karşı varın.
Kaplanınız, arslanınız,
Taşını toprağını savurup,
Kahrolası Burut'u
Yağmalayıp yatıp kalın.

Who shrinks not back from death,
Let him who stands at the banner's foot come forth.
His word plain even should he die,
Full of remedy, his eye open,
Let such a warrior of yours come forth.
Thick of wrist, heart of stone,
Elephant-built, huge of frame,
Girding a sheathless sword,
Making ready at the word slaughter,
Fleeing not at the word death,
Known for his sorcery,
Winning fame before the great khan,

Inscribed upon his ledger,
Never sated with blood when he drinks,
Sparing not his life once grappling begins,
His mother a Hindu wanton,
Can he who wrestles you stay alive? Let us plunder and lie down upon it!
Can any slave bend us down and take us?
Finders of roads where no road is,
They who turn mountains to dust and haze,
Having tried many a horse and warrior,
Testers grown masters of their craft,
My viziers who govern the land,
He whom none can stand against,
My pehlivan for whom I would be sacrificed,
Stand resolved upon the assault.
Saying Konurbay has given command,
Firing muskets, drawing bows,
Fight surging like a flood!
Your bahadırs, your elders,
Go out against the foe.
Your tigers, your lions,
Flinging up his stones and his soil,
The accursed Burut —
Plunder him and lie down upon it.

Oymalı sandık, on kilim,
Oynayarak kolayca basıp alırız,

Nogay'ın hâlini ben bilirim.
Harmanı sandık sandık, kırk kilim,

Bunun kıymetlisi Manas arslanı yok,
Kırgız'ın hâlini ben bilirim,
Kolayca kırıp basıp alırız.

Kırarsak ganimet bizimdir,
Kara ekinden pirinç çok,
Kahrolası Kırgız'da
Kalayından gümüş çok,
Boz tavşandan tilki çok,
Onda eşiğe yığılı mülkü çok,
Onda karasından hanı çok,
Onda kırda güttüğü malı çok.
Alırsan Hıtay, işte böyle,

Kahrolası Burut'un
Zorlu ganimeti, canı çok.
Yağmayı adamakıllı salalım,

Yorulmadan girip vuruşup,
Mızrağı çelik uçlunuz çıksın,

Altı bin erlik gücünüz var,

Aman vermez yamanınız çıksın.
Ustaların, arslanların,
Çarpışmanın hâli böyledir,
Saldırıp akın salın, erlerim!
Filin kaldıramayacağı Akayar,
Senin pehlivanlığın bir hayli.
Konurbay buyruk kılınca,
Çarpışmadan baş çevirmeden,
Basın deyip durunca,
Zorbası, pehlivanı,

Carved chests, ten carpets,
Playing, we shall trample and take with ease,
I know the state of the Nogay.
His threshing-floor chest upon chest, forty carpets,
He has no treasure like the lion Manas,
I know the state of the Kirghiz,
With ease we shall cut them down, trample and take.
If we slay, the booty is ours,
More rice than dark grain,
Among the accursed Kirghiz
More silver than tin,
More foxes than grey hares,
Much wealth heaped at his threshold there,
Many khans among his commons there,
Many herds he grazes on the steppe there.
If you take them, Hıtay, it is thus,

Of the accursed Burut
The hard-won booty and lives are many.
Let us loose the plunder through and through,
Entering the fight unwearied,
Let your lance-of-steel-point man come forth,
You have the strength of six thousand warriors,
Let your merciless fiercest come forth.
Your masters, your lions,
Such is the way of combat,
Charge and loose the raid, my warriors!
Akayar whom no elephant could lift,
Your prowess as pehlivan is great indeed.
When Konurbay gave command,
Turning no head away from combat,
As he kept saying: Trample them!
Their bullies, their pehlivans,

Beecinlinin kavgacısı,
At oynatan, yaya yürük,
Filin kaldıramayacağı Akayar,
Mançu hanı Ezkara,
Kara yağız Tagılık,
Kaynaşıp duran nice ulu,
Kükredi mi han namlı,
Topyekûn savaşa girerken,
Kahrolası Kalça'nın
Öteden beri âdetidir.
Nicesine masal çok söyleyip,
Kakan yurdu kalmadan,
Basın diye söyleyip,
Onbaşılar gürleyip,
Ellibaşı dikilip,
Binbaşısı çığrışıp,
Basacak çerisinin başına geçti,
Kara Kalmuk'u, Mançu'su.
Mızrağın ucu çarpıştı,
Konurbay buyruk kılınca,
İnsanın başı tokuştu.
Saf tutup dalgalanıp,

The brawlers of Beecin's people,
Prancing on horseback, swift on foot,
Akayar whom no elephant could lift,
The Manchu khan Ezkara,
Swarthy dark Tagılık,
Many a great one seething and swarming,
When the khan-famed one roars,
When entering war entire,
Of the accursed Kalça
It has been the custom from of old.
Telling many a one many tales,
Till none of the Kakan land remained,
Saying: Trample them!
The corporals thundering,
The captains-of-fifty rearing up,
His captains-of-a-thousand shrieking,
He took the head of the host set to trample,
His black Kalmuks, his Manchus.
The lance-points clashed together,
When Konurbay gave command,
The heads of men knocked together.
Forming ranks, surging in waves,

Sıra sıra kımıldayıp,
Ay alemli tuğ olup,
Tanrı yüzünü göstermesin!
Göğü yaran çığlık olup,
Pehlivanları önünde,
Bahadırları ucunda,
Mızraklısı ardında,
Kılıçlısı önünde.
Gök açık, yer kapalı,
Yer haykırıp orduyla dolup,
Yer kaynayan kalabalık olup,

Düşse kişinin çıkamayacağı
Demir zincirden ağ olup,

İçinde Kalça ulu olup,

Stirring row upon row,
Becoming banner with moon-finial,
May God not show His face!
Becoming a shriek that splits the sky,
Their pehlivans before them,
Their bahadırs at the fore-edge,
Their lancers behind,
Their swordsmen in front.
Sky open, earth covered,
The earth crying out, filled with the host,
Becoming a throng that makes the earth seethe,
Becoming a net of iron chain
From which no man who falls in can climb out,
Kalça the great one within it,

Cepken giymiş pehlivanı
Güçlü kavgayı saldı.
Oçogor sıkı atılıp,
Yayın sadağın okuna
Eceli gelen kul takılıp,
Kulak sağır eden uğultu olup,
Göğü yaran çığlık olup,
Kuldan başka türü var,
Basıp geçse kâfirin
Tam da böyle öfkesi var.
Kaynayan tümen halkı var,
Tutuştuğu düşmanın
Düpedüz kanını içmek töresi var. Basıp geçmesi işten değilmiş.
Demirden örülmüş ağı var,
Yetkinmiş Konurbay,
Yere sığmaz ordusu var.
Kaynayan Kalça halkı var,
Karşısına çıkan kulun
Kanını içmek töresi var,
Türlü türlü eli var,
Kahrına aldığında
Basıp geçen seli var,
Basıp geçmesinin sebebi –
Kaf Dağı'ndan üstün heybetiyle
Koca Kalça arslanı var.

His pehlivan clad in the jerkin
Loosed the mighty fight.
The Oçogor fired hard,
On the arrow of bow and quiver
The slave whose hour had come was caught,
Becoming an ear-deafening roar,
Becoming a shriek that splits the sky,
He is a breed apart from any slave,
When the infidel tramples over,
Just such is his wrath.
He has tümen-folk that seethe,
Of the foe he grapples with
His custom is to drink the very blood.
Trampling over was no task at all, it seems.
He has a net woven of iron,
Accomplished was Konurbay,
He has an army the earth cannot hold.
He has the seething Kalça folk,
Of the slave who comes against him
His custom is to drink the blood,
He has lands of every kind,
When he takes one in his wrath,
He has a flood that tramples over,
The cause of his trampling over —
With majesty surpassing Mount Kaf,
There is the great Kalça lion.

Çarpışmaya insan dayanır mı,
Yere sığmaz eli var,
Kon Bey'in fesadı,
Basan ordunun fesadı.
Karıncayı, sineği, kurdu gör,
O kurtlar kadar Hıtay yurdunu gör,
Kum-Kıya'nın kıyı yolundan
Kaynaşıp çıkıp geliyor,
Taş-Kıya'nın düzünde
Kaynaşıp çıkıp geliyor,
Sarı vadi, bozkır kımıldayıp,
Kaynayıp çıkıp geliyor,

Can any man withstand that combat,
He has a land the earth cannot hold,
The mischief of Kon Bey,
The mischief of the trampling host.
See the ant, the fly, the wolf,
See the Hıtay land, many as those wolves,
Along the shore road of Kum-Kıya
They come pouring out in swarms,
On the flat of Taş-Kıya
They come pouring out in swarms,
Yellow valley and steppe astir,
They come boiling out,

Yerden kabaran koyu sis –
Sis dediğin meğer elmiş,
Gün doğusu yanı Ala-Too –
Göğü yaran haykırış
Ala-Too'nun yüzüymüş.
Gün batısı ile gün doğusu,

İkisinin arasına baksan,
Sığmayan Hıtay eliymiş.

Porsuk görse tutup yiyen,
Marmot görse söküp yiyen,
Karga görse kapıp yiyen,
Domuz görse kovup yiyen,
Dopdolu Hıtay eliymiş,
Kırgız değil, cümle âlemi,
Türlü türlü pehlivanı,
Âleme bedelmiş meğer,
Konurbay'ın kavgası.
Davul dövüp, çığrışıp,
Yağmaya koyulduğu yerleri,
Türlü türlü kan içici,
Konurbay'ın erleri.
Binip gezdiği yürüğü,
Katırı var, fili var,
Kavgası yamandır, bilesin!
Altında kalıp ölür diye,
Buyruk kılıp eline,

Zincir ile bağlıdır.
Zincirlisi çözülse,
Neler edecekmiş gibi,
Saldıran pehlivanı.
Ortaya çıkışı bile heybet,
Yere sığmaz cellâdı,
Onun insandan beter görünüşü.
Gerçekmiş saldırışı.
Buyruk kılınca hep üşüşen,
İnsanın burnunu, kulağını

The thick fog swelling from the earth —
What you called fog was a people, it seems,
On the sunrise side, the Ala-Too —
The cry that splits the sky
Was the face of the Ala-Too, it seems.
Between the sun's setting and the sun's rising,
Should you look between the two,
It was the Hıtay people that could not be contained.
Who seizes and eats the badger he sees,
Who digs out and eats the marmot he sees,
Who snatches and eats the crow he sees,
Who chases down and eats the boar he sees,
It was the Hıtay people brimming full,
Not the Kirghiz alone, but all the world,
His pehlivans of every kind,
Worth all the world, it seems,
Is Konurbay's fight.
Beating drums, shrieking together,
The places where he set to plunder,
Blood-drinkers of every kind,
Are Konurbay's warriors.
The courser he rides about on,
He has mules, he has elephants,
His fight is fierce — know it well!
Lest one be crushed beneath and die,
Giving command to his land,

He is bound with chains.
Were his chained one loosed,
As though what deeds he would do,
Is his charging pehlivan.
Even his stepping forth is majesty,
His headsman the earth cannot hold,
His look more dreadful than a man's.
Real indeed was his charging.
All swarming when command is given,
Who wears the nose and ear of a man

Muska edip takınan.
Öleceğini bilmez yanası,
Bir cana bini üşüşen.
Kana doymaz halkı var,
Ünlü Kalça heybetlisi,
El altında bir baksan –
Kara yağız Akayar.
Çarpışmaya giren yamanı,
Boğuşmada usta hünerlisi.
Rast gelen düşmana yüz tutup,
Mızrak dövüşüne önce çıkanı.
Ulusu Dıyko pehlivanı –
Bunun savaşta yaman kavgası var.
Konurbay'ın hâlini görünce,
Tükenesi Kalça'nın önüne
Tümen tümen sayısız pehlivan
Tek tüyü kalmadan vardı.
Savaş dese durmaz,
Konurbay'ın han namı,
Savaşacakken o Kalça,
Basın diye halkına
İşaret vermek âdetidir,
Ordu içinde alan geniş,
Geniş düzde Kentundu'yu
Maden gibi yayılıp el durdu.

Düzün dibine kurulmuş,
Ağaçtan yapılma minare –
Minarenin hâlini sorma.
Minarede ışık yakıldı,
Handan buyruk geldi deyip,
Kalabalık ordu üşüşüp geldi.

Minarenin üstü ise
Göz erişmez yüksekliktedir.
Minarede çan vardır,
Çanına bir vursa,
Altı günlük yerine
Eksiksiz, şaşmaz işitilirdi.

Strung on as an amulet.
The doomed one knows not he will die,
A thousand swarming on a single life.
He has a folk unsated with blood,
The famed Kalça's man of dread,
Look once beneath his hand —
Swarthy dark Akayar.
His fierce one who enters combat,
His skilled master in the grapple.
Facing whatever foe he meets,
The first to ride out to the lance-duel.
His great one the pehlivan Dıyko —
He has a fierce fight in war. Seeing
Konurbay's state,
Before the doomed Kalça
Tümen upon tümen of countless pehlivans
Came, till not a single hair stayed behind.
At the word war he stands not still,
Konurbay's khanly name,
When that Kalça is set to war,
To give his people the sign
Saying Trample! is his custom,
Wide is the ground amid the host,
On the broad flat, Kentundu —
The people spread and halted like a lode of ore.
Set up at the foot of the flat,
A minaret built of wood —
Ask not the state of that minaret.
A light was kindled on the minaret,
Saying command has come from the khan,
The teeming host came swarming.

As for the minaret's top,
It stands at a height no eye can reach.
On the minaret there is a bell,
Should one strike upon its bell,
To a place six days distant
It was heard entire, unerring.

Çan sıkı çalınıp,
Ordu aklını şaşırıp,
Tek gözlü devleri
Kalmadan hep üşüştü,
Talas'ı kuşatıp nice ulu,
Sımsıkı kuşatmıştı,
Kalça'yı Tanrı çarptı şimdi.
Kazılıp konmuş hendek oldu,
Ordusu kalmadan depreşti,
Dünyayı kuşatan
Demir urgan ağ oldu,
Kaynar kaynar dert oldu.
Görsen bir Konurbay'ı,
Gök arslan gibi atıldı,
İnek tüyü kadar çok Hıtay
Tek tüyü kalmadan üşüştü.
Hıtay basıp kalmıştı,
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi ok atıp,
Rast geleni devirip,
Şöyle böyle deyinceye dek,
Göz açıp yumuncaya dek,
Rast geleni serip,
Cancu yurdu üşüşüp,
Tüfek atıp, yay çekip,
Ölçüsüz güreşi salmıştı,

Hıtay basıp kalmıştı.
Kançoro'ya el saldı,
Çubak oğlu Çoro'nun
Arslan gözü karardı,
Altı bin mızrak bir değdi.

Bütün bedeninin tamamı
Kımıldamadan donakaldı,
Semetey ile Külçoro –
Bu ikisini görmeye,
Görüp de öyle ölmeye
İş gecikip geç oldu,

The bell was rung hard,
The host lost its wits,
Its one-eyed giants
All swarmed, none staying behind,
Besieging Talas, many a great one
Had ringed it round full tight,
God has struck Kalça now.
It became a trench dug and set,
His army stirred, none staying behind,
Girdling the world
It became a net of iron rope,
It became a seething, seething woe.
Should you but see Konurbay,
He sprang like a grey lion,
Hıtay many as the hairs on a cow's hide
Swarmed till not a single hair remained.
The Hıtay had trampled down,
Drawing bows like rain,
Loosing arrows like hail,
Toppling whomever they met,
In the time it takes to say this-and-that,
In the blink and opening of an eye,
Laying low whomever they met,
The Cancu land swarming,
Firing muskets, drawing bows,
They had loosed a wrestling beyond measure,
The Hıtay had trampled down.
They laid hands on Kançoro,
Of Çubak's son, the Çoro,
The lion eyes went dark,
Six thousand lances struck as one.

The whole of his entire body
Froze stiff without a stir,
Semetey and Külçoro —
To see these two,
To see them and so to die,
The matter dragged and grew late,

İki gözü dört oldu.
Perişan olup dururken,
Topyekûn orduyu saldığında,
Hıtay kuşatıp dolduğunda,

Canı kalmadan dikilip,
Yiğit Çoro'n direndi,
Tüfek atıp, yay çekip,
Çatır çatır vuruştu.
Dayanaktı Külçoro,
Göremiyor Kançoro.
Zorlasa da şu tatlı canı
Kaynayan Hıtay hakanına,
Bileği güçlü kâfire,
Han Konurbay bahadıra,
Önünde dimdik dikilip,
Vermiyor Kançoro.
O an Hıtay üşüşüp koştu, Tekmil asker el birlik,
Cancuları görünce,
Fena hâlde candan umut kesti.
Mercan otogot, inci taş,
Kançoro'nun üstünde
Lun-tun'un kanı karışık.
Yağmur gibi yay basıp,
Bağlayıp götürmeye,
Perişan oldu garip baş.
Tırgoot'un hanı Orongu,
Kara yağız Boronçu,
Büyücülü hünerlisi,
Yaradan'ın kendisi bilmezse,
Üşüştü Kalmuk'un yamanı.
Üşüşene boyun eğmez,
Önüne geleni
Mızrak ile devirip,
Daha yakın geleni

Kılıç ile yıkıp,
Nice yiğitlik etmişti.

His two eyes became four.
While he stood in wretchedness,
When they loosed the army entire,
When the Hıtay ringed round and filled the field,
Standing firm till no life was left,
Your valiant Çoro held fast,
Firing muskets, drawing bows,
He fought with crash on crash.
Külçoro was his mainstay,
Kançoro cannot see him.
Though they pressed hard that sweet life,
To the seething Hıtay hakan,
To the strong-wristed infidel,
To Khan Konurbay the bahadır,
Standing bolt upright before him,
Kançoro yields it not.
That instant the Hıtay swarmed and ran,
The whole army with one hand,
Seeing the Cancus,
He despaired most sorely of his life.
Coral otogot, pearl stone,
Upon Kançoro
Lun-tun's blood lies mingled.
Pressing bows like rain,
To bind him and carry him off,
Wretched grew the poor head.
Orongu, khan of the Tirgoot,
Swarthy dark Boronçu,
Their skilled one versed in sorcery,
If the Creator Himself knows not,
The fiercest of the Kalmuks swarmed.
He bows not to the swarming,
Whoever came before him
He toppled with the lance,
Whoever came yet nearer

He felled with the sword,
Many a valiant deed he had done.

Kişinin bilmediği sözü var,
Başında tek gözü var,
Erenleri, hanları,
Üşenmeden basıp durup,
Şimdi orduyu salmıştı,
Kançoro yalnız, Hıtay sayısız,
Basıp yatıp kalmıştı.

Kalmuk basıp el saldı,

Dağ gibi topuzlu Akayar –
Pehlivanlığı bir hayli.
İnsan dayanıp duramaz,
Ansızın kükrese,
Dağı toz duman edecek gibi.

Kendisi pek obur,
Bu da Konurbay'ın koca pehlivanı.
Tam öfkesi tuttu mu,
Taşı bir vuruşta toz eden.
Cepken giymiş Hıtay'ın
Bu da güçlüsüne üstün gelmiş.
Demir urgan ağ alıp,
Göğe savruldu toprak,
Asker kaynayıp tozuyarak.
Şimdi basıp geçmeye,
Topyekûn kalabalık ordu,
Tümünü bağlayıp geçmeye,
Keçil'in hanı Kalça'ya
Armağan olarak sunmaya,
Kırk hanlı elmiş Hıtay yurdu –

O yurdun bir hanlığını almaya,
O Kançoro yiğidini
Kaldayların hepsi davranıp,
Akayar üşüşerek girdi.
Akayar basıp yetişirken,
Hep birden kement atarken,
Çoro'yu çepeçevre sarıp

He has speech no man knows,
He has a single eye upon his head,
Their champions, their khans,
Trampling on untiring,
Now he had loosed the army,
Kançoro alone, the Hıtay past counting,
They had trampled him down and pinned him.
The Kalmuks trampled and laid hands on him,
Akayar of the mountain-like mace —
His prowess as pehlivan is great indeed.
No man can stand and endure him,
Should he roar of a sudden,
As though he would turn mountains to dust and haze.
He himself a mighty glutton,
This one too is Konurbay's great pehlivan.
When his wrath fully takes him,
He grinds stone to dust at a single blow.
Of the jerkin-clad Hıtay
This one had bested even the strongest.
Taking the net of iron rope,
The earth was flung to the sky,
The soldiers seething, raising dust.
Now to trample over,
The teeming host entire,
To bind them all and pass over,
To Kalça, khan of Keçil,
To present him as a gift,
A land of forty khans was the Hıtay realm —
To win a khanate of that realm,
That valiant Kançoro —
All the kaldays bestirred themselves,
Akayar entered swarming.
As Akayar trampled up and closed in,
As all at once they cast the lasso,
Ringing Çoro round about

Şimdi bağlayıp alırken,
O ara çok geçmedi,
Şöyle böyle deyinceye dek,
Göz açıp yumuncaya dek,
Kurban olayım o yiğide.
Almambet oğlu Külçoro,
Güzel demir zırh giyip,
Salınan boz atın
Uzun kuyruğunu sımsıkı düğüp.
Gören gönlünü kaptırır,
Opol Dağı gibi görünüp,
Kapı kanadı gibi ak dişi –
Ahalininkinden başka diş,
Işıl ışıl dizilip parlamış.
Tâ Kakan'a dek sürerim.
Kükremiş gökyeleli kurdun
Kan içiciliği tutmuş.
Bedeninden tüy fışkırıp,
Pek arslan yiğidin,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Kızıl püsküllü mızrak alıp,
Hayvanın en güzidesi ata binip,
Gözü alevlenip, içi yanıp,
Çevresine bakmadan,
Aslen yiğit er Çoro,
Hiç mi hiç canını esirgemeden.
Sağa sola bakmadan,
Kıl kadar canı esirgemeden,
Ecel yetip, gün biterse,
Kaza gelip ölürüm deyip,
Yoksa ikizimdi Kançoro, Dayanak olup vermeye.
Kükremiş kâfire,
Han Konurbay bahadıra,
Lun-tun, Dunşan hanına,
Ulularının hepsine,
Bir yuvadandık Kançoro'yla,
Bunu nasıl vereyim?!

Now as they bound him and took him,
No long while passed between,
In the time it takes to say this-and-that,
In the blink and opening of an eye,
Let me be sacrificed to that brave one.
Almambet's son Külçoro,
Donning fair iron mail,
Of the free-striding grey steed
Knotting tight the long tail.
Whoever sees him loses his heart,
Looming like Mount Opol,
Teeth white as a door-leaf —
Teeth unlike the common folk's,
Ranged gleaming bright in rows.
I will drive them clear to Kakan.
Of the roaring sky-maned wolf
The blood-thirst had seized him.
Hair bristling from his body,
Of the most lion-like brave,
Girding a sheathless sword,
Taking the red-tasseled lance,
Mounting the choicest steed of all beasts,
His eye aflame, his heart afire,
Looking not about him,
Çoro, warrior valiant by birth,
Sparing his life not one whit.
Looking neither right nor left,
Sparing his life not by a hair,
If fate arrives and my day is done,
Saying: By mischance I die,
Else Kançoro was my twin, To stand as mainstay for him.
To the roaring infidel,
To Khan Konurbay the bahadır,
To Lun-tun, to the khan of Dunşan,
To all of their great ones,
We were of one nest, Kançoro and I,
How could I give him up?!

İnek tüyü kadar sayısız Mançu'yla
Savaşıp bir göreyim.
Kaldaya gaza edeyim,

Han Konurbay erenle,
Kaçmadan altı ay çarpışıp,
Atışmayı bolca salayım.
Ağabeyim beyim gelinceye dek,
Bu Kançoro ağamı
Kurtarıp alayım.
Kırgını coşkuyla edeyim,
Kudurmuşa benzer Mançu yurdu,
Ben bir kırışıp durayım.
Erlik edip saf bozup,

Kaza bulursak, oka uçup,
Yürüklerden seçip binerim,
Kükremiş Kalça'yı bulup,
Eski öcü Kalça'ya,
Üşenmeden kırgın salayım,
Öte dünyaya göçen atamın
Güreşip öcünü alayım.
Sağ gezersem murada ererim,
Buyruk yetip, gün biterse,
Yaradan, sen kendin iman ver.
Deyip, böylece, Sur atı
Şaha kaldırıp oynatıp,
Ok yılanı gibi süzdürüp,
Kındaki kılıç şıngırdayıp,
Hıtay'a tek başına saldırıp,
Külçoro işte girdi işte.
Kader yeterse ölmeye,
O Kançoro yiğidine,
Kuşağı beline sımsıkı sarıp,
Yeri ezen sayısız orduya
Tek başına dalıp saldırıp.
İlk vardığı yeri mızraklayıp,
Altı binini ufalayıp,

With Manchus countless as the hairs on a cow's hide
Let me fight and see.
Let me wage holy war on the kalday,

With Khan Konurbay the champion,
Fighting six months without fleeing,
Let me loose shot in plenty.
Until my elder brother, my bey, arrives,
This Kançoro, my elder,
Let me rescue and take back.
Let me make the slaughter with fury,
The Manchu land is like a thing gone mad,
Let me stand and cut them down awhile.
Doing a warrior's deed, breaking their ranks,
If we meet mischance, felled by an arrow,
I will choose among the coursers and mount,
Finding the roaring Kalça,
Upon Kalça, the old foe,
Let me loose slaughter untiring,
Of my father passed to the other world
Let me wrestle and take the vengeance.
If I walk alive, I reach my desire,
If the decree arrives and my day is done,
Creator, grant Thou faith Thyself.
Saying so, thus, the Sur steed
He reared high and made him dance,
Gliding him like an arrow-snake,
The sword ringing in its sheath,
Charging the Hıtay all alone,
Külçoro entered — behold, he entered.
To die, if fate suffices,
For that valiant Kançoro,
Wrapping his sash tight about his waist,
Into the countless earth-crushing host
Plunging and charging all alone.
Lancing the first place he reached,
Grinding six thousand of them small,

Ulusu Kalça nerde deyip,
Yedi binini ufalayıp,
Yettiği yeri mızraklayıp,
Mançu hanı Ezkara,

Ezkara'sı nerde deyip.
Altın yanaklı aybaltayı
Bilekte çevirip oynatıp,
Yüz tutanı yere serip,
Kaldayını kıstırıp savurup,
Çatırdatıp gökyeleli kurdun,

Manas! diye nara atıp,
Karınca gibi kaynayan
Kümeye girdi Külçoro,
Buğulanıp yanıp tutuşan
Kora girdi Külçoro,
Dolu gibi bölük bölük yağan

Oka girdi Külçoro,
Düşse geri çıkılmaz

Ağa girdi Külçoro.
Kulun dayanıp varamayacağı,
Yüz tutanın sağ kalamayacağı
Orduya girdi Külçoro.
Göl gibi kabarıp dalgalanan

Sele girdi Külçoro.
Yüz tutup kulun varmadığı,
Yüz tutanın sağ kalmadığı
Ele girdi Külçoro.
Haykırışı kulak sağır eden
Uğultuya girdi Külçoro,
Aç nara, kuru avaz,
Çığlığa girdi Külçoro.
Yüzleşip boşa gitmedi,
Yiğidinin kavgası.
Hıtay güçlü, o yalnız,

Saying: Where is your great one, Kalça?
Grinding seven thousand of them small,
Lancing every place he reached,
The Manchu khan Ezkara —

Saying: Where is your Ezkara?
The gold-cheeked moon-axe
Twirling and playing at the wrist,
Laying low whoever turned to face him,
Cornering and flinging his kaldays,
Making the sky-maned wolf crash and crack,
Casting the war-cry Manas!,
Into the cluster seething like ants
Külçoro entered,
Into the ember-bed steaming and blazing
Külçoro entered,
Into the arrows raining troop on troop like hail
Külçoro entered,
Into the net none climbs back out of who falls
Külçoro entered.
Where no slave can endure to go,
Where none who turns to face stays alive,
Into that army Külçoro entered.
Into the flood swelling and surging like a lake
Külçoro entered.
Where no slave went who turned to face,
Where none who turned to face stayed alive,
Into that land Külçoro entered.
Into the roar whose cry deafens the ear
Külçoro entered,
Hungry war-cry, dry clamor,
Into the shriek Külçoro entered.
Facing them, it was not in vain,
The fight of your brave one.
The Hıtay strong, he alone,

Kırgın edip, saldırıp,
Basılıp kalan Kançoro'ya,
Dayanak olup vardılar,
Karşı karşıya erenler,
Çatır çatır çarpıştılar.
Cepken giymiş Hıtay'ın
Güçlüsüyle vuruşup,
Taş kuşanan Hıtay'ın,
Hasına rast gelip,

Making slaughter, charging,
To Kançoro, trampled and pinned,
They came to be his mainstay,
Face to face the champions
Clashed with crash on crash.
Of the jerkin-clad Hıtay
Striking down the strongest,
Of the stone-girded Hıtay
Meeting the choicest,

Yorulmadan er kulun,
Parçalaşıp durdular,
Bel bağı olan Hıtay'ın
Yiğidine el salıp,
Haberin var mıdır ki,
Yiğit Alman'a gökyeleli kurttan

Untiring, the warrior slave,
They stood rending one another,
Of the Hıtay who was their trusted stay
Laying hands upon the brave,
Have you heard the tale of it —
To valiant Alman, from the sky-maned wolf

Armağan kalan sır tüfek,
Her eğrilen yerini
Davut ile dost olan,
Topal usta Bölökbay,
İçini çelikle burup işleyen,
Eşi görülmedik onaran.
Üstün çelik Almabaş,
Irak yakın seçmez,
Atışa girse mübarek,
Altmış güne dek bozulmaz.
Ağzını başını eğeleyen,
Kırışacağı düşmana denk tutan,

The wonder-musket left as gift,
Its every warping place
He who was friend to Davut,
The lame master Bölökbay,
Boring and working its bore with steel,
A mender without peer.
Almabaş of surpassing steel,
It marks not far from near,
Blessed thing, once it enters the shooting,
For sixty days it does not fail.
He who files its mouth and head,
Who holds it level at the foe he will cut down,

Çelikten döküp ok yapan,
Uzattığı düşmanı yok eden.
Yaman usta Bölökbay,
Eğrisini koymadan düzelten,
Gazaya oğullar alsın diye,
Geri dönmeden büyük kavgayı,
Çarpışacağı düşmana salsın diye,
Eşsiz anan Kanıkey,
Fitilini çizip onaran,

Who casts of steel and fashions shot,
Who blots out the foe it is leveled at.
The fierce master Bölökbay,
Who straightens every crook, leaving none,
That the sons might take it on holy war,
That the great fight, without turning back,
He might loose upon the foe he battles,
Your peerless mother Kanıkey,
Who scored and mended its fuse,

On iki yıla hesaplayan.
Hıtay çakmağı, bağır taş,
Yaman çakmak ateş verir,
Her biri ayrı hazırlıklı.
Düşmana girse alsın diye,
Yüzleşen düşmana kurtlarım,
Mihneti adamakıllı salsın diye,

Yiğit anan bahtı kara,
Armağan verdiği ok kesesi.
Bakıp dursan oku çok,
Yiğitliğin hâli böyledir.
Kuşanınca sır tüfeği,

Omzunun aynasıdır,
Sarmaşan düşmana uzatılsa,
Emanet canın avuncudur.
Yakına atsa Koyçagır,
Irağa salsa sır tüfek –
Yamanlarını devirip,
Oynadığında Oçogor,
Avına atsa küme bozar.
Geceye atsa Ürkörboz,
Tükenesi düşmana uzatılsa,
Göz kırpımında yol açar.
Önceden geçen Alman'dan,
Er Alake'n pehlivandan,
Miras kalan sır tüfek.
Coşup çıkan okunu gör,
Haberin var mıdır ki,
Gazalı kavga kargaşasında,
Yüzleşen düşmana kavga salıp,
Mançuların Ezkara'sı,
Alakem kavgayı başlatmıştı.
Ardımda oğullar alsın diye,
Tükendikçe tüten,
Sarmaşan düşmana bir kırgını
Dümbeki'nin sır tüfeği,

Reckoning it for twelve years.
Hıtay flintstone, breast-stone,
The fierce flint gives fire,
Each one severally made ready.
That he might take it, entering upon the foe,
My wolves, upon the foe faced front,
That he might loose the torment through and through,
Your valiant mother, black of fortune —
The quiver-pouch she gave as gift.
Gaze on it, its arrows are many,
Such is the way of valor.
When he girds the wonder-musket,

It is the mirror of his shoulder,
Leveled at the grappling foe,
It is the solace of the life held in trust.
Koyçagır when he shoots near,
The wonder-musket when he looses far —
Toppling their fiercest,
The Oçogor when it plays,
Shot at his quarry it breaks the cluster.
Ürkörboz when he shoots into the night,
Leveled at the doomed enemy,
It opens a road in the wink of an eye.
From Alman who passed before,
From your warrior Alake the pehlivan,
The wonder-musket left as legacy.
See its shot that surges forth,
Have you heard the tale of it,
In the turmoil of the holy-war fight,
Loosing battle on the foe faced front,
The Ezkara of the Manchus —
My Alake had begun the fight.
That sons after me might take it,
Smoking on as it spends itself,
Upon the grappling foe a slaughter
Dümbeki's wonder-musket,

	Soyum olursa salsın diye,	*That my line, should I have one, might loose,*
	Nerde olsa öcünü alsın diye,	*That wherever he be, he might take his vengeance,*
	Ezkara ürküp durmuştu.	*Ezkara had shied and halted.*
	Kaplan Alman bırakmıştı.	*The tiger Alman had left it.*
	Önceden geçen Alman'dan,	*From Alman who passed before,*
	Miras kalan Külçoro,	*Külçoro, heir by legacy,*
	Sır tüfeği doldurup ele alıp, Tuğ dibinde Tagılık,	*Loading the wonder-musket, taking it in hand, At the banner's foot, Tagılık,*
	Haykırışı bolca salmaya,	*To loose the war-cry in plenty,*
139570	Öndeki kara Hıtay'dan,	*From the black Hıtay at the fore,*
	Kalday oğlu kâfirden,	*From the infidel kalday's son,*
	Han Konurbay bahadırdan,	*From Khan Konurbay the bahadır,*
	Kara canı esirgemeden,	*Sparing not his dark life,*
	Atışmayı bolca salmaya,	*To loose the shooting in plenty,*
	Öte dünyaya göçen atası,	*His father passed to the other world —*
	Alake'nin öcünü almaya,	*To take the vengeance of Alake,*
	Asil doğmuş Külçoro,	*Nobly-born Külçoro,*
	Kuşağı beline sımsıkı sarıp,	*Wrapping his sash tight about his waist,*
	Yedi tümen Hıtay'a	*Upon seven tümens of Hıtay*
139580	Tek başına dalıp, saldırıp,	*Plunging, charging all alone,*
	Karşı karşıya vuruşup,	*Striking blows face to face,*
	Tüfek atıp, yay çekip,	*Firing muskets, drawing bows,*
	Gümbür gümbür vuruşup.	*Fighting with boom on boom.*
	Gazada yaman sır tüfek,	*Fierce in holy war, the wonder-musket,*
	Atışta usta Külçoro,	*Külçoro, master in the shooting,*
	Sağa yatıp bir atıp,	*Leaning right and firing once,*
	Yamaca yatıp bir atıp,	*Leaning to the slope and firing once,*
	Yiğitlerini devirip,	*Toppling their braves,*
	Sır tüfeğin sesi çıkınca,	*When the wonder-musket's voice rang out,*
139590	Hıtay ürküp gümbürdeşip,	*The Hıtay shied and rumbled together,*
	Attıkça sır tüfek,	*Each time the wonder-musket fired,*
	Aşarak değip gitgide,	*Striking over and beyond, further still,*
	Yer yarılıp gürleyip.	*The earth splitting, thundering.*
	Yavrulu deve gibi ürküşüp,	*Shying like camels with their young,*
	Sır tüfeğin sesini duyunca,	*Hearing the wonder-musket's voice,*
	Çon Kürön ağzını çevirmiş,	*Çon Kürön turned his mouth about,*

Tükenesi nereden gelmiş deyip,
Alıcı kuş yiğit Külçoro,
Kümeye nişanlayıp, tuğudur deyip,

Sır tüfek ile vurmuştu,
Yanlamasına ok değip,
Soylu beylerden altmışı,
Hep birden attan düştü.
Hep birden attan düşüşü şu:

Kümeye nişan alıp Külçoro,
Ustalığı başka bir kul,
Özenle nişanlayıp vurmuş.
Tagılık başta, altmışı,
Oka uçup devrilivermiş.
Ünlüsü Ezkara,
Bıyığını çekiştirip kederlenip,
Tagılık'ı baş olmak üzere,
Tuğ dibindeki pehlivandan,
Altmışından ayrılıp.

Çon Kürön ağzını çevirmişti,
Narası taş yarıp,
Mançu hanı Ezkara,
Kükreyip bağırıp,
Kaldaylarını çağırıp,
Koca davulu dövüp bağırıp,
Otogotlu Hıtay'ın,
Evliyasını çağırıp.
At oynatan yürüğünü,
Tümüyle çağırıp.
Iybı-şıybı yürüğünü,
Tırgoot'unu tümden çağırıp.
Kahrolası Hıtay'ın,
Çıngırağı çalınıp,
İnsanın bilmediği dili konuşanı,
Başında tek gözlüsü,
Hepsi kalmadan üşüşüp,
Savaş davulu sıkı çalınıp.

Saying: Whence has the doomed one come?
The hunting-hawk brave Külçoro,
Sighting on the cluster, saying: It is his banner,
Had struck with the wonder-musket,
The shot striking crosswise,
Of the highborn beys, sixty
Fell from their horses all at once.
Thus was their falling from horse all at once:
Külçoro, taking aim at the cluster,
A slave whose mastery is apart,
Had sighted with care and struck.
Tagılık at their head, the sixty
Were felled, flung down by the shot.
Their famed one, Ezkara,
Tugging his mustache, grieving,
With Tagılık at their head,
From the pehlivans at the banner's foot,
Parted from sixty of them.

Çon Kürön had turned his mouth about,
His war-cry splitting stone,
The Manchu khan Ezkara,
Roaring and bellowing,
Calling his kaldays,
Beating the great drum, bellowing,
Of the otogot-decked Hıtay
Calling the holy men.
His coursers that prance on horseback,
Calling them entire.
His ıybı-şıybı runners,
Calling all his Tirgoot.
Of the accursed Hıtay
The hand-bell was rung,
Speakers of tongues no man knows,
The one-eyed upon their heads,
All swarming, none staying behind,
The war drum beaten hard.

Davulun sesini duyunca,
Savaşmadan yatan kalabalık ordu,
Handan haber geldi deyip –
O sefer uyanıvermiş.
Uyanınca kalabalık ordu,
Allak bullak telaşlanıp,
Mızrağı ele alışıp,
İtişip kakışıp,
Savaşı akla getirip,
Kiminin atı var,
Kimisi ise habersiz.
Ordu çığrışıp telaşlanıp,
Düşman geldi deyip koşuşup.
Kimisi aybalta kapışıp, Büyük söz ustalığı varmış.
Pantolonunu geçirenler,
Şalvarına dolanıp,
Cenk kurdu yaman kurtlar,
Tümü hazırlanıp durdu,
Kaldayları, beyleri,
Han Ezkara'nın çevresinde,
Kaynaşıp gitti erleri.

Hearing the voice of the drum,
The teeming host that lay unwarring,
Saying: Word has come from the khan —
That time it started awake.
When the teeming host awoke,
Flurrying in wild confusion,
Taking lances into hand,
Shoving and jostling,
Calling war to mind,
Some have their horses,
And some are unaware.
The host shrieking, flurrying,
Running about, saying: The foe has come.
Some snatching up moon-axes, Great mastery of speech he had, it seems.
Those pulling on their trousers
Tangled in their shalwars,
War-wolves, fierce wolves,
All of them stood made ready,
Their kaldays, their beys,
Around Khan Ezkara
His warriors went seething.

Tırgoot'u tümden derlenip,
Mançuları bağrışıp,
Bahadırının hepsi,
Düşman nerde diye çağrışıp.
Sağlamının hepsi davranıp,
Çarpışırsan kavga böyledir,
Mançu'nun hepsi üşüşüp.
Ereni, devi yerleşip,
Altmış batmanlık dökme topuz,
İnsana inse kül eder,

Her biri kuşanıp.
Yeniden yağacak bulut gibi,
Kahrı yüzüne vurup.
Ezkara'nın çevresini çiğneyip,
Düşman nerde diye çıkışıp.

The Tırgoot mustered entire,
His Manchus crying out together,
All of his bahadırs
Calling together: Where is the foe?
All his sound men bestirring,
If you clash, such is the fight,
All of the Manchus swarming.
His champions, his giants settling in,
Cast maces of sixty batmans,
That turn a man to ash should they fall on him,
Each one girding his on.
Like a cloud about to rain anew,
His wrath rising to his face.
Trampling round about Ezkara,
Bursting out: Where is the foe?

	Gergedanın ağzını çevirmişti,	*He had turned the rhinoceros's mouth about,*
139670	Çarpışacak düşmanımız nerde deyip,	*Saying: Where is the foe we are to fight?*
	İnatlaşıp durmuştu.	*He had stood in stubborn defiance.*
	Coşup kalmış pehlivanı,	*His pehlivan left surging over,*
	Öldürüp köküne erer diye,	*Saying: He will kill and reach my root,*
	Azgınlaşmış kaldayım,	*My kalday run wild,*
	Beni de basıp geçer diye,	*Saying: He will trample over me as well,*
	Tuğun dibi çığlık olup,	*The banner's foot became a shriek,*
	Kerneyin sesi güm güm ötüp,	*The horn's voice pealing boom on boom,*
	Zurnanın sesi takırdayıp.	*The zurna's voice rattling.*
	Tuğ dibinde Ezkara,	*At the banner's foot, Ezkara,*
139680	Bu Hıtay'a kalınca,	*When it fell to this Hıtay,*
	Alnına kurulmuş ev gibiymiş,	*He was like a house built upon his brow,*
	Mançu'ya yaman han imiş.	*A fierce khan to the Manchus was he.*
	Dilde beliğ, sözde usta,	*Eloquent of tongue, master of speech,*
	Dileği kabul olmayası –	*May his wish go ungranted —*
	Yassı çeneli, yayvan dilli,	*Flat-jawed, broad-tongued,*
	Şaşmayan bir can imiş.	*An unerring soul was he.*
	Er Ezkara bahadırın,	*Of the warrior Ezkara the bahadır*
	Pehlivanlığı bambaşka,	*The prowess is apart,*
	Hıtay'dan yaman soylu yiğit,	*A brave of fierce stock among the Hıtay,*
139690	Alçak sesle söyleyip, sözü pek koyup,	*Speaking low, setting his words full firm,*
	Er Ezkara söz başlayıp:	*Warrior Ezkara began his speech:*
	Pehlivanlarım, devlerim,	*My pehlivans, my giants,*
	Çarpışacağınız şu Burut'tur.	*The one you are to fight is that Burut.*
	Bu Beecin'in sahipleri,	*These masters of Beecin,*
	Vuracağına dağ bulamaz,	*He can find no mountain to strike,*
	Vuruşacağına düşman bulamaz,	*He can find no foe to fight,*
	Boğuşacağına ok bulamaz,	*He can find no arrow to grapple,*
	Koçağım, sen varken,	*My ram-brave, while you live,*
	Boğuşan Kırgız onmaz! Hep birden basıp, saldırıp,	*The grappling Kirghiz shall not prosper! Trampling all at once, charging,*
139700	Sığındığım çeri beylerim,	*My host-beys in whom I shelter,*
	Çepeçevre kuşatıp geçin.	*Ring them round about and pass over.*
	Âlemi tarumar eden,	*Wreckers of the world,*
	Adı çıkmış kurt arslanlarım,	*My wolf-lions of storied name,*
	Çelik topuzu ele alan,	*Takers-up of the steel mace,*

Köküne hep birden erin!
Nişanladığı düşmanı bir vuruşta seren,
Gazanın hâli böyledir,
Ateş gibi gözünü kızartan,
Rast geleni yok eden,
Cenk için doğmuş erenler,
Dinleyin sözümü.
Eksiksiz söyleyip vereyim,
Senin tutuşacağın eri.
Susturup yok edin!
Er Tagılık başta olmak üzere,
Altmış dev, alp öldü,
Düşünsen bunca halk öldü.
Bele destek olan bel öldü,
Baksan bunca el öldü.
Dikkat et pehlivanım,
Esirgeme kavganı.
Er Tagılık öldü diye,
Aklında tut, nasıl varırsın?
Tagılık değil, hanın ölseydi,
Yorulmadan altı ay vuruşup,
Pehlivanlarım, hepiniz ölün!
Âlemi bozan arslan gördüm.
Çubak oğlu Kançoro,
Almambet oğlu Külçoro,
Üstün kurt yürekli er gördüm.

Durmadan savaş salmazsan,
Kançoro ile Külçoro –
Bu ikisini almazsan,
Bezdirir dört bucağını,
Darmadağın eder Hıtay yurdunu,
İnsan şöyle dursun, dağı taşı

Yalvarsan dinlemez sözünü,
Yüz tutsan oyar gözünü.
Tagılık ile Karagul,
Hışmı serttir işte bu,
İyilerden iki han öldü,

Reach their root all at once!
Who lays flat at one blow the foe he marks,
Such is the way of holy war,
Who reddens his eye like fire,
Who blots out whomever he meets,
Champions born for battle,
Hear my word.
Let me tell it whole and give it,
The warrior you are to grapple.
Silence him, blot him out!
With warrior Tagılık at their head,
Sixty giants, alps have died,
Think on it — so many folk have died.
The loins that propped the loins have died,
Look — so many of the land have died.
Take heed, my pehlivan,
Spare not your fight.
Because warrior Tagılık has died,
Keep it in mind — how will you go?
Had your khan died, not Tagılık,
Fighting six months unwearied,
My pehlivans, die all of you!
I have seen a lion that wrecks the world.
Çubak's son Kançoro,
Almambet's son Külçoro,
I have seen warriors surpassing, wolf-hearted.
If you do not loose war without cease,
Kançoro and Külçoro —
If you do not take these two,
He will weary your four corners,
He will scatter the Hıtay land to ruin,
Let man alone — mountain and rock

Should you plead, he heeds not your word,
Should you turn to face, he gouges your eye.
Tagılık and Karagul,
Hard is his fury, this very one,
Two khans of the good have died,

	Kızıl dik başlı pehlivanım,	*My red defiant-headed pehlivan,*
	Kırgını yaman salın,	*Loose the slaughter fierce,*
	Topuz vurup, balta çalıp,	*Striking with mace, hewing with axe,*
	Kahrolası oğlanlarla,	*With those accursed boys*
	Çarpışmayı bolca edin,	*Make the combat in plenty,*
	Mihneti sıkı salın,	*Loose the torment hard,*
	Çubak oğlu Çoro'yu	*Çubak's son, that Çoro —*
	Diri yakalayın!	*Seize him alive!*
139750	Almambet oğlu Çoro'nun	*Of Almambet's son, that Çoro,*
	Kılıçla başını alın!	*Take the head with the sword!*
	Yaman kavga salın!	*Loose a fierce fight!*
	Bahadırlarını, arslanlarını	*His bahadırs, his lions*
	Coşturup durdu Ezkara,	*Ezkara kept stirring to fury,*
	Pehlivanlarını, erlerini,	*His pehlivans, his warriors,*
	Gayrete getirip durdu Ezkara,	*Ezkara kept spurring to zeal,*
	Mançu hanı Ezkara,	*The Manchu khan Ezkara,*
	Söyleyip ağzını yumuncaya dek,	*Till he spoke and shut his mouth,*
	Kana doymaz erlerini,	*His warriors unsated with blood,*
139760	Çarpışmaya doymaz arslanlarını.	*His lions unsated with combat.*
	Davranmadan derleyip alıncaya,	*Till he gathered them without delay,*
	Çarpışmayı sert salıncaya,	*Till he loosed the clash full hard,*
	Kançoro'nun üstüne	*Upon Kançoro*
	Yağmur gibi yay çekip,	*Drawing bows like rain,*
	Dolu gibi ok atıp,	*Loosing arrows like hail,*
	Demir urgan ağcıyı,	*The iron-rope netter,*
	Tekmil hançer-ellisini.	*The whole of his dagger-fifty.*
	Mızrakta usta hünerlisi,	*His skilled master of the lance,*
	Toz duman eden yamanı,	*His fierce one who makes dust and haze,*
139770	Kan döken ustası,	*His master shedder of blood,*
	Kara heyula pehlivanı,	*His black monster of a pehlivan,*
	Çoro'yu yakalayıp almaya,	*To seize and take that Çoro,*
	Büyük kızılca kıyamet saldı.	*He loosed a great red doomsday.*
	El altında durmaz,	*He stays not under any hand,*
	Zincire vurulmuş pehlivanı,	*His pehlivan struck in chains,*
	Yüzleşince düpedüz	*When one comes face to face, outright*
	Kulun aklı başından gider.	*The slave's wits flee from his head.*
	Gergedanlıyı, katırlıyı, develiyi,	*The rhinoceros-mounted, mule-mounted, camel-mounted,*

Hayvan binmez yayaları,
Yağma salıp saldırttı,
Türlü türlü devleri.
Tulga giyip bel bağlayıp,
Tutuşup ölesi bu Hıtay,
Dört bir yandan üşüştü,
Kançoro'yu bağlamaya
Han Ezkara davrandı.
Yer görünmez toz oldu,
Kuşatan bunca gümbürtü oldu.
Cellâtları yedi bölük,
Yetişip el salmıştı.
Yetkin eri Ezkara,
Basın diye bağırıp,
Kalday'ını, Şibe'sini, Tırgoot'unu
Eksiksiz çağırıp.
Basın diye Ezkara,
Buyruk kılıp bağırıp,
Ezkara'nın sesini duyunca,
Koca davul sıkı çalındı.
İnek tüyü kadar çok Mançu,
Tek biri kalmadan üşüştü.
Kamışı gör, seli gör,
Kamış gibi mızrak kaldırıp,
Kançoro'ya yüz tutup.
Basıp kalan eli gör.

İnsanın bilmediği sözü var,
Başında tek gözü var,
Sazan-Şan'ın halkı var,

Davranmış meğer heybetli.

Ev gibi, dağ gibi mızrak alıp,
Cenk pusatını kuşanıp,
İnsandan başka sesi,
İnsan dilini bilmeyen,
Hayvana çalar domuzu.
Eğdirip insan alır mı,

The foot-goers who mount no beast,
He set loose to plunder and charge,
His giants of every kind.
Donning helms, binding waists,
This Hıtay, doomed to grapple and die,
Swarmed from all four sides,
To bind Kançoro
Khan Ezkara bestirred himself.
Dust rose till the earth could not be seen,
So great a besieging thunder rose.
His headsmen, seven troops,
Had closed in and laid hands.
His accomplished warrior Ezkara,
Bellowing: Trample them!
His Kalday, his Şibe, his Tırgoot
Calling entire.
Ezkara, saying: Trample them!
Giving command, bellowing,
On hearing Ezkara's voice,
The great drum was beaten hard.
Manchus many as the hairs on a cow's hide
Swarmed till not one stayed behind.
See the reeds, see the flood,
Raising lances like reeds,
Turning their faces on Kançoro.
See the land that trampled down and pinned.
He has speech no man knows,
He has a single eye upon his head,
There is the folk of Sazan-Şan,

The dread one had bestirred himself, it seems.
Taking lances like houses, like mountains,
Girding on the gear of battle,
His voice other than a man's,
Knowing no tongue of man,
His boar-face verging on the beast.
Can one bend a man down and take him,

Nice türlü kâfirden,
Yüz tutan sağ kalır mı?
Kara topuzlu kâfiri,
Bağırıp çağıran bahadırı,
Basıp gelip yetişmişti,
Şimdi basıp geçerken,
Tüfek atıp, mızrak vurup,
Sadak atıp, yay çekip,
Topuz vurup, balta çalıp,
Hep birden yanası ordu basıp,
Büyük kavgasını salmıştı,
Koca pehlivanlar Çoro'yu
Çepeçevre sarmıştı,
Bunu görüp Külçoro,
Her yanı denk Çoro,
Şay'ın koruduğu arslan Çoro,
Pusatları seksen dört,
Baktığı yanı kızıl alev.
Göğsü boyu zırh,
Almambet'in yadigâr zırhı.
Sımsıkı kavrayıp bileğe,
Kader yeterse öleceği,
Ölmez sağ kalırsa,
Kıstırılmış Kançoro'ya,
Dayanak olup vereceği,
Haykırışı fazlaca salmaya,
Altı ay dinmeden çarpışıp,
Kurtarıp almaya.
Kızıl püsküllü sır mızrağı,
Salladığında saplayıp,
Hıtay'ın içine dalıp girdi,
Daha ilkten yere sererek.

Of infidels of so many kinds,
Can one who turns to face stay alive?
The black-maced infidel,
The bellowing, clamoring bahadır,
Had come trampling up and closed in,
Now, as they trampled over,
Firing muskets, striking lances,
Shooting quivers, drawing bows,
Striking maces, hewing axes,
The doomed host trampling all at once,
Had loosed its great fight,
The great pehlivans had ringed
Çoro round about,
Seeing this, Külçoro,
Çoro balanced on every side,
Lion Çoro whom Şay protects,
His weapons eighty-four,
The side he looks upon red flame.
Mail the length of his chest,
Almambet's heirloom mail.
Gripping tight at the wrist,
Where he will die, if fate suffices,
If he dies not and stays alive,
To cornered Kançoro
Where he will stand as mainstay,
To loose the war-cry in abundance,
Fighting six months without cease,
To rescue and take him back.
The red-tasseled wonder-lance,
Driving it home at a swing,
He plunged into the midst of the Hıtay,
Laying them flat on the earth from the very first.

Kükreyip bağırıp,
Kançoro'nun üstünde,
Altı bin Hıtay, sayısız ordu gibi Kana doymaz pehlivanım.
Güreşte pek usta,

Roaring and bellowing,
Upon Kançoro,
Six thousand Hıtay, like a countless host
My pehlivan unsated with blood.
Full master in the wrestling,

Üstün pehlivan yiğidin,
Sürüp gelip çıkmıştı,
Surkoyon'u oynatıp,
Önüne geleni sererek,
Allak bullak toz edip,
Rast geleni Külçoro,
Kıpkızıl kan edip,
Cepken giymiş güçlüye,
Mızrağı yaman sivriye,
Bileği güçlü kâfire,
Han Konurbay bahadıra,
Tulparın başını çevirmişti
Diri yakalayıverin.
Kaçmadan mızrak uzatmıştı,
Kızıl kana bulayıp,
Yaman kırgın etmişti,
Taş kuşanan yaman ölüp,
Yakalayıp ona salın.
Nice yiğit hünerli ölüp,
Bahadır da imiş, arslan da imiş,
Kimde olur bu hasret,
Yiğitlerin varken,
Hıtay'a saldığı büyük kavga. Kıyıdan
hepiniz kırıldınız,
At oynatan pehlivanı,
Altmışını birden mızraklayıp,
Er Külçoro'nun kavgası.
Çevresine bakmadan,
Hiç öleceğini saymadan,
Kırgını coşkuyla salmıştı.
Yiğitler ölsün, arslan ölsün.
O Kançoro yiğidini,
Kurtarıp almıştı.
Er Konurbay koca kurt,
Sayısız ordusunu bastırttı:
«Nice pehlivan devlerim,
Bütün Beecin'in sahipleri,
Mızrak uzatınca haykırıp,
Tuğ dibinde duranlarım,

Of the surpassing pehlivan brave,
He had driven up and come forth,
Making Surkoyon dance,
Laying flat whoever came before him,
Making wild churning dust,
Whomever he met, Külçoro
Turning to scarlet blood,
On the jerkin-clad strong one,
On the fierce sharp-lanced one,
On the strong-wristed infidel,
On Khan Konurbay the bahadır,
He had turned the tulpar's head:
Seize him alive!
He had thrust his lance without fleeing,
Smearing them in scarlet blood,
He had made a fierce slaughter,
The stone-girded fierce ones dying,
Seize him — loose yourselves on him!
Many a skilled brave dying,
A bahadır he was, a lion he was,
In whom is such longing found,
While your braves are alive,
The great fight he loosed on the Hıtay.
From the flank you were all cut down,
Their pehlivans who prance on horseback,
Lancing sixty of them at once —
The fight of warrior Külçoro.
Looking not about him,
Counting his death as nothing at all,
He had loosed the slaughter with fury.
Let braves die, let the lion die.
That valiant Kançoro
He had rescued and taken back.
Warrior Konurbay, the old wolf,
Set his countless army pressing on:
«My many pehlivan giants,
Masters of all Beecin,
You who cry out as you thrust the lance,
You who stand at the banner's foot,

Tam öfkesi tuttu mu,	*When his wrath fully takes him,*
Taşı toz duman edenlerim,	*You who grind stone to dust and haze,*
Cihan görmüş, can kıyıcı,	*World-seasoned, slayer of souls,*
Almambet oğlu Külçoro,	*Almambet's son Külçoro,*
Çubak oğlu Kançoro,	*Çubak's son Kançoro —*
İkisini tutamadan kaldınız,	*You failed to lay hold of the two,*
Kara kurt gibi eldiniz,	*You were a people like black wolves,*
Kırgız değil, cümle âlemi,	*Not the Kirghiz alone, but all the world,*
Ordum elimde dururken,	*While my army stood in my hand,*
Kırıveririm der idim,	*I would say: I shall cut them down in a trice,*
Kırçıl sakallı yaşlınız,	*Your grizzle-bearded elders,*
Kılınız bile kalmadan bu yerde,	*Till not even a hair of you is left in this place,*
Kırılın hepiniz,	*Be cut down, all of you,*
Şuradaki iki çorosunu,	*Those two çoros over there —*
Çepeçevre kuşatın,	*Ring them round about,*
Çon-Beycin'in tâ içinde,	*In the very heart of Çon-Beycin,*
Büyük kapının dibinde,	*At the foot of the great gate,*
Kırk urgan boyu büyük zindan,	*The great dungeon forty ropes deep —*
Böylece öcü alın.	*Thus take the vengeance.*
Onlar yalnız, siz binsiniz,	*They are alone, you are thousands,*
Kalday'ın ölsün, hanın ölsün,	*Let your kalday die, let your khan die,*
Kalmadan yurdum, hepiniz ölün,	*My people, die all of you, none remaining,*
Göğe savrulsun toprak,	*Let the earth be flung to the sky,*
Asker basıp çığlık koparark.	*The soldiers trampling, raising the shriek.*
Yağmaya koyulun tozutarak,	*Set to the plunder, raising dust,*
Mihnetine kim katlansın.	*Who could endure its torment.*
Kırk hanın eli toplanıp,	*The lands of forty khans assembled,*
Yaman kalabalık ordu olduk.	*We became a fierce teeming host.*
Kırgız'ı kırıp gitmeye,	*To cut down the Kirghiz and go,*
Tek tüyünü koymadan bu yurdun,	*Leaving not a single hair of this land,*
Köküne hep birden ermeye,	*To reach their root all at once,*
Tepesinden basmaya,	*To trample them from the crown,*
Dört tülüğünü saçmaya,	*To scatter their four kinds of herds,*
Hanını bağlayıp almaya,	*To bind their khan and take him,*
Karasını kul etmeye,	*To enslave their common folk,*

Kalabalık elini bırakmadan,
Kul edip kırmaya.
Taş kalesini parçalayıp,
Tümden vurup alın,
Evini yıkıp devirip,
Çınarını kesip devirip,
Yiğitlerini kırıp,
Azabı sıkı salın,
Yüz yüze gelip durun,
Keregesini uğunu kırın,
Gelinini kızını ağlatın,
Irmağın suyunu çevirin,
Kahrolası Burut'a,
Kendi saldırdı, vebali yok,
Sönmüş yangın yerine çevirin.
Taş kuşanmış haslar,
Kızıl püsküllü Hıtaylar,
Cepken giymiş erenler,
Mızrak uzatıp, balta vurup,
Göğü yaran çığlık koparıp,
Haykırışı bol uğultu edip,
Külçoro ile Kançoro –
Bu ikisine erişin,
Yorulmadan girip çarpışıp,
Yurdum, toz duman edip gidin,
Haberin var mıdır ki,
Bu ikisi giderse bel gider,
Burut'tan iki arslan gider,
Irmağını kuşatıp dururuz,
Hele Semetey geçerse eline,
Alacık kadar koca Kalça,
Sönmüş yangın yerine çevirириz!

Bırakmadan halkını kırarız,
Kakan'dan geldik atlanıp,
Köküne hep birden erelim,
Kahrolası Burut'u,
Kırgın edip gidelim».
Deyip, böylece, Konurbay,

Leaving not their teeming land,
To enslave and cut them down.
Shattering their fortress of stone,
Strike and take it entire,
Wrecking and toppling their houses,
Felling and toppling their plane trees,
Cutting down their braves,
Loose the torment hard,
Come and stand face to face,
Break the kerege and the uğu of their yurts,
Set their brides and daughters weeping,
Turn aside the water of their river,
Upon the accursed Burut —
He attacked himself, no sin lies on us —
Turn it to the site of a burnt-out fire.
The stone-girded choice ones,
The red-tasseled Hıtays,
The jerkin-clad champions,
Thrusting lances, striking axes,
Raising the shriek that splits the sky,
Making the war-cry a roar in plenty,
Külçoro and Kançoro —
Reach these two,
Entering unwearied, clashing,
My people, go making dust and haze,
Have you heard the tale of it,
If these two go, the loins are gone,
Two lions go from the Burut,
We stand besieging their river,
And should Semetey fall into your hands,
Old Kalça big as a wattle hut:
We shall turn it to the site of a burnt-out fire!
We shall cut down their folk, sparing none,
We came from Kakan a-horse,
Let us reach their root all at once,
The accursed Burut —
Let us make the slaughter and go».
Saying so, thus, Konurbay

Kahrı sert başlattı,
Han Konurbay atılıp,

Began the wrath full hard,
Khan Konurbay springing forth,

Kaynayıp duran kalabalık ordu,
Yutuverecekmiş gibi koptu,

The teeming host that stood seething
Broke loose as though it would swallow whole,

Çan sıkı çalındı,
Ordu aklını şaşırdı,
Kahrı Kalça başlattı,
Kalabalık ordunun hepsi,
Kalmadan ölecek olduk deyip,
Candan geçiverdi,
Mançu'nun hepsi yanıp yakılıp,
Bahadırın hepsi koşup,
Onbaşılar dört dönüp,
Yüzbaşılar koşup,
Binbaşının hepsi,
Öz canından umut kesip,
Karınca gibi kaynaşıp,
Kurt gibi Hıtay kımıldayıp.
Böyle etmesinin sebebi –
Ünlü Kalça, han namlı,
Ne zaman olsa Hıtay'ı,
Bel bağlayıp Konurbay'ın,
Sürüp gütmek âdetidir.
Bu Alööke'nin Konurbay'ı,
Düşmanın hilesini bilen domuz ah!
Bel bağlayıp çıkmış soylu yiğit,
Kuldan görünüşü bambaşka.
Bunun homurtusundan can çıkar.
Yürüdüğünden toz çıkar,
Altın kamışlı sır çubuk,
Algara'nın ağzını çevirmişti,
Sayısız Hıtay, çok Tırgoot,
Zamanesi kavrulup,
Konurbay buyruk kılıp durmuştu:
«Ululârım, hanlarım,
Savaşa giren oğullarım,
Bu uçmaklı Beecin, kadim şehir,

The bell was rung hard,
The host lost its wits,
Kalça began the wrath,
The whole of the teeming host,
Saying: We are all to die, none remaining,
Gave up their lives at once,
All the Manchus burning and lamenting,
All the bahadırs running,
The corporals wheeling about,
The captains-of-a-hundred running,
All the captains-of-a-thousand,
Despairing of their own lives,
Seething like ants,
The Hıtay stirring like wolves.
The cause of their doing so —
Famed Kalça, of khanly name,
Whenever it may be, the Hıtay,
Trusting in Konurbay,
It is his custom to drive and herd them.
This Konurbay of Alööke,
The boar who knows the enemy's guile, ah!
A highborn brave gone forth girded in trust,
His look apart from any slave's.
His growl alone drives out the soul.
Dust rises where he walks,
The wonder-pipe with golden reed,
He had turned Algara's mouth about,
Countless Hıtay, many Tirgoot,
Their age scorched over,
Konurbay stood giving command:
«My great ones, my khans,
My sons who enter the war,
This paradisal Beecin, ancient city,

Ucuna dek gözlenmiş yol.
Bunun ulusu kan içici koca Manas,

Şu ordu ile almıştı o kul,
Namlı Talas, büyük Ken-Kol,
Kendim gözlediğim yerdi.
Bu kahrolası Burut'u,
Öteden beri vurduğumuz eldi.
Bu göre geldiğim yoldu,
Atası Manas kurdu,
Altı kez aldatan bendim.
Kırgın ettim canlarını,
Almambet, Çubak hanlarını,
Silip süpüren ordu işte bu,

Sergek, Sırgak oğullarını.
Geçen çarpışılan gazada,
Muzburçak, Kökçö han ölmüştü,
Halkın beyi Bokmurun,
Kökötöy oğlu dahi ölmüştü.
Böyle gezip duran ben Kalça'yım –
Benim yiğitliğim candan bambaşka.
Türlü türlü zorluları,
Kahrım gelir, kabardım,
Sataşmadan durmam Burut'a.
Kırgın salıp coşarak,
Giderim şu Burut'un üstüne».
Deyip, böylece, Konurbay,
Gözü göl çukuru kadar,
Görsen hâli işte bu,
Göründüğünü emecek gibi.
Kaldaya kahrını başlattı,
Altı bin Hıtay, sayısız kalday,
Ardında nökeri,
Kırılıp kalıverdi.
Kan içici ustası,
Basıp gelip geçmişti,
Gayretlisi, arslanları,

A road watched to its very end.
Its great one, the blood-drinking old Manas,

With that army the slave had taken it,
Famed Talas, great Ken-Kol,
Was ground I had watched myself.
This accursed Burut —
It was a land we have struck from of old.
This was the road I have known long since,
His father Manas founded it,
I it was who deceived them six times.
I made slaughter of their lives,
Of their khans Almambet and Çubak,
This is the army that swept them clean away,
Of their sons Sergek and Sırgak.
In the holy war fought before,
Muzburçak and Khan Kökçö had died,
The people's bey Bokmurun,
Kökötöy's son too had died.
Such am I, Kalça, who goes about so —
My valor is apart from any soul.
Hardships of every kind,
My wrath comes, I have swelled,
I rest not without falling on the Burut.
Loosing slaughter, surging,
I go against that Burut».
Saying so, thus, Konurbay,
His eye big as a lake's hollow,
Should you see him, such is his state,
As though he would suck in whatever he sees.
He began his wrath upon the kalday,
Six thousand Hıtay, countless kaldays,
His retainers behind him,
Were left cut down where they stood.
His master drinker of blood
Had come trampling and passed over,
His zealous ones, his lions

Yağmayı salmıştı,
Kaçmadan durup yiğitler,
Çatır çatır çarpışmıştı.
Denk iki Çoro'yu,
Hep birden basıp Hıtay yurdu,
Çepeçevre sarıp kalmıştı.

Had loosed the plunder,
The braves standing without fleeing
Had clashed with crash on crash.
The two well-matched Çoros —
Trampling all at once, the Hıtay land
Had ringed them round about and pinned them.

İri yarı, heybetli pehlivanı,
Candan geçip gürültücü kalabalık il
Yine sel gibi kaplayıverdi.
Iybı-Şıybı pehlivanı
Yağmur gibi yay gerip,
Dolu gibi ok yağdırıp,
Böğründen yetişti,
Onun art tarafından
Tutuştu mu can bırakmayan,
Bir domuzun etine
Bir yiyişte doymayan,
Rast geldi mi can bırakmayan,
Türlü türlü pehlivanı
Dört bir yandan saldırdı.
Çomak kapan ululari,
İnsanı ikiye bölen,
Rast gelen kişiyi öldüren,
Kana doymaz kavimleri,
Savaşta usta yiğidi,
Düşman denince hazırlanan
Düşman kurdu becerikliler,
Hilesi bol yamanlar,
Çare bilir ustalar
Yağma akınını saldılar.
Gökleri yaran çığlık kopup,
Azap görenler uğuldayıp,
Ceylan gibi göz süzülüp,
Yetkin iki kartala
Yedi bin mızrak birden değip,
Yer yarılıp, toz dolup,
Yeri kaplayan halk olup,

The huge and mighty pehlivan,
The clamorous, teeming folk, forsaking life,
Once more came flooding like a torrent.
The Iybı-Şıybı pehlivan,
Drawing bows like falling rain,
Raining arrows down like hail,
Came upon him at the flank;
From the rear side of him
Ones who, once grappled, spare no life,
Ones a whole pig's flesh
Cannot fill at a single feast,
Ones who, once met, spare no life,
Pehlivans of every kind
Attacked him from all four sides.
The cudgel-snatching elders,
Those who cleave a man in two,
Who slay whoever crosses them,
The tribes unsated by blood,
The warrior skilled in battle,
Those who arm at the word "foe,"
The cunning wolves of the enemy,
The wicked ones rich in tricks,
The masters who know each remedy
Loosed their plundering raid.
A sky-splitting scream burst forth,
The tormented ones were droning,
Eyes narrowed like a gazelle's,
Upon two full-fledged eagles
Seven thousand lances struck at once,
Earth split open, dust filled the air,
A people covering the ground,

Yetişip kıyamet kopardı,
Dümdüz kaplayıp tümen ordu
Çepeçevre kuşatıverdi.
Yedi kurt bir koyunu
Paylaşsa leşini bırakır mı,
Yedi bin can bir canı
Dövse sağ kor mu hiç?

Arriving, they raised doomsday's din,
The tümen host, spreading flat and wide,
Encircled them round about.
If seven wolves share one sheep,
Do they ever leave the carcass?
If seven thousand souls beat one soul,
Do they ever leave it alive?

Gökyüzü açık, yer kapalı,
Yeryüzüne Çinli dolup,
Çokluğuna bakarsan
Baksan göze ilişmez,
Hangisi olduğu bilinmez,
Toprak uçup, toz dolup,
Tozun altına bakılsa
Dopdolu Çinli halk olup,
Bugün gördüğün yarın yok,
Babanın kabri, aldatıcı
Böyleymiş demek şu kahpe dünya!
Yiğitler yetişip saldırıp,
Obur devleri, ecinnileri
Dört bir yandan ağ kurup,
Karman çorman duruşup,
Mızrak saplayıp, balta çalıp,
Çatır çatur vuruşup,
Yüz yüze gelip duruşup,
Candan geçip vuruşup.
Tolgalar ile kalkanlar
Dört bir yandan paramparça,
Yayın oku sağanak olup,
Yine feryat edip yürüyor,
Üşüşüp Çinli göl olup,
Kimseyi sağ komayacakmış gibi
Yağmuru kaplayıp halk dolup,
Fena bir kırgın oldu.
Yakası altın, yeni tunç,
Çift zırhlı, tarla kuşu gözlü,
Atışmaya girse ok geçmez
Her biri paha biçilmez kürkleri

The sky is open, the earth is shut,
The earth's face brimming with Chinese;
If you look upon their multitude,
Look — the eye cannot take them in,
None can tell which one is which,
Soil flying, dust filling the air;
If one peered beneath the dust —
A brimming Chinese people there;
What you see today is gone tomorrow —
Your father's grave! Deceitful,
So it is, this harlot world!
The warriors closed in and attacked,
The gluttonous giants, the jinn,
Casting nets from all four sides,
Standing tangled in confusion,
Thrusting lances, striking axes,
Clashing with a crash and crack,
Standing face to face in combat,
Forsaking life, they fought.
The helmets and the shields
Were shattered on all four sides,
The bow's arrows became a downpour,
Again it advances, wailing;
The Chinese, swarming, became a lake,
As if to leave no one alive,
People filling like covering rain —
A dreadful slaughter came to pass.
Collars of gold, sleeves of bronze,
Double-mailed, lark-eyed,
In an exchange of shots no arrow pierces
Their priceless fur-coats, every one;

Mızrak değip sıyrılıp,
Dosdoğru saplanan mızraklar
Belinden kırılıp koparak,
Çetin bir kavga koptu,
Er imiş Külçoro,
Karşısına Çinli üşüşse,
Bağlarım diye davransa,
Zınk zınk edip aldırmaz,

Çinlinin kıstırmasını
Topuğuna denk tutmaz.
Yiğitlik ile arslanlığı
Yüce Rabbim bu çocuğa
Ölçüsüz vermiş meğer,
Er imiş Külçoro,
Sayısız Çinli kaplasa da
Cenge tutuşup aldırmadan,
Ok geçmez kürkün içinden
Ak kemer kuşanıp,
Altı bölük kara Çinliye
Dalarak girip saldırıp,
Mızrak yetişen yerlerini
Mızrak ile devirip,
Ondan yakın geleni
Kılıçla çalıp yere serip,
Bundan yakın geleni
Balta ile ufalayıp,
O bildik Kalça nerde deyip,
Yedi binini ufalayıp,
Yiğit Kalça nerde deyip,
Altı binini ufalayıp,
Haram Kalça nerde deyip,
Arslan gibi dönenip,
Kıpkızıl kana boyanıp,
İki yanını gözleyip,
Dudağını burnunu yalayıp,
Kükreyip haykırarak,
Manas diye nara atarak.
Doldurup mızrak çevirip,

Lances struck and glanced away,
The lances driven straight and true
Broke and snapped off at the waist —
A grim battle broke out.
A true man was Külçoro:
Though Chinese swarm before him,
Though they move to bind him fast,
He stands unshaken, paying no heed,

The Chinese hemming-in
He counts not worth his heel.
Valor and lion-heartedness
The Lord on high, it seems, bestowed
Upon this child without measure;
A true man was Külçoro:
Though countless Chinese cover him,
He joins the fray, unheeding;
Within his arrow-proof fur-coat,
Girding on his white belt,
Into six troops of black Chinese
He plunged headlong and attacked;
Whatever place his lance could reach
He toppled with the lance;
Whoever came in nearer than that
He cut down with the sword and felled;
Whoever came in nearer still
He crumbled with the axe;
Where is that well-known Kalça, saying,
He crumbled seven thousand of them;
Where is the warrior Kalça, saying,
He crumbled six thousand of them;
Where is the accursed Kalça, saying,
Wheeling round about like a lion,
Dyed crimson-red in blood,
Watching both his flanks,
Licking at his lips and nose,
Roaring out and bellowing,
Hurling the war-cry "Manas!"
Charging with his lance couched full,

Doksan bölük kara Çinlinin
Kümesini dağıtıverip.
Sımsıkı bele kuşanıp,
Yedi bölük kara kalday'a
Tek başına dalıp saldırıp,
Yokuş inişten er mızraklayıp,
Onar beşer birden saplayıp,
Kaplayıp gelen kalday'ı
Geri sürdü savurup.

Of ninety troops of black Chinese
He scattered the whole flock.
Girding tight about his waist,
Into seven troops of black kalday
He plunged alone and struck,
Lancing men uphill and down,
Skewering tens and fives at once,
The kalday coming in a flood
He drove back, flinging them away.

Şah koruyan Külçoro
Doldurup mızrak çevirip,
Dolup taşan Çinlinin
Kümesini dağıtıverip,
Durmadan nice vuruştu,
Tevekkülle direndi.
Kükredi, haykırdı,
Kaynayıp duran Çinliyi
Geri sürdü savurdu.
Toprak yağıp, toz uçup,
Yer bozulup, halk kaynayıp,
Görülmemiş kırgın oldu.
Er Külçoro bozkurda
Kalday ölüp, han ölüp,
Çarpışan nice can ölüp,
Cübbe giyen güçlü ölüp,
Taş kuşanan sağlam ölüp,
Karapcı giyen han ölüp,
Çarpışan canların hepsi ölüp,
Ağır kargaşa, büyük kavga
Tam da böyle oldu,
Halkının kaçıştığını
Han Koñurbay gördü.
Yay gibi uçan iri kara at,

Külçoro, guardian of the shah,
Charging with his lance couched full,
Of the overflowing Chinese
He scattered the whole flock;
Without pause how long he fought,
He stood firm, trusting in God.
He roared and he bellowed,
The seething, boiling Chinese
He drove back, flinging them away.
Soil rained down, dust flew up,
Earth was churned, the people seethed,
A slaughter never seen took place.
Before the grey wolf, Er Külçoro,
Kalday died and khan died,
How many clashing souls there died,
The strong who wore the robe died,
The stout one girt with stone died,
The khan who wore karapcı died,
All the clashing souls there died;
Heavy turmoil, mighty strife —
Exactly thus it came to pass.
That his people were in flight
Khan Koñurbay now saw.
On the great black horse that flies like an arrow,

Yelesi sert Koñurbay
Hışımla saldırdı haykırıp,
Yine savaş edin diye,
Tırgootlarını, yaşlısını,

Stiff-maned Koñurbay
Attacked in fury, bellowing:
Give battle yet again, he cried,
His Tırgoots and his elders,

Yiğitlerinin hepsini,
Sürüp girdi Koñurbay
Un ufak eden pehlivanını.
«Düşünsen şu belalı iş –
Büsbütün kaçıp durman,
Yüreğimde kalır hasretim.
Baş kesilsin, kan aksın
Baban için, benim için,
Kırk boy Çinli halk için.
Yine kavgaya girişin.
Sür, sür yurdum, sür diye, Vuruşana
dayanıp gelmemiş.

Every one of his warriors,
Koñurbay drove them in —
His pehlivan who grinds to dust.
«Consider this accursed affair —
If you keep on fleeing outright,
My longing will remain within my heart.
Let heads be cut, let blood be shed
For your father, for my sake,
For the forty tribes of Chinese folk.
Enter the fray once more.
Drive, drive, my land, drive on! he said,
He had not come braced against a fighter.

Beyi olmayan kullarını
Tepeleyip bağlayın diye.

Babanın kabri, kalabalık halk,
Çorosunu görsen böyle yaparsın.
Büyüğü gelse Semetey,
Bu geldi mi ne yaparsın?»
Diyerek, böylece Koñurbay
Büyük heybetini gösterdi.
Toplayıp sürüp Mançusunu
Yeniden kovup ilerledi.
Mançu hanı Ezkara
Mançudan asker sürüp alıp,
Yere sığmaz bolluk alıp,
Demir urgan, ağ alıp,
Çepeçevre kuşatıp geçen
Tekmil pehlivan ululara alıp,
Kavga dendi mi sevinip,
Gök demir gibi kuşanıp,
Tükendikçe tüttü,

Kökünden beri güçlendi,
Öldükçe çoğaldı,

Çarpıştıkça kaynadı,

Your slaves who have no bey —
Trample them down and bind them,
saying.
Your father's grave, you teeming folk,
Should you see his çoro, this is what you do?
If the elder one comes — Semetey —
When he comes, what will you do?»
So saying, thus did Koñurbay
Display his mighty majesty.
Gathering and driving his Manchus,
He pressed the chase anew.
The Manchu khan Ezkara,
Driving troops out of the Manchus,
Taking plenty earth cannot contain,
Taking iron ropes and nets,
Taking all the pehlivan elders
Who pass encircling round about,
Rejoicing at the word of battle,
Girt like grey iron itself,
The more they were spent, the more they
smoked,
From the root they grew the stronger,
The more they died, the more they
multiplied,
The more they clashed, the more they seethed
—

Ölmedik Çinli kalmadı.
Pehlivanları, devleri,
Bütün Beecin'in sahipleri,
Uluları, hanları,
Tutuşup ölen domuzlardan
Vuruşmadık bir can kalmadı.
Hücum edip döndürüp,
Hanı buyruk verdi,
Çarpışıp yüz yüze gelip,
Pehlivanlar kaplayıp durdu.
Halk mıdır nedir bilinmez,
Kara kurt gibi kavmi var,
Herkese güç yetiren,
Vuruştu mu dağı düz eden,
Kalça'nın pençeleşmesine
Uçsuz göl bile duramayan,

No Chinese was left undying.
The pehlivans, the giants,
All the masters of Beecin,
Its elders and its khans —
Of the pigs who grappled and died
Not one soul was left unfought.
Charging and wheeling them about,
Their khan gave the command;
Clashing, coming face to face,
The pehlivans stood covering all.
Whether it is a people none can tell,
He has a tribe like the black wolf,
Overpowering everyone,
Leveling mountains when it fights;
Against Kalça's grappling clutch
Even the boundless lake cannot stand,

Suratı soğuk, zehri güçlü,
Karşısına çıkanı yerle bir eder.
Yiğitliği herkesçe bilinir,
O ereni görsen sadece
Gittim de candan ümidi kes.
Çarpışmaya çıkan pehlivanın
Ümit kesmesinin sebebi –
Beycin'de kara Çinlinin
Beli değil mi Koñurbay.
İnsandan üstün doğmuş
Arslan değil mi Koñurbay.
Ezkara ile bu ikisi
Kahrı şiddetle başlattı,
Koñurbay'ın kahrını görünce,
Ölsek de gönlüm razı deyip,
Tekmil Çinli, kalabalık ordu
Candan geçip saldırdı.
Üşüştürüp girdi asker sürüp,
Gök demir gibi kuşanıp,
O ordusunun tamamını
Dağıtmadan bol bol sürüp,
Sürüp çıkageldi,

Cold of face, potent of venom,
He levels whoever stands against him.
His valor is known to all;
Should you but see that champion —
"I went — give up all hope of life." The reason the pehlivan
Who rides out to combat despairs —
Is he not the very spine
Of Beycin's black Chinese, Koñurbay?
Born superior to man,
Is he not a lion, Koñurbay?
Ezkara and these two
Began the onslaught with fury;
Seeing Koñurbay's wrath,
Saying, Even if we die, my heart consents,
All the Chinese, the teeming host,
Forsaking life, attacked.
Driving troops, he swarmed them in,
Girt like grey iron itself,
The whole of that his army,
Driving them abundantly, unscattered,
He came driving forth;

Dalgalanıp geçtiği yere
Dağ bile dayanamaz,
Cenk ettiği yerinden
İnsan sağ çıkamaz.
Hışımla güç saldı,
Koñurbay'ın kahrından
Öldüm de candan ümidi kes.
Kançoro ile Külçoro
Pehlivan basıp, arslan kaplayıp,
Ayırıp kurtarmaya,
İçse kana doymayan,

Belası hep birden kaplayıp,
Çarpışmayı Kalça başlattı,
Çinli kavmini görünce,
Sıkıntı çöküp başlarına,
Argın ile Kırgızlar
Candan geçip saldırdı.
Yağma diye çığlık kopup,
Tutuşup ölen kâfirler
Davulunu var gücüyle vurup,
Suratı soğuk er Kalça

Tüketin diye söz vurup,
Mançuların tamamını,
Akılda çiftçi arslanlarını,
Çare bulucu erlerini,
Baksana, Kalça seçti,
Kökünden söküp hepsini
Yağma akınına sürdü,
Sığır tüyü gibi çok Çinli
Öbek öbek kımıldayıp,
Kum gibi kaplayıp kaynaşıp,
Kökünden gürüldeyip,
Tekmil kaplayıp kükreyip,
Tüyü kalmadan girdi.
İşte o zaman Semetey,
Kırgızdan hayli asker alıp,
Kapıştığı Kakançın,

Where he passes, surging in waves,
Even the mountain cannot hold;
From the place where he gives battle
No man comes out alive.
He hurled his might in fury;
From the wrath of Koñurbay —
"I died — give up all hope of life."
Kançoro and Külçoro,
Pressing pehlivans, lion-covering,
Rushed to part and rescue them;
The one who drinks yet is not sated with blood,
His scourges covering all at once,
Kalça began the clash;
Seeing the Chinese tribe,
Distress descending on their heads,
The Argın and the Kirghiz
Forsaking life, attacked.
A scream of "Plunder!" burst forth,
The infidels who grappled and died
Beat their drum with all their might;
Cold-faced Er Kalça,

Striking the word, Wipe them out,
All of the Manchus,
His lions, plowmen in mind,
His remedy-finding men —
Behold, Kalça chose them out,
Uprooting all of them
He drove them to the plundering raid;
Chinese many as hairs on an ox,
Stirring in cluster after cluster,
Swarming, covering like sand,
Rumbling from the very root,
Covering all and roaring,
They went in, not a hair left behind.
Just at that time Semetey,
Taking many troops of the Kirghiz —
The Kakançın he grappled with,

Düşmanlık ettiği Bakburçun,
Uluñtu derler Dıñşa'ya,
Soyu kırk hanlı yurt imiş,

Savaş edip Mançuya,
Ecel yeterse ölmeye,
Geri dönülmez gerçek yurdu
Kaplan, arslanlar görmeye,
Kırgını coşkuyla salmaya,
Suratı soğuk Koñurbay'a
Dosdoğru girip mızrak uzatmaya,
Tükenen canı kıymaya.
Kanlıyla kana kanışıp,
Kaçmadan durup vuruşup,
Naraların en yamanını atmaya,
Öbür dünyaya göçen Manas arslan –
Manas'ın öcünü almaya,
Yalnız bozkurt arslan değil,
Ermiş oğlu Bakay var,
Argın hanından Sarı Han,

Eştek'lerin Camgırçı'sı,
Yiğitlerin hepsi var.
Düşmana kırgın salan
Kaplanı var, arslanı var,
Kurnaz tilkiyi kudurtan
Kaynaşan nice sözü var.
Mızrak ustası bilgesi var,
Dalıp düşmana saldıran
Gerçek erenden ustası var,
Öne sürsen uğurlu,
Atışmaya girse tümen orduya bedel,
Ustası var, arslanı var,
Sırdaş yoldaş olarak doğmuş
Hunhârın oğlu arslanı var,
Kırgızdan kalabalık asker sürüp,
Gök mızrağa paha yok,
Hızır'ın okşadığı kartalını
Dalgalandırıp bol sürüp,

The Bakburçun he made his foe,
To the Dıñşa they call Uluñtu,
A land, they say, of forty khans by lineage
—
To make war upon the Manchu,
To die, should fate suffice,
The true homeland of no return,
To see the tigers and the lions,
To loose the slaughter with fervor,
Against cold-faced Koñurbay
To ride straight in and couch the lance,
To take the life that is spent.
Blood-matched with the blood-stained one,
Standing fast, unfleeing, fighting,
To hurl the fiercest of war-cries,
The lion Manas gone to the other world —
To take revenge for Manas —
Not the lone grey wolf, the lion, only:
There is Bakay, son of the saints,
Sarı Han of the Argın khan,

The Eşteks' Camgırçı,
All of the warriors are there.
He has the tiger, has the lion
Who loose slaughter on the foe,
He has many a seething word
That drives the sly fox mad.
He has the sage, master of the lance,
He has the master from true champions
Who plunges headlong at the foe;
Auspicious when sent to the fore,
Worth a tümen host in an exchange of shots,
He has the master, has the lion,
Born to be confidant and comrade —
He has the lion son of the bloodthirsty one;
Driving teeming troops of the Kirghiz,
The grey lance beyond all price,
His eagle caressed by Hızır
Driving in waves, abundantly,

Cenkten çekilmez arslanı sürüp,
Olmayıp içtiği bozayı,
Kara gönüllü en yaman pehlivanı,
Kan içen eri sürüp,
Tevekküle atılan,
Kalabalığa dalıp kalan,
Dolup taşan eri sürüp.
Boz atlısını, arslanlarını,
Ölçüye sığmaz erlerini.
Ölüm dense sevinen
Pervasız pehlivanını
Coşturarak asker sürdü.
Karşı çıkmadık Çinliden,
Durup kalmış bozkurt kalmadı.
Kutpa* yönü kaynaşıp,
Aç çığlık, kurt narası,
Kulak sağır edip uğuldayıp,
Kulakları tıkanmış can olup,
Hışımları yatışıp,
Yanlarına her biri
Yalın kılıç kuşanıp.
Düşman dense üşüşüp, can dolup,

Han Koñur'un ordusuna,
Kaplan Bakay ihtiyar

Driving the lion who quits no battle, The
boza he drank being none,
The grimmest black-hearted pehlivan,
Driving the man who drinks blood,
The one who hurls himself in trust,
Who plunges into the throng and stays,
Driving the overflowing man,
His grey-horsed one, his lions,
His men beyond all measure,
His reckless pehlivan
Who rejoices at the word of death —
Rousing them, he drove his troops.
Of Chinese none was left unopposed,
No grey wolf remained standing still.
The kutpa quarter seething,*
The hungry scream, the wolf's war-cry,
Droning to deafen the ear,
Souls became as ones with ears stopped up,
Their furies were assuaged;
At the side of each of them
Each girded on a naked sword.
At the word "foe" they swarm, souls brimming,
Against Khan Koñur's army
The tiger Bakay, the old one,

Tuğ tutan güç olup.
Onun beri yanında
Ay sancak tuğ olup,
Gökleri yaran çığlık kopup.
Pehlivanları bambaşka,
Bahadırları seçkince,
Niceleri kırk türlü kılıkta,
Niceleri asırları bilen
yaman kaşka.
Bu nicelerin içinde
Taşa vursan sapmayan,
Kaymak bilmez eri var,
Çarpışmaya sürsen tasalanmaz,

Became the standard-bearing power.
On the hither side of him
The moon-banner became the standard,
A sky-splitting scream burst forth.
Their pehlivans are of another kind,
Their bahadırs choice and picked,
Many in forty kinds of guise,
Many are the age-knowing
grim blazed ones.
Among these many there is
The man who swerves not, struck on stone,
The man who knows no faltering;
Driven to combat, he does not fret —

Tam da öyle arslanı var.
Bu sayısız ordunun içinde
Neler var, neler yok.
İnleterek dövülen hocayı,
Alıp içilen rakıyı,
Alıp yatılan cam gibi güzel
kahpeyi!
Burada dinsiz çoro dahi var,
Çoro denen küstah söz,
Nicelerin huyu kırk türlü.
Yamanı Bakay, Sarı Han,
Bunlar asırları bilen yaman kaşka.

Babası Manas'ın sırdaşı,
Öbür dünyalık yoldaşı,
Naralarla çığlık kopup,
Ecel yeterse ölmeye,
Hunhârın oğlu yavrucağa
Yoldaş olup vermeye,
Gazânın ön safında,
Kalabalık ordunun ucunda,
Yağan okun karşısında.
Kazılmış çukur yerine,
Beylik taslayan bir bölük can –

Namlı Bakay hoca sayılır.
Yüzleşip Kalça kul ile
Karşı karşıya gelip Bakay er
Yüz yüze mızrak uzattılar,
Öne atılanları birbirini
Kırıp geçirip durdular.
Alın alına geldiler,
Tüfek atıp, yay gerip,
Çatır çutur iki halk
Birbirine girip kaldılar.
Yer yarılıp, uğultu kopup,
Yer parçalanıp çığlık kopup,
Şaşkınların hepsi titreyip,
Yiğitlerin tamamı

There is precisely such a lion.
Within this countless host
What is there not, and what is there!
The hodja beaten till he groans,
The rakı seized and drunk,
The glass-fair harlot seized and bedded!
Here there is even the godless çoro —
Çoro, that insolent word —
The temper of many is of forty kinds.
The grimmest are Bakay, Sarı Han,
These are the age-knowing grim blazed ones,
His father Manas's confidant,
His comrade for the other world;
With war-cries a scream burst forth,
To die, should fate suffice,
To the darling son of the bloodthirsty one
To give themselves as comrades,
In the front rank of the holy war,
At the point of the teeming host,
Facing the raining arrows,
In the place of the dug-out pit,
A troop of souls who play at beylik —

Renowned Bakay counts as hodja.
Facing off with the slave Kalça,
Er Bakay coming face to face,
Face to face they couched their lances;
Those who rushed ahead kept on
Mowing one another down.
Brow to brow they came,
Firing muskets, drawing bows,
With a crash and crack the two peoples
Were locked into each other.
Earth split open, a droning burst,
Earth was torn apart, a scream burst forth,
All the bewildered ones were trembling,
The whole of the warriors

Aybalta çalıp vuruşup.
Kapışamayıp tek tek,
Bahadırların hepsi bezip.
Zorbası güçsüzünü
Mızrak ile toplu saplayıp,
Tam yüreğe gömüp.
Kan dökülüp, su olup,
Aç çığlık, kurt narası,
Naralarla çığlık kopup,
Yurt bölünüp, halk ölüp,
Baksana nice arslan ölüp.
Haberci ölüp, han ölüp,
Çarpışan canların hepsi ölüp. Düşmana karşı varan
Ağır kargaşa, büyük kavga,
Baksan hiç dermanı yok,
Han Koñurbay'ın şeytanlığı.
Onun art tarafından
Kâse gibi gözlü Sarı Han,
Sayısız Çinli, çok Mançu,
Kader yeterse ölürüm deyip,
Manas'ın oğlu yavrucağa,
Ölmeyip sağ kalırsam,
Sırdaş yoldaş olurum deyip.
Gönle sığmaz nice kaygı,
Kükreyip haykırıp,
Gözünün yaşı bin dere,
Ak sakalı seyrelip,

Struck battle-axes, fighting.
Unable to grapple one by one,
All the bahadırs grew weary.
The tyrant's weakling foe
They skewered in heaps with the lance,
Burying it full in the heart.
Blood was spilled and became water,
The hungry scream, the wolf's war-cry,
With war-cries a scream burst forth,
The land was sundered, people died,
Behold how many lions died.
The herald died, the khan died,
All the clashing souls there died. Going out against the foe —
Heavy turmoil, mighty strife;
Look — there is no remedy at all:
The devilry of Khan Koñurbay.
From the rear side of him
Sarı Han with eyes like bowls,
Countless Chinese, many Manchus;
Saying, I shall die if fate suffices,
To the darling son of Manas,
If I do not die but stay alive,
I shall be confidant and comrade, saying.
Many a grief the heart cannot contain,
Roaring out and bellowing,
The tears of his eyes a thousand streams,
His white beard grown sparse,

İki gözden akan yaş
Köprücükten aşağı dökülüp.
Argın'dan seçip asker sürüp,
Daha da kalabalık, bol sürüp.
Dağ görünse delen,

Irmak görse geçen,
Baş görünse kesen,
Kavgayı fena başlatan,
Düşman görünse dosdoğru

The tears that flow from his two eyes
Poured down past his collarbone.
Driving troops picked from the Argın,
Driving more still, teeming, abundant:
The one who bores through when a mountain shows,
Who crosses when he sees a river,
Who severs when a head shows,
Who starts the fray most grimly,
Who, when the foe appears, straightway

Candan geçip atılan,
Kan içe içe pişmiş,
Nice yerden düşman almış,
Usta diye ad konmuş,
Karşısına çıkan düşmanı boğazlanmış,
Pehlivanlıkta pişmiş,
Zayıpburuş diye anılmış,
Cenk ile kırgına
Bilge olup pişmiş,
Yiğitten seçip asker sürüp,
Namlısını topluca sürüp,
Kara tüfek gümledi mi
Yılmayan eri sürüp,
Uzattığından geri dönmeyen,

Surat asanı bağışlamayan,
Akılda çiftçi hakîm,
Tevekkülle durmadan,
Bilgililerden sayısız sürüp,
Gelmiş meğer Sarı Han.
Er eğilen yamaçtan
Eğilerek basıp yol açıp,
Yiğidi Koñurbay'a benzer,
Koñurbay'a saldırıp.
Küheylanını şahlandırıp,
Karşısına geleni kırıp,
Kalabalık Çinliyi, Mançuyu
Sağılmış süt gibi sürüp savurup,

Sarı Han girdi cenge,
Zorlayıp mızrak uzatıp,
Güç sınayıp vuruşup,
Yüz yüze gelenler bezip,
Sapı çelik, ucu keskin,
Uçan püsküllü sır mızrağı
İşte böyle kavrayıp,
Çaresizini mızrakla
Tam yüreğe daldırıp,
Zorbası güçsüzünü

Hurls himself, forsaking life,
Seasoned drinking blood on blood,
Who has taken foes from many a place,
Who has been given the name of master,
Who has throttled the foe that crossed him,
Seasoned in pehlivan's craft,
Renowned by the name Zayıpburuş,
In battle and in slaughter
Seasoned into a sage —
Driving troops picked from the warriors,
Driving the renowned in a body,
Driving the man who does not flinch
When the black musket thunders,
Who turns not back from what he thrusts at,
Who pardons not the scowler,
The hakîm, a plowman in mind,
In trust of God, without pause,
Driving countless of the learned,
Sarı Han, it seems, has come.
From the slope where a man bends low,
Bending, treading, opening a way,
His warrior is like Koñurbay —
He attacked Koñurbay.
Making his courser rear on high,
Breaking whoever crossed his path,
The teeming Chinese and Manchus
He drove and flung like milk fresh-drawn;

Sarı Han entered the battle,
Forcing home the couched lance,
Fighting, testing strength on strength,
Those who met him face to face grew weary;
Steel of haft, keen of point,
The tassel-flying grey lance —
Grasping it exactly thus,
The helpless one, upon the lance,
He plunged full in the heart;
The tyrant's weakling foe

Ölüme yatırıp,
Balta ile basıp,
Topuz ile dürtüşüp,
Kılıç ile doğrayıp,
Fena un ufak edip.
Zorbası da güçlüsü de
Gece gündüz vuruşup,
Kapışan han ölüp,
Çarpışan canların hepsi ölüp, Bileğe dolayıp asılıp,
Birbirine karışıp,
Ah u figanla vuruşup,
Silaha derman gelmese
Eteğin dibinden yakalaşıp,
Kavganın hali işte böyle,
Birbirlerini tüketip,
Onun art tarafından,
Haberin var mıdır acep,
Yerin yükseğinde yaylayan.

He laid down unto death,
Pressing down with the axe,
Prodding with the mace,
Hewing with the sword,
Grinding grimly into dust.
Both the tyrant and the strong,
Fighting on by night and day,
The grappling khan died,
All the clashing souls there died, Wound round the wrist and hanging,
Tangling into one another,
Fighting with moans and wails;
When the weapon gives no remedy,
Grappling by the skirt's very hem —
Such indeed is the state of battle —
Wearing one another out.
From the rear side of him,
Have you had tidings, I wonder,
Of him who summers on the heights of the land,

Kusursuz küheylan bağlayan,
Sözü pekiştirerek,
İsteyip içse doymayan,
Açgözlülüğü bırakmayan,
Karanlıkta sürülse
Kaplan misali sinsice yürüyen.
Düşman denince sevinen,
Akına çıksa donanan,
Birbirini tüketip.
Gazâ dense dosdoğru
Günler öncesinden hazırlanan,
Yer yarılıp, buğu olup,
Bitir, ejderha* Kırgız soyunu, Binin ölüp, birin kal,

Who tethers the flawless courser,
Fortifying his word,
Who, drinking at his desire, is not sated,
Who leaves not off his greed,
Who, driven in the dark,
Stalks stealthy as a tiger,
Who rejoices at the word "foe,"
Who arrays himself for the raid,
Wearing one another out.
At the word of holy war, straightway
Making ready days ahead,
Earth split open, turned to vapor,
Finish, O dragon, the Kirghiz line, Of your thousand die, remain your one,*

Eştek'lerin Camgırçı'sı,
Ayrı bölünmüş yolu tutup,
Nice tümen asker alıp,
Orduyu düzüp öne geçirip,

The Eşteks' Camgırçı,
Taking the separate, sundered road,
Taking many a tümen of troops,
Arraying the host, sending it ahead,

Komokoy'lu* sır mızrağı
Yükseltip yukarı taktırıp.
Aleñgir yayı gerip, uğultu koparıp,

Naralarla çığlık koparıp.
Döner kova, yağlı et,
Kisteli* kürk, keskin mızrak,
İşte Kırgızın hali bambaşka,
Kalkanlarını kaldırıp,
Gök demirden tolgayı
Her biri geçirip başına
siperlenip.
Yiğitleri sıra sıra yürüyüp,
Gözü dönmüş hunhâr, kan içici,

O bildik altın yanaklı aybalta,
Sancak elde salınıp,
Kanlı çelik Zulpukor
Bileğinde parıldayıp,
Kükreyip yerleşip,
Yan çizmeden yamanlar
Kınsız kılıç kuşanıp,
Bağrışarak çığlık kopup,
Ortalık yerini çiğneyip ot edip,
El ele tutuşup yiğitler,
Çinli ile Kırgızın savaşı,
Böyleymiş meğer işi,
Karşı karşıya varıp,
Çatır çutur vuruşup,
Kökünden söküp varıp,
Ölenden arta kalanı,
Eşsizmiş bu bahadır deyip,
Er namını alıp,

Candan geçip savaş ver!»
Deyip, öylece söz edip,
Sözü pekiştirip,
İnsan ölür şartı koşup,
«Olsun sözün bahadır deyip,

*The grey lance of Komokoy**
Raising and fixing it on high,
Drawing the aleñgir bow, raising a droning,
With war-cries raising a scream.
The turning bucket, the fatty meat,
The kisteli fur-coat, the keen lance —*
Behold, the Kirghiz state is something other:
Lifting up their shields,
The helmet of grey iron
Each drew down upon his head, taking cover.
Their warriors marching rank on rank,
The bloodthirsty one gone wild-eyed, drinker of blood,
That well-known gold-cheeked battle-axe,
The banner swaying in the hand,
The blood-stained steel Zulpukor
Gleaming on the wrist,
Roaring as they settled in,
The grim ones, never shirking,
Girded on sheathless swords,
Shouting, a scream burst forth,
Trampling the middle ground to grass,
The warriors hand in hand —
The war of Chinese and Kirghiz:
Such, it seems, is its work.
Going up face to face,
Fighting with a crash and crack,
Going, tearing up by the root;
What remains left over from the dead,
Saying, Peerless is this bahadır,
Taking a man's renown —

Forsaking life, give battle!»
Saying so, speaking thus,
Fortifying the word,
Setting the condition, Man dies:
«Let your word be bahadır, they said;

Çinliden geri çekileni,
Kırgından geri döneni,
Çarpışmaya girince şaşıranın,
Kapışmadan geri dönenin,
Yerinde sözün bahadır deyip,
Bundan esirgenip kalan adamın

Yedi atası kâfirdir – deyip.

Camgırçı'nın ordusu bunu söyleyip,
Ak buğday tanesini çiğneyip,
Antlarını sağlam kılıp,
Kırgından korkan yiğidin
Kırılıp böyle kalsın diye
Alıp bir çubuğu
Ortasından kesip,
Hışmı fena başlatıp,
Dosdoğru candan geçip atılıp. Kara Çinli, Mançu yurdu,
«Kırgını coşkuyla salalım,
Birimizden birimiz
Geri kalmadan ölelim,
Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas'ı
Kamçıyla ölçüp bölüşmüşler*.
Yer için savaş verelim.
Bahtiyar Kırgız, az Argın,
El için savaş verelim.
Bozkurdumuz Semetey,
Arslan için savaş verelim,
Kaynayıp gelen kâfirden,
Han Koñurbay bahadırdan
Çarpışmadan dönersek,
Bize dayanak olup oturan
Hunhâr arslandan ayrılırsak,
Vadiye kaçıp konarız,
Çinliden kırgın, yağma yiyip,

Sönmüş ateş gibi oluruz.
Ölmeyip sağ gezerken

Whoever draws back from the Chinese,
Whoever turns back from the slaughter,
Whoever falters entering the clash,
Whoever turns back without grappling —
Let your word stand: bahadır, they said;
The man who holds back, spared from this —
His seven forefathers are infidels, — they said.
Camgırçı's army spoke this,
Chewing the grain of white wheat,
Making firm their oaths:
That the warrior who fears the slaughter
Be broken and remain just so,
They took a single rod
And cut it through the middle,
Starting the fury grimly,
Hurling straight in, forsaking life. The black Chinese, the Manchu land,
«Let us loose the slaughter with fervor,
Let one of us and each of us
Die, with none remaining behind;
Tamarisked Keñ-Kol, broad Talas
They parceled out, measuring by the whip.*
Let us give battle for the land.
Blessed Kirghiz, the few Argın —
Let us give battle for the people.
Our grey wolf Semetey —
Let us give battle for the lion;
From the infidel seething onward,
From Khan Koñurbay the bahadır
If we turn away without a clash,
If we part from the bloodthirsty lion
Who sits as our support,
We shall flee and camp in the valley,
Eating slaughter and plunder from the Chinese,
We shall become like a fire gone out.
While we walk alive, undying,

Hangi murada ereriz,
Kakançın'ın kavmiyle
Çatır çutur vuruşup,
Kırıla kırıla gideriz,
Bu Kakançın'ın kavmi imiş,
Kırgın edip Kırgızı
Ne zaman olsa yağmalayıp
Alıp gitmek andı imiş.

Kırılışmadan Çinliye
Diyarı nasıl verelim,
Heveslenmiş meğer Çinli yurt,
Bununla bir kırılışıp
görelim.
Hani, rivayeti sürdürsek,
Bilenlerden sorsak,
Ogoy Han'ın oğlu
Er Karakan ölmüş.
Kara Han'ın sekiz oğlu
Ordadan genç kalınca,
Oynayıp hepsi sarhoş kalınca,
Tutuşup ölen kâfirler
Başsız kalan halkı görmüş,
Kuşatıp girip Kırgızı,
Birini sürüp Eren'e,
Birini sürüp Tereñ'e,
Birini sürüp Altay'a,
Birini sürüp Kañgay'a.
Yaktığı ateşini söndürüp,
Kötülük ettiği Kırgızı
Çoluk çocuk göçürüp.
Köküne hep birden ermişler,
Tekmil kırıp Kırgızı
Ganimet edip gitmişler.
Ganimet olup sürülüp,
Altay'a varıp kırk evli,
Akbaltay, Cakıp iki han
Altay'a varıp dururken

What desire shall we attain?
With the tribe of Kakançın
Fighting with a crash and crack,
We shall go on, broken and broken again.
This, it seems, is Kakançın's tribe:
To make slaughter of the Kirghiz,
To plunder them at any time
And carry them away — such was their oath.
Without mutual slaughter, to the Chinese
How shall we yield the country?
The Chinese land, it seems, has set its heart;
With them let us try one mutual slaughter.
Come, if we carry on the tale,
If we ask of those who know:
The son of Ogoy Han,
Er Karakan, had died.
Kara Han's eight sons
Being left young from the horde,
All left drunken at their play,
The infidels who grappled and died
Saw the people left headless;
Encircling, entering the Kirghiz,
Driving one to Eren,
Driving one to Tereñ,
Driving one to Altay,
Driving one to Kañgay,
Quenching the fire they had kindled,
The Kirghiz they had wronged
They carried off with wives and children.
They reached their root all at once;
Breaking the Kirghiz entire,
They made them spoils and went away.
Made into spoils and driven off,
Forty households came to Altay;
Akbaltay and Cakıp, the two khans,
While they abode in the Altay —

Taliyle Manas doğmuş,
On ikisine geldiğinde
Orda bozup, ganimet alıp,
Koca yurda saldırıp,
Yıkıcı Manas bozkurdun
Çinliye salıp velvele,
Kakançın ile çarpışıp,
Esenkan ile vuruşup,
Talas gibi yeri bulup,
O Talas'a konmaya,
Kırgız gibi eli bulup.
Talas'ı bekleyip yurt edip,
Çaylağı besleyip kuş edip,
Karma toplayıp yurt edip,

Yaban kuşunu besleyip kuş edip,
Kalmuk'a nasıl verelim?
Serseriyi toplayıp yurt edip,

Kaçmadan altı ay vuruşup,
Yuvalanmış yurdu almış,
Savaşı iyice vermiş.
Bay ağabeyini bir şehre
Padişah koymuş.
Aleñgir yayı, sır okluğu –
Anlatsak dehşetli hikâye.
Bere, Semerkant ile Ancıyan, Kavgayı fena başlatıp,
Bu ikisini yurt tutan
Alöökö derler bir arslan imiş.
Anlatsak Çinli halk imiş,
Ak evli oturan han imiş,
Hep birden giren kalabalık ordu,
Kul kısmının karşısına çıkamadığı
Demirden korunaklı ev imiş.
Yararlılar önünde,
Arslan Manas şir gelip,
Alöökö'yü almış,

By fortune Manas was born;
When he came to his twelfth year,
Breaking hordes and taking spoils,
Attacking the great homeland,
The wrecker Manas, the grey wolf,
Loosing uproar on the Chinese,
Clashing with Kakançın,
Fighting with Esenkan,
Finding a land like Talas,
To settle on that Talas,
Finding a people like the Kirghiz,
Keeping Talas, making it a homeland,
Rearing the kite into a bird,
Gathering the motley, making them a homeland,
Rearing the wild fowl into a bird —
How shall we yield it to the Kalmuk?
Gathering the vagrant, making them a homeland,
Fighting six months without fleeing,
He took the well-nested land,
He gave battle thoroughly.
His elder brother Bay, over a city,
He set up as padishah.
The aleñgir bow, the grey quiver —
A dreadful tale, should we tell it.
Bere, Samarkand and Ancıyan —
Starting the fray most grimly,
The one who held these two as homeland
Was a lion, they say, called Alöökö.
If we tell it, he was of the Chinese folk,
He was a khan who dwelt in a white house;
For the teeming host that entered all at once,
It was a fortified house of iron
That slave-kind could not stand before.
Before the worthy ones,
The lion Manas came, a shir;
He took Alöökö,

Kıl kadar can bırakmadan
Kırgın edip salmış.
Alöökö Han öldüğünde
Kakan'ın beli kırılmış,
Hunhâr Manas boğazladı diye.

Bununla nice Çinli
Sönmüş ateş gibi olmuş.
Kakançın'a, Beecin'e,

Alöökö Han'ın namı.
Alöökö'yü öldürüp,
Hunhârlığı bilinmiş.
Manas hunhâr Burut diye,

Beycin'in kara hanının
Defterine çizilmiş,
Kahrı Manas başlatmış.
Manas'ın adını duyunca
Bütün Beecin sarsılıp,
Bozulup gidecek olmuş.
Manas'tan doğan Semetey,
Düşmanlığını dikip Koñurbay,
Gazâsını açıp gelmiş.
Bu hunhârın oğlu bozkurtla

Bir kapışıp görelim,
Hunhârın oğlu yiğide
Sırdaş yoldaş olalım».
Diyerek, böylece, kalabalık yurt
Komokoy'lu sır mızrağı
Yükseltip yukarı takıp,
Üşüşerek gürüldeyip,
Candan geçip atılıp.
Gökleri yaran haykırış,
Camgırçı diye nara atıp.
Düşmandan çok şeref almış
Kaplanları uçlarda.
Gayretlisi önünde,

Leaving not a hair's breadth of life,
He made slaughter and loosed it.
When Alöökö Han died,
The spine of Kakan broke —
The bloodthirsty Manas has throttled him, they said.
With this, how many Chinese
Became like a fire gone out.
To Kakançın, to Beecin —

The renown of Alöökö Han.
Having slain Alöökö,
His bloodthirstiness was known.
Manas the bloodthirsty Burut, they wrote —
Into the register of Beycin's
Black khan he was inscribed;
The fury Manas had begun.
On hearing the name of Manas
All Beecin was shaken,
About to break apart and go.
Semetey, born of Manas —
Koñurbay, planting his enmity,
Has come, opening his holy war.
With this grey wolf, son of the bloodthirsty one,
Let us try one grappling;
To the warrior son of the bloodthirsty one
Let us be confidants and comrades».
Saying so, thus the teeming land,
The grey lance of Komokoy
Raising and fixing it on high,
Swarming in and rumbling,
Hurled themselves, forsaking life.
A sky-splitting bellow —
Hurling the war-cry "Camgırçı!"
Those who took much honor from the foe,
Its tigers at the points;
The zealous one at its front,

Kaçmadan çarpışan
Bunun kahramanları uçlarda.
Candan geçip üşüşüp,
Can ölçüşüp saf tutup,
Kırgız ile Çinlinin savaşı
Yağma akınıyla yüzleşip.
Bindikleri hep küheylan –

Those who clash without fleeing —
Its heroes at the points.
Forsaking life, they swarmed,
Measuring life for life, forming ranks,
The war of Kirghiz and Chinese
Faced the plundering raid.
Their mounts are all coursers —

Baştan başa aynı soydan kula taylar,
Alnı akıtmalı, muska gibi,
Hepsi bozkurt, yaman kaşka.
Kazılmış çukur yerine,
Yer görünmez kaynayan,
Yeryüzünde eksiksiz yok,
İlkbaharda ot gibi kaynaşan.
Koñurbay'ın ordusuna
Mızrak uzatıp, balta vurup,
Amansızca saldırdı.
Bölük pörçük çığlık kopup,
Homurdanarak vuruşup,
Yüz yüze gelip kaldılar.
Onun arka tarafından,
Sancağı takıp salınıp,
Yakası altın, yeni tunç,
Babası cömert Manas'tan
Adayarak kalan Akolpok,
Ay değmiş gibi parıldayıp,
Elindeki sır mızrak,
Kuşandığı Akkelte,
Sürdüğü on dört at,
Atışacağı Koñurbay,
Kapışacağı Kakançın.
Yüzleşeceği Koñurbay,
Baabedin'e* dua edip,
Babası Manas'ın yoluna
Ay tırnaklı at adayıp,
Ağzı kulaklarında sevinip,
Bugün dileğimi Allah'ım verdi deyip,
Hışmına değince,

Dun colts of one line from end to end,
Blazed on the brow, like amulets,
All grey wolves, grim blazed ones.
In the place of the dug-out pit,
Seething till the ground is hidden,
Nothing on earth is wanting,
Swarming like grass in early spring.
Against Koñurbay's army,
Couching lances, striking axes,
They attacked without quarter.
A scream burst forth in scattered shreds,
Growling as they fought,
They came to stand face to face.
From the rear side of him,
The banner fixed and swaying,
Collar of gold, sleeves of bronze,
From his father, bounteous Manas,
The Akolpok left as a votive gift,
Gleaming as though touched by the moon,
The grey lance in his hand,
The Akkelte girded on,
The fourteen horses he drives,
Koñurbay with whom he'll trade shots,
Kakançın with whom he'll grapple,
Koñurbay whom he will face —
Praying to Baabedin,*
For the path of his father Manas
Vowing a moon-hoofed horse,
Grinning ear to ear, rejoicing,
Saying, Today my God has granted my wish, When one touches his wrath,

Bu gözlediğim düşmanım Koñurbay
Kendi önüme geldi deyip,
Şimdi belimi sıkı bağlarım,
Şimdi çetin vuruşup Çinliden
Yiğit Manas atamın
Şimdi kan bedelini alırım!
Şimdi atışmayı bol bol salayım,
Öbür dünyaya göçen atamın
Söndürmeden öcünü alayım.

This foe I watched for, Koñurbay,
Has come before me of himself, he said;
Now I bind my waist up tight,
Now, fighting hard, from the Chinese,
For my father, warrior Manas,
Now I shall exact the price of blood!
Now let me loose exchanges of fire in plenty,
For my father gone to the other world
Let me take revenge unquenched.

Mançunun hanı Koñurbay,
Bir yüzleşip görüşüp,
Bir mızraklaşıp ölüşüp.
Kavgayı fena verip,
Dert ve hasretten kanıp,
Bir yüzleşip kalayım.
Ateşten geri dönmeyen,
Ecelden geri kaçmayan,
Arslanın ta kendisi.
Tükendikçe tüten,
Köklü arslanın soyu.
Öldükçe çoğalan,
Hükmeden arslanın soyu,
Geceleyip geçtiği yerde
Köklü kavak, söğüt biten,
Kök atası han imiş.
Konup geçtiği yerde
Küme küme çınar, söğüt biten,
Bunun kök atası han geçmiş.
Öbür dünyaya göçen Manas'tan
Aşkın doğan Semetey,
Vakitsizce göçen Manas'tan
Yaman doğup arslan olmuş,
Nice yurda er olmuş.
Vadinin suyunu bağlayan,
Hıncına dokununca
Öz babası gibisini yere seren.
Kara suya kan döken,
Âleme dehşet salan,

The khan of the Manchus, Koñurbay —
Let us meet face to face once,
Let us lance each other once and die.
Giving battle grimly,
Sated of grief and longing,
Let me stand face to face but once.
The one who turns not back from fire,
Who flees not back from death,
The very lion himself.
Smoking the more, the more he is spent —
The line of the deep-rooted lion.
Multiplying the more he dies —
The line of the ruling lion;
Where he passed the night in his passing,
Deep-rooted poplar and willow grow —
His root-father was a khan.
Where he camped in his passing,
Plane and willow grow in clumps —
This one's root-father passed as khan.
From Manas gone to the other world,
Semetey, born surpassing;
From Manas untimely gone,
Born grim, he became a lion,
Became a man over many lands.
The one who dams the valley's water,
Who, when his rancor is touched,
Fells even the likes of his own father,
Who spills blood into black water,
Who casts dread upon the world —

Çinli değil, gördün mü,
Yakınını çiğneyip atan.
Abıke'yi devirip,
Köböş'ünü mezara sokan,
Bozkurtluğunu bildiren,
Aklına estiğinde
Kırk çoroyu yere seren,
Kan içe içe pişmiş,
Babasına çeken belası çıkıp,

Kaplan diye ad almış.
Yaslı gezen Kanıkey,
Kaçıp gezen Semetey.
Öksüz gezip yetişip,
Yurduna güç bela katılmış.
Ereşen* çağına erip, er olup,
Yavrucak Semetey'e adayıp,
Er oğluyla denk olup,
Talas'ı tutup dev olup,
Birinin nazarı değer diye,
Talas'taki Kırgıza
Buhara'dan gelip sahip olup,

Bu hunhârın hali işte bu.
Boğazı aşıp tepelerden,
Düşmana yönelip hınçla,
Kavrulmuş arpa yemiş Buurul'u
Dikkatle çullayıp.
Hayvanın büyüğü Ar Buurul,
Atın aslını sorarsan –
Hani, Hokand'daki hocaya*
Zulmedip durduğunda,
Buhara'daki dertliyi
Bozup durduğu çağda,
Kara çelik Zulpukor'u
Savurup durduğu çağda,
Taş parçalayıp yol açıp,
Nice yeri hor edip,

Not the Chinese — have you seen? —
Who tramples and casts off his own kin:
Toppling Abıke,
Putting his Köböş in the grave,
Making known his grey-wolf nature,
Who, when the whim takes him,
Fells the forty çoros,
Seasoned drinking blood on blood,
His scourge come forth, taking after his father,

He took the name of tiger.
Kanıkey who walked in mourning,
Semetey who walked in flight,
Growing up walking orphaned,
Joined his homeland with great pains.
Reaching ereşen age, become a man,*
Vowed to the darling Semetey,
Equal to a hero's son,
Holding Talas, become a giant;
Lest someone's evil eye should strike,
Over the Kirghiz in Talas
He came from Buhara and took possession —

Such is the state of this bloodthirsty one.
Crossing the pass, over the hills,
Turning on the foe with rancor,
His Buurul, fed on roasted barley,
He saddled with careful heed.
The great one of beasts, Ar Buurul —
If you ask the horse's origin:
Why, when he wrought oppression
On the hodja in Hokand,*
In the days when he was breaking
The grief-stricken in Buhara,
In the days when he was swinging
The black steel Zulpukor,
Shattering stone, opening roads,
Scorning many a place,

Egemen olduğu çağda,
Hani, Irgaytı Beli'nde,
Okka ile altın cevher tartıp,
Sallandıkları çağda,
Çamaçı'nın belinde,
Pençeleştiği yerde,
Yaman arslan Manas hanı var,
Vermek şöyle dursun, karartısını
Kırk çoronun hepsi var,
Yıkıcı kadın Kız Saykal,
On ay durmadan mızraklaşıp,
Ganimet aldığı Ar Buurul,
Kumda doğup, taşta büyümüş,
Gaipten ayrı, başka büyümüş.
Hayvanın ulusu koca Buurul,

Kulanla kovalaşmış,
Kız Saykal'ın Kılkara'sı,

Koñurbay'ın Algara'sı,
Yedi küheylan kardeş doğmuş.
Buurul ele geçince,
Kanıkey inleyip, zâr ağlayıp,
Er atı yapıp alsın diye,
Başına baykuş tüyü taktırıp,
El görmez yerde baktırıp.
Uğur bilir kadın Kanıkey,
Yetmiş tay öldürüp,
Ars* emdirip baktırıp.
Altındaki bindiği,
Asıy çağına geldiğinde,
Geyik gibi boynunu buran,
Bir ok atımı* hendek çıksa
Duraksamadan aşan,
Küheylanlığını bilince,
Okkayla* altın cevher* verip,
Buhara'nın hanı istemiş.
İsteyene vermemiş,
Vermek şöyle dursun, Buurul'a

In the days when he held dominion,
Why, on the Irgaytı Pass,
Weighing gold ore by the okka,
In the days when they were swaggering,
On the pass of Çamaçı,
In the place where he grappled claw to claw,
There is the grim lion, Khan Manas;
Far from giving it — even its shadow —
There are all the forty çoros;
The wrecker woman, Kız Saykal,
Lancing ten months without pause —
Ar Buurul, taken as spoils,
Born in sand, grown up on stone,
Grown apart from the unseen, grown
other. The great one of beasts, mighty
Buurul,
Raced with the kulan in the chase;
Kız Saykal's Kılkara,

Koñurbay's Algara —
Seven coursers born as brothers.
When Buurul came into their hands,
Kanıkey, moaning, weeping sore,
That he be made a hero's horse,
Had an owl's plume fixed upon his head,
Had him tended where no eye could see.
Kanıkey, the omen-knowing woman,
Slaughtered seventy colts,
Had him suckled on ars and tended.*
The mount beneath him,
When he came to his asıy year,
Twisting his neck like a deer,
Should a ditch of a bowshot appear,*
Clearing it without a pause;
When his courser's worth was known,
Offering gold ore by the okka,*
The khan of Buhara asked for him.
He gave him not to the asker;
Far from giving — upon Buurul

Abdestsiz kişi binmemiş.	*No man unwashed for prayer ever mounted.*
Dağ koyunu gibi boynunu buran.	*Twisting his neck like a mountain ram,*
Urgan boyu hendek çıksa	*Should a ditch a rope's length wide appear,*
Caymadan aşan,	*Clearing it without flinching;*
Küheylanlığını bilince,	*When his courser's worth was known,*
Ancıyan hanı istemiş.	*The khan of Ancıyan asked for him.*
İsteyene vermemiş,	*He gave him not to the asker;*
140840 Karşıdan kimse görmemiş.	*No one ever saw him from in front.*
Er kaçıran olur diye,	*Lest there be one to steal the hero's horse,*
Samurdan yular sürütmüş,	*He had a sable halter trailed for him;*
Eli tunç* olur diye,	*That his forehand might be bronze*,*
Tepeli yerde alıştırmış.	*He trained him on hilly ground.*
Yaz tüyünü döktüğünde	*When he shed his summer coat —*
Kızıl Buurul, hayvancağız,	*Red Buurul, the dear beast;*
Kışın günü olduğunda	*When winter's day was come —*
Kara Buurul, kısa yeleli,	*Black Buurul, short of mane;*
Apışarasına bakarsan	*If you look between his thighs —*
140850 Tavulga biten kuytu dere gibi,	*Like a sheltered gully grown with meadowsweet;*
Hesaba gelmez Buurul'u	*Buurul beyond all reckoning —*
Alnındaki akıtma dişi	*The blaze-tooth on his brow*
Tavlanıp konmuş çelik gibi,	*Like steel tempered and set;*
Dört tırnağın büyüklüğü	*The bigness of his four hooves*
Yontulup konmuş çanak gibi,	*Like bowls carved out and set;*
Sağrısının genişliği	*The breadth of his croup*
Koyun kırkılan düzlük gibi.	*Like the flat where sheep are shorn;*
Adalesi boğa beli gibi,	*His muscle like a bull's loin,*
Yürüyüşü bozkır kurdunun koşusu gibi.	*His gait like the steppe wolf's run.*
140860 Bambaşka görünüp,	*Appearing wholly other,*
Koşması rüzgâr gibi,	*His galloping like the wind,*
Baldır kemiği dövülmüş gibi,	*His shank-bone as if forged;*
Üç kat eklem kemiğine	*Upon his threefold jointed bone*
Dokuz karış kazanı	*A cauldron of nine spans*
Dosdoğru varıp asacak gibi,	*As if one could go straight up and hang it;*
Semirmesi harbi gibi,	*His fattening like a lance-shaft,*
Sıçraması pire gibi,	*His leaping like a flea;*
Kara çelik gemini	*The black steel bit*

Azı dişine alıp çiğneyen,
Uçacakmış gibi hayvancağız,
Gökyüzüne gözü parlayan.
Bu hunhâr arslanın Buurul'u,
Ejderha – ak yılan,
Uçan kuşla yarışmış,
Ürküp şahlanıp ıslık çalıp,
Kazı alınacak böbrek yağı
Kara bahtlı zavallının
Kazısına yapışmış.
Bu beyin atı ulu Buurul. Gergin
uzatmış bacağını –
Bunun tepesinde kâkülü
Gözüne göre ölçüp bağlanmış gibi,
Benim atım olsaydı diye,
Bunu gören adam yanıp tutuşacak gibi.
Dayanıp aldığı gücü imiş.

Gazâya binilen Buurul at,
Keşfe binilse yorulmaz,
Ta önünde davranıp,
Ağırlığa* binilse incinmez,
Namlısı boz kaplan.
Çarpışmaya binilse tasalanmaz,
Yiğit kendisi yaslanıp,
Altay'a binilse bitap düşmez,
Altmış asıy oluncaya dek

Azı dişini sürtüp kocamaz*,
Bu, çarpışmaya binilse kazanattır*,
Coşturup silkindirip,
Er ölmüş gibi debelendirip,
Düşmana doğru yönelip,
Vay, salınıp duran koca arslan,
Yerinden oynamayan aziz arslan,
Görse gönül bölünüp,
Endamı ve heybeti,
Ata binmiş kelbeti,
Adı Kızır divane,

He takes in his molars and chews;
The dear beast, as if he would fly,
His eye flashing at the sky.
This bloodthirsty lion's Buurul —
A dragon — a white serpent,
He raced the flying bird,
Shying, rearing, whistling;
The kidney-fat that yields the kazı,
Of the black-fated wretch,
Has clung fast to his kazı.
This bey's horse, mighty Buurul. He has stretched out his leg taut —
The forelock upon his crown
As if measured and tied to fit his eye;
Would that he were my horse, saying,
The man who sees him like to burn with longing. It was the strength he took by leaning.
Buurul, the horse ridden to holy war:
Ridden to scouting, he tires not;
Acting at his very front,
Ridden under burden, he is not hurt;*
His renowned one, the grey tiger.
Ridden to combat, he does not fret;
The warrior himself leaning on him,
Ridden to Altay, he does not flag;
Till he be sixty asıy old

His molars do not wear with age —*
This one, ridden to combat, is a kazanat;*
Rousing him, shaking him out,
Making him thrash as if a man had died,
Turning him toward the foe —
O, the swaying mighty lion,
The precious lion unmoved from his place;
Seeing him, the heart is cloven:
His stature and his majesty,
His figure mounted on the horse,
His name Kızır the ecstatic,

Yoldaş olup hunhâra,
Yoldaş olup ikisi bir,
Kasılarak yürüyen Buurul'u
On iki cellat yedekleyip.
Görse gönül bölünüp,
Gök yalçın dağ gibi görünüp,
Kara benekli kaplan
Böğründe davranıp,
Kuyruksuz bozkurt kaplan
Yanı sıra atılıp davranıp.
Ardından nara salmış,
Alpkarakuş zümrütanka*
Kapıp götürecekmiş gibi,
Koruyucusu tam dokuz,
Koruyup durduğu çağı imiş.
Dayanakları tam dokuz,
Yiğidin gibi can bulunmaz,
Yiğitlerin tamamı
Çepeçevre yarışıp,

Comrade to the bloodthirsty one,
Comrades, the two as one;
Buurul who strides with a swagger
Twelve executioners lead in hand.
Seeing him, the heart is cloven:
Looming like a sheer grey crag,
The black-spotted tiger
Acting at his flank,
The tailless grey-wolf tiger
Springing to act beside him.
Behind he has hurled his war-cry;
Alpkarakuş the zümrütanka,*
As if it would snatch him up and away —
His guardians full nine,
It was the season of their guarding.
His supports full nine —
No soul is found like your warrior;
The whole of the warriors
Racing round him on all sides,

Yiğidine konan baht,
Ardına yüklediği
Deve boylu altın taht,
Böbürlendirip Buurul'u
Savaşa çıktığı işte o çağ,
Sancak dağ gibi görünüp,
Görüverip Çinlin,
Gönlü fena bölünüp,
Koca doru atlı Ezkara,
Büyük değerlendiricisi Çinlinin,
Dili beliğ, söze usta,
Bakıp tartıp durdu şimdi,
Toplananların hepsi görmüş,
Cañcuu'ları şaşakalıp,
Yüreksizlerden kimileri
Yüreği düşüp ölüvermiş.
Yüreğinin düşme sebebi –
İnsandan başka bir alp imiş.
Babanın kabri, bu Burut

The fortune settled on your warrior:
Loaded up behind him
A golden throne tall as a camel;
Making Buurul swagger proud,
That was the very hour he rode to war;
The banner looming like a mountain,
Catching sight of him, the Chinese —
Their hearts were sorely cloven.
Ezkara on his great bay horse,
The great appraiser of the Chinese,
Eloquent of tongue, master of the word,
Stood gazing now and weighing;
All those gathered saw him,
His Cañcuus struck dumb amazed;
Some among the faint of heart —
Their hearts dropped and they died.
The reason for the dropping of their hearts:
He was an alp beyond mankind.
Your father's grave! this Burut

Kana doymaz kavim imiş.
İnsan basmaz kanyonun
Boğazından yaratılmış gibi,
Cenk ettiği yerinde
Bağrı tüylü kara yer
Kalınlığından tütmüş gibi,
Yaratılmış âdemoğlunu
Sürüp götürüp dosdoğru,
Adımı yetse bekletecek gibi.

Güneş önünde bulutun
Serinliğinden yaratılmış gibi,
Kılı kalmadan Çinli yurt,
Kırk hanın eli kaplasa,

Tek başına bozkurdun
Yedi yılı tütecek gibi,
On sekiz bin âlemi

"Of" dedirtmeden bitirecek gibi.
Talihi üstün biri imiş,
Babası cömert Manas'tan
Daha da aşkın arslan imiş.

Durmadan bu hunhâr,
Dağı un ufak edecek gibi,

Doksan kere yüz bin ordu gelse,

Dağ deviren bolluk gelse,
Dokuz gün tek başına kıracak gibi.
Coşup taşsa bu mübarek,

Tufanın suyunu çevirecek gibi.
Dağa isabetle bir vursa,

Taşını toprağını çıkarıp,
Büsbütün kül edecek gibi.
Namlı doğmuş bozkurdun

Was a tribe unsated by blood.
As if created from the throat
Of the canyon no man treads,
In the place where he gives battle,
As if the shaggy-breasted black earth
Smoked from out its thickness;
As if, driving created Adam's sons
Straight on before him,
He would keep waiting all his stride could reach.
As if created from the coolness
Of the cloud before the sun;
Though the Chinese land, to the last hair,
Though the people of forty khans should cover him,
As if the grey wolf, all alone,
Would smoke for seven years;
As if he would finish the eighteen thousand worlds
Without letting them say "Oof."
He was one of surpassing fortune,
Than his father, bounteous Manas,
A lion more surpassing still.

Without pause, this bloodthirsty one,
As if he would grind the mountain into dust;
Should ninety hundred-thousand hosts come,
Should mountain-toppling plenty come,
As if he would break them, nine days, alone.
Should he surge and overflow, this blessed one,
As if he would turn the deluge's water back.
Should he strike the mountain once, full square,
As if he would bring forth its stone and soil
And make it wholly ash.
Of the grey wolf born renowned

Yiğidi imiş, arslanı da imiş,
Kul oğluna köstek imiş,
Hazinelik* tümen malı,
Baç diye toplanmış sayısız karayı,

Hepsine dokunup alması,
Belalı biri imiş,
Algara ile Karagul'un
Saatini fena başlatmış.
Sakalı ile kuyruğunu
Büsbütün yolup atmış.
Bu yaptığı yerinde imiş,
Boğuşmaya insan gelir mi,
Kapışıp kişi yener mi?
Bağ atmaya insan gelir mi,
Kaptırmadan sağ gider mi?
Onunla yüzleşen insan sersemler,
Ona rast gelen insan onar mı?
Bu, gökyüzü ile mavi kubbenin
Direği gibi bir oğul imiş,
Can alıcı Azrail'in*
Ta kendisi gibi bir oğul imiş.
Her çeliği yoğursan
Lehimi gibi bir oğul imiş,
Ay ile âlemi toplasan,
Ortası gibi bir oğul imiş.
Çinli değil, asırları,
Asır değil, nicelerini,
On sekiz bin âlemi*

He was the warrior, was the lion too;
He was a hobble on the slave's son:
The treasury's tümen goods,*
The countless silver gathered up as tribute —
His touching and taking all of it —
He was a bane indeed;
For Algara and Karagul
He started the hour most grimly:
Their beard and their tail
He plucked out altogether.
This deed of his was fitting;
Does any man come to wrestle him,
Does any grapple and prevail?
Does any man come to cast the tie,
Does he go off whole, uncaught?
The man who faces him is stunned;
Does the man who meets him mend?
He was a son like the pillar
Of the sky and the blue vault,
He was a son like the very self
Of Azrail, the taker of souls.*
Should you knead every steel,
He was a son like its solder;
Should you gather moon and world,
He was a son like its center.
Not the Chinese — the ages;
Not the ages — the many;
*The eighteen thousand worlds**

"Şöyle böyle" dedirtmeden,
"Öyle şöyle" dedirtmeden,
Yüz döndürtüp hepsini
Alacak bir oğul imiş.
Bunun alt dudağı sarkıp,
Engebeli dağın yamacı gibi,
Her endamına hayran kalıp,
Âdemoğlu görmeli.
Beecin'den yaman han görse,

Without letting them say "this and that,"
Without letting them say "thus and so,"
Turning the faces of them all,
He was a son who would take them.
His lower lip hanging slack,
Like the slope of a rugged mountain;
Marveling at his every limb,
Adam's sons should look on him.
Should he see a grim khan out of Beecin —

«Al oğlum, alıver» – deyip,-
Yalan değil, gerçek imiş.
Dosdoğru tahtını verecek gibi.
Uç-Beecin'den Esenkan
Çaresiz kalıp şaşıracak gibi,
Âdemoğlu dosdoğru,
Bakıp dursa dosdoğru,
Dil söylemeye söz demeden,
Dileği kuruyup kaçacak gibi,
Yaratılıp kul kısmına
Musallat gelmiş arslan imiş,
Kakan'dan kalabalık asker sürüp,
Alöökö'nün Koñurbay'ı
Kapışırım diye gelmesi –
Tanrı çarpmış laf imiş,
Yüzleşmeye kul gelir mi,
Bununla boğuşup kişi yener mi?
İki gözünün kuyruğu
Gölü kurumuş çukur gibi,
Kalça değil, çarpışsa
Nicemizi yutacak gibi.
Ok geçmez kürkü var,
Ok yetişmez atı var,
Yere sığmaz itibarı var.
Yuvarlak başlı kul kısmında
Bu kadarı olmaz haşmetin,
Kapışanı dosdoğru
Kanını içmek töresi var.
Bunun çarpıştığı eri seksen dört, Bağ
kement çevirecek kalmamış.
Bunun haykırışı kızıl yangın.
Bu uğursuzu doğurduğunda

«Take it, my son, take it» — saying, —
No lie, it was the truth —
As if he would give his very throne.
Esenkan of Uç-Beecin
As if he would be left helpless, dazed;
Adam's son, straight on,
Should he but gaze straight on,
Before tongue could speak a word,
As if his wish would wither and flee;
Created against slave-kind,
He was a lion come as a visitation;
Driving teeming troops from Kakan,
That Alöökö's Koñurbay
Comes saying, I shall grapple him —
It was talk struck mad by God;
Does any slave come to face him,
Does any wrestle him and prevail?
The tails of his two eyes
Like hollows whose lake has dried;
Not Kalça — should he clash,
As if he would swallow many of us.
He has the fur-coat no arrow pierces,
He has the horse no arrow overtakes,
He has renown earth cannot contain.
In round-headed slave-kind
There is no majesty so great as this;
Whoever grapples him — straightway
He has the custom of drinking his blood.
The men he has fought are eighty-four,
None left to whirl the tie and lasso.
His bellow is a red conflagration.
When she bore this ill-omened one,

On tümen kişi toy yemiş.
Aklı olan adamlar,
Bununla boğuşmadan yürü,
«bırak» – demiş.
Uğursuzu doğurduğunda
Çinli toyunu yiyip gitmiş,

Ten tümen people ate the feast.
The men possessed of reason said:
Walk on, do not wrestle with him —
«let him be» — they said.
When she bore the ill-omened one,
The Chinese ate their feast and went;

Bu sağ gezerse kahrolası,
Asrı bozar deyip gitmiş.
Onu söyleyen kişi zeyrek imiş,
Bu yıkıcıyı doğurduğunda
Rus toyunu yiyip gitmiş,
On sekiz bin âlemi
Harap eder deyip gitmiş.
O gün tartan adam şaşkın imiş,

Bozkurt imiş kerata,
Onun dediği söz gerçek imiş,
Bağrı kara, sırtı gök,
Yararlıların biri imiş.
Hem her yanı denk imiş,
Aslı Manas bozkurttan
Kartal doğmuş biri imiş,
Yılkıcıyı kırıp geçirip,
Kırk hanın elini çığlığa boğup,

Yılkı alması yerinde imiş.
Kaypak olan Koñurbay,
Kocayınca düşmanlık edip,
Tanrı çarpmışı çok imiş.
Sağ küreği geniş imiş,
Oyrat'ı bozacak arslan imiş,
Babası hunhâr bozkurttan
Kim bilir kaç kat er imiş,
Değeri başka hunhârdan,
Yiğit de imiş, arslan da imiş,
Kul kısmına eza etmemiş,
Ay ile âlemi toplasan,
Halk derlenip, bir olup,
Kakançın boyunca konsa ya.

Altın tacımı giydirip,

Altın tahtına bindirip,
Han kaldırıp almaya
Bizim elde olsa ya.

Should this one walk alive — accursed! —
He will wreck the age, they said, and went.
He who said it was a keen one;
When she bore this wrecker,
The Russian ate his feast and went;
The eighteen thousand worlds
He will lay waste, they said, and went.
He who weighed him that day was astounded;
A grey wolf was the rascal,
The word he spoke was truth:
Black of breast, grey of back,
He was one of the worthy ones.
And every side of him was equal;
By stock, from Manas the grey wolf
He was one born an eagle:
Mowing down the herdsmen,
Drowning the forty khans' people in screams,
His taking of the herds was fitting.
The slippery one, Koñurbay,
Turning foe as he grew old —
His God-struck deeds were many.
His right shoulder-blade was broad,
He was a lion who would break the Oyrat;
Than his father, the bloodthirsty grey wolf,
Who knows how many fold the man;
His worth beyond the other bloodthirsty one,
He was warrior, was lion too;
He wrought no torment on slave-kind;
Should you gather moon and world,
Would that the people, gathered, made one,
Might camp all along Kakançın.

Would that, dressing him in my golden crown,
Mounting him on my golden throne,
To raise him up as khan
Were in our hands.

Çay alınan dağ yerinde,

Altın kazılan madenimde
Vadi boyu çekilip konsa ya.

Yanmış şu kurnaz Burut,
Benim öz oğlum olsa ya». Halkın
önünde durmadan
İşte o zaman Ezkara,
Opol Dağı gibi koca doruyu

Oynatıp ağzını çevirdi,

Suratı çocuktan ürküp,
Ölçüsüz ürküp durdu.
Tartıp dururken Ezkara,
Kaburga kemiği zonklayıp,
Boklu bağırsağı sarsılıp,
Aklı başından gidip durdu,
Yiğit imiş Ezkara,
Ölçüsüzce tartmaya başladı.
Kırk boy Çinli ne yapar deyip,

Kançoro'dan öldünüz.
İşte o zaman Ezkara
Candan geçip atıldı.
«Kırk hanın eli toplanıp,
Kırgın olup Kırgıza
Görmeye gelmişiz meğer,
Bozkurdun oğlu yavrucaktan
Ölmeye gelmişiz meğer,
Cübbeciğini kabartıp,
Güçlüyü bağlayıp almasın.
Hanlığını bana ver – deyip,
Yiğit Manas'ın kendisinden,
Babası gibi kahrolası,
Beecin'i kuşatıvermesin.
Karşı duran yurtlar kırılıp,
Un ufak olup kalmasın.

On the mountain ground where tea is picked,
In my mine where gold is dug,
Would that he camped, drawn up along the valley.
Burnt-hearted, this sly Burut —
Would that he were my own son».
Without pause before the people,
Just at that time Ezkara
Wheeled the great bay, huge as Mount Opol,
Making him prance, and turned his mouth;
His face shied back from the child,
He shied beyond all measure.
While Ezkara weighed and gazed,
His rib-bones throbbing,
His filthy bowels quaking,
His wits kept leaving his head;
A warrior was Ezkara —
He began to weigh beyond all measure.
What can the forty tribes of Chinese do, he said —
From Kançoro you are dead.
Just at that time Ezkara
Hurled himself, forsaking life.
«The forty khans' people gathered,
To be slaughtered by the Kirghiz
We have come, it seems, to see;
From the darling son of the grey wolf
We have come, it seems, to die.
Let him not puff up his little robe
And bind and take the strong one.
Give your khanship to me — saying,
Than warrior Manas himself,
Accursed like his father,
Let him not lay siege to Beecin.
Let not the lands that stand against him
Be broken and left ground to dust.

Bu Alöökö Han'ın Koñurbay'ı
Dediğime uysa ya,
Öbür dünyaya göçen arslan Manas

Manas'ın kan bedelini verseydi ya.

Söz dinlemeyip Kalça denilen,
Haram mı ölecektik acaba,
Kırgız'a kendimizi kırdırıp
Fena mı ölecektik acaba?»
Diye, işte böyle, Ezkara,
Dili düzgün, söze usta,
Kara dilini biledi,
Han Ezkara şakıdı,
Konuşsa sözü orak vurmuş gibi.

Her bir sözüne bakılsa,
Üstünmüş meğer Ezkara,
Parmakla dürtmüş gibi,
Savaşa kasten gelince
Altmış pehlivan Tagılık
Çoro elinden öldü hep birden.
Bahadırlarını, erlerini,
Hepsini, ey Çinliler, gördünüz,
Teke tek çıkıp Karagul
Çarpışa çarpışa han ölüp,
Tutuşan canların hepsi ölüp,
Ucu kaçtı görülen düşün,

Boyda olmaz böyle iş.
Tayıyla bile yüzleşsek,
Gücümüz yetmez durumdayız,
O zorluyla vuruşmaya girsek,
Nasıl bir çare buluruz?!
İnsandan ayrı bir değeri var,
Doğmuş meğer o heybetli,
İnsandan üstün doğmuş
Yiğit erlerin biriymiş,

Would that this Alöökö Han's Koñurbay
Heeded what I say:
The lion Manas, gone to the other world —

If only he had paid the blood-price for Manas.
Heeding no word, the one called Kalça,
Would we have died accursed, I wonder,
Letting the Kırgız cut us down,
Would we have died so wretchedly?»
So saying, thus indeed, Ezkara,
Smooth of tongue, a master of words,
Whetted his black tongue,
Khan Ezkara trilled forth,
When he spoke, his words fell like a striking sickle.
If one weighed his every word,
Ezkara proved superior indeed,
As if prodding with a finger,
When he came deliberately to war,
Sixty pehlivans of Tagılık
Died all at once at the çoro's hand.
Their batyrs and their men,
All of them, O Chinese, you saw,
Going out in single combat, Karagul
Fighting on and on, the khan died,
All the souls who grappled died,
The thread of the dream we saw has slipped away,
No tribe has known such a thing.
Even were we to face his colt,
We are in no state to match its strength,
If we joined battle with that mighty one,
What remedy could we find?!
His worth is set apart from man,
Born, it seems, that awesome one,
Born superior to mankind,
One of the valiant men he proved,

Altındaki Buurul at
Hayvandan iri bir fil imiş.
Kızıl kırgın koparmaya,
Tam da uygun bir hayvanmış.
Kırk günlük çöl olsa da,

Çetin, müşkül yer olsa da,
Bir yudum su yutmadan,
Bir tutam ot yemeden,
Dayanıp giden hayvanmış.
Luñtuñ-Keñtuñ, Diñşa'nın
Bunca yerini dolaşmıştık,
Boşuna kuyruk, yele değil,
İnsana nasip olur mal değil.
Bu kahrolası Buurul at
Nara duysa şaşırmayan,
Ayın karanlığında
Bir izini şaşmadan basan.
Yüksekten kaymayan,
Hiçbir yanı eksik değil,
Dağa çıkan geyikten.

Gürültü duyunca coşup boşanan,
Koşunca kara yer
Kat katından ayrılan.
Nara duysa şaşmayan,
Bir kez bile ürküp sekmeyen.
Tulparlığı kara bir bela,
Kara bağırlı kazanat,
Atının vasfı buymuş işte,
Adım atsa gerilip,
Uçup giden bir kuşmuş,
Sanki bozkurt binsin diye,
Semetey'e denk gelmiş.
Altı seferlik yol yürüse,
Yarışa girip bol yürüse,
Dayanıp veren hayvanmış.
Yanıp tutuşup ölen beyin

The Buurul steed beneath him
Was an elephant huger than any beast.
For unleashing crimson slaughter,
It proved the fittest beast of all.
Though the desert stretch forty days,

Though the land be harsh and grim,
Without swallowing one gulp of water,
Without eating one tuft of grass,
It was a beast that endured and went on.
Of Luñtuñ-Keñtuñ, of Diñşa
We had roamed so many lands,
No idle tail and mane is this,
No mount that falls to mortal lot.
This accursed Buurul steed
Is not startled at the battle-cry,
In the darkness of the moon
Treads its track without one slip.
It slides not on the heights,
Lacking in nothing at all,
No less than the deer that climbs the mountain.
At the sound of tumult it surges loose,
When it runs, the black earth
Is torn apart layer from layer.
Unstartled at the war-cry,
Never once shying or swerving.
Its tulpar nature is a black calamity,
A black-chested kazanat,
Such indeed was his horse's virtue,
At each stride stretching taut,
It was a bird in flight,
As if made for a grey wolf to ride,
It fell to Semetey's lot.
Though it walk a road of six campaigns,
Though it race and run at length,
It was a beast that gave and endured.
The bey who burned and blazed and died
—

Tulparı böylesine varmış.
Ey insanlar, yüz yüze gelsek ölürüz,
Beecin'i nasıl görürüz?
Karşılaşırsak ölürüz,
Kakan'ı nasıl görürüz?»
Diye, işte böyle Ezkara
Koca doru atın ağzını çevirdi,
Ordunun önünde şaşırıp,

Such was the tulpar that he had.
O people, if we meet face to face we die,
How shall we see Beecin again?
If we encounter him we die,
How shall we see the Kakan?»
So saying, thus indeed Ezkara
Turned the great bay horse's head,
Bewildered before the host,

Ezkara han durdu öylece.
O sırada Koñurbay
Zınk zınk edip aldırmadan,
«Manas'ın değersiz oğlu» diye,
Kendin gördüğün Semetey'i
Tırnağına bile denk tutmadan.
Semetey akın edip gelirken,
Yüz yüze geldiği yerde
Pehlivanlarını gönderip,
«Bir bela salsam,» diye,
Manas'ın oğlu beyi
Pehlivanlara saldırtıp,
Bir yolunu bulup bağlasam,» diye,

Kırk urgan boyu zindana
Götürüp atıversem,» diye,

Nice öcümü alsam,» diye,

Sevince ereyim,» diye,
Kudurup durur Koñurbay.
Koñurbay'ın ordusunda
Nice türlü halkı var,
Halk içinde o kâfirin,
Han Koñurbay bahadırın
Tam da öyle alpı var.
Önüne geleni bırakmayan,
Bir domuzun etine
Bir yiyişte doymayan,
Türlü türlü pehlivanı,

Khan Ezkara stood there so.
At that moment Koñurbay,
Stiff and scornful, paying no heed,
«Manas's worthless son,» he said,
The Semetey you saw yourself
He deemed not equal even to his nail.
As Semetey came raiding on,
Where they came face to face
He sent his pehlivans forth,
«Let me loose some calamity,» saying,
The bey, the son of Manas,
He set his pehlivans upon him,
«Let me find some way to bind him,» saying,
Into a dungeon forty lassos deep
«Let me carry him and cast him down,» saying,
«Let me take my many vengeances,» saying,
«Let me attain my joy,» saying,
Koñurbay stands raging mad.
In Koñurbay's great host
There are peoples of many kinds,
Among the folk of that infidel,
Of Khan Koñurbay the batyr,
There is just such an alp indeed.
Sparing none who comes before him,
On the flesh of one whole hog
Not sated at a single meal,
Pehlivans of every kind,

Er Koñurbay'ın kavgacısı.
Pehlivanının ulusu,
Hepsinin en seçkini,
Tutuşsa insan gücü yetmeyen,

Arslan dişi işlemeyen,
Bu kâfirin ulusu,
Deccalları, devleri,
Tüp-Beecin'in sahipleri,
Bahadırları, hanları,
Pehlivanları, aslanları,
İnsandan başka sesi olan,
İnsan dilini bilmeyen,

The brawlers of Er Koñurbay.
The greatest of his pehlivans,
The choicest one of all of them,
Whom no man's strength can match in grips,
Whom even a lion's tooth cannot pierce,
The great ones of this infidel,
His deccals and his devs,
The masters of Tüp-Beecin,
His batyrs and his khans,
His pehlivans and his lions,
Whose voice is unlike a man's,
Who know no human tongue,

Hayvana çalar domuzu,
Topunu birden saldırtıp.
Cañ-cuñların hepsini katıp. Düşman kurtulmaz mızraktan
Gürz vuran yamanını.
Hepsini birden saldırttı.
İşte o zaman Semetey
Davulbaza bir vurup,
Sırlı mızrağı ele alıp,
Öfkelenip haykırıp,
«Manas!» diye nara atıp,
Orduyu yarıp yol açıp,
Yedi binini ezip,
Yetiştiğinin hepsini
Kanını döküp mızraklayıp.
Orta yerini Semetey
Oyup gelip verdi,
Bir yanını Külçoro
Boğazlayıp gelip verdi,
Böğründen Kançoro
Fırsat vermeden daldı.
Kalday ucunu han Bakay
Kuşatıp gelip verdi,
Bir böğrünü Sarı han
Yağmalayıp gelip verdi,

His hog that verges on the beast,
He hurled them all at once to the attack.
Joining all the cañ-cuñs in. No foe escapes the lance
His fell one who strikes with the mace.
He sent them all attacking at once.
Then it was that Semetey
Struck one blow on the war-drum,
Took the lacquered lance in hand,
Crying out in wrath,
Roaring «Manas!» as his battle-cry,
Cleaving the host, opening a road,
Crushing seven thousand of them,
All those he overtook
He speared, spilling their blood.
The center of it Semetey
Gouged through and gave,
One flank of it Külçoro
Slaughtered through and gave,
Into its side Kançoro
Plunged, giving no respite.
The kalday wing Khan Bakay
Encircled and gave,
One of its flanks Sarı Khan
Plundered through and gave,

Toptan yanını Camgırçı	*Its massed side Camgırçı*
Döverek gelip verdi,	*Battered through and gave,*
Tanrı yüzünü göstermesin,	*May God never show its face,*
Kanlı kana doyuşup,	*They glutted blood with blood,*
141260 Kaçmadan durup vuruşup,	*Standing fast, fighting without flight,*
Yer dumanlanıp toz olup,	*The earth smoked and turned to dust,*
Vadilerin hepsi kan olup,	*All the valleys turned to blood,*
Kaçıp gidenler bundan çok,	*More than this were those who fled,*
Azı dişlerini sırıtıp,	*Baring their back teeth in a grin,*
At ölüsü dağ gibi yığılıp,	*Dead horses heaped up like a mountain,*
Bıyıkları sarkık kalıp,	*Their whiskers left drooping down,*
Er ölüsü demet demet düşüp.	*Dead men fell in sheaf on sheaf.*
Mızrak yerde deste deste,	*Lances lay in bundles on the ground,*
Halk çığrışıp, er ölüp,	*The people shrieked, men died,*
141270 Kızılca kıyamet savaş olunca	*When the battle became crimson doomsday*
İki yandan denk ölüp.	*They died alike on either side.*
Çığlığın* koptuğu geniş yazıdan,	*From the wide plain where the scream* broke out,*
Serçe uçan geniş vadiden,	*From the broad vale where sparrows fly,*
Kılıçtan güneş görünmez,	*For swords the sun could not be seen,*
Halkın hepsi derilip,	*All the people gathered in,*
Dağ gibi, kaya gibi yiğitler	*Warriors like mountains, like crags*
Tepetaklak attan yıkılıp,	*Toppled headlong from their horses,*
Gazada şaşırıp bağırıp,	*Dazed and shouting in the holy war,*
Kazara attan düşenler	*Those who chanced to fall from their mounts,*
141280 «Mal kaldı!» diye kahrolası,	*«The spoils remain!» the wretches cried,*
Yoldaşlarını çağırıp,	*Calling out to their companions,*
Soluk soluğa koşuşup,	*Running breathless to and fro,*
Aybaltasını, kılıcını	*Their moon-axe and their sword*
Omzuna vurup,	*Slung across the shoulder,*
«Hey, dur!» diye kimileri	*«Hey, halt!» cried some of them,*
Öfkeyle dikilip kalıp,	*Standing rooted in their rage,*
Nice yürük atın	*Of many a swift horse*
Sahibi ölüp, boş kalıp,	*The master died, left riderless,*
Eyeri karnına kayıp,	*Its saddle slipped beneath its belly,*
141290 Boynu bükük gezen bundan çok,	*More than this roamed with drooping necks,*

Nice yürük atları
İkişer ikişer sahipsiz
Yedeğinde götüren bundan çok.
Vah yazık, bir ciğerim,
Şimdi nerden görürüm, diye,
İnleyip gezen bundan çok,
Kuskunu kopup,
Şaşkın gezen bundan çok,
Çaresi büsbütün tükenip,
Eyeri boynuna kayıp,
Kolanı kopup,
Üzengiden ayağı kayıp,
Eyerden kalçası kayıp sarkıp,
Bu çarpışmaya nerden geldim, diye,

Boğuşa boğuşa öldüm, diye,

Kaçıp giden bundan çok,
Mızrak değip kaskatı,
Yıkılıp düşen bundan çok,

Öne arkaya demet demet düşüp,
Serilip yatan bundan çok,
Kükreyip koşup fırlayıp,
Ne yapacağını bilemeyip,
Şaşkına dönen bundan çok,
O onulmaz Buurul'un
Girecek mezar bulamayıp,
Saklanacak yer bulamayıp,
Kaçıp duran bundan çok,
Gayıptanmış Ar Buurul.
Her biri atından ayrılıp,
Ahir zaman işini görüp,
Başına ağır güç çöküp,
Aklını bulamayıp bocalayıp,
Gemi sımsıkı dişleyip
Yaya koşup paldır küldür,
Şaşkın gezen bundan çok,
Tel ipek gibi kuyruğu

Many of the swift horses,
Masterless, two by two,
More than this led them at the rein.
Alas, alack, my own dear heart,
Where shall I see him now, they said,
More than this roamed groaning,
Their cruppers snapped,
More than this roamed bewildered,
Their remedies utterly exhausted,
Their saddles slipped onto their necks,
Their girths torn through,
Feet slipping from the stirrup,
Haunches slipping, sagging from the saddle,
Why ever did I come to this battle, they said,
I have died grappling and grappling, they said,
More than this fled away,
Struck by lances, rigid-stiff,
More than this toppled and fell,

Falling in sheaves before and behind,
More than this lay sprawled out,
Roaring, running, bolting off,
Not knowing what to do,
More than this were struck bewildered,
From that unappeasable Buurul
Finding no grave to crawl into,
Finding no place to hide,
More than this kept fleeing,
From the unseen world came Ar Buurul.
Each one parted from his horse,
Beholding the work of the last days,
Heavy hardship settling on their heads,
Losing their wits and floundering,
Clenching the bit hard in the teeth,
Running afoot helter-skelter,
More than this roamed dazed,
Its tail like silken thread

Tepeye yayıvermişini
Görüp duran bundan çok.
Çadır gibi toynağı
Beyni fırlayıp saçılıp,
Kaskatı serilip ölüp yatıyor.
Kılıç boynuna değip,
Kan koynuna dökülüp,
Gövdesi kalıp, başı yok,
Mercan düğme, inci taş,
Gırtlağı dikilip kalıp,
Nice zorlu pehlivanlar
Devrilmiş yatıyor sipsivri,
Er yiğitler kollarını açıp,
Ölüp yatıyor kazık gibi,
Dümdüz yerin hepsi
Duramayıp dağ uçup,
Hep birden saldırıp vuruşup,
Yer bozulup toz olup,
Kavgalaşıp duruşup,
Vadi boyunca çağlayıp,
Kıpkızıl akıp kan dolup
Kenara çıkıp itişip,
Kahrolası kahpe dünya,
Bir görmeye hasret kalıp,
Engebeli inişli yerlere
Ölüp kırılıp, can dolup,
Kurbana kesişip.
Tepeciklerin hepsi kırpılıp,
Karman çorman duruşup,
Vadilerin hepsi düzlenip,
Homurdanıp vuruşup,
Kırılsa yok hiçbir hayıflanma,
Kimi düşse yayılıp,
Çinli ile Kırgız'ın savaşı,
İşte böyle oldu büyük kavga. Boğaz yanına bakarsan

Kızıl kana boyanmış Buurul at,
Opol Dağı gibi yaman baş,

Spread loose upon the hilltop —
More than this stood watching it.
Hooves as broad as a yurt-tent,
Brains burst out and scattered,
They lie dead, sprawled rigid-stiff.
The sword struck at the neck,
Blood spilled into the breast,
The trunk remains, the head is gone,
Coral buttons, pearly stones,
Throats left jutting upward stiff,
Many a mighty pehlivan
Lies toppled, stark and sharp,
Brave warriors with arms flung wide
Lie dead and stiff as stakes,
All of the level ground,
The mountains crumbled, could not stand,
All at once they charged and fought,
The earth was churned and turned to dust,
Brawling on, standing fast,
Coursing all along the valley,
Blood flowed scarlet, filling up,
Shoving out onto the banks,
This accursed, faithless world —
Left longing for one last look,
On the rugged, sloping grounds
Dying, cut down, souls heaped full,
Slaughtering each other like offerings.
All the hillocks were sheared away,
Standing in wild disorder,
All the valleys leveled flat,
Growling as they fought,
If cut down, there is no lament,
Whoever fell lay sprawled,
The war of Chinese and Kırgız —
Thus indeed the great fight came to pass. If you look toward the gorge

The Buurul steed dyed in crimson blood,
Its dread head like Mount Opol,

Kapkara kana bürünüp,
Çarpışmaya girse coşan,
Tabanı yerde takırdayıp,
Kara çelik gem
Damağında şakırdayıp.
Damağına vura vura,
Apış arasına çarpa çarpa.
Kara yere sereserpe devirip,
Mızrağıyla Semetey
Sapladığı yerde Çinliyi
Onar beşer fırlatıp.
Koñurbay'ın yanından
Luñ-tuñ'dan nice han ölüp,
Karabçısını* koca koca devirip,
Kalday'dan nice han ölüp,
Sayısız akan Çinliyi
Yine karşılayıp savurup,
Azgın aygırlara binişip,
Dosdoğru saldırıp, birbirini
Eteğinden yakalaşıp,
Hiç bırakmadan birbirinin
Atını ganimet edişip.

Cloaked all in pitch-black blood,
Surging when it joins the fray,
Its hooves clattering on the ground,
The black steel bit
Rattling against its palate.
Beating on its palate, blow on blow,
Striking between its thighs, stroke on stroke.
Toppling them sprawled on the black earth,
With his lance Semetey,
Wherever he thrust it, the Chinese
He flung by tens and fives.
From Koñurbay's own side
Many a khan of the Luñ-tuñ died,
Toppling his karabçıs hugely down,*
Many a khan of the kalday died,
The Chinese streaming numberless
He met again and scattered wide,
Mounted on furious stallions,
Charging headlong, each the other
Seizing by the skirts,
Never letting go, each other's
Horses taking as spoils of war.

Laçin gibi çevik kul,
Âlemi kasıp kavuran,
Hey gidi, yaman kul.
Beecinlinin önünde,
Kaynayıp duran Çinliyi
Kaskatı dikiltip tokmaklayıp,
Yaman çoro kıyısında.
Yiğitliği öne geçmiş,
Göz yetmez kalabalık orduyu
Bozkurt çoron karşılamış.
Almambet oğlu er çoro,
Âlemi kasıp kavuran,
Hey gidi, aslan çoro,
Çarpışmaya girse tasalanmaz,
Vuruşmaya girse yorulmaz,
Işıl ışıl kızıl kor imiş,

A slave nimble as a falcon,
Scourging and searing the whole world,
Ah, what a fearsome slave.
Before the men of Beecin,
The Chinese seething there
He clubbed them till they stood stone-stiff,
The fierce çoro at the fringe.
His valor had gone to the fore,
The host too vast for eye to span
The grey-wolf çoro met head-on.
The brave çoro, Almambet's son,
Scourging and searing the whole world,
Ah, what a lion çoro,
He frets not when he joins the fray,
He tires not when he joins the fight,
He was a glowing crimson ember,

Kaynaşıp duran kalabalık orduya
Böylesi bir yiğit yok imiş.
Yok olmasının sebebi şu:
Sıra sıra bakınmadan,
Kıpkızıl kana bürünüp,
Kıl kadar canını esirgemeden,
Çevresine bakınmadan,
Hiç mi hiç canını esirgemeden,
Sırlı mızrağa tutunup dayanıp,
Kızgın savaş içinde
Kapkara kana bürünüp,
Güce güç katıp duruşup,
Cepken giyen Çinlinin
Güçlüsüyle vuruşup,
Taş kuşanan Mançu'nun
Halisiyle boğuşup.
Külçoro'yu görünce
Çaresi tükenip nice Mançu
Apar topar duraklamış.
Süre süre gider dövüşe dövüşe,
İşte o zaman Külçoro
Koñurbay'ı aramış.
Kırk hanın halkı Çinlinin

In all that seething, teeming host
There was no warrior such as he.
And this is why there was none such:
Not glancing down the ranks around,
Cloaked in scarlet blood,
Sparing his life not one hair's worth,
Not looking about him,
Sparing his life not one whit,
Gripping fast the lacquered lance,
In the white heat of battle
Cloaked all in pitch-black blood,
Adding strength to strength, standing fast,
Of the jacket-clad Chinese
He fought the strongest,
Of the stone-girt Mançu
He grappled with the purest.
When they saw Külçoro,
Many a Mançu, at their wits' end,
Halted in headlong disarray.
On and on he drives, fighting and fighting,
Then it was that Külçoro
Went searching for Koñurbay.
The forty khans' folk, of the Chinese,

Zorlularını yere sermiş,
Kökünden söküp hepsini
Tüketip beriye sürmüş.
Narayı bir güzel basmış,
Çubak'ın oğlu Kançoro,
Kıvıl kıvıl Çinli yetişince,
«Yakalayın kahrolasıyı!» diye,
Kırk ikisi kuşatıp gidince,
Tam yakalayacaklarken,
Derin çukura atacaklarken,
Çinliyle çarpışıp,
Doğanmış meğer Külçoro,
Kazıp koydukları çukurdan,
Kaynatıp koydukları çilesinden,

Laid their mightiest upon the ground,
Tearing them all out by the root,
They spent them and drove them this way.
He loosed the battle-cry full well,
Kançoro, the son of Çubak,
When the swarming Chinese caught up,
«Seize the accursed one!» they cried,
When forty-two closed round him,
Just as they were about to seize him,
About to cast him in the deep pit,
Battling with the Chinese,
A falcon Külçoro proved to be,
From the pit they had dug and set,
From the torment they had brewed and laid,

Bel bağladıkları belinden,
Karınca gibi kaynayan halkından,
Buyruk verse cañ-cusu*
Sel gibi basıp giden selinden,
Kaynayan Çinli halkından,
Demir urgan tuzağından,
Eli hep çomaklı takımından,

Mızrağı çelik keskininden,
Akılda usta becerikliden,
Yedi gün durmadan vuruşup,
Baş kesilip, kan dökülüp,
Nice gün durmadan vuruşup,
Artık çaresi biterken,
Çinli bağlayıp geçerken,
Elini ayağını gerdirip,
Yol üstüne gerecekken,
Cellatlar sımsıkı bağlayıp,
Taş kuşanan Çinlinin
Halisine verecekken,
Ölür ölmez bir canla,
Ölmeyecek kadar bir halle,
Kendinden geçip bükülüp,
Kalakalmış Kançoro,
Yaman candan umut kesip.
Umut kesmesinin sebebi şu:

Altı bin Çinli, sayısız kalday, Er Külçoro yetişmiş.
Yağmur gibi yay çeken,
Cepken giyen Çinlinin
Dolu gibi ok atan.
Mızrak saplayıp, balta vurup,
Kılıç sallayıp, çomak çalıp, Halisiyle çarpışıp.
Kırk boy Çinli üşüşüp,
Karşı karşıya duruşup,
Kırk hanın halkı bassa,

From the pass on which they pinned their hopes,
From their folk that swarmed like ants,
When his cañ-cu gives command,*
From their flood that surges like a torrent,
From the seething Chinese folk,
From the snare of iron lasso,
From the band with cudgels always in hand,
From the steel-sharp of their lances,
From the cunning masters of craft,
Fighting seven days without pause,
Heads were severed, blood was spilled,
Fighting many days without pause,
As his last resource ran out,
As the Chinese bound him and passed,
Stretching out his hands and feet,
About to stretch him across the road,
The executioners binding him tight,
To the stone-girt Chinese,
About to give him to their purest,
With a life barely alive,
In a state just short of death,
Fainting away and doubling over,
Kançoro was left stranded there,
Cutting hope from his poor dear life.
And this is why he cut off hope:

Six thousand Chinese, kalday beyond count, Er Külçoro arrived.
Drawing bows like driving rain,
The jacket-clad Chinese
Loosing arrows thick as hail.
Thrusting lances, striking axes,
Swinging swords and smiting cudgels,
Battling with their purest.
Forty tribes of Chinese swarmed,
Standing face to face against him,
Though the forty khans' folk pressed on,

Sinek kadar candan umut kesip,
Kılıç kılıca vuruşup,
Üzengiden ayağı gidip,
Eyerinden arkası kayıp,
İki ayağı sallanıp,
İki gözü fıldır fıldır,
Çinli eğilip kapacakken,
İşte o zaman Kançoro,
Çırpınan iki kolu
Kalkamayıp felç olup,
Elma gibi altın başı,
Kırgını bir güzel koparmış.
Şoruldayıp gözüne kan dolup.
O Kançoro bahadırı
Geniş dünya dar olup,
Şeker gibi tatlı salyaya
Bir yudumuna hasret kalıp,
İçi tutuşup yanıp,
Sinek kadar canı cıyaklayıp,
Yaman candan umut kesip.
Tam böyle dururken,
Topyekûn basıp nice Kalmuk,
Yağmayı kızıştırdığında,
Karşıdaki dar geçit gibi
Artık candan umut kesip,
Yere yıkılacağı demde,
Çarpışıp duran iki yiğit
Çinli kuşatıp alacakken,
Karagul'un yoluna
Kurbanlık* olarak kesilecekken,
Su gibi kır ata binen,
Düz kuyruğunu sımsıkı düğümlemiş,
Külçoro saplayıp geçip gider,
Sultanmış meğer Külçoro,
Yukarı çekse desteği,
Aşağı çekse dayanağı,
Kançoro'nun küçüğü,
Boğuşmadan geri durmayıp,

Cutting hope from his fly-small life,
Sword clashing against sword,
His foot gone from the stirrup,
His seat slipped from the saddle,
His two legs dangling loose,
His two eyes darting round and round,
As the Chinese stooped to snatch him,
Then it was that Kançoro —
His two flailing arms
Could not rise, struck palsied,
His golden head like an apple,
The slaughter broke out full and fierce.
Blood gushed and filled his eyes.
For that batyr Kançoro
The wide world grew narrow,
For spittle sweet as sugar,
He was left longing for one swallow,
His inward parts caught fire and burned,
His fly-small life squealing thin,
Cutting hope from his poor dear life.
While matters stood just so,
Many a Kalmuk pressing in full force,
When they whipped the pillage hot,
Like the narrow pass ahead,
Cutting off all hope of life,
At the moment he would fall to earth,
The two warriors locked in battle,
As the Chinese closed to take them,
On Karagul's road,
About to be slain as a sacrifice,*
Riding a grey horse fluid as water,
Its straight tail knotted tight,
Külçoro thrusts through and passes on,
A sultan Külçoro proved to be,
Pulled upward, he is the prop,
Pulled downward, he is the stay,
The younger of Kançoro,
Never shrinking from the struggle,

Güçlüsüyle mızraklaşıp,
Taş kuşanan Çinlinin
Tüfek atıp, yay çekip,
Doğanların sağ iken,
Çinliye açtığı iş bu.

Hepsinden öte bahadır Külçoro
Hünerini fena göstermiş,
Gece gündüz on dört gün
Çinliyle vuruşup,
Sönen ateşini tutuşturup,
Ölen canını diriltip,
Çekip kurtarmış.
İki çoro birleşip,
Ak ceylanın kılı gibi
Sıyrılıp çıkmışlar,
Ak buğdayın unu gibi
Yoğrulup kaynaşmışlar,
Kançoro ile Külçoro
Birleşip kalmışlar.
Sözleşip ahitleşmişler,
Yoldaş olup bağlaşmışlar.
Kalabalık Çinli hakana
Ölmedikleri için kalıp,
Yoldaşça mızraklaşıp,
Kançoro baş kesip gider.
İki yiğit el atınca,
Orta yerini Külçoro
Kendi sürüp almış meğer,
Lop lop kaçıp nice Çinli

Kaynaşıp kaldığı dem imiş.
Kırıp boğazlayıp Kançoro
Sürüp durduğu dem imiş.
Onun beri yanından,
Sağ gördü çocukları,
Külçoro ile Kançoro,
İki yiğidini görünce,

Trading lance-thrusts with their strongest,
Of the stone-girt Chinese,
Firing muskets, drawing bows,
While the falcons still lived,
This is the work he wrought upon the Chinese.
Beyond them all, batyr Külçoro
Showed his prowess fearsomely,
Fourteen days, by night and day,
He fought against the Chinese,
Rekindling the fire that had gone out,
Reviving the life that had died,
He dragged him free and saved him.
The two çoros joined as one,
Like the hair of the white gazelle
They slipped out clean and clear,
Like the flour of white wheat
They were kneaded and fused together,
Kançoro and Külçoro
Remained united fast.
They gave their word and swore their pact,
Became companions, bound together.
Against the teeming Chinese khagan
They remained because they had not died,
Trading lance-thrusts side by side,
Kançoro goes on severing heads.
When the two warriors set their hands to it,
The center of it Külçoro
Had driven through and taken himself,
Many Chinese fleeing in floundering lumps —

It was the hour they seethed and swarmed.
Smashing and slaughtering, Kançoro —
It was the hour he drove them on.
On the nearer side of that,
He saw the boys alive,
Külçoro and Kançoro,
When he saw his two warriors,

Baabedin'e dua edip,
Ay toynaklıya adak adayıp,
«Kançoro ile Külçoro,
Yukarı çekse desteğim,
Aşağı çekse dayanağım.
Öne koysam ak yolum,
Sürüp gitse sayısız ordum.
Çelikten dövülmüş som baltam,
Karman çorman düşürüp,
Ölçüsü yok büyük arkam.
Yorulmayan küheylanım.
Keşfe birlikte çıkan,
Çampan'dan* yılkı alan,
Neler var, neler yok.

Kurban olayım kardeşim,
Tay kulun gibi tepişen,
Yarışıp meme emişen,
Bir döşekte yatışan,
Bir sevince batışan,
Kazı ile kartayı
Eşit böldürüp yedirdim,
Argın ile Kırgız'a
Ne zaman ayrı dedirttim!
Çocukların sağ olduğunu
Bahadır bey bilmişti,
Sağ olduklarını öğrenince
İçin için gülmüştü.
Bu yanına bakılsa,
Halkın esenliğini dileyen
Argın hanı Sarı han,
Tuuçunak'ını şahlandırıp,
Yüzleşince Çinliyi
Beşer beşer saplayıp devirip,
İnişte er mızraklayıp,

İkişer sıra denk saplayıp,
Öfkelenip haykırıp,

He prayed to Baabedin,
Vowed an offering to the moon-hoofed one,
«Kançoro and Külçoro,
Pulled upward, they are my prop,
Pulled downward, they are my stay.
Set before me, my white road,
Driving onward, my numberless host.
My solid axe forged of steel, Felling them in wild disorder,
My great backing beyond all measure.
My courser that never tires.
Who rode out scouting at my side,
Who took horse-herds from Çampan,*
What things there are, what things there are not.
Let me be your sacrifice, my brothers,
Kicking and frisking like colt and foal,
Racing to suck at the same breast,
Lying down on a single bed,
Plunged together in a single joy,
The kazı and the karta
I had shared out equal and fed them,
To Argın and to Kırgız
When did I ever let them be called apart!
That the boys were still alive
The batyr bey had come to know,
When he learned that they lived,
He laughed deep within himself.
If you look upon this side,
He who wishes the people well,
Khan of the Argın, Sarı Khan,
Rearing up his Tuuçunak,
When he faced the Chinese
He speared and toppled them by fives,
Lancing men upon the slope,

Spearing two ranks through at once,
Crying out in wrath,

Kan içicin «Manas!» diye nara atıp.

Nara basıp savurup,
Sürmüş meğer Çinliyi
Sarı han, ihtiyar Bakay,
Kırgına uğramış gibi
Hepsi kızışıp coşup.
Boğaz yanı çığlık çığlığa,
Akcelke gibi ata binip,
Eştek'lerin yiğidi
Er Camgırçı savurup.
Sığır tüyü kadar çok Çinli
Kaynaştığı dem imiş,
Sürüldüğü dem imiş.
Kalabalık orduda bedel yok,
Çinli ile Kırgız elinde
Mızraklılar ön safta,
Parçalaşıp, yorulmadan,
Seçkin yiğitler kıyısında,
Sopalısı ön safta.
Buğra deve gibi silkinip,
Boğalar gibi çekişip,
İşe yararlar ön safta,
Güçlüleri ön safta,
Zorbaları kıyısında.
Yanıp kül olası Kalça'nın
Yere sığmaz halkı var,
Türlü türlü alpı var.
O alplarının içinde
İnsandan gayrı halkı var,
Sarmaş dolaş geleninin
Kanını içmek töresi var.
Savaşta alır elbet diye,
Yiğitlerini, aslanlarını
Hazırlamış meğer o heybetli.
«Haydi!» deyince fırlayan,

«Vur!» deyince gürleyen.
«Düşman!» deyince kuşanan,

The blood-drinker roaring «Manas!» as his cry.
Loosing the war-cry, scattering wide,
He drove the Chinese, so it proved,
Sarı Khan and old Bakay,
As though struck by slaughter's blast,
All grew heated, surging high.
The gorge-side rang with scream on scream,
Riding a horse like Akcelke,
The warrior of the Eşteks,
Er Camgırçı scattering wide.
Chinese numerous as hairs on an ox —
It was the hour they seethed,
It was the hour they were driven.
In the teeming host there is no price,
In the hands of Chinese and Kırgız
The lancers in the foremost rank,
Tearing each other, never tiring,
The choice warriors at the fringe,
The cudgel-bearers in the foremost rank.
Shaking themselves like bull camels,
Tugging at each other like bulls,
The able ones in the foremost rank,
Their strong ones in the foremost rank,
Their bullies at the fringe.
Kalça — may he burn to ash —
Has folk the earth cannot contain,
Has alps of every kind.
Among those alps of his
He has folk that are other than human,
Of any who come to embrace them,
Their custom is to drink the blood.
Sure to take them in war, he thought,
His warriors and his lions
That awesome one had made ready.
Who spring forth at the cry «Onward!»,

Who thunder at the cry «Strike!».
Who arm themselves at the cry «The foe!»,

Hepsi basıp karşılaşan.
Cellatları yedi kez yüz bin,

İnsanın burnunu, kulağını
Muska yapıp takınan
Kıncılalı pehlivanı.
Kıncılasını salıverse,
Sataşan kişinin
Karşısına çıkan siperi.
Bunun oburları, devleri,
Kimselerin hesap soramadığı,
Savaşa yaman sahipleri,
Kimsenin yüzüne varamadığı,
Kimsenin dayanamadığı,
Yüzleşenin sağ kalmadığı.
Almambet'i vurup almıştım,
Azığına fil kesilip,
Ölesiye zor doyurulan.
Kırgız'a kırgın salar diye, Çubak'ı korkak etmiştim,
Baştan beri sakınıp beslenen.
Çığlık çığlığa kırmıştım.
Babası Çinlinin delisi,
İnsanoğlunun eğemediği,
Hayvana çalar domuzu,
Kaldaylarını, devlerini
Yine sürdü bağırarak.
O demde Koñurbay
Öfkelenip haykırıp.
Yine karşıladı savurup:
«Tükendikçe tüten
Köklü Çinli halk idik,
Kırgız şöyle dursun, cihanı
Yıkarız derdik.
Keñ-Altın'ın geçidinde,
Keñ-Beecin'de yatarken,
Çıyan tutup yerdin,
Pençeleşecek düşman olsa,
Çalıp yerim derdin,

All pressing forward to meet it.
His executioners seven times a hundred thousand,
Men's noses and men's ears
They wear as amulets upon them,
His Kıncıla pehlivan.
If he loose his Kıncıla,
For any man who provokes him
He is the shield that rises up against him.
His gluttons and his devs,
Whom no one dares call to account,
Dread masters of the battlefield,
Whose face no one can approach,
Whom no one can withstand,
Whom none who faces lives to tell.
Almambet I struck down and took,
An elephant slain for his provisions,
Scarcely sated short of death.
Lest he loose slaughter on the Kırgız, I had made Çubak a coward,
Guarded and nurtured from the first.
I cut them down amid screaming.
His father the madman of the Chinese,
Whom no son of man could bend,
His hog that verges on the beast,
His kaldays and his devs
He drove forth again, bellowing.
At that moment Koñurbay
Cried out in wrath.
Again he met them, scattering wide:
«Smoking on though spent,
We were the deep-rooted Chinese folk,
Let alone the Kırgız — the whole world
We said we would bring down.
In the pass of Keñ-Altın,
While lying in Keñ-Beecin,
You caught and ate the scorpion,
Were there a foe to claw against,
You said, I'll strike him down and eat him,

Hey gidi, kalabalık Çinli,
Kazdıkça tükenmez,
Dikilmiş toprak bel idin,

Avuçladıkça tükenmez,
Irmak, engin göl idin.
Tufan suyu* dalgalanıp yetmeyen,

Tam da öyle bir halk idin.
İt değilsen ey Beecinli,
İçim yandı, şunu dinle!
Bizim Beecin şehrine
Tufan suyu dalgalanıp değmemiş,
Hazret Ali girmemiş,
İskender izini basmamış,
Süleyman sorup varmamış,
Beecin'i basarım deyip giren

Manas aslan bile sağ kalmamış.
Ulakan'ın Sırgak'ını
Kurban diye kesmiştim.
Şimdi halkım, oyununu et
ihtiyarının.
Şimdi kılıçla tokmaklayıp,
Kırgına uğrat hepsini!
Boğuşa boğuşa perişan et,
Kapkanın* ağzını kan et,
Kara yolunu toz et,
Yakalayıp Burut'u
Ateşe verip nam sal.
Kurt Bakay ihtiyarını,
Dolu vurmuş gibi
Paramparça et hepsini.
Geniş Talas'ını boydan boya geç!
Kahrolası Burut'u
Kırgına uğratıp hepsini,
Kıl bile bırakmadan yakıp geç!
Sarı han'ı, ihtiyar Bakay'ı,
Kurban olduğum pehlivanlar,

Ah me, you teeming Chinese,
Never exhausted however dug,
You were a bank of piled-up earth,

Never exhausted however scooped,
You were a river, a boundless lake.
Which the flood-water, surging, could not reach,*
Just such a people were you.
If you are no dog, O man of Beecin,
My heart is burnt — now hear me!
Our city of Beecin
The flood-water, surging, never touched,
Hazret Ali never entered it,
İskender never set his footprint there,
Süleyman never sought it out,
He who entered saying, I shall storm Beecin —
Even the lion Manas did not live.
Ulakan's Sırgak
I slew as a sacrifice.
Now, my people, play your game
upon the old man.
Now club them with the sword,
Deliver them all to slaughter!
Grapple them down to wretchedness,
Make the trap's mouth run with blood,*
Turn their black road into dust,
Seize the Burut,
Set them ablaze and spread your fame.
The old wolf Bakay,
As though struck down by hail,
Smash them all to pieces.
Sweep his broad Talas from end to end!
The accursed Burut,
Deliver them all to slaughter,
Burn through, leaving not one hair!
Sarı Khan and old Bakay,
Pehlivans for whom I'd give my life,

Kıl kadar bırakmadan Burut'u
Yıkıp geç hepsini.

Leaving not a hair of the Burut,
Overthrow them all and pass.

Bağlayıp verin, pehlivanlar,
Manas'ın oğlu Semetey'i,
Bunun gibi devini,
Karşı koyup boğuşursa,
Yarıver beynini.
Yalvarsa dinleme sözlerini,
Oyun gözlerini.
Kızını sunsa aldanma,
Kıl kadar birini koyma,
Kıncılalı pehlivanım,
Senin kavgan ne zaman kopacak?
Gerisini söyleyip nideyim,
Semetey eline geçerse,
Öldürmeden, el sürdürmeden,

Bind and deliver him, pehlivans,
Semetey, the son of Manas,
And such a dev as this one,
If he resists and grapples,
Split his brain in two.
If he pleads, heed not his words,
Gouge out his eyes.
If he offers his daughter, be not fooled,
Leave not one of them a hair,
My Kıncıla pehlivan,
When will your battle break out?
What use to say the rest,
If Semetey falls into your hands,
Without killing him, without letting a hand touch him,

Külçoro'yu bağla.
Hanlarını köle edin,
Bunun halkını komadan kırın, Sarı han ile Camgırçı
Çarpıştım Burut'la,
Kalabalık halk, kaçıp mı kurtulacaksın,
Kakan'dan akın edip geldin,
Kaçarsan, ey kötü halk,
Hangi yana varacaksın?
Gayrete gel, erlik et,
Kaçmadan durup aslanlık et.
Bunaltan kuşatma* kurup geç,
Halkını komadan kırıp geç!

Bind Külçoro fast.
Make slaves of their khans,
Cut down his people, sparing none, Sarı Khan and Camgırçı
I have battled with the Burut,
You teeming folk, will you escape by flight,
You came raiding from the Kakan,
If you flee, O wretched folk,
To what quarter will you go?
Rouse yourselves, act like men,
Stand without fleeing, act like lions.
Lay a stifling siege and pass,*
Cut down their people, sparing none, and pass!

Pehlivanlarım, sözümü dinleyin!
Evini itip yıkın,
Nice halkını çığlığa boğun,
Kayından mızrağa sap bağlayın,
Kaçmadan durup düşmanlık edin.
Çadır uğunu, kavağını kırın,
Oğlunu, kızını ağlatın,

My pehlivans, hear my word!
Shove down and wreck their homes,
Drown their many folk in screams,
Bind birch-wood shafts onto your lances,
Stand without fleeing, deal enmity.
Break the yurt's roof-ring and its poplar,
Make their sons and daughters weep,

Bağına bahçesine su çevirip,
Turn the water on their vineyards and gardens,

Bostana çevirin,
Turn them into melon-fields,
Semetey ile Bakay'ın
Of Semetey and of Bakay
Başını kesip alın,
Cut off and take the heads,
Külçoro ile Kançoro,
Külçoro and Kançoro,
İki kulunu yakalarsanız,
If you catch those two slaves,

Yılkıcı yapıverin,
Make them herders of the horse-herds,
Bunaltan kuşatma kurun!
Lay a stifling siege!
Kalabalık halkı baş eğerse,
If the teeming folk bow their heads,
Bildiğinizi yapın.
Do with them as you will.
Malını yağmalayıp alın,
Plunder and seize their herds,
Şenliği böyle kurun.
Hold your festival just so.
Yaz günü olduğunda
When the summer days have come,
Yeleli kısrağa bindirmeden,
Let them not mount the maned mare,
Güz günü bunlara
And in the days of autumn
Kuyruklu kuzu yedirmeden,
Feed them no fat-tailed lamb,
Çarpışıp görün,
Try them in battle and see,
Şaşkına çevirip elini yurdunu,
Turn their land and yurt to bewilderment,
Halkını bine bölün,
Split their people into a thousand,
Göğsüne kazan asın,
Hang a cauldron on their breast,
Beyini boğazlayıp yok edip,
Slaughter their bey and wipe him out,
Aşağıdaki halkını darmadağın edin,
Scatter their lower folk to the winds,
Bu ikisi elinize geçerse,
If those two fall into your hands,
Ey ahali, komadan ezip,
O my people, crush them, sparing none,
Belinden kavrayıp bükün.
Grip them by the waist and bend them double.

«Pek dehşet iş bu oldu» diye,
«A thing most dreadful this has been,» saying,

İki gözünü birden oyup,
Gouge out both their eyes at once,
İki kolunu birden bağlayıp,
Bind both their arms at once,
Başına kook* geçirip,
Force a kook upon their heads,*
Beecin'e doğru yaya sürüp,
Drive them afoot toward Beecin,
«Vergi harç ver» diye,
«Pay tax and tribute,» saying,
Acımadan vergi salın!
Lay taxes on them without pity!
Kahrolası Burut'un
Of the accursed Burut
Kıvrandırıp başını alın!
Take their heads while they writhe!
Kıl kadarını bırakmadan,
Leaving not so much as a hair,

Kıl alınlısını, aslanlarını,	*Their hair-browed ones, their lions,*
Zorlu geçinen erlerini,	*Their men who pass for mighty,*
Bahadırını bağlayıp alın.	*Bind their batyrs and take them.*
Aç çığlık, kuru nara,	*Hungry screams, dry battle-cries,*
Ala kancık sulusepken*,	*The piebald-bitch sleet-squall*,*
Günün kasırgasını koparın,	*Tear loose the whirlwind of the day,*
Yası ağır salın,	*Lay heavy mourning on them,*
Gündüz gece vuruşup,	*Fighting on by day and night,*
141770 Ere soluk aldırmayın,	*Give the men no breath to draw,*
Altınıyla gümüşünü	*Their gold and all their silver*
Ganimet ediverin.	*Take as spoils of war.*
Malın mülkün hepsini	*All their goods and chattels*
Küheylanına yükleyin,	*Load upon your coursers,*
«Burut'u bozup geldik» diye, İnsandan gayrı devlerini,	*«We have routed the Burut,» saying, Their devs that are other than human,*
Er Esenkan önüne	*Before Er Esenkan*
Armağan edip sunun.	*Present them as your gift.*
Tulpar düşerse ganimete,	*If a tulpar falls among the spoils,*
Ganimet ediverin.	*Take it as spoil of war.*
141780 Berenci'yi* kuşanıp,	*Girding on the Berenci*,*
Beş-Beecin'i dolanıp,	*Rounding Beş-Beecin about,*
Beecin'e çekip varın,	*Draw on and come to Beecin,*
Rehin evinde Alöökö	*In the hostage-house, Alöökö*
Atamızı hırpalayanın,	*Our forefather — he who mauled him,*
Onun kan bedelini alın.	*Take from him the blood-price.*
Kahrolası Burut'u,	*The accursed Burut,*
Burut denen güruhu!»	*That rabble called Burut!»*
Diye, işte böyle, Koñurbay	*So saying, thus indeed, Koñurbay,*
Pehlivanlarını, aslanlarını,	*His pehlivans and his lions,*
141790 Pazusu dolgun erlerini,	*His men of brawny arm,*
Mercan düğme, inci taş,	*Coral buttons, pearly stones,*
Sesinden can çıkan,	*Whose voice alone drives out the soul,*
Koñurbay'ın yanında	*There at Koñurbay's side*
Luñ-tuñ hanları karışık,	*The Luñ-tuñ khans among them mixed,*
Ulusunu topladı alabildiğine,	*He gathered his great folk to the utmost,*
Atta oyuncu, yayan yürük,	*Trick-riders on horse, swift runners afoot,*
Koñurbay saldı büyük kargaşa.	*Koñurbay loosed a great turmoil.*
Geniş Ancıyan'da doğan,	*Born in broad Ancıyan,*

Onun beri yanından,
Ününü bilenin ürktüğü,
On beş yıl soluk almadan, Yolu
kuruyasıca Koñurbay
Ejderhanın önünden
Acayipten ders okuyan,
Yüzüne insan varamayan,
Yüzleşenin sağ kalmadığı,
Onun öte yanında
Büyü* bilen erlerini,
Düşmana hazır aslanlarını,
Çarpışmada cana güç gelse,
Oktan önce yetişenini,
Yetişip ata bindirenini,
Alıp götürüverenini,

On the nearer side of that,
At whose fame the knowing shudder,
Fifteen years without drawing breath,
Koñurbay — may his road run dry —
Before the dragon's very face
Who studied lessons in wonders,
Whose face no man can approach,
Whom none who faces lives to tell,
On the farther side of that,
His men versed in sorcery,*
His lions ready for the foe,
If in battle life is pressed too hard,
Him who arrives before the arrow,
Him who arrives and sets one horsed,
Him who snatches one away,

Çevikliği ölçüsüz.
Şakır şakır yürüğünü,
Kement atan ustasını,
Çelmede becerikli yamanını,
Çarpışmaya gelince kan döken
Kavgaların sahiplerini,
Toptan derledi yiğidini,
Kan içici Kalça yiğidi,
Alöökö'nün Koñurbay'ı,
Düşmanın çaresini fazlasıyla bilen
yiğit ya.
Mızrakçılar içinde Kalça'nın
Usta olduğu da gerçek,
Düşmanın çaresini bilen, apaçık
Yaman olduğu da gerçek,
Alöökö'nün Koñurbay'ı,
Yamaca kurulan ev odur,
Keçil'in yaman hanı odur.
Yürüdüğünde toz kopan,
Dalgalandığında Kalça'ya
Dağ bile dayanamayan.
Dolup taşan alplar basıp,
Biri bile karşı koyamayan.

Agility beyond all measure.
His pacer clattering bright,
His master of the thrown lasso,
His fell one deft at the tripping-throw,
Who spills blood when battle comes,
The masters of the frays,
He mustered all his warriors in a mass,
The blood-drinking warrior Kalça,
Alöökö's own Koñurbay,
A warrior who knows all too well
the foe's undoing.
That among lancers Kalça
Is a master — that is truth,
That he knows the foe's undoing, full plain,
And is fearsome — that is truth,
Alöökö's own Koñurbay,
He is the house set on the hillside,
He is the dread khan of Keçil.
Dust storms up when he marches,
When Kalça surges like a wave,
Not even mountains can withstand him.
Though alps press in, overflowing,
Not one of them can stand against him.

Kavgaya çıkan insana,
Birine bile boyun eğmeyen.
Kaplanı on beş kez yavrulamış,
Yanına insan yaklaşamamış,
Ejderha beslemiş, altmış
Kılıç burunlu* fili var.
Kırgında yaman Kalça'nın
Bu yiğitliğini bilesin.
Bozkurt yaradılışlı Kalça'nın
Heybetini bilesin.
Gözü masmavi demir gibi,

To any man who goes to battle,
He bows his neck to not a one.
His tigress has whelped fifteen times,
No man has come near her side,
He has reared dragons; sixty
Sword-snouted elephants are his.*
Of Kalça, dread in slaughter,
Know now this valor of his.
Of Kalça, grey-wolf-natured,
Know now the awesome mien.
His eyes like steel-blue iron,

Burnu dağın sırtı gibi,
Kıl bıyığın bir teli
Yağlı balta sapı gibi,
Sarkık dudağı
Kalday'ın torbası gibi,
Sakalı dimdik Kalça'nın,
Kolçağı delip geçercesine,
Öfkelenip Koñurbay,
Kalabalık ordusunu telaşa verip,
Kuyruğu dik, yelesi az,
Kulan kovsa kaçırmaz,
Kovalayan, düşmana alışkın.
Bulut gibi uçan koca kara at,
Dizgin çevirip Koñurbay,
Bacak gibi demiri kuşanıp,
Bulut gibi uçan kara atı,
Sağrısına bir indirip,
Silkindiğinde koca Kara at,
Üstündeki Kalça'nın
Temingisi* hoplayıp,
El tokmağı gibi kara saç
Arkasında sallanıp,
Göz bebekleri parıldayıp,
Köökör* gibi koca kübsör* Kılıcının ağzından
Ardında parıldayıp.
Kalabalık Mançu, tümen ordu,

His nose like a mountain's ridge,
One strand of his wiry mustache
Like the haft of a well-greased axe,
His drooping pendulous lip
Like the kalday's feed-bag,
Kalça's beard bristling bolt upright,
As though to pierce through his vambrace,
Koñurbay, raging hot,
Threw his teeming host into alarm,
Tail held high, mane sparse,
It lets no kulan escape its chase,
A pursuer, accustomed to the foe.
The great black horse that flies like a cloud,
Koñurbay wheeling on the rein,
Girding on iron thick as a leg,
The black horse that flies like a cloud,
He brought one blow down on its croup,
When the great Black horse shook itself,
Upon its back, Kalça's
Temingi bounced and jumped,*
His black hair like a hand-mallet
Swinging there behind him,
The pupils of his eyes agleam,
A kübsör huge as a köökör* From the edge of his sword*
Glittering behind him.
The teeming Mançu, hosts of ten thousand,

Bunaltıp telaşa verip,
Eri ölmüşçesine silkindirip,
Issız kalan koca kara at,
Yalpalaya yalpalaya sürüp,
Kudurasıcanın kara atı,
Kara atının var idi
Böğründe kanadı.
On sekiz bin âlemi,
Nice düşmanla cenk etmiş,
Alöökö'nün Koñurbay'ı,
Talkan gibi ezmek âdeti.
Ordu içinde Koñurbay,
Koñurbay'ın üstünde

He harried and threw into alarm,
Shaking as if its man had died,
The great black horse left masterless,
Driving on with rolling lurch,
The black horse of that rabid one,
That black horse of his possessed
Wings upon its flanks.
The eighteen thousand worlds,
He has warred with many a foe,
Alöökö's own Koñurbay,
His custom is to grind them like talkan.
Amid the host is Koñurbay,
And on Koñurbay's back

Som çelikten gök zırh,
Ok işlemez pek zırh,
Cevherden düğmesi yumruk gibi,
Görecek olsan, işte böyle.
Gök zırhı bürünüp,
Görecek olsan Koñurbay,
Gök kaplan gibi atılıp.
Gazabı fena başlattı,
Komadan sayısız orduyu
Kırıp geçiriverdi.
Yiğitçe kollarını sıvadı,
Namlı aban Koñurbay,
Beri* çarpmış gibi sallandı.
Opol Dağı gibi görünüp,
Öfkelenip yerleşti.
Altmış batman* gürzü
Sıkıca beline bağlandı,
Kızıp sövünüp,
On sekiz bin âlemi
Yutacakmış gibi görünüp,
Koñurbay'ın azgın çıktı.
Yüzyılda böyle kara bela
Dikkat edene bile görülmedi.
Kızıl duman, ateş çıktı,
Boğumlu mızrağı

Grey armor of solid steel,
Stout armor no arrow pierces,
Its jeweled buttons big as fists,
Were you to see it, thus it is.
Wrapped in the grey armor,
Were you to see Koñurbay,
Springing like a grey tiger.
He began his fury fearsomely,
The numberless host, sparing none,
He cut down and swept away.
He rolled his sleeves up like a warrior,
The famed aban Koñurbay,
He swayed as if a beri had struck him.*
Looming like Mount Opol,
He settled into his wrath.
*His mace of sixty batmans**
Was bound fast at his waist,
Fuming and cursing,
The eighteen thousand worlds
He looked as though he would devour,
Koñurbay's fury broke loose.
In a hundred years such black calamity
Was never seen even by the watchful.
Red smoke and fire went up,
His knotted, jointed lance

Kocaman yukarı kaldırdı,
Bir haykırsa Koñurbay,
Çinli değil, Kırgız halkı bile

Kırılıp gidiverdi.
Arslan gibi gözü parladı,
Alöökö'nün Koñurbay'ı,
Eski illeti tuttu.
Gazabı sert başlattı,
Kalday'ı, Şibe Mançusu
Candan geçiverdi,
Kızıp bağırıp,
Kalabalık ordusunu güttü,
Öfkelenen bahadırın,

He raised up huge on high,
When Koñurbay gave one great shout,
Not the Chinese alone — even the Kırgız folk
Broke and went down before it.
His eye flashed like a lion's,
Alöökö's own Koñurbay,
His old affliction seized him.
He began his fury harshly,
The kalday, the Şibe Mançu
Gave themselves up for lost,
Fuming and bellowing,
He herded his teeming host,
Of the batyr in his wrath,

Han Koñurbay kâfirin,
Kara yer sarsılmadan duramayıp,
Ta derininden tüttü.
Mızraklısı haykırıp,
Kuşatıp girdi Koñurbay,
Cepken giyen güçlüsünü
Döverek girdi Koñurbay.
Mançusunu başka yöne sürdü,
Koñurbay böyle dururken,
Akın salmadan sakınıp,
O ordudan tek can kalmadı.
Öfkelenip haykırıp,
Ordunun önünde çığrışıp,
Çan var gücüyle çalındı.
Gevezelenen nice Çinli,
Akın koyup üşüştü.
Çan çalan duñşası,
Yer bozulup kir olup,
Yeryüzüyle bir olup,
Rast gelenin hepsi ölüp.
Karınca gibi kaynaşıp,
Kuşatan Çinli el olup,
Mızrak uzatıp gürültü koparıp,
Göğe uğultu yükselip,

Of Khan Koñurbay the infidel,
The black earth could not but quake,
It smoked from its very depths.
His lancers crying out,
Koñurbay went in encircling,
The jacket-clad strongest ones
Koñurbay went in battering.
He drove his Mançu another way,
While Koñurbay stood just so,
Wary of loosing the assault,
Not one soul was left of that host.
Crying out in wrath,
Shrieking before the host,
The bell was rung with all its might.
Many a chattering Chinese
Swarmed in, loosing the assault.
Their duñşa ringing the bell,
The earth was churned and fouled,
Made one with the face of the earth,
All whom they met died.
Seething like ants,
The encircling Chinese became a horde,
Thrusting lances, raising din,
A roar went up into the sky,

Bu Çinli azgınlaştığında,
Kırk hanın halkı derilip,
Akınla basıp el atıp,
Askeri kalabalık, uğultu olup,
Çarpışan adam düpedüz
Kararıp yerde yün olup,
Çinli basıp kaldığında,
Gökten inmiş boz kiseyi
Alıp beline kuşanıp,
Göğü yaran Çinliye
Manas'ın oğlu Semetey
At sürüp çıkıp el attı,
Bozkurt doğan Semetey
Onun art yanından,
Su gibi kurşuni ata binen,
Sürmeli gözden kan damlayan. Zavallı
Bakay ağası
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem aslan,

When these Chinese ran rabid-wild,
The forty khans' folk gathered in,
Pressing in assault, laying on hands,
The soldiery teeming, all one roar,
The men who fought, outright,
Blackened, became wool upon the ground,
When the Chinese pressed and held,
The grey pouch come down from heaven
He took and girded at his waist,
At the sky-splitting Chinese
Semetey, the son of Manas,
Rode out, spurring, and laid on hands,
Semetey, born a grey wolf,
And from behind him there,
Riding a leaden-grey horse fluid as water,
Blood dripping from his kohl-dark eyes.
Poor old elder Bakay,
Tall of stature, broad of shoulder,
At once pehlivan and lion,

Kendisi düşmanın çaresini
Fazlasıyla bilen yaman er,
Bileği kalın, taş yürek,
Fil yapılı badırek*,
Yeniden yağacak bulut gibi,
Yüzü gazaba dönmüş,
Kınsız kılıç kuşanmış.
Düşmana yaraşır çevik kul,
Düşmanın çaresini bilen
yaman kul.
Kan içici, «Manas!» diye nara atıp.

Himself a fearsome man who knows
All too well the foe's undoing,
Thick of wrist, heart of stone,
A badırek built like an elephant,*
Like a cloud about to rain anew,
His face turned all to wrath,
Girt with a sword without a sheath.
A nimble slave fit for the foe,
A slave who knows the foe's undoing,
a fearsome slave.
The blood-drinker, roaring «Manas!» as his cry.

Kaynayıp duran Çinliyi
Yine sürdü savurup.
Boğazından sürüp Külçoro,
Rast geldikçe han ölüp,
Kurumlanan iki yiğide
Kavgayı enine boyuna açtı,
O eski beyin oğlu Bakay han,

The Chinese seething there
He drove again, scattering wide.
Külçoro driving at their throats,
A khan died at every encounter,
For the two proud, vaunting warriors
He opened battle far and wide,
Khan Bakay, son of that bey of old,

Ağzını balla çalkalamış.
Gök vaşak kürkünden börk giyip,
Gök ala kalkan oynatan,
Düşmanı görse bırakmayan.
Babası Manas'ın sırdaşı,
Öte dünyalık yoldaşı,
Boğuşacağı Kakançın,
Kocayana dek Bakay'ın
Çekiştiği Çınmaçın,
Ciddi tutuştuğu Koñurbay,

Ecel yetse ölürüm diye,
Kendin gördüğün Koñurbay'la
Boğuşmayı sert kurarım diye,
Kalabalık Çinlinin içinden
Ayırıp alırım diye,
Nice savaşa girmiş,
Kutup yanını sürmüş.

Had rinsed his mouth with honey.
Wearing a börk of grey lynx fur,
Wielding the grey-flecked shield,
Who spares no foe once sighted.
Confidant of his father Manas,
His companion for the world beyond,
Kakançın, with whom he would grapple,
Until Bakay grew old,
Çınmaçın, with whom he strove,
Koñurbay, with whom he grappled in earnest,
If my hour comes, I die, he said,
With Koñurbay whom you saw yourself,
I shall set the struggle hard, he said,
From the midst of the teeming Chinese,
I shall cut him out and take him, he said,
He had entered many a war,
Had driven at the polar flank.

Beecin'i inim inim inletip,
Yaman Bakay ağası,
Kakançın'ı sızlatıp,
Yine karşılayıp durmuş.
Ön yanı bağırış,
Çubak oğlu Kançoro,
Bu da sürüp savurup,
Boğazından sürüp çatmış,
Ağlayıp gezen ondan çok.
Sarı han ile Camgırçı,
Kana boyanmış Buurul'u
Savrulan nice Kırgız,
Ay damgası altın tuğ olup,
Eşsiz yürük kara atı
Göğü yaran gürültü olup,
Eri ölmüşçesine silkindirip,
Asker yürüyüp gümbürdeyip,
Göğe uçup toprak,
Asker kaynayıp gümbürdeyip,
Yüz yüze gelip mızraklaşıp,

Making Beecin groan and groan,
The fearsome elder Bakay,
Making Kakançın ache and smart,
Stood to meet them yet again.
Before him all was shouting,
Kançoro, son of Çubak,
He too drove on, scattering wide,
Drove at their throats and clashed,
More than that roamed weeping.
Sarı Khan and Camgırçı,
Buurul dyed in blood,
Many a Kırgız flung about,
The moon-brand a golden standard,
The peerless swift black horse
Became a sky-splitting din,
Shaking as if its man had died,
The soldiers marched and thundered,
Earth flew up into the sky,
The soldiers seethed and thundered,
Meeting face to face, trading lances,

Kızışıp yüzleşip,
Kırılışıp kalıp.
Karşı karşıya duruşup,
Tüfek atıp, yay çekip,
Söğüdü kalan Beecin'e.
Etleri ezile ezile vuruşup,

Yayın oku vızıldayıp,
Değdiği yer paralanıp,
Kan dökülüp şarıldayıp,
Ocak çukuru gibi bir yeri
Kesip biçip oyuşup,
Buyruk bu oldu diye,
Ölüp giden adamını
Giysisiyle gömüşüp.
Yiğitlerin hepsi yitip,
Bahadırların hepsi,
Kıpkızıl kana boyanıp.
Yağmur gibi yay çekip, Akbaltay'ın Çubak'ı,
Kırılışıp ok atıp.
Aza çullanıp nice Çinli,
Soluk aldırmadan yok edip,
Akın koyup Koñurbay,
Kargaşayı fena başlattı.
Karıyla çocuğu

Artık göremez olduk diye,
Yüreksizlerin hepsi
Canından geçiverdi.
Kimi atından olup yaya kalıp,
Çırpınıp gezen ondan çok,
Yakınından ayrılıp,
Can ciğerimi nerden görürüm, diye,

Azdırıp silkindirip,
Görse gönlü bölünüp,
Düşman gözüne Semetey
Gök ala dağ gibi görünüp.

Heated, fronting one another,
Left cutting one another down.
Standing face to face against each other,
Firing muskets, drawing bows,
To Beecin where its willow remains.
Fighting till their flesh was crushed and crushed,
The bow's arrow whirring by,
Wherever it struck was torn apart,
Blood spilled out gushing loud,
A place like a hearth-pit
They cut and carved and hollowed out,
Saying, such is the command,
The men of theirs who died
They buried in their garments.
All the warriors perished,
All of the batyrs too,
Were dyed in scarlet blood.
Drawing bows like driving rain,
Akbaltay's Çubak,
Loosing arrows, cutting each other down.
Many Chinese piling on the few,
Destroying without giving breath,
Koñurbay loosing the assault,
Began the turmoil fearsomely.
Our wives and children

We shall never see again, they said,
And all the faint of heart
Gave themselves up for lost.
Some lost their horses, left afoot,
More than that roamed flailing,
Parted from their dearest kin,
Where shall I see my heart's own dear, they said,
Maddening, shaking loose,
Whoever saw him, his heart was riven,
To the foe's eye Semetey
Loomed like a grey-flecked mountain.

Manas başta, sayısız kişi
Geçidinden üşüşüp.
Hani, haberin var mıdır,
Sarı söğütten diktirilen,
Som altından kurulan
Tahtı kalmış Beecin'de,
Kakan'a kalmış yığdığı,
Dilediği — imanı.
Beecin'e kalmış yığdığı,
Gözettiği — imanı.
Yiğit Almañ, ünlü kaşka,
Sıkıca destek olmuş.
Akbaltay'ın Çubak'ı,
Oygutların doğanı,
Akbaltay'ın arslanı,
Gök ala görklü ata binip,
Âlemi kasıp kavuran,
Hey gidi yaramazı,
Savurtup ordu sürüp,
Boğaz yanını sürmüş,
Ruhları apaçık görünüp,
Yiğitler böylesine gelmiş,

Manas at their head, men beyond count
Swarming through the pass.
Say now, have you heard the tale?
Raised up of yellow willow,
Founded of solid gold,
His throne remained in Beecin,
His hoard was left to the Kakan,
What he craved — his faith.
His hoard was left to Beecin,
What he watched over — his faith.
Valiant Almañ, the famed kaşka,
Gave firm support.
Akbaltay's Çubak,
The falcon of the Oyguts,
Akbaltay's lion,
Riding a stately grey-flecked horse,
Scourging and searing the whole world,
Ah, the wild rogue that he was,
Driving the host, scattering wide,
He drove along the gorge-side,
Their spirits showing plain to see,
Thus did the warriors come,

İniş boyu süren kırgına
Yoldaş olagelmiş.
Koruyucusu bir dokuz,
Destek verdiği dem imiş.
Dayanağı bir dokuz,
Dayanak olduğu dem imiş.
Durup sapladığı yerleri
Manas oğlu er kan içici,
Dağı talkan etmiş gibi.

Küme küme yığıp,
Dolu canı kırmış gibi.
Gök demirden tulgayı
Başına kapatıp giymiş,
Halkın ortasını Semetey,
«Düşman nerde!» diye sürmüş,

To the slaughter running down the slope
They came as comrades ever.
His guardians nine as one,
It was the hour they gave support.
His stays were nine as one,
It was the hour they stood as stays.
The places where he stood and thrust —
The son of Manas, brave blood-drinker,
As though he ground the mountain to talkan.
Heaping them in mound on mound,
As though hail had struck lives down.
The helm of grey iron
He clapped upon his head,
Through the people's midst Semetey
Drove, crying «Where is the foe!»,

Ortalığı toz duman edip,
Rast geleni tane gibi ezip,
Cepken giyen Çinlinin
Güçlüsüyle vuruşup,
Taş kuşanan Çinlinin
Halisiyle vuruşup,
Karapçılı hanları,
Kaç yüz bin canını
Akın edip vuruşup,
Naralaşıp durdular.
Yer dumanlanıp toz olup,
Vadi, çukur yer boyunca
Pınar gibi akıp kan dolup.
Orta yerini Semetey
Oyup gelip verdi,
İki yüzünü Külçoro
Boğazlayıp gelip verdi,
Kalday ucunu han Bakay
Kuşatıp gelip verdi,
Bir bölüğünü Sarı han
Yağmalayıp gelip verdi,
Ezik yanını Camgırçı
Sürüp gelip verdi,
Dört bir yanını Kançoro

Turning all to dust and smoke,
Grinding all he met like grain,
Of the jacket-clad Chinese
He fought the strongest,
Of the stone-girt Chinese
He fought the purest,
The khans with their karapçı,
How many hundred thousand souls,
Raiding on, they fought,
They stood trading battle-cries.
The earth smoked and turned to dust,
Along the valleys and the hollows
Blood flowed like a spring and filled them.
The center of it Semetey
Gouged through and gave,
Its two faces Külçoro
Slaughtered through and gave,
The kalday wing Khan Bakay
Encircled and gave,
One division of it Sarı Khan
Plundered through and gave,
Its battered side Camgırçı
Drove through and gave,
All four sides of it Kançoro

Serip gelip verdi,
Yer yarılıp toz dolup,
Kıl bıyığı sarkıp,
Süzgün gözü belerip,
Ölüp yatan canlar çok,
Dere tepe yerlerden
Saçı kalıp savrulup,
Deve gibi, at gibi Kalmuklar
Ölüp yatıyor yayılıp.
Kırgına uğrayıp niceleri
Kaskatı serilip ölüp yatıyor,
Er Semetey, koca bozkurt,
Kaynaşıp duran Çinliyi
Halkına doğru sürdü,

Laid low and gave,
The earth split open, filled with dust,
Wiry mustaches drooping down,
Languid eyes rolled staring wide,
Many the souls that lay there dead,
Over vale and over hill
Their hair was left, blown scattering,
Kalmuks big as camels, big as horses,
Lie dead and sprawled about.
Many, overtaken by the slaughter,
Lie dead, sprawled rigid-stiff,
Er Semetey, the great grey wolf,
The Chinese seething there
He drove back toward their people,

Apar topar Çinliyi
Yine sürüp Koñurbay,
Yine döverek girdi.
Gazabı sert başlattı,
Kakançın'ı tokmaklayıp,
Kırıp geçiriverdi.
Hey gidi, Çinli halkı,
Kuğu gibi ak sakallı kocanı,
Tanrı alsın hepinizi!
Çinli olma, yerin dibine gir,

Kırgız'ı kırıp ganimet alamadan,
Kırılıp nasıl gidersin,
Kıl kadarın kalmadan mızraklanıp,
Kırılıp nasıl gidersin,
Kalday'ın ölsün, hanın ölsün,
Boğuşup dururken, ey Çinli,
Hiç kalmadan hepiniz ölün.
Katıra binen devin ölsün,
Alpın taşıyamadığı yayanın ölsün.

Kara kurt gibi halkın ölsün,
Kalmadan, Çinli, alpın ölsün.
Dayandığı demir gibi,
Manas'ın değersiz oğlundan
Kırk hanın halkı mızraklanıp,
«Kırılıp geldi» dedirtmeden,

Doğmadan dibe çöküver,
Adam olmadan ölüver.
Boğuşacağın azıcık Burut,
Kırgın edip kız alamadan,

Kakan'a nasıl varırsın,
Kıl kadarın kalmadan, kırılmadan,
Nasıl sağ gidersin?
Cepken giyen hanın ölsün,
Han Ezkara başta olmak üzere,

The Chinese in headlong rout
Koñurbay drove yet again,
Went in again battering.
He began his fury harshly,
Clubbing at Kakançın,
He cut them down and swept away.
Ah me, you Chinese folk,
Your elder white-bearded as a swan —
May God take every one of you!
Be Chinese no more — sink beneath the earth,
Without cutting down the Kırgız for spoils,
How can you go down slaughtered,
Speared till not a hair remains,
How can you go down slaughtered,
Let your kalday die, your khan die,
While the struggle rages, O Chinese,
Die all of you, till none remain.
Let your mule-riding dev die,
Let your footman die whom no alp can carry.
Let your folk die, thick as black worms,
Let your alps die, Chinese, till none remain.
Like the iron he leaned upon,
From Manas's worthless son
The forty khans' folk are speared,
Before they say, «They came back slaughtered,»

Sink to the bottom unborn,
Die before becoming men.
The paltry Burut you must grapple —
Without slaughtering them and taking their girls,
How can you go before the Kakan,
With not a hair left, yet uncut-down,
How can you go home alive?
Let your jacket-clad khan die,
With Khan Ezkara at their head,

Kalmadan, halkım, hepiniz ölün!»

Diye, işte böyle, Koñurbay
Algara'nın ağzını çevirdi,
Haykırışı taş yarıp,
Halkını karşılayıp durdu,
Bildiğini Çinliye
Yapıverdi Koñurbay,
Nice Mançu erlerini
Aybaltayla tokmaklayıp,
Kırıverdi Koñurbay.
Zulmü fena başlattı,
Salt Mançu, nice Tırgoot,
Gazabına dayanamayıp,
Kırılıp gidiverdi.
İnsandan üstün doğmuş
Bel değil mi Koñurbay,
Yüzleşse yol açtıran
Aslan değil mi Koñurbay.
Yüzleşse çöle çeviren
Aslan değil mi Koñurbay.
Koñurbay, Çinlinin ulusu,
Fesadı âleme yeter,
Homurtusundan toz kopan,
Kımıldadığında can çıkan.
Mızrak vuruşundan kan çıkan,
Sarı ala flamalı tuğ almış,

Çok-Tabılgı'yı yaylamış.
Koca kara atını bağlamış,
Kalday'ın oğlu kâfirin,
Han Koñurbay bahadırın

Die, my people, every one of you, till none remain!»
So saying, thus indeed, Koñurbay
Turned Algara's head about,
His shout splitting the very stone,
He stood to meet his people,
What he knew, upon the Chinese
Koñurbay wrought at once,
Many a man of the Mançu
He dubbed with the moon-axe,
Koñurbay cut them down.
He began his cruelty fearsomely,
Mançu alone, and many a Tirgoot,
Unable to withstand his fury,
Broke and went down before it.
Born superior to mankind —
Is Koñurbay not a mainstay,
Who makes a road where he confronts —
Is Koñurbay not a lion.
Who turns to desert what he confronts —
Is Koñurbay not a lion.
Koñurbay, greatest of the Chinese,
His mischief reaches the whole world,
Dust storms up at his growl,
Souls flee when he but stirs.
Blood springs from his lance's blow,
He took the standard with the yellow-flecked pennant,
He made Çok-Tabılgı his summer pasture.
He tethered his great black horse,
The kalday's son, the infidel,
Khan Koñurbay the batyr's

İKİNCİ BÖLÜM

CADI KIŞI VE SUSUZ KUŞATMA

Konurbay'ın dev cüsseli pehlivanı Kaman alp Semetey'e saldırır; Külçoro onu atından devirir, Semetey Zulpukor'la başını uçurur — akbaba kuyruklu Coon alp da aynı akıbete uğramıştır. Üç şampiyonunun (Kaman, Coon, Karagul) yasını tutan Konurbay bütün Kırgız'ı kırma yemini ederken Ezkara ile Tırgoot hanı kadın savaşçı Orongu cadı taşıyla (yada) havayı büyüler: yaz ortasında kış kopar, sekiz gün dolu ve sel Kırgız ordusunu ve yılkılarını kırar. Talas'a çekilen Kırgız-Argın, önce on iki, sonra kırk iki kat Hıtay halkasıyla kuşatılır; Konurbay teslim ülkesi ister — Talas, bin kız, bin küheylan, üstelik Bakay ile Külçoro'yu seyis köle olarak.

Manas'ın ömürlük sırdaşı, evliya Bakay, altmış yaşındaki tulpar Kökçolok'a binip Manas'ın öcü için Taş-Kaşat meydanında Konurbay'la teke tek düelloya çıkar: Kalça'nın kargısı onu yerinden oynatamaz, Bakay Kılbolot'la düşmanın kargısını üçe böler ve insan gözyaşıyla suvarılmış gizli çelik mızrağıyla Konurbay'ı Kara attan yere serer; sayısız kalday hanlarını ölümden kaçırır, kuşatılan Bakay'ı ise Külçoro yedi bin kargı darbesini göğüsleyerek çıkarır. Buna karşılık Konurbay Talas'ın suyunu çevirip bendetir: kırk altı kat kuşatmada halk kırk bir gün susuz kalır; Kan-Soruñ kurultayında Sarı Han ile Camgırçı kız verip baş eğmeyi önerince Bakay "Biriniz değil, bininiz ölün — boyun eğmektense kırk yıl vuruşun" diye kükrer ve Semetey iki çorosuyla Konurbay'a karşı atlanırken Kanıkey, Çıyırdı ve bütün halk dualarla ağlaşır.

KÜNYE — KEY FACTS

- Semetey ve Külçoro, Konurbay'ın iki dev pehlivanını öldürür: Kaman alp ve akbaba kuyruklu Coon alp; ikisinin de başı Zulpukor'la uçurulur.
- Ezkara ile Tırgoot hanı Orongu, yada (cadı) taşıyla yazı kışa çevirir; sekiz günlük dolu ve sel felaketi Kırgız'ı Talas'a çekilmeye zorlar.
- Konurbay'ın ültimatomu: Talas'ın teslimi, bin kız ve bin küheylan haraç, Bakay ile Külçoro'nun köle verilmesi — aksi hâlde topyekûn kırgın.
- Bakay, altmış yaşındaki Kökçolok'la Taş-Kaşat'ta Konurbay'ı teke tek düelloda Kara atından yere serer; hanı sayısız kalday askeri kurtarır.
- Konurbay Talas ırmağını bendle çevirir; kuşatma kırk altı kata çıkar ve Kırgız halkı kırk bir gün susuz kalır.
- Kan-Soruñ kurultayında Sarı Han ile Camgırçı'nın teslimiyet önerisini Bakay öfkeyle reddeder; Kanıkey'in ok geçmez kaftanları bütün orduyu donatır.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Altındaki Kara atı,	*The Kara steed beneath him,*
Kara atının var idi	*His Kara steed possessed*
Böğürlerinde kanadı.	*Wings upon its flanks.*
Ölçüsüz öfkesi tutunca,	*When his measureless fury seized him,*
On sekiz bin âlemi	*The eighteen thousand worlds*
142200 Un ufak edip vurmaktı âdeti.	*He would smash to flour-fine dust — such was his custom.*
Kapanıp yatan Beecin'in	*Of Beecin lying shut and low,*
Beli değil mi Koñurbay,	*Is not Koñurbay the spine,*
Tufan suyunun bile durduramadığı,	*Whom even the flood-waters could not stay,*
Aslan değil mi Koñurbay,	*Is not Koñurbay a lion,*
Boğuştuğu nice alpı var,	*Many an alp has he grappled,*
Çarpıştığının, koca Kalça,	*Of all he has fought, the mighty Kalça,*
Kanını içmek töresi var.	*To drink their blood is his custom.*
Han Ezkara ihtiyarı	*The elder Khan Ezkara,*
Kimseyi bırakmadan sürüp dövüp,	*Driving and beating, sparing no one,*
142210 Kahrı katı başlattı,	*Began his wrath in earnest,*
Bırakmadan sürüp hepsini	*Driving them all without release,*
Kırıp geçiriverdi.	*He cut them down entire.*
Alööke'nin oğlu Koñurbay	*Koñurbay, son of Alööke,*
Yiğitlikte üstündü,	*Was foremost in valor,*
Kırk boy Hıtay, tümen halkı	*The forty tribes of Hıtay, a tümen-folk —*
Kıl kıpırdatmadan er Kalça,	*Without stirring a hair, the man Kalça*
Halkının hepsinin yolunu kesti.	*Cut off the road of all his people.*
Coşup kavgayı başlattı,	*Surging up, he began the brawl,*
Bırakmadan Hakan halkını	*Sparing none of the Hakan's folk,*
142220 Kırıp geçiriverdi.	*He cut them down entire.*
Kahırlanıp bağırsa,	*When he bellowed in his fury,*
Kalday'larını çağırsa,	*When he summoned his Kaldays,*
İnsan değil, Kalça'dan	*Not men alone — before Kalça*
Hayvan bile korkup, çığlık koptu.	*Even the beasts took fright, and shrieking rose.*
Zurnalar, borular çalınıp,	*Zurnas and horns were sounded,*
Kahrı katı yüklenip,	*Laden with his heavy wrath,*
Cidali fena başlattı.	*He began the combat fierce.*
Koñurbay'ın yüzünü görünce,	*Upon seeing Koñurbay's face,*

Kendisi kaçıp nice Mançu,
"Tükensek de razıdır gönlümüz" deyip,

Kırılıp gidiverdi.
Koñurbay'ın sesini duyunca
Borular, zurnalar çalındı,

Kerik'e ok ve barut yüklendi.

Belayı beter başlattı,
Mançu, Tırgoot, nice kalday Bu
kahırlanınca Koñurbay
Üşüşüp savaş etmeye
Canlarından geçiverdi.
Mançuları, aslanları
Kalça'dan kasap* görüp
Gazaya çıkan erleri,
Mançu hanı Ezkara
Cagal ile Orkon'a:
"Canın çıkası Hıtay'ın
Cengi bu kadar olur mu?"
Cañcuñ'ların hepsi üşüştü,
Mançuları, erleri
Saldırmaya hazırlandı.
Dağ sarsılıp, su yürüdü,
Çarpışan sağ kalmayacak gibi.
Yer tutuşmuşça çığlık yürüdü.

Kahrı katı başlattı,
Halk çığrışıp, göl dalgalanıp,
Tedbirli Bakay, Semetey
Kalça'nın cidalinden
Candan geçiverdi.
Altın kakmalı sırlı çubuk,
Çaresi tam, zehri güçlü,
Alaçık kadar koca Kalça,
Kalça canını hiç sakınmadı.
Altmış Hıtay, sayısız kalday
Koñurbay'ın yüzünü görünce

Many a Mançu fled away,
"Though we perish, our hearts consent," they said,
And were slaughtered and gone.
When Koñurbay's voice was heard,
Horns and zurnas were sounded,

Arrows and powder were loaded on the kerik.
He began calamity worse than before,
Mançu, Tirgoot, many a kalday When this Koñurbay fell to fury,
Swarming together to make war,
Gave up their very lives.
The Mançus, the lions,
Seeing in Kalça a butcher,*
The men gone forth to holy war —
Ezkara, khan of the Mançu,
To Cagal and to Orkon:
"Of the Hıtay — may his soul be torn out —
Can battle ever be as fierce as this?"
All the Cañcuñs swarmed together,
The Mançus and the men
Made ready to attack.
The mountain shook, the waters marched,
As if none who fought would stay alive.
Shrieks ran as though the earth had caught fire.
He began his wrath in earnest,
The folk crying out, the lake in waves,
Prudent Bakay, Semetey,
Before Kalça's combat
Staked their very lives.
A gold-inlaid, lacquered pipe,
Complete in cunning, potent in venom,
Kalça huge as an alaçık-tent,
Kalça spared his life not at all.
Sixty Hıtay, kaldays past counting,
Upon seeing Koñurbay's face,

Atından inip koşarak
Atının ağzını tuttu.
Tutulup ölesi Koñurbay,

Durmaya niyeti yok, domuz ay.
"Yalnız Burut seni" deyip,
Düñgürçök'teki* tütünü
Tependen inesi çubuğa

Dört avuçlayıp doldurdu,
Kalça'nın dev alpını görsene,
Yalnız Kırgız, nice Argın
Dört tutamı dolmadan kaldı.
Canlarından geçiverdi.
Çubuğu çekince horuldayıp,

Salıverince dumanı
Kol islik olup savrulup.
Göğüs göğüse dövüştüler.
El aklından şaşırıp,

Altı bin Hıtay, sayısız kalday
Şaşırıp gitti çığrışarak.
Yara tırmanan böcek gibi,
Hıtay değil, er Kalça
Asrı tümden somuracak gibi.

Gözü kır yamacının oyuğu gibi,
Göründüğü her şeyi yutacak gibi.

Görsen böyledir Koñurbay.
Görüneni somuracak gibi
Bağırıp Kalça hamle etse,
Asır dayanıp gelemez.

Kahrolası kâfiri
Çarpışıp hiçbir kul yenemez.
Sıçrayışı kaplan gibi,
Kapışı yaban domuzu gibi,

Dismounted from their horses, running,
And held his horse's mouth.
Koñurbay — may he be seized and perish —
Has no mind to halt, the swine, ay.
"You lone Burut, you," he said,
*The tobacco of the Düñgürçök**
Into the pipe — may it crash down upon his crown —
He stuffed four fistfuls full,
Behold Kalça's giant alp,
The lone Kırgız, many an Argın —
Four pinches yet remained unfilled. They gave up their very lives.
When he drew on the pipe with a rumbling snore,
When he let loose the smoke,
The valley swirled up sooty-black.
Breast to breast they fought.
The people driven from their wits,

Six thousand Hıtay, kaldays past counting,
Went astray, shrieking as they went.
Like a beetle climbing up a bluff,
No mere Hıtay, the man Kalça,
As if he would suck down the whole age entire.
His eyes like hollows in a grey hillside,
As if he would swallow all that met his sight.
Such, if you saw him, is Koñurbay.
As if to suck down all that appeared,
When Kalça bellowed and charged,
The age itself could not stand and come against him.
That accursed infidel —
No mortal fighting him can conquer.
His leap is like a tiger's,
His grappling like a wild boar's,

Hıtay geri dönüp karşı dursa,

Hiçbir çaresini bulamaz.
Çare bulamayışın sebebi –
Beecin'e sağlam bel imiş,
Kuldan üstün aslan imiş,
Bu kırk boy Hıtay'ın yamanına
Han Koñurbay der imiş.
Bu Mançusu yine böbürlenip,
Bahadırları, erleri
Uluyarak akın saldı.
Yağmur gibi yay çekti,
Dolu gibi ok attı.
Cidali fena başlattı,
Karşı karşıya durdular,
Tüfek atıp, yay çekip,
Bahadırlarını, aslanlarını

Görüp yatan bundan çok,
Hıtay ile Kırgız savaşı,
Yaygara çığlığın içinde
"Geri dönüp kaçayım" deyip,
Mızrakla birini yiyip,
Ölüp yatan bundan çok.
Çoyun başlı topuz değip uzanıp,

Kuyu gibi başı oyulup,
Çevik geçinen o öldü,
Bu cenk kavgasının içinde
Türlü türlü halk öldü.
Eren öldü, han öldü,
Nice türlü can öldü.
İşte o zaman Semetey,
Sımsıkı belini kuşanıp,
İtin koca çizmesi dikilip,

Yedi tümen Hıtay'a
Tek başına dalıp saldırıp,
Sırtlardan, tepelerden gürleyip,

Should the Hıtay turn and stand against him,
They can find no remedy at all.
The reason none could find a remedy –
He was Beecin's steadfast spine,
A lion set above all mortals,
And the terror of these forty tribes of Hıtay
Was called, they say, Khan Koñurbay.
His Mançus, swaggering once more,
Their batyrs and their men
Came howling in a raid.
They drew their bows like rain,
They loosed their arrows like hail.
They began the combat fierce,
They stood arrayed face to face,
Firing muskets, drawing bows,
Their batyrs and their lions

More than these lay looking on —
The war of Hıtay and Kırgız,
Amid the clamor and the shrieking,
"Let me turn about and flee," they said,
And caught a lance-thrust as they turned,
More than these lay dead.
Struck by the cast-iron-headed mace, laid out,
Their skulls hollowed like a well,
He who passed for nimble died,
Within this battle's brawl
Folk of every kind died.
Warriors died, khans died,
Souls of many kinds died.
It was then that Semetey,
Girding tight his waist,
His great boots, the rogue's, drawn stiff and firm,
Against seven tümens of Hıtay
Plunged in attack all alone,
Thundering over ridges and hills,

Savaştan kara kan akıp,
Erenlerin hepsi yanıp,
"Sayısızmış bu Hıtay" deyip,
Bahadırları, aslanları
Aziz candan umut kesip.
Kırgınlı gazayı başlatıp,
Yalnız Kalça'nın heybeti –
Kıl kadar görmeden kuru candan

Umutlarını kesiverip.
Şaşkınların hepsi ön saftadır,
Ölçüsüz büyük kırgında.
Erenlerin hepsi kıyısında,
Güçsüzlerin hepsi önündedir,
Görene hiç hasret kalmaz,
Cehennemden* yaman er Kalça,
Şahbazların varken
Hıtay'a saldığı büyük cenk. Gökyüzü ile yerinin
Asker kaynayıp gürüldeyip,
İnsan dolup kaynaşıp,
Allak bullak toz olup,
Bulanık kova dolusu kan olup,
Erenlerin hepsi serilip,
Yer paylaşıp, tane gibi saçılıp.

Bakılsa göze ilişmez,

Black blood flowing from the battle,
All the warriors burning,
"Past counting are these Hıtay," they said,
The batyrs and the lions
Cut off hope of their dear lives.
Beginning the slaughterous holy war,
The dread of Kalça alone –
Seeing not so much as a hair, of their bare lives
They cut away their hopes.
All the bewildered are in the front rank,
In the measureless great slaughter.
All the warriors at its edge,
All the feeble at its front,
Whoever saw it hungered for no more,
The man Kalça, fiercer than Hell,*
While the şahbazes yet stood —
Great the battle he loosed upon the Hıtay.
Of the sky above and of the earth
Soldiery seething and roaring,
Mankind filling up and swarming,
All turned to churning dust,
Blood by the murky bucketful,
All the warriors laid low,
Sharing out the ground, scattered like grain.
Look, and the eye can fix on none,

Hangisi olduğu bilinmez,
On sekiz gün boyu dolaşıp,
Oluya-Döbö kırlarını arşınlayıp.
At kırılıp, er ölüp,
Yiğit yorulup, eşit bölünüp.
Çukurlar dolup dümdüz olup,
Ölçüsüz kırgın oldu.
Ortasında Koñurbay,
Görenin yüreği ürperip,
Gök yalçın dağ gibi görünüp,
Koñurbay boşuna er değil,

None can tell which man is which,
Ranging for eighteen days on end,
Striding the steppes of Oluya-Döbö.
Horses broken, men dying,
Braves wearied, split in equal shares.
Hollows filled and leveled flat,
A measureless slaughter came to pass.
In its midst was Koñurbay,
The heart of all who saw him shuddering,
Looming like a sheer blue mountain,
Koñurbay is no man for nothing,

Kulun karşı çıkacağı aslan değil.
Horoz gibi boynu kıvrılıp.
Büyük vuruşmada Koñurbay,
Düşmanın çaresini bilen domuz ay.
Yüzü pişmiş akciğer gibi,
Gözünün üstünde kara kaş,
Terkiye bağlı kaftan gibi.
Güreşse kul onu alt eder mi,
Yüzleşen sağ kalır mı?
Koca çizmesinin tabanı
On iki karış boyunda imiş.
O dünyaya giden Manas'ı,
Tutuşup ölesi bu domuzun,
Kıyıp öldürmesi olası imiş.

Yayı başka, kocaman gerilip,
Kuldan başka sırıtıp,
Direği gibi görünüp,
Can alıcı bir cellat,
Bir kendine benzer er Kalça.
Kılıcından toz çıkan,
Huyundan can çıkan,
Bozkurtluğuna bakınız,
Bozkurt Kalça ağanız,

"Kırgın" dese sevinen,
Hıtay'ın yaman hanı odur, Pamuk kuşaklı keşişler
Asrın hepsine boyun eğdiren,
Koñurbay'ı görünce
Hıtay'dan çıkan aslan odur. "Gittik!" deyip candan umut kesip.
Kasaba* elde dalgalanıp,
Altmış caysañ, kırk Hıtay
Altın yanaklı aybalta
Bileğinde parıldayıp.
Görenin yüreği ürperip,
Kırışa girecek koca kübsör* "Şimdi kırgına uğradık" deyip.

No lion for a mortal to confront.
His neck curved like a rooster's.
In the great clash, Koñurbay,
The swine who knows the foe's undoing, ay.
His face like a boiled lung,
Black brows above his eyes,
Like a kaftan lashed behind the saddle.
Could any mortal wrestle him down,
Could any who faced him stay alive?
The sole of his enormous boot
Was twelve spans long, they say.
Manas, gone to the other world —
This swine — may he be seized and die —
Might well have cut him down and slain him.
His bow is another matter, hugely drawn,
Grinning like no mortal man,
Looming like a standing pillar,
A soul-taking executioner,
The man Kalça, like to himself alone.
Dust flies from his sword,
Souls fly from his temper,
Behold his grey-wolf nature,
Your elder the grey wolf Kalça,

Who rejoices at the word "slaughter",
He is the dread khan of the Hıtay, The cotton-girdled monks,
Who bowed the whole age to his yoke, Upon seeing Koñurbay,
He is the lion sprung from the Hıtay. Said "We are lost!" and gave up hope of life.
The kasaba waving in his hand,*
Sixty caysañs, forty Hıtay,
The gold-cheeked moon-axe
Glittering at his wrist.
The heart of all who saw him shuddering,
The great kübsör bound for the fray "Now the slaughter is upon us," they said.*

Sağ yanında görünüp,	*Showing at his right side,*
Zırhı ışıl ışıl yanıp,	*His armor blazing bright,*
Hepsi su verilmiş çelikten çoyun baş	*A cast-iron head all of tempered steel*
142400 Sağ yanında parlayıp.	*Gleaming at his right side.*
Kara-Moynok, Taş-Kaşat'ta	*At Kara-Moynok, at Taş-Kaşat,*
Alööke'nin oğlu Koñurbay	*Koñurbay, son of Alööke,*
Çarpışmaya çıkageldi.	*Came riding forth to fight.*
Alööke'nin oğlu Koñurbay,	*Koñurbay, son of Alööke,*
Bel bağlayıp sövünerek,	*Girded with faith, exulting loud,*
Kuldan bambaşka görünüp,	*Looking wholly unlike mortal men,*
"Alırım" deyip Kırgız'ı,	*"I shall take the Kırgız," he said,*
Otağında tuğ* dalgalanıp,	*The tuğ* waving at his pavilion,*
On iki kulaç koca kübsör	*The great kübsör of twelve fathoms —*
142410 Bozkurdu var, aslanı var,	*He has his grey wolf, has his lion —*
O belinde parlayıp.	*Gleaming there upon his waist.*
Dağ gibi, kaya gibi görünüp,	*Looming like a mountain, like a crag,*
Koñurbay'ı görünce	*Upon seeing Koñurbay,*
Halk çığrışıp, feryat kopup,	*The folk cried out, lament broke loose,*
"Boş yere ölür" deyip,	*"He will die in vain," they said,*
Gönlü fena bölündü,	*Their hearts were sorely torn,*
Kalabalık ordusunu telaşa verip,	*Throwing his thronging host into alarm,*
Altındaki koca kara at	*The huge black horse beneath him*
Eri ölmüşçesine silkinip,	*Shuddering as though its rider had died,*
142420 Çarpışmaya girenin, kulun,	*For every mortal entering the fray,*
Coşturup şahlandırıp,	*He stirred it up and made it rear,*
Gören halkı telaşa salıp,	*Casting all who saw into alarm,*
"Düşman nerede?" deyip koşturup,	*"Where is the foe?" he said, and galloped,*
Altındaki kara atı	*The black horse beneath him*
Hoplata zıplata yürütüp,	*He drove it bounding, leaping on,*
Kapı kanadı gibi ak dişi –	*His white teeth like the leaves of a gate –*
Halkınkinden başka diş.	*Teeth unlike the people's teeth.*
Dişlerini gıcırdattığında öylece	*When he ground those teeth of his, just so,*
Darı tanesi gibi saçılıp,	*They scattered like millet grains,*
142430 Kalabalık Mançu, nice Şibe,	*The thronging Mançu, many a Şibe,*
Koñurbay'ın yüzünü görünce	*Upon seeing Koñurbay's face,*
Alplarının bindiği –	*What their alps were mounted on –*
Bölük bölük çığrışıp.	*Cried out in troop on troop.*
Koca beyin önüne	*Before the mighty bey*

Gelin gibi diz çöküp,
Kürmö giyen güçlüler,
Kahrolası candan umut kesip.
Zırh giyen bahadırlar,
Kan içici kâfirler,
Topuz vurmakta ustalar,
Büyük ünü çok kazanmış,
Kan içici yamanlar,
Türlü türlü alpı var,
Bilhassa gelmiş karkıbar.
Bitmez tükenmez sözü var.
Rahat bıraktığında öylece
Dağa taşa çarpıp,
Tuhaf imiş canları,
Hırçın huylu pehlivanı.
Bağırıp Kalça kapıştığında,
Öylece şaşkına dönüverir.
O pehlivanların içinde
Yağmur yağdıran yadacı var.
Pehlivanların elinde,
Değdiği yeri doğrayan,
Demirden çelik makas var.
Yere sığmaz halkı var,
Yere giresi kâfirin,
Çarpıştığı herkesin
Kanını içmek töresi var.

They knelt like brides,
The strong ones clad in kürmö
Gave up hope of their accursed lives.
Batyrs clad in armor,
Blood-drinking infidels,
Masters at striking with the mace,
Who won great fame in plenty,
Blood-drinking terrors,
Alps of every kind he has,
Above all came the karkıbar.
Words he has that never end.
When left in peace, just so,
They dash on mountain and on rock,
Strange indeed were their souls,
His pehlivans of savage temper.
When Kalça bellowed and grappled,
They turn bewildered on the spot.
Among those pehlivans
There is a yadaçı who brings down rain.
In the pehlivans' hands,
Chopping whatever it touches,
There are steel shears made of iron.
He has folk the earth cannot contain,
The infidel — may he sink into the earth —
Of everyone he fights,
To drink their blood is his custom.

Katırı var, devesi var.
Ay ile âlem yenip alamaz,

Çoñ-Beycin'in sahibi var.
Tam o zaman Koñurbay,
"Kırgız'a kırgın salayım" deyip,

Pençe attığında dağı taşı

"Kırk kez Manas dirilse de,
Durmayıp vurup alırım" deyip,

He has his mules, he has his camels.
Moon and world cannot defeat and take him,
Çoñ-Beycin has its master.
Just at that time Koñurbay,
"Let me loose slaughter on the Kırgız," saying,
When his claw strikes, mountain and rock —
"Though Manas rise forty times again,
I shall strike unceasing and take him," saying,

Sazan-Şañ'dan asker almış,
Mañgübö denen şehirden
Tek gözlülerden bolca almış,
Mañgübö'den pehlivanı,
Yese tada doymayan,
Kapışsa cana kıyan,
Fesadı önceden düşünen,
Dönüp cana aman vermeyen,
Kimsenin bilmediği sözü var,
Alnında tek gözü var,
Yorulmadan savaş etmeye
Pehlivandan başka adı var,
Gök demir gibi kuşanıp,
Bu kökten çıkma karkıbar, İsteklidir o dahi.
Pehlivanları bambaşka,
Dağ sıçanı görse söküp yiyen,
Porsuk görse tutup yiyen,
Yaşlısı çoktur kâfirin,
Kulan görse kovup yiyen,

Teke görse toplayıp yiyen,
İnsanla birlikte gezmeyen,
Konuşsa dilden anlamayan.
Güreşe oturduğunda,
Arslan dişi işlemeyen.
Güreş edip oturunca,
İnsanın gücü yetmeyen,
Hiç kimsenin dayanıp varamadığı,

Karşısına kulun çıkamadığı,
İnsan varmayışın sebebi:
Pehlivanı başka, koca bir dağ gibi,

Dizgin çevirmeden çıkışı.
Bahadırlığının aslını sorarsan,
Savaştan geri dönmeyen,
Katı öfkesi geldiğinde

He took soldiers from Sazan-Şañ,
From the city called Mañgübö
He took one-eyed ones in plenty,
From Mañgübö his pehlivan,
Who eats and never tastes his fill,
Who grapples and butchers the living,
Who plots his mischief in advance,
Who turns and gives no soul his mercy,
He has words that no one knows,
He has one eye upon his brow,
To make war without tiring
He has a name beyond pehlivan,
Girded like grey iron,
This karkıbar sprung of that root, He too is eager for it.
His pehlivans are wholly other,
Who sees a marmot, rips it up and eats it,
Who sees a badger, seizes it and eats it,
Many are the infidel's old ones,
Who sees a kulan, hunts it down and eats it,
Who sees an ibex, gathers it and eats it,
Who never walks in company with men,
Who, spoken to, knows no tongue.
When he sits down to wrestle,
A lion's tooth cannot pierce him.
When he settles into wrestling,
No man's strength can master him,
Whom no one could withstand and approach,
Whom no mortal could come out to face,
The reason no man went against him:
His pehlivan is other, like a mighty mountain,
He rides out and never turns the rein.
If you ask the root of his valor,
He never turns back from war,
When his hard fury comes upon him —

Kuruyasıcanın huyu bu imiş,
Boğuşmadan geri dönmeyen.

"Yaşarsın" dense yerinen,
"Ölürsün" dense sevinen,
"Düşman nerede?" deyip Kalça'yı,
Belasını bol bol güç eyleyen,

Öylece tutup dümdüz eden.
Onların aslını sorarsan,
Anası Hintli bir aşüfte mi,
Tutuşup yanası bu halkı

Boyun eğdirip insan alabilir mi?
İyice kökünü sorarsan,
Babası Hıtay delisi,
İnsanın dilinden anlamayan,
Hayvana karışık delisi.
Tam onlardan toplayıp,
Seçip getirdiği pehlivanı,
Seçip getirdiği pehlivanı,
"Sataşanı un ufak eder" deyip,

Çarpışmaya doğru yönelip,
İsteyip durdu o dahi.
Han Koñurbay bahadırın,
"Burut'a fesat salar" deyip,

Çarpışırsa sessizce
Hanlarını bağlayıp alır deyip,

Kara cana güç gelirse,
Yarıp parçalayıverir deyip.

Eli demir pehlivanını
Bırakmadan toplamış.
O pehlivanın yamanı,
Mızrakçıların ustası,

Such was the temper of the wretch, may he wither —
He never turns back from the grapple.

Told "You shall live," he grieves,
Told "You shall die," he rejoices,
"Where is the foe?" they say, and for Kalça
Heaping trouble thick with all their strength,
Who seize and flatten just like that.
If you ask their origin,
Was their mother some Hindi wanton?
This folk — may they catch fire and burn —
Can any man subdue and take them?
If you ask their root in full,
Their father a madman of Hıtay,
Who knows no human tongue,
A madman mingled with the beasts.
From just such ones he gathered,
The pehlivans he chose and brought,
The pehlivans he chose and brought,
"He grinds to flour all who cross him," saying,
Turning them toward the battle,
He too kept craving it.
The batyr Khan Koñurbay —
"He will loose mischief on the Burut," they said,
If he fights, then silently
He will bind and take their khans, they said,
If his black soul is pressed too hard,
He will rend and tear them all apart, they said.
His iron-handed pehlivans
He gathered, leaving none behind.
The fiercest of those pehlivans,
Master of the lancers,

Çarpışırsa öylece	*Who, when he fights, just so*
Kahrı katı bırakan,	*Leaves his heavy wrath behind,*
Taşı yara yumruklayan.	*Who punches stone and splits it.*
Pehlivanların ereni.	*The chosen of the pehlivans.*
Hepsinin bereni.	*The beren of them all.*
"Çarpış" dese öylece	*Told "Fight!", just so,*
Dizgin çevirmeden ölesi,	*He would die before turning the rein,*
Han Koñurbay bahadıra	*To the batyr Khan Koñurbay*
Destek olup veresi.	*He would give himself as prop and stay.*
Pehlivanların başkası,	*Another of the pehlivans,*
Çatal sakallı Kaşka'sı,	*His fork-bearded Kaşka,*
Kadın handan Orongo,	*Orongo of the woman khans,*
Çarpışmada böylesi olur mu,	*Was ever such a one in battle?*
Tokuşker'den Duuşañ'ı,	*Duuşañ from Tokuşker,*
Yol arkadaşı bunca bu.	*So many road-companions, these.*
Abıdan'ı Akayar,	*Akayar of Abıdan,*
Kara kuşaklı Bekeri,	*Black-girdled Bekeri,*
Kaynaşan uğursuzlar,	*Swarming ill-omened wretches,*
Han Koñur'un yâranı.	*Khan Koñur's boon companions.*
Burada makas kulaklı Kaman alp,	*Here the scissor-eared Kaman alp,*
Ayırıp alıncaya dek,	*Until they part and take away,*
Akbaba kuyruklu Coon alp,	*The vulture-tailed Coon alp,*
Burada kazma kulaklı Keyiş alp, Deniz imiş Külçoro,	*Here the mattock-eared Keyiş alp, A sea was Külçoro,*
Üstün pehlivan denenler –	*Those called peerless pehlivans –*
Sataşanı öylece	*Whoever crossed them, just so,*
Diri komadan yiyenler.	*They devoured, leaving none alive.*
Suratı soğuk pehlivanlar,	*Pehlivans of cold countenance,*
Hepsini hazırlayıp Koñurbay,	*Koñurbay made ready all of them,*
İnadı seven bahadır ay,	*The batyr who loves stubbornness, ay,*
Görsen bunca yol sürüp,	*See — driving all this way,*
Gelmiş meğer, hayret ki hayret.	*He has come, behold — wonder of wonders.*
Karşısına kul varır mı,	*Can a mortal go against him,*
Yüzleşen diri kalır mı?	*Can any who face him stay alive?*
Koñurbay buyruk verdiğinde	*When Koñurbay gave the command,*
Taş yarıldı, kum yandı,	*Stone split and sand caught fire,*
Sallana sallana yaya yürüdü,	*Swaying, swaying, he strode on foot,*
Âlemin, Kalça'nın	*Of the world, of Kalça —*

Aşırı oldu fesadı.
Ata oyuncak kâfirin,
Celmayan'ın yürüğü,
Kahrı gelip bastırtıp,
Koñurbay'ın fesadı.
Orduları basıp kaldıktan sonra,
Bahadırlarını, erlerini

His mischief passed all bounds.
To the infidel a horse is a plaything,
The swift-paced Celmayan,
His wrath came pressing down,
The mischief of Koñurbay.
Once he had crushed the armies down,
Their batyrs and their men

Basıp bağlayıvermişti.
Bütün halkı gürüldeyip,
Kaçıp ürküp kalacakken,
Manas'ın oğlu er bozkurt
Semetey hamle salıverdi,
Akbaba kuyruklu Coon alpa,
Kaplan imiş Semetey,
Yüz yüze gelip yetişti.
Yüzleştiğinde berenin,
Keriğinin üstünden
Devirip geçiverdi,
Hay huy içinde pehlivanı,
Telaşla attan koşuşup,
Cengi fena salmadan,
Keriğine bindirip,
Çevresine bakmadan,
Hiç canını esirgemeden,
Sağa sola bakınmadan,
Hızır'ın dokunduğu Külçoro,
Şahbaz imiş bozkurdun,
Kıl kadar canını esirgemeden,
Altındaki Surkoyon'u,
Kara yanaklı ak kamçıyı
Kavrayıp çevirip,
"Kañ!" dedirtip küheylanı
Sağrısına çekip savurup,
Babası nice berenden
Alıp kaldığı Coykuma'yı,
Kavrayıp sapından,
Sıyırıp alıp kabından,

He had overwhelmed and bound.
All the people roaring,
About to bolt and scatter in fright,
The son of Manas, the grey-wolf man,
Semetey loosed his charge,
Upon the vulture-tailed Coon alp,
A tiger was Semetey,
He came up face to face.
When they met face to face, the beren —
From atop his kerik
He toppled him and passed on,
The pehlivan amid the hue and cry,
Rushing in panic from their horses,
Before the battle turned to worse,
They set him on his kerik,
Without a glance around him,
Without sparing his life at all,
Without looking right or left,
Külçoro, touched by Hızır,
A şahbaz was the grey wolf's own,
Not sparing his life a hair's-breadth,
Surkoyon beneath him,
The black-cheeked white whip
He gripped and swung about,
Making the courser ring out "Kañ!",
He drew and lashed it on the croup,
That which his father from many a beren
Had taken and kept — the Coykuma —
Gripping it by the hilt,
Stripping it from its sheath,

Bağırıp kından çıkarınca,	*When with a shout he drew it from the scabbard —*
Kan içmeden boş gezmeyen.	*It never roams idle without drinking blood.*
Kana iyice doymazsa,	*If it drinks not deep its fill of blood,*
Yeniden kına girmeyen,	*It enters not the sheath again,*
Kan içmeden boş gezmeyen,	*It never roams idle without drinking blood,*
Çayıra vursa yangın çıkan,	*Struck on meadow, fire breaks out,*
Salladığı yerden yangın çıkan,	*Fire breaks out where it is swung,*
İsabetle çalıp savurunca,	*When swung and struck true to the mark,*
Taştan geri dönmeyen,	*It turns not back from stone,*
Kan içmeden boş dönmeyen,	*It returns not empty without drinking blood,*
Çare bulucu berenin,	*The remedy-finding beren's blade,*
Gaipten* denk gelen,	*Come as a match from the Unseen*,*
Aslan kencesi Manas'a	*To Manas, the lion's cub,*
Gökten inen altı kurç* Bağlayacakmış gibi hazırlanıp,	*Six kurç* blades descended from heaven Making ready as if to bind him,*
Gaipten bulunan,	*Found from out the Unseen,*
Düşmana salınca bölük bozan	*Loosed on the foe, it breaks battalions —*
Kılıcı ele aldığında,	*When he took that sword in hand,*
"Şöyle böyle" deyinceye dek,	*Before one could say "thus and so,"*
Açıp gözünü yumuncaya dek,	*Before an eye could open and shut,*
Cellatları yetişinceye dek,	*Before the executioners could arrive,*
Yetişip alıp gidinceye dek,	*Before they could reach and bear him off,*
Okun temreninden önce yetişti,	*He arrived before the arrow's head,*
İkisi gezer Hıtay'da,	*Two such roam in all Hıtay,*
Akbaba kuyruklu Coon alpın,	*Of the vulture-tailed Coon alp,*
Yetiştiği yerde Külçoro,	*Where he caught him, Külçoro,*
Şay pirlerin koruduğu şahbazın,	*Of the şahbaz whom the Şay pirs guard,*
Başını kesip geçiverdi,	*He cut off his head and passed on,*
Boz alalı tuğ olup,	*Becoming a grey-dappled tuğ,*
"Vay vay!" diyen çığlık olup,	*Becoming a shriek that cried "Vay, vay!",*
Ay sancaklı tuğ olup,	*Becoming a moon-bannered tuğ,*
Göğü yaran çığlık olup.	*Becoming a shriek that split the sky.*
Gün tutulup, yer yanıp,	*The sun eclipsed, the earth burning,*
Er dökülüp, aslan ölüp,	*Men spilling, lions dying,*
Nice pehlivan birlikte ölüp.	*Many a pehlivan dying together.*
Toprak yanıp, toz uçup,	*The soil burning, dust flying,*

Kovalayan yaklaşmış gibi,
Çare bulucu bahadır Külçoro,
Üstün bozkurt Semetey,
İki aslan yan yana birleşip,
Kaynayıp yatan Hıtay'a
Dalıp girip yol açıp,
Karınca gibi kalabalık halka
Zavallı ikisi saldırdı.
Yedi bin Hıtay, sayısız kalday, "Benim çarpışacak vaktim budur" deyip,

Pek yaman imiş hakikaten.
Yetkin eren Koñurbay,
Alplerinin, devlerinin hepsini
Sürüp yetişip bastırdı.
Çınmaçın'ın hanlarını,

Gerçek hilebaz canlarını,
Akılda üstat erenini,
Sürüp getirip saldı.
Pehlivanların hepsi üşüşüp,
Gücü kuvveti tam Koñurbay,
Çarpışıp durdu.
Kalmadan Hıtay'ı kaplayıp,
Yine Tanrı vurmuştu.
Can dileyip Kırgız halkı,
Külçoro ile Semetey,
Bu ikisine sığınıp.
Kırgında tek başına dolaşıp,
Önüne geleni Semetey,
Kırdırmadan halkı koruyup,
Karşısına aldığını Külçoro,
Çöle düşürüp parçalayıp.
Direnişip durdular,
Dikleşip fena vuruştular,
Tam böyle durduklarında,
Bek ereni Koñurbay,
Karısını kara basmış gibi*,
Kaygılanıp bağırıp,

As if pursuers were drawing near,
The remedy-finding batyr Külçoro,
The peerless grey wolf Semetey,
Two lions joining side by side,
Into the seething mass of Hıtay
They plunged and opened up a road,
Upon the folk thronging like ants
The luckless two attacked.
Seven thousand Hıtay, kaldays past counting, "This is my hour to fight," he said,
Fierce indeed they were in truth.
The consummate warrior Koñurbay,
All his alps and all his giants
He drove up and pressed them on.
The khans of Çınmaçın,

Their truly guileful souls,
His warriors, masters in cunning,
He drove them up and loosed them.
All the pehlivans swarming,
Koñurbay, full in strength and power,
Fought on and on.
Covering all Hıtay without remainder,
Again God had struck them.
The Kırgız folk, begging for their lives,
Külçoro and Semetey —
In these two they took refuge.
Roaming the slaughter all alone,
Whoever came before Semetey,
He guarded the folk from being slain,
Whomever Külçoro took to face,
He flung to the waste and tore apart.
They stood resisting fast,
Defiant, they fought most fiercely,
Just as they stood so,
The bek-warrior Koñurbay,
As if a nightmare pressed his wife,*
Cried out in his distress,

Kudurasıcanın huyu böyledir.
Akayar ile Kaman alp,
Yamanlardan ikisini çağırıp:
"Kargaşa salıp pehlivana,
Pehlivana değil, tüm canlara.
Keşif kolunu ansızın kovmuş gibi,
Çarpışmayı seven Koñurbay,
Karısı erkek doğurmuş gibi,
Kır atlı Burut'u:
"Kurban olayım pehlivanlar,
Dizgin çevirtmeden kurutun" deyip.

Kaldaylar sıra sıra üşüşüp,

"Kara geceyi başına salın,
Beren geçinen şu Külçoro,
Bahadırı bağlayıp alın,
Siz binlercesiniz, bu tek başına,
Kaplayıp gücünüzü salın,
Coşmuşken haykırıp saldırıp,
Bozkurda kaplayıp yetişti,
İyice kaplayıp alın,
Yetmiş kat kuşatıp salın!"
Müthiş kargaşa, gürültüyle,
Yay sınayan pehlivanını
Hep birlikte kuşatıp kalın.
Bu tutuşup yanası hunharın

Kendisini ölüme verin,
Küheylan olan Buurul'unu
Ganimet edip alın.
Han olduğunu bilin,
Başına kook* giydirip,
İki elini birden bağlayıp,
Celmayan deveye bindirip,
Yedişerden file yükleyin,
Kakan'daki Karıkan'a
Armağan olarak sunun.
Üşenmeden cenk salın,

Such is the temper of the rabid wretch.
Akayar and Kaman alp,
Two of the fiercest he called out:
"Loose havoc on the pehlivan,
Not on the pehlivan alone — on every soul.
As one who routs a scouting party unawares,
Koñurbay, lover of battle,
As if his wife had borne a son,
The Burut on the grey horse:
"Let me be your offering, pehlivans,
Dry him up before he turns the rein," he said.
The kaldays swarming rank on rank,

"Bring black night down upon his head,
That Külçoro who passes for a beren,
Bind the batyr and take him,
You are thousands, he is one alone,
Engulf him, loose your strength,
While roused, shout out and charge,
They swarmed and reached the grey wolf,
Engulf him well and take him,
Ring him seventy deep and strike!"
With dreadful havoc and with din,
His bow-testing pehlivan —
All together, stay and ring him round.
This bloodthirsty one — may he catch fire and burn —
Give him over to his death,
His courser Buurul
Take as spoil of war.
Know that he is a khan,
Set a kook upon his head,*
Bind both his hands together,
Mount him on the camel Celmayan,
Load them seven apiece on elephants,
To Karıkan in Kakan
Present him as a gift.
Wage battle without slackening,

Külçoro ile Kançoro,
İkisini bağlayıp alın.
Hıtay binlerce, Kırgız az,
Kırgın edip geçin,
Köküne topluca varın!" –
Tükenesicenin huyu böyledir.
Deyip, böylece Koñurbay,
Altından dizgini silkeleyip, Büyü okuyup, mektup alıp,
Coşmuş Kara atını
Eri ölmüşçesine sıçratıp,
Hesapsız imiş Koñurbay'ın
Yalnız pehlivan seçkinleri,
Bahadırları bir başka.
Pehlivanların hepsi,
Bahadır Kalça ihtiyarı,
Çaresi tam, zehri güçlü,
Böyleleri var imiş.
Koñurbay'ı görsen umut kes.
Bunun yüzünü görüp ürküten,
İşte o zaman Koñurbay,

Külçoro and Kançoro,
Bind the two of them and take them.
The Hıtay are thousands, the Kırgız few,
Cut them down and pass on through,
Go all together to their root!" –
Such is the temper of the doomed wretch.
So saying, thus, Koñurbay,
Shaking the rein of gold, Chanting spells, taking letters,
His roused Kara steed
He made leap as though its man had died,
Past reckoning were Koñurbay's
Chosen pehlivans alone,
His batyrs another matter still.
All of the pehlivans,
The batyr, old Kalça,
Complete in cunning, potent in venom,
Such ones there were, they say.
See Koñurbay, and give up hope.
Whose face, once seen, strikes terror,
It was then that Koñurbay,

Sekiz bin Hıtay, sayısız kalday,

Onca ordunun içinde
Hamlede yaman Koñurbay.
El bilmedik yollarla,
Nice tümen orduyla,
Göğü yaran çığlıkla,
Derin kazılmış hendekle,
Yere sığmaz orduyla
Kaplayıp yine girdi,
Dört bir yandan dumanlanıp,
Durmadan mızrak uzattı.
Sayısız tümeni bir saplayıp,
Kalça'yı Tanrı vurmuştu,
Kapkara müşkül iş edip,
Çepeçevre kuşatıp durdu.
Becerikli imiş Kaman alp,

Eight thousand Hıtay, kaldays past counting,
Amid so vast a host
Koñurbay, fierce in the charge.
By ways unknown to men,
With many a tümen of host,
With shrieks that split the sky,
With deep-dug trenches,
With a host the earth could not contain,
He engulfed and entered once again,
Smoke rising on every side,
He thrust his lance unceasing.
Skewering countless tümens at a stroke,
God had struck Kalça,
Working pitch-black grievous deeds,
He ringed them round about and held.
Skillful was Kaman alp,

O pehlivanların içinde
Yüzleşeni sağ komayan,
Bir domuzun etine
Bir yiyişte doymayan,
Kahrı katı başlatan,
Deveyi tek yumrukta deviren,
Tependen inesi nasıl bir can,

Yüzünü gören ürken,
Acayipten* okumuş,
Kavgalı Kakan şehrinde
Kaman alp diye adlanıp,
Bahadır imiş, dev imiş,
Kakançı'ya sahip imiş.
Kahırlansa Beecin'i
Kırıp geçirecek can imiş.
Üstün pehlivan, koca obur,
Ütülüp kavrulmuş domuzu

Büyük sihirden okutmuş.
Katırına kamçı vurup,
Burnundan buğusu tütüp,
Dişlediğinde ak dişi
Ağzından fırlayıp çatırdayıp,
Bir Opol Dağı gibi mızrağı,
Tutuşup yanasının, kâfirin,

Zor imiş çaresi.
Gök demir ayna kuşanıp,
Altmış batman çoyun başı,
Öfkesiyle o kâfir
Boz yamaçlı dağa bir vurup,
Topuzundan kor çıkıp,
Dağa vursa ateş çıkıp,
Âlemi bozup durdurdu.
Dört bir yanı gözetmiş,
Kahrolası kara yer
Kalınından tütmüş.
Er Semetey bahadıra,

Among those pehlivans
He leaves none who face him alive,
On the flesh of one boar
One eating does not fill him,
Who begins his wrath in earnest,
Who fells a camel at a single blow,
What manner of soul — may it crash upon his crown —
Whoever sees his face takes fright,
Schooled in the Uncanny,*
In the strife-filled city of Kakan
He bore the name Kaman alp,
A batyr he was, a giant he was,
Master of Kakançı he was.
In his fury even Beecin
He was a soul to cut down whole.
Peerless pehlivan, enormous glutton,
The singed and roasted boar

He had charmed with mighty sorcery.
He lashed his mule with the whip,
Steam smoking from its nostrils,
When it bit, its white teeth
Sprang crackling from its mouth,
His lance like an Opol Mountain,
Of the infidel — may he catch fire and burn —
Hard indeed was the remedy.
Girded with a mirror of grey iron,
His cast-iron head of sixty batman,
In his rage that infidel
Struck once the grey-sloped mountain,
Embers flying from his mace,
Fire flying when he struck the mountain,
He marred the world and made it halt.
He kept watch on every side,
The accursed black earth
Smoked from its very depths.
At the man, the batyr Semetey,

Boz katırına bir vurup,
Yay gibi katır ata binip,
Salt çelikten mızrak alıp,
Yeniden yağacak bulut gibi,
Kahır yüzüne dönüşüp,
Çehresi karanlık, zehri güçlü,
Kâfiri görsen umudu kes,
Kula nazar eder mi hiç.
Gönlü darın elinden
Yüzleşen sağ kalır mı?
Coşmuş imiş Kaman alp,
Yer silkinip, dağ göçüp,
Gayrete gelse kâfirin,
Halk bakıp duramaz,
Öfkelenen Hıtay'a
İnsan çare bulamaz,
Boyun eğdirip kul alamaz,
Yöneldiği yanı kızıl yangın,
Kul dayanıp varamaz,
Pehlivanlığı bambaşka,

He struck his grey mule once,
Riding the bow-taut mule for steed,
Taking a lance of solid steel,
Like a cloud about to pour again,
His face transformed to wrath,
His countenance dark, his venom strong,
See the infidel, and give up hope,
Would he ever deign to glance at mortals?
From the hand of the narrow-hearted one,
Can any who face him stay alive?
Roused indeed was Kaman alp,
The earth shaking, mountains collapsing,
When the infidel bestirs himself,
The folk cannot stand and watch,
For the Hıtay in his anger
No man can find a remedy,
No mortal can subdue and take him,
Red fire wherever he turns,
No mortal can withstand and approach,
His prowess is wholly other,

Bununla yüzleşen diri kalamaz,
Silahını pusatını kuşanıp,
Dağ gibi tokmak bağlanıp.
Karşısına çıkanı mızraklayıp,
Burut'un namlısı
"Semetey'i nerede?" deyip.
Bağırışı baş yarıp,
Bahadır imiş Kaman alp,
Haykırışı taş yarıp,
Semetey'e yetişirken,
Heybetine kâfirin
Kul dayanıp gelemez,
O Kaman alp yetişti,
Yetiştiği yerden Semetey
Yetişip saplayıp geçecekken,
O anda gönle sığmaz nice düşünce,

Bozkurt imiş Külçoro,

None who face him stay alive,
Girding on his arms and gear,
A mallet like a mountain bound on him.
Lancing all who came against him,
The famed one of the Burut —
"Where is his Semetey?" he said.
His bellow splitting heads,
A batyr was Kaman alp,
His war-cry splitting stone,
As he bore down on Semetey,
Before the infidel's dread aspect
No mortal can withstand and come,
That Kaman alp came on,
Where he closed, upon Semetey
He was about to drive his lance and pass —
In that instant, thoughts the heart could not contain,

A grey wolf was Külçoro,

Gözünün yaşı bin tarla:
"Dayanak bildiğim penahım,
Ağama Hıtay yetişir" deyip,

"Helak edip gider" deyip,
Canı kalmadan Külçoro,
Narayı bol bol salmaya,
Ağası bozkurdu
O Hıtay'ın kuşatmasından
Ayırıp almaya,
Derdi kökünden kesmeye,
Ölümüne Hıtay'dan
Ayırıp almaya.
Yetkin pehlivan Külçoro,
Mızrakçıların iyisinden,
Ustalığı dahi gerçek.
Âlemi perişan edecek
Yamanlığı dahi gerçek.
Beren doğmuş Külçoro –
Kuldan başka aslan çora.
Çevikliği ölçüsüz,
Esirgemez aslan çora,
Kaynayıp yatan Hıtay'a

Er Külçoro yetişti,
Yüzleştiğini kırıp,
Kırgın edip geçiverdi.
Mubaküllü* sırlı mızrağı
Burup tutup eline,
Dibi çelik, ucu keskin,
Ucuna konmuş kara kurç.
Tutam yerini yontmuş.
"Elden kayıp gider" deyip,
Tutam yerini sırlamış.
Kamçı değse "kañ!" eden,
Düşmana doğru uzatınca
Köz gibi parıldayan,
Başını kurçtan pekiştirmiş,
Eren Manas kaplan,

His tears a thousand fields:
"My refuge, whom I held my stay,
The Hıtay will overtake my elder brother,"
he said,
"He will destroy him and be gone," he said,
Külçoro, his soul gone from him,
To loose his battle-cry in plenty,
His elder, the grey wolf,
From that Hıtay's encirclement
To part and pluck him free,
To cut the trouble at its root,
Unto death, from the Hıtay
To part and pluck him free.
The consummate pehlivan Külçoro,
Of the best among the lancers,
His mastery, too, is true.
That would lay the world to ruin —
His fierceness, too, is true.
Born a beren, Külçoro –
A lion çora unlike mortal men.
His swiftness beyond measure,
The unsparing lion çora,
Upon the seething mass of Hıtay

The man Külçoro came on,
Breaking all he faced,
He wrought slaughter and passed on.
The Mubaküllü lacquered lance*
Twisting it into his grip,
Its butt of steel, its point keen,
Black kurç set upon its tip.
He had whittled its grip to fit.
"It will slip from the hand," he said,
He had lacquered the gripping-place.
Touched by a whip it rings out "kañ!",
When leveled toward the foe
It glitters like a live ember,
Its head he had hardened with kurç,
The warrior Manas, the tiger,

Düşmana layık hazırlamış.
Yüzleşip sıkı sapladığında
Kırılıp gitmez, sıvazlanası,
Sacayağı gibi eğilip,
Çelikliği belli olan,
Ölçüye gelmez sırlı mızrağı
Burup tutup Külçoro,
Okun temreninden önce yetişti,
Opol Dağı gibi Kaman alpı,
Yetiştiği yerde Kaman'ı,
Yetkin bozkurt Külçoro,
Katırının üstünden
Devirip geçiverdi.
Mançu hanı Ezkara,
Tırgoot hanı Oroñgu,
Pehlivanları, aslanları,
Hepsi kaplayıp yetişinceye,
Araya girip ayırıncaya dek,
Ak maralı sürüp inek eden,

Kendisi kahırlandı domuz ay,
Öfkesine dokunulduğunda
Ay ile âlemi perişan eden.
Gök maralı sürüp inek eden, Ardında
alaçık kadar perçem saç*

Gözlediği yeri perişan eden. Yolup
durdu Koñurbay:
Otlu yeri ateşe veren,
Çayırlı yeri tutuşturan.
"Yolum ölmeden, sırtın öl,
Taşı bozup yol eden.

Nice yeri hor eden,
İçse kana doymayan,
Yüzleştiği yeri bırakmayan.
Beyzadenin ta kendisi,
Beren hunhar Semetey,
Babası cömert Manas'tan

Had made it ready, worthy of the foe.
When driven hard in the face-to-face,
It does not break — a thing to stroke,
Bending like a trivet,
Its steel temper plain to see,
The measureless lacquered lance
Twisting it into his grip, Külçoro
Arrived before the arrow's head,
Kaman alp huge as Opol Mountain,
Where he caught him, Kaman —
The consummate grey wolf Külçoro
From the back of his mule
Toppled him and passed on.
Ezkara, khan of the Mançu,
Oroñgu, khan of the Tırgoot,
Their pehlivans, their lions,
Till all could swarm and reach him,
Till they stepped between and parted them,
Who drives the white maral-doe and makes it a cow,
He himself fell to fury, the swine, ay,
When his anger has been touched,
He lays moon and world to ruin.
Who drives the grey maral-doe and makes it a cow, Behind him a forelock big as an alaçık-tent*
Who lays to ruin whatever he eyes.
Koñurbay kept tearing it out:
Who sets the grassland aflame,
Who kindles the meadowland.
"Before my road dies, may your ridge die,
Who breaks the stone and makes a road.

Who lays scorn on many a land,
Who drinks and is not sated with blood,
Who leaves no place he ever faced.
The very son of beys himself,
The beren, the bloodletter Semetey,
From his father, bounteous Manas,

Yadigâr kalan Zulpukor'u
Alıverip bozkurdun,
Okun temreninden önce yetişti,
Yetiştiği yerde Kaman'ın
Başını kesip aldı,
Hızır'ın dokunduğu yamanın,
Kırgın edip salıverdi.
Armağan gelen yedi tuğ –
Yedi tuğu dikip,
Yetiştiği yeri süründürüp.
Berenden kalan altı tuğ –
Altı tuğu dikip,
Berenini vardığı yerde süründürüp,
Görülmedik işi Semeñ saldı,
O anda yetişip Semetey
Başını kesip aldı.
Güvendiği Kaman alpı
Susturup yok ediverdi.
Görene çok hasret kalmaz,
Bozkurtların varken
Kalça'ya saldı büyük cengi.
Boz yamaçlı dağ gibi Koñurbay,
Durmadan içi pek yanıp,
Algara'nın ağzını
Çevirip durdu Koñurbay:
"Kaman ölmeden, halkım öl,

Karagul ölmeden, halkım öl,

The Zulpukor left as heirloom —
The grey wolf snatched it up,
He arrived before the arrow's head,
Where he caught him, Kaman's
Head he cut away,
That terror touched by Hızır —
He loosed slaughter free.
The seven tuğs that came as gifts –
The seven tuğs he planted,
Dragging low wherever he arrived.
The six tuğs left from the beren –
The six tuğs he planted,
Dragging their beren low where he came,
Semeñ wrought a deed unseen before,
In that instant Semetey came on
And cut his head away.
The trusted Kaman alp
He silenced and destroyed.
Whoever saw it hungered for little more,
While your grey wolves yet stood —
Great the battle he loosed on Kalça.
Koñurbay like a grey-sloped mountain,
His heart burning without cease,
Algara's mouth
Koñurbay kept turning about:
"Ere Kaman died, my people, you should have died,
Ere Karagul died, my people, you should have died,

Kakan'dan üç dev ölüp,
Han Koñur'un gücü ölüp,
Tebaamın hepsi büsbütün ölüp,
Bel bağlanan bel ölüp,
Saklanıp yatan aslan ölüp,
Kazılmış kalın hendek ölüp,
Destek olup oturan,
Kaygı gününde çıkan üçü ölüp. Ne deyip cevap veririz?

Three giants of Kakan dead,
Khan Koñur's strength dead,
All my subjects dead entire,
The spine I leaned on dead,
The lion lying hidden dead,
The deep-dug trench dead,
Those who sat as my support,
The three who rose on sorrow's day, dead.
What answer shall we give?

Böyle Tanrı vurur mu,
Kahrolası kurnaz Burut,
Bunca alay eder mi?
Vadi boyunca konduk, ee,
Gerekli erden ayrılıp,
Yangın sönmüş gibi olduk, ee!
Kırlar boyunca konduk, ee,
Bel bağlanan belin öl,
Söz yarıştıran erden ayrılıp,
Dağ göçmüş gibi olduk, ee.
Deyip, böylece, Koñurbay:
Kırgız'a gelip kaygılanıp,
Yamanlardan ayrılıp,
Kırılmadan nasıl gideriz,
Diri durup öylece
Ne murada ereriz.
Bunca yolu keşfettirip,
Kakan'dan çıkan üç devi
Bu Burut'a kaptırıp,
Ne murada erelim?
Kırpılmış sakallı ihtiyarımız,
Kırk gün durmadan mızraklaşıp,
Kırılalım hepimiz!
Mançu'nun becerikli kalday'ı var.
"Biriniz boşuna çekilmeyin,
Bunca canlara,
Beecin'deki Esenkan,
Pek yaman bunca hanlara,
Kürmö giyen güçlün öl,
Büyüklü küçüklü denklere,
Bunca halklara,
Kaynaşıp yatan canlara,
Taş kuşanan hanlara,
"Kapışıp alplar öldü" deyip,
Geri dönülmez gerçek hâli

"Aziz pehlivan gördü" deyip,
Kaygılanıp nasıl döneriz!
"Alplar hani?" denince,

Does God strike so,
The accursed cunning Burut —
Can he mock us so much?
We camped along the valley, ee,
Parted from the needed man,
We are as a fire gone out, ee!
We camped along the steppes, ee,
The spine we leaned upon — die!
Parted from the man who matched words,
We are as a mountain fallen, ee.
So saying, thus, Koñurbay:
Coming against the Kırgız, grieving,
Parted from the fierce ones,
How shall we leave without being slain,
Standing alive just so,
What goal shall we attain?
Having scouted all this road,
The three giants come from Kakan
Lost to this Burut,
What goal can we attain?
Our elder of the clipped beard,
Forty days of ceaseless lance-play,
Let us all be slain!
The Mançu has his skillful kalday.
"Let none of you withdraw in vain,
To all these souls,
Esenkan there in Beecin,
To all these most dread khans,
Die, my strong one clad in kürmö,
To equals great and small,
To all these peoples,
To the swarming souls,
To the stone-girded khans,
"The alps died grappling," saying,
The truth from which there's no return

"The dear pehlivan saw it," saying,
Grieving, how shall we return!
When they ask, "Where are the alps?",

Çınmaçın'ın hanına,
Gerçek ululaın hepsine,
Taş kuşanan erine,
Kakançı'lı Beecin'e,
Utanalım, ihtiyarlarız,
Savaşı gerçekten bastırtıp,
Kırılalım hepimiz.
Üçünüz gitmeden, alpın öl,
Kırgına uğrayıp Hıtay halkı,
Kırılışıp topunuz ölün!
Berkitilmiş nice yerin öl!" –
Bu üç alpın yüzünden
Kırgız'a görülmedik iş salmazsam,

Altı ay durmadan vuruşup,
Üçünün öcünü almazsam,
Bütün Hıtay, sayısız pehlivan,
Birinizi komadan kırmazsam,
Doğmamışa dönüp çökeyim,
Diri gezmeden öleyim!"
Deyip, böylece, Koñurbay:
"Kaplayıp Hıtay, hanın öl,
Bu üç alpın ardından,
Çocuklarım, hepiniz ölün,
Ölümü seven Burut'tan
Ölmeden biriniz dönmeyin.
Taş kuşanan kelin öl,
Karapçı* giyen hanın* öl,
Bu üçünün ardından,
Kalmadan pehlivan, hepiniz ölün!
Göğe uçsun toprak,
Asker kırıl, kaynaşıp.

Bildiğim fitneyi Burut'a
Yapmadan nasıl gideyim,
Kaldayların, luñ-tuñun,
Bırakmadan hepsini
Kırmadan nasıl gideyim!

To the khan of Çınmaçın,
To all the truly great,
To his stone-girded man,
To Beecin of Kakançı,
Let us feel shame — we are elders,
Truly pressing home the war,
Let us all be slain.
Ere you three go — die, alp,
The Hıtay folk, met with slaughter,
Be slain together, die, all of you!
Die, many a fortified place!" –
For the sake of these three alps,
If I loose no unheard-of deed upon the Kırgız,
Fighting six months without cease,
If I take not vengeance for the three,
All Hıtay, pehlivans past counting,
If I cut you down and leave not one,
May I sink as one never born,
May I die and walk alive no more!"
So saying, thus, Koñurbay:
"Engulf them, Hıtay — die, your khan,
After these three alps,
My children, die, all of you,
From the death-loving Burut
Let none of you return undying.
Die, stone-girded bald one,
Die, khan clad in karapçı*,*
After these three,
Pehlivans, die all, and none remain!
Let the earth fly to the sky,
Soldiers, be slain, swarming.

The mischief that I know, upon the Burut —
How shall I go without working it,
The kaldays and the luñ-tuñ,
All of them, sparing none,
How shall I go without slaying them!

Çarpışmaya gelip dönüp,
Karagul'dan ayrılıp,
Fil adımı basıp, öç alıp,
Deyip, böylece Koñurbay,
Dayanak edip oturduğum
Akbaba kuyruklu Coon alp,
Makas kulaklı Kaman alp,
Bu ikisini yiyip kaybedip,
Opol Dağı gibi koca kara at –
Mançusunun hepsi,
Bunca müşkül, büyük dert.
Çekip ağzını burarım,
Azizlerden ayrılıp,
Nasıl diri dururum?
Kaburga kemiğim söküldü,
Gönlüm fena bölündü,
Şahbazlardan ayrılıp,
Benim düşmanım kurnaz Burut,
"Kırgın olup gidin" deyip,
Han Koñurbay beyiniz
Kakan'a nasıl dönsün,
Niceyi görmüş ihtiyarınız,
Aylarca yıllarca vuruşup,
Atanın körü, Burut'tan
Kırılın hepiniz!
Yandım, tutuştum, kor oldum,
"Kırar Burut halkı" deyip,
Öleyazan şu Burut'tan
Öç almadan nasıl durdum!
Külçoro olmasaydı,
Hıtay'dan üç alp öldü,
Üç alp değil, ahali,
Kırılıp Hıtay topuyla öldü,
Kırdı besbelli belimi!
Kaman alp başta, dev öldü,
Yangın sönmüşe çevirdi ya,
Çoñ-Beecin'e sahip öldü.
Üç alpın hâlini sorma,
Ataları büyük ulug,

Coming to battle and turning back,
Parted from Karagul,
Striding elephant strides, taking vengeance,
So saying, thus, Koñurbay,
Those I sat leaning on as my stay —
The vulture-tailed Coon alp,
The scissor-eared Kaman alp,
Having devoured and lost these two,
The huge black horse like Opol Mountain –
All of his Mançus,
So great a hardship, so great a grief.
I shall pull and wrench its mouth,
Parted from the dear ones,
How shall I stay alive?
My rib-bones have been torn away,
My heart is sorely torn,
Parted from the şahbazes,
My enemy is the cunning Burut, "Go and be slaughtered," saying,
Your bey, Khan Koñurbay,
How shall he return to Kakan,
Your elder who has seen so much,
Fighting for months and years,
Your father's blind ones — by the Burut
Be slain, all of you!
I burned, I caught fire, I turned to ember,
"The Burut will slay the folk," saying,
From that Burut who all but died
How could I rest and take no vengeance!
Had Külçoro not been,
Three alps of the Hıtay died,
Not three alps only — the whole people,
The Hıtay died slaughtered all together,
He has broken my spine, that is plain!
Kaman alp foremost, the giant died,
He left us like a fire gone out,
The master of Çoñ-Beecin died.
Ask not the state of the three alps,
Their fathers great and mighty,

Beecin'den gelmişti fırsat kollayıp,	*He had come from Beecin watching for his chance,*
Çarpışan alpım, dinle,	*My battling alp, listen,*
Kañkürlerin hanı idi,	*He was the khan of the Kañkürs,*
Aziz pehlivan o idi,	*He was the dear pehlivan,*
Ataları büyük ulug.	*Their fathers great and mighty.*
Bel bağlayıp çıkmıştı berene,	*He had gone out trusting against the beren,*
Beecin'den gelmişti fırsat kollayıp,	*He had come from Beecin watching for his chance,*
Pusuya çıkacak er ölüp,	*The man who would ride to ambush dead,*
Tutsak kalınası gün müydü,	*Was this a day to be left captive,*
Benim pehlivanlarım birlikte ölüp."	*My pehlivans dying all together."*
Kahrını katı başlattı,	*He began his wrath in earnest,*
Kaynayan Hıtay'ı, Mançusunu,	*The seething Hıtay, his Mançus,*
Han Koñurbay kükreyip,	*Khan Koñurbay roaring,*
Kırıp geçiriverdi.	*He cut them down entire.*
Er Ezkara ihtiyarı,	*The man, the elder Ezkara,*
Kırgına uğramış gibi,	*As though slaughter had come upon them,*
Akıldan şaştı hepsi.	*They all went out of their wits.*
Beecin'deki erleri,	*The men there in Beecin,*
İnsandan başka aslanları,	*Lions unlike other men,*
Külöl'ün zavallı Kalça'sı,	*Külöl's poor Kalça,*
Kıl kadar bırakmadan bir canını,	*Sparing not one soul a hair's-breadth,*
Mançuların hepsini savurdu.	*He scattered all the Mançus.*
Koñurbay'ın sesi duyulduğunda,	*When Koñurbay's voice was heard,*
Tozu toza çarpıp,	*Dust dashing against dust,*
Toz göğe burulup,	*Dust twisting to the sky,*
"Boğazlayıp devirdi eri" deyip,	*"He has throttled and felled the man," saying,*
"Kırdı Burut beli" deyip,	*"The Burut has broken the spine," saying,*
"Bu Külçoro yok olmaz.	*"This Külçoro will not be destroyed.*
Hıtay'ın işi düzelmez.	*The Hıtay's affairs will not come right.*
Kırgız boğazlayıp erimi,	*The Kırgız, throttling my man,*
Söndürdü benim soluğumu,	*Has quenched my very breath,*
Ütülüp kavrulası kurnaz Burut,	*The cunning Burut — may he be singed and roasted —*
Söktü besbelli yelimi!	*Has torn my wind away, that is plain!*
Kara Hıtay, nice Mançu,	*Black Hıtay, many a Mançu,*

Karanlık gün, böyle topunuz duyun!
Pençeleyip toz toprağı
Mızrakta usta*, becerikliniz duyun,

Her büyücü yamanınız duyun!
Gece gündüz kırışmayı,
Güçlenip, halkım, salın,
Gündüzü kapalı, gecesi açık,
Vadiye duman kaplanıp,
Ala kancık sulusepken,
Yada'dan* dua salın,
Yazın gününü kış edip,
Yayla belini buz edip,
Kahrolası Burut'u
Hileyle alın.
Kaldayların, aslanların,
Kalmadan savaş salın."
Deyip, böylece, Koñurbay,
Mançu hanı Ezkara,
Tırgoot hanı Oroñgu,
Kulağı duymuş, gözü görmüş,

Yaratılmış kullar içinde
Yadacı* böyle olur mu?
Kalabalık Hıtay'ın yamanı,
Han Koñurbay başı var,
Bu ikisinin elinde
Yılandan yada taşı var.
İkisini Tanrı vurmuştu,
Günü büyüleyip durdu,
Yılandan alınan yada taşını*,
Bir kova gibi kara suya
Değdi değmedi kıldı.
Karıkan'ın yada taşını
Okçontoy'a* vurdu,
Kış bulutunu, yaz bulutunu
Karıştıra çağırıp,
Bu ikisini yan yana ördü,

A dark day — hear it, all of you! Clawing at the dust and soil,
Masters of the lance, hear it, you skillful ones,*
Every dread sorcerer of yours, hear it!
Battle by night and day —
Gather strength, my people, loose it,
Its days overcast, its nights clear,
Smoke blanketing the valley,
Sleet like a mottled bitch,
Loose prayers from the Yada,*
Turning summer's day to winter,
Turning the pasture pass to ice,
The accursed Burut —
Take him by guile.
Your kaldays and your lions,
Loose war, and let none stay behind."
So saying, thus, Koñurbay,
Ezkara, khan of the Mançu,
Oroñgu, khan of the Tırgoot,
Whose ears have heard, whose eyes have seen,
Among all created mortals
Was ever such a yadaçı?*
The terror of the thronging Hıtay,
Khan Koñurbay is at their head,
In the hands of these two
There is a yada stone from a serpent.
God had struck the two of them,
They kept bewitching the day,
The yada stone taken from a serpent*
Into black water like a bucketful
They dipped — it touched, it touched not.
Karıkan's yada stone
They struck upon the Okçontoy,*
The winter cloud and the summer cloud
Summoning, mingling them together,
They wove these two side by side,

Oroñgu ile Ezkara,
Bu ikisi birlikte onmadı,
İkisi büyüleyip durdu,
Kalmukçasına takırdayıp,
Hıtaycasına gevezelik edip,

Oroñgu and Ezkara,
These two together did not prosper,
The two kept working spells,
Rattling away in Kalmuk,
Chattering away in Hıtay,

Dört bir yanı vurdu,
Günü büyüleyip durdu,
Yer bozulup kımıldayıp,
Gökten bulut fıkırdayıp,
Dağlara bulut kaplanıp,
Vadiden rüzgâr bulunup,
Ot silkinip fısıldayıp,
Gökten altı sıra dolu,
sulusepken,
Ot azalıp seyrelip,
Gökten sekiz sıra dolu dökülüp,
Dağdan yıkılıp taş göçüp,
Tepecikler eriyip, bata çıka geçip,
Tanrı yüzünü göstermesin,
Yazın günü tam kış olup,
Halkın yayladığı yaylaya
Ukruk boyu buz olup,
Arkların hepsini yıkıp doldurup,
Hendeklerin hepsini tıkayıp,
Yer sulanıp çağıldayıp,
Vadi vadi yer boyunca
Irmak yürüyüp şarıldayıp,
Kuzey yamaçtaki ağacın
Kökü çıkıp dikilip,
Atıyla kalabalık ordu
Tümden kırılıp yığılıp,
Deve ve katırın hepsi
Kırgına uğrayıp serilip,
Yamaçların hepsi doluyla,
Eteklerin hepsi yağmurla,
Yer bulamayıp kalabalık halk
Fena öldü sayıklayıp,
Gece gündüz sekiz gün,

They struck on every side,
They kept bewitching the day,
The earth marred and stirring,
Clouds bubbling from the sky,
Cloud blanketing the mountains,
Wind rising from the valley,
The grass shaking, whispering,
From the sky six ranks of hail,
sleet,
The grass dwindling, thinning,
Eight ranks of hail pouring from the sky,
Stone toppling, sliding from the mountain,
The hillocks melting, floundering through,
May God not show such a face,
Summer's day turned full winter,
On the pasture where the folk summered
Ice grown deep as a lasso-pole,
Wrecking and choking all the channels,
Stopping up all the trenches,
The ground flooding, gurgling,
Valley by valley along the land
Rivers marching, rushing loud,
The tree on the northern slope,
Its roots torn out and upended,
The thronging host with its horses
Slain outright and heaped in piles,
All the camels and the mules
Met with slaughter, laid low,
All the slopes with hail,
All the skirts with rain,
The thronging folk, finding no ground,
Died wretchedly, raving,
Eight days, night and day,

Gün durmadan su doldu,	*The days filled with water without cease,*
Halk kırılıp feryat oldu,	*The folk were slain, lament arose,*
Yılkı malının hepsi	*All of the horse-herds*
Derelere kaçıp seyrelip,	*Fled to the ravines and thinned,*
Yok olası inek, koyun, develerin	*The cows, sheep, camels — may they perish —*
İçi şişip kırılıp,	*Their bellies swelling, dying off,*
Çareli nice han ölüp,	*Many a resourceful khan dying,*
Yolunu şaşıran halkın hepsi ölüp,	*All the folk who lost their way dying, As*
Kavgak otu savrulmuşçasına	*though kavgak-grass were winnowed,*
Aklından şaşmış,	*Driven from their wits,*
Yılkıda tulpar ala baş,	*Among the herds the piebald-headed tulpar,*
Argın, Kırgız karışık,	*Argın and Kırgız mingled,*
Talas'a doğru kaçmış.	*Fled away toward Talas.*
Bağlanan urgan ağını gör,	*See the net of knotted rope,*
Eren ölüp, han ölüp,	*Warriors dying, khans dying,*
Nice bunca can ölüp,	*So many souls dying,*
Erenlerin hepsi toplanıp,	*All the warriors gathering,*
Şaşkınların hepsi kırılıp,	*All the bewildered slain,*
Bahadırların hepsi toplanıp,	*All the batyrs gathering,*
Âlemin yetişemediği ordusu mu var?	*Has he a host the world cannot overtake?*
Güçsüzlerin hepsi kırılıp,	*All the feeble slain,*
Kırgız'ı Hıtay sürmüş,	*The Hıtay has driven the Kırgız,*
Âlemin bilemediği zoru var.	*He has a force the world cannot fathom.*
Argın, Kırgız karışık,	*Argın and Kırgız mingled,*
Talas'a sürüp girmiş.	*He drove them into Talas.*
Nicesini yağmalamış,	*Many he has plundered,*
Erenlerini, hanlarını	*Their warriors and their khans*
Er Koñurbay kuşatmış,	*The man Koñurbay has besieged,*
Kara kurt gibi halk imiş,	*A folk like black worms they were,*
Gaza edip halk kaçarsa,	*If the folk make war and flee,*
Kuşatıvermek töre imiş.	*To besiege them was the custom.*
Kökünden beri Hıtay'ın,	*From its root, of the Hıtay,*
Tükenesicenin andı imiş,	*Such was the oath of the doomed wretch,*
Saf tutup dalgalanıp,	*Forming ranks and surging,*
Yiyiverecek gibi nice Hıtay,	*Many a Hıtay as if to devour,*
Teker teker girdi kıpırdayıp,	*One by one they entered, stirring,*
Kamışı gör, seli gör,	*See the reeds, see the flood,*

Yağmur gibi yay çekti,
O sel gibi Hıtay halkını gör,
Dolu gibi ok attı.
Göğe uçtu toprak,
Asker kuşatıp kaynaşıp,
Zurna çalıp gürültü olup,
Yer üstünde otu gör,
Göğü yaran çığlık olup,
Kırgız'ı Hıtay kapladı,
Yakaladığını nice Hıtay
Öldürüp yere tepti.
Kırgını görülmedik başlattı,
Kara kurt gibi Kakan halkı,

They drew their bows like rain,
See the Hıtay folk like that flood,
They loosed their arrows like hail.
The earth flew to the sky,
Soldiers besieging, swarming,
Zurnas sounding, din arising,
See the grass upon the ground,
Shrieks splitting the sky,
The Hıtay engulfed the Kırgız,
Whomever they caught, many a Hıtay
Killed and trampled to the ground.
They began a slaughter never seen,
The Kakan folk like black worms,

Bırakmadan bir canı
Kırıp gidiverdi.
Bakılsa göze ilişmez,
Hangisi olduğu bilinmez.
Kaçan canın düşeceği yeri gör,
Can kurtarmaz ordusunu gör.
Porsuk görse tutup yiyen,
İnsan görse ondan yiyen,
Kaplayıp yatan ordusunu gör,
Dikildi Hıtay kırmaya,
Orduyu yöneten Koñurbay,
Bu cenge yakın doğmuş,
Alööke'nin er Kalça'sı,
Âleme salar velvele.
Talas'ı kuşatıp vardı,
Çepeçevre Talas'ı,
Onmayası Hıtay, nice Mançu,

Sparing not a single soul,
They slew and went their way.
Look, and the eye can fix on none,
None can tell which man is which.
See where the fleeing soul must fall,
See his host that spares no life.
Who sees a badger, seizes it and eats it,
Who sees a man, eats of him too,
See his host lying spread over all,
The Hıtay rose up to slay,
Koñurbay commanding the host,
Born close kin to this battle,
Alööke's man Kalça,
He looses tumult on the world.
He came and laid siege to Talas,
Talas round about,
The Hıtay — may he not prosper — many a Mançu,

On iki kat kuşatıp aldı,
Kaynaşıp Hıtay yetişti,
Kırk iki kat kuşatıp gitti.
Kuşatıp girip Talas'ı,
Karınca gibi kaynaşıp,
Kuşatıp Hıtay fıkırdayıp.
Kaplayıp kalan halkı gör.

Ringed it twelve deep and took it,
The Hıtay came swarming up,
Ringed it forty-two deep and went.
Besieging, entering Talas,
Swarming like ants,
The Hıtay besieging, seething.
See the folk engulfed and trapped.

Karıncayı gör, kurdu gör,
O kurt gibi Hıtay halkını gör.
O ot kadar Hıtay çokluğunu gör,
Bunun bereni, Hıtay hanının adı,
Vuruşan canı hırpalayıp,
Tük bırakmadan hepsini
Tüyüyle birlikte sıyıran,
Tükenmiş Hıtay'ın âdeti.

See the ant, see the worm,
See the Hıtay folk like those worms.
See the Hıtay multitude thick as grass,
Its beren, the name of the Hıtay khan,
Mauling every soul that fought,
All of them, leaving not a hair,
Flaying them, feather and all,
Such is the custom of the doomed Hıtay.

Tükendikçe tüten,
Kökünden beri güçlenen,
Bu Hıtay'ın halkı var.
Ne zamandan beri böyle yapan,
Bunun asırlardan beri töresi var.
Doğan Bakay evliya.
Gök demir gibi kuşanıp,
Toz gökyüzünde uzayıp,
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Kuşatıp girip Burut'u,
"Aldık ya!" deyip sevinip,
Kuşatmaya girişti Koñurbay.
Talas'ı kuşatıp kaldı,
İstese verilmez yürüğe

Smoking on the more they are spent,
Growing stronger from the root,
Such a folk this Hıtay has.
Doing so from time out of mind,
This has been their custom down the ages.
Falcon-born Bakay the saint.
Girded like grey iron,
Dust stretching across the sky,
Alööke's Koñurbay,
Besieging, closing on the Burut,
"We have taken them!" he said, rejoicing,
Koñurbay set about the siege.
He lay besieging Talas,
At the swift one, not to be given for the asking,

Soğuk ukruk saldı.
Can kırılıp, yay çekip,
Dolu gibi ok atıp,
Kuşatıp yatıp kaldı.
Ama Talas boyun eğmeden,
Talas'a düşman sokmadan,
Haberin var mıydı,
Kaplan Manas bozkurda
Bit kadarken birleşen.
Kene kadarken karşılaşan,
Parmak kadarken baş koşan,
Yiğitliğinden coşan,
Yine Manas bozkurda
Gençken rastlaşan.
Eri Manas bozkurdu

He cast the cold ukruk-pole.
Souls slain, bows drawn,
Loosing arrows like hail,
He lay encamped in siege.
But Talas would not bow its neck,
It let no foe into Talas,
Did you have word of it?
To the tiger Manas the grey wolf,
Joined to him when louse-small.
Met with him when tick-small,
Yoked to him when finger-small,
Surging with his valor,
Again with Manas the grey wolf
Met when he was young.
The man, grey wolf Manas —

Peşine takıp yürüyüp er kılan,

Er oğluyla denk kılan,
Parmak kadarken baş koşup,
Öz kardeşten öte kardeş olan.
Düşmana birlikte düşmanlık edip,
Davayı birlikte dava eden,
Keşfe birlikte çıkan.
Çampan'dan yılkı alan,
Kovmacayı birlikte kovalayan,
Sultan Manas bozkurdu
Peşine takıp yürüyüp er kılan,

Er oğluyla bir tutan,
Bilinmeyeni bildiren,
Bilge Bakay ihtiyar,
Sezilmeyeni sezdiren,
Şevketli ulu Manas'ı
Savaşa savaşa bahtiyar kılan,
Kura kura ev bark eden,

Şanlı şevketli han kılan,
Babasının sırdaşı,
Asil Bakay, yoldaşı,
Boz vaşak kürkünden börk giyen,
Gök ala kalkan oynatan.
Başını inciye mercana,
Ayağını sayısız altına dayayan.
Öne katsan uğuru bol,
Sürüp gitse sayısız ordu gibi,

Bozkurt Bakay ihtiyar,
Çok görmüş evliya,
Evliyaların ereni,
Yaman Manas'ın koç yiğidi,
Kıtay'a kırgın salmadan
Yamanı er Bakay ölmez,
Yaman Bakay ölmedikçe,

Who took him in his train and made of him a man,
Who made him equal to sons of men,
Yoked to him when finger-small,
A brother beyond a blood-born brother.
Facing the foe in enmity together,
Pressing the cause as one cause together,
Riding out to scout together.
Who took horse-herds from Çampan,
Who rode the chase together,
Sultan Manas the grey wolf —
Who took him in his train and made of him a man,

Held equal with a hero's son,
Who makes the unknown known,
Wise old man Bakay,
Who makes the unsensed be sensed,
Who made majestic, mighty Manas
Blessed through battle after battle,
Who built him hearth and home, founding it piece by piece,
Who made him a glorious, majestic khan,
His father's confidant,
Noble Bakay, his companion,
Who wears a cap of grey lynx fur,
Who wields the blue-dappled shield.
Who rests his head on pearl and coral,
Who props his feet on countless gold.
Drive him before you, his luck is abundant,
When he rides forth, he is like a countless host,
Grey-wolf Bakay, the old man,
A saint who has seen much,
The chosen one among the saints,
Fierce Manas's ram-brave hero,
Until he brings slaughter to the Kıtay
The fierce hero Bakay will not die,
And so long as fierce Bakay does not die,

Kırgız'ın kılını verir mi!
Kalday oğlu o kâfire,
Han Konurbay bahadıra
Han Bakay dövüşmeden
Hükmüne boyun eğer mi!
Ölüp yitip yok olmadan,
Argın'ı Bakay verir mi!
Hani, o meşhur çelik Zulpukor'u*
Kuşanıp yâr olan Bakay değil mi,
Ay âlemi perişan edip,
Kıtay'a kırgın salarak
Çarpışan Bakay değil mi!
Ok işlemez gök cepkeni
Giyen Bakay değil mi.
Kıtayların Konurbay'ına,

Will he yield even a hair of the Kırgız!
To that infidel, son of the kalday,
To Han Konurbay the bahadur,
Without Han Bakay fighting,
Would he bow to his command!
Until he dies, is lost, is gone,
Would Bakay give up the Argın!
Why, that famed steel Zulpukor —*
Is it not Bakay who girded it and stood fast,
Who threw the moonlit world to ruin,
Bringing slaughter to the Kıtay,
Is it not Bakay who clashed in battle!
The grey jacket no arrow pierces —
Is it not Bakay who wears it.
At the Konurbay of the Kıtays,

Azar Tümen Kalça'ya
Sataşan Bakay değil mi.
Yad ellerin önünde
Kurt Bakay, o kaplan,
Kara-Şaar ile Kambıl'ı
Kuşatan Bakay değil mi,
Hanlarını çatır çatır
Döven Bakay değil mi!
Çınmaçın'a, Beecin'e
Varan Bakay değil mi,
Fitne başlatıp büyük kavgayı
Koparan Bakay değil mi.
Nice yere girip ahitname alan,

At Azar Tümen Kalça —
Is it not Bakay who assailed them.
Before the foreign lands,
Wolf Bakay, that tiger,
Kara-Şaar and Kambıl —
Is it not Bakay who besieged them,
Their khans, with a crash and crack —
Is it not Bakay who beat them!
To Çınmaçın, to Beecin —
Is it not Bakay who went,
Who kindled strife, the great quarrel —
Is it not Bakay who set it loose.
Who entered many lands and took their pledges,

Buna da kan içici Bakay denmiş.
Görsen Bakay ağanız
On iki pîre* el verip
Yaman Bakay ağanız
Zayıpburuş* diye anılan,
Bakay'ın er olduğu
Ezelden beri bilinirdi.
Beecin'deki ulu hanın
Defterine yazılmıştı.

For this he was called blood-drinking Bakay. If you saw him, your elder Bakay Gave his hand to twelve pîrs,*
Your fierce elder Bakay,
Known by the name Zayıpburuş,*
That Bakay was a hero
Was known from time immemorial.
In the book of the great khan
In Beecin it stood written.

Dili düzgün Bakay'ın
Pek yaman olduğu da gerçek.
Çare bulur bilge kişi,
Her ne zaman olsa Kırgız'ı
Kıtay kâfirinden kurtaran.
Gök cepken gibi kaftan giyip,
Kökçolok tulpar ata binip,
Tuğsuz bir mızrak alıp,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Hanlarından ahit alıp,
Kocamışken Bakay ağanız
Kükreyerek atlandı.
Sakalı kuğu gibi apakken,
Ömür yolu kısalmışken,
Ecel gelirse ölürüm deyip,
Kırgız, Argın yurdumun

Kırılıp gitmesini, dipdiri durup,

Nasıl görürüm ben deyip.

That smooth-tongued Bakay
Is truly fierce — that too is true.
A sage who finds a remedy,
Who at any hour saves the Kırgız
From the infidel Kıtay.
Donning a kaftan like a grey jacket,
Mounting the tulpar steed Kökçolok,
Taking a lance without a banner,
Girding a sword without a sheath,
Taking a pledge from their khans,
Though grown old, your elder Bakay
Mounted up with a roar.
Though his beard was swan-white,
Though his life's road had grown short,
Saying, If my hour comes, I die,
Saying, My homeland of Kırgız and Argın
—
To see it cut down and gone, while I stand alive —
How could I ever watch it, saying so.

Kırgın olmadan bu yerde
Kırgız'ı nasıl veririm deyip,
Kıymetli Bakay ihtiyar,
Asırları bilen evliya,
Bahadırlığı bambaşka,
Her işinde çare bulucuymuş,
Öne katsan uğuru bol,
Sürüp gitse sayısız ordu gibi.

Mızrağı çelik, gönlü düz,
Bahadır Bakay, arslanınız.
Kuzgun gibi gözü kızarmış,
Erliği ölçüsüz uzamış.
Gök ala savaş kaftanı giyip,
Ecel gelirse ölürüm deyip,
Alööke Han'ın Konurbay'ı,
Gücüm yeterse o kul ile
Bir çarpışıp göreyim deyip,

Saying, Without slaughter in this land
How could I give up the Kırgız,
Precious old man Bakay,
A saint who knows the centuries,
His valor beyond all others,
In every task a finder of remedies,
Drive him before you, his luck is abundant,
When he rides forth, he is like a countless host.
His lance is steel, his heart is true,
Bahadur Bakay, your lion.
His eyes reddened like a raven's,
His manhood grown beyond all measure.
Donning his blue-dappled war kaftan,
Saying, If my hour comes, I die,
Alööke Han's Konurbay —
If my strength suffices, with that slave
Let me clash once and see, he said,

Gök çelik mızrağı ele alıp,
Kılbolot'unu kuşanıp,
Cenge yaraşır ulu Bakay,
Kocamışken han ağam,
Akın akın gelen kâfiri,
Han Konurbay bahadırı,
Bir çarpışıp göreyim deyip,
Kaynayıp duran Konurbay'la
Bir tutuşup göreyim deyip,
Sayısız ordu misali Bakay atlanıp,
Savaşa çıkıp erenler,
Gök küheylanın ağzını çevirdi,
Göz yetmez Kıtay'a
Göz göre göre bakıp durdu.
Talas'ı kuşatmaya yönelip,
Tümden sarıvermişti düşman.
Boruları dalgalanıp,
Kara çelik Zulpukor
Yıldız uçar gibi parlayıp.
Gök demir gibi kuşanıp,
Çoğu kopmadan uzayıp,

Taking the grey steel lance in hand,
Girding on his Kılbolot,
Great Bakay, fit for war,
Though grown old, my khan elder,
The infidels coming wave on wave,
Han Konurbay the bahadur —
Let me clash once and see, he said,
With Konurbay who seethes and boils
Let me grapple once and see, he said,
Like a countless host Bakay mounted up,
Riding out to war, O warriors,
He turned the grey courser's head,
At the Kıtay beyond eye's reach
He gazed and gazed, unflinching.
Turning to lay siege to Talas,
The foe had wholly wrapped it round.
Their horns rippling forth,
Black steel Zulpukor
Flashing like a shooting star.
Girded as if in grey iron,
Their masses stretching on unbroken,

Kıyı boyu saf bağlayıp,
Dizilip sayısız ordu kımıldayıp. Kara yağız pehlivanı,
Mızrakların başı çarpışıp,
İnsanların başı tokuşup,
Namlı Kalça öndedir,
Yiğitleri kıyısında,
Talas'ı, Ken-Kol'u kuşatıp
Kaynaşarak çıkıp geliyor.
Kurt mu nedir belirsiz,
Kaynayarak çıkıp geliyor,
Ordunun önünü Ezkara
Bağlayıp çıkıp geliyor.
Ordunun ardını Orongu
Sürerek çıkıp geliyor,
Kum-Kıya'daki Ceek-Col'dan
Kaynayarak çıkıp geliyor,

Forming ranks along the edge,
The countless host arrayed and stirring. Its black-dark champion,
The heads of lances clashing,
The heads of men colliding,
Famed Kalça at the fore,
His warriors at his flank,
Besieging Talas and Ken-Kol
They come swarming up in throngs.
Whether wolves or what, none can tell,
They come seething up in throngs,
Ezkara binds the army's van
And comes advancing forth.
Orongu drives the army's rear
And comes advancing forth,
From Ceek-Col at Kum-Kıya
They come seething up in throngs,

Kurt olduğu bilinmeden
Kaynaşarak çıkıp geliyor,
Taş-Kıya'nın kıyısından
Çoğu çıkıp geliyor.
Talas'ın başı Kötörmö,
Kötörmö yanından Kıtay'ın
Çoğu çıkıp geliyor.
Kuu-Kıya'nın eteğinden
Sürülüp çıkıp geliyor.
Kurt olduğu bilinmeden,
Kaynayarak çıkıp geliyor,
Namlı Kalça öndedir,
Yiğitleri kıyısında,
Bütün erleri öndedir,
Çekinmeyen erenler
Hep çıkmış en ucuna.
"Düşman kaçtı!" diye çığlık kopup,
Davulu güm güm vurup,
Çanlar sıkı çalınıp,
Ordu kendinden geçip,
Yeri kaplayan çok Kıtay
Er meydanına üşüşüp,
Bastığı yer toz duman olup,

None knowing they are wolves,
They come swarming up in throngs,
From the edge of Taş-Kıya
Their masses come advancing.
At Talas's head lies Kötörmö,
And from beside Kötörmö the Kıtay's
Masses come advancing.
From the skirts of Kuu-Kıya
They come driven forth in throngs.
None knowing they are wolves,
They come seething up in throngs,
Famed Kalça at the fore,
His warriors at his flank,
All his men are at the fore,
Warriors who know no flinching
Have all pressed to the farthest point.
A cry burst out, "The foe has fled!"
Beating the drum boom-boom,
The bells rung hard and fast,
The host beside itself with frenzy,
The many Kıtay covering the earth
Swarming to the field of champions,
Where they tread turned dust and smoke,

"Alaman!" diye bağrışıp,
Katkalan'ın Saykal'ı,
Bağırıp çağıran domuzun
Hangi sözünü söyleyelim,
Domuz yiyen devleri,
Beecin'in yiğit sahipleri,
Dövüşe doymaz pehlivanı,
Alaman edip saldırdılar,
Kıtaylar naralar atıp,
"Kakay!" deyip savaş narası çağırıp,
Davul sesi taş yarıp,
Gümbürtüsü düpedüz baş yarıp,
Boru zurna çalınıp,
Çekişen iller birbirine girip,
Geliyor işte Konurbay,

"Alaman!" they shouted out,
Saykal of Katkalan —
That bellowing, braying swine —
Which of his words shall we tell,
Their swine-eating giants,
Beecin's valiant masters,
Their champion never sated with fighting,
They charged in wild alaman,
The Kıtays roaring battle cries,
Shouting "Kakay!" as their war cry,
The drum's voice splitting stone,
Its thunder fairly splitting heads,
Horns and zurnas blaring,
The striving peoples locked together,
And here comes Konurbay,

Görene gönül bölünüp,
Gök arslan gibi görünüp,
Alaman ordusu üşüşüp,
Biçip sömürüp gidecekmiş gibi
Kıtay hazırlanıp durmuştu.
Görene gönül bölünüp,
Ordunun önünde Konurbay
Gök yalçın dağ gibi görünüp.
Kalça'nın coşuşuna
Dağ bile dayanamaz,
Kalça'nın kavgasına
İnsan dayanıp varamaz.
Namı yaman, zehri güçlü,
Kalça'yı görsen düpedüz,
Günahlı candan umudu kes.
Altmış Kıtay, kırk töre
Hep Kalça'nın yâranı,
Keçil'den bin er ikişer ikişer,
Kara atını hoplatıp,
On iki caysan yedekte götürüp.
Bozkurt imiş Konurbay,
Tutuştuğu canı biçercesine.
Damarına basılsa bu Kalça

The hearts of all who see him faltering,
Looming like a grey lion,
His alaman host swarming,
As if to mow and plunder all,
The Kıtay stood ready and waiting.
The hearts of all who see him faltering,
At the army's head Konurbay
Looming like a sheer grey mountain.
Against Kalça's onrush
Even a mountain cannot stand,
Against Kalça's quarrel
No man can stand and face him.
His fame is fierce, his venom strong,
If you saw Kalça, plain and simple,
Give up all hope for your sinful soul.
Sixty Kıtay, forty töre,
All of them Kalça's companions,
A thousand men from Keçil, two by two,
Making his black horse bound,
Leading twelve caysans in reserve.
A grey wolf indeed was Konurbay,
Mowing down every soul he grappled.
If you tread on this Kalça's vein,

Kırk bin eri sömürecek gibi.
Dosdoğru daldığı yerde
Taş bile dayanamaz.
Yüz tutup mızrak uzattığında
İnsanoğlu dayanıp varamaz.
Ağzındaki gök alev
Baca dumanı gibi savrulup,
Altı bin Kıtay, sayısız Mançu Kaplayıp
gelmesi yerindeymiş.
Kon törenin ardından
Trampet vurup bağrışıp,
Kahrı Kalça başlattı,
Kımıldayıp gelen kalın ordu
Basıp geçmek töresiymiş,
Candan geçip saldırdı.

He seems fit to devour forty thousand men.
Where he plunges straight ahead
Even stone cannot withstand.
When he sets his face and thrusts his lance
No son of man can stand against him.
The grey flame in his mouth
Whirling like chimney smoke,
Six thousand Kıtay, countless Mançu
Fittingly came flooding over all.
Behind Kon töre,
Beating drums and shouting,
Wrathful Kalça began it,
The thick host stirring forward —
To trample through was its custom,
Heedless of life it attacked.

Ay karanlık gece olup,
Azaplı müşkül gün olup,
Asırlara kırgın salmak
Kazılmış derin hendek olup,
O melunun huyu imiş.
Üşüşen Kıtay çok olup,
Kaynar tuzlu dert olup,
Kalmış imiş çok Kıtay,
Kakan'ın yurdu ayaklanıp,
Esenkan'ın ili derlermiş.
Kahırlı Kalça kanadı,
Her ne zaman olsa insanı
Basıp geçmek âdeti.
Çarpışmaya güç yetmeyen,
Vuruşup insan yenemeyen.
Engin yayılan Kıtay'a
Çalıyar'ın bile gücü yetmezdi.
Hiç kimse dayanıp varmamış,
Yüz tutan sağ kalmamış,
Şanı tek başına alan var.
İnsandan başka bir il imiş,
Belalı Beecin yeri imiş. Çarpışsa kana doymayan,
Anlata anlata söz yetmez,
Kara karınca gibi halkı var.
Sataşanı sağ komaz,
Kanını içmek töresi var.
Güreşip insan baş edemez,
Arslanı Kalça, o heybetli.
Doğrusunu desen nice sözü var,
Görene gönül bölünüp,
Ordunun önünde Kon törem

Becoming a moonless dark night,
Becoming a day of torment and hardship,
To loose slaughter on the centuries —
Becoming a deep-dug trench,
Such was that accursed one's nature.
The swarming Kıtay being many,
Becoming a boiling, salt affliction,
Many Kıtay there remained,
Kakan's homeland risen up,
They called it Esenkan's land.
Wrathful Kalça, its wing,
At every hour, to trample men
And pass on over was his habit.
None had strength to clash with him,
No man could fight him down.
Against the vast-spreading Kıtay
Even Çalıyar's strength would fail.
No one had stood and faced them,
None who confronted them survived,
Yet one there is who took glory alone.
A people unlike humankind it was,
It was the baleful land of Beecin. Never sated with blood in battle,
Telling and telling, words fall short,
Its people are like black ants.
It leaves no assailant alive,
To drink his blood is its custom.
Wrestling, no man can master him,
Its lion is Kalça, that dread one.
Truth to tell, many words there are,
The hearts of all who see him faltering,
At the army's head my Kon töre

Opol Dağı gibi görünüp,
Tükendikçe tüten,
Kökünden beri güçlenen,
Köklü Kıtay ili imiş,
Göreni ve bileni için
Kakan ülkesinin arslanı imiş,

Looming like Mount Opol,
Smoking on though spent,
Grown strong from its very root,
A deep-rooted Kıtay land it was,
For all who saw and knew it,
It was the lion of Kakan's realm,

Hanı buyruk verdiğinde
Tükendikçe tüten,
Köklü Kıtay halkı imiş,
Tükenesice düşmana sataşınca
Çınmaçın'ın ili imiş,
Karşı koyanı perişan edip,
Bununla birlikte Beecin'i
Hiç kimse dayanıp alamamış,
Kargaşadan esen kalıp
Kaldayları, Şibe'si
Kuşatıp gelmiş duruyordu.
Mercan kavuk düğmeli, inci taşlı*,
Bu kırgının içinde
Luntun'un hanı da karışık.
Yadacısı var, pehlivanı var,
Ay âlemi perişan edip,
Kırgız şöyle dursun, âlemi yakan

Cellâdı, mîleği, alpı var,
İşte böyle pehlivan, heybetli.
Kalday'ı var, eri var,
O kaldayların içinde
Hunhar Kalça arslanı var,
Tutuşup ölesi domuzun

Hançerli pehlivanı
Hançerini çözüp boşaltıp,

"Kırgız'ı basıp geçin!" deyip, Görsen işte hâli böyle.
Melun Kalça sürdü orduyu.
Türlü türlü ordu üşüşüp,
Az değil, pek bol üşüşüp,
Alengir* yay, sırlı ok,
Dillere destan kavga hikâyesi,
Kırk boy Kıtay alpı var.
Düşmanın çaresini bilen yiğitler,
Haykırıp ordu sürüp,
Kürkçesini kabartıp,

When its khan gave the command,
Smoking on though spent,
A deep-rooted Kıtay folk it was,
When it assailed the doomed foe
It was the land of Çınmaçın,
Laying waste all who resisted,
And for all that, Beecin
No one had ever stood and taken,
Coming through the tumult unscathed,
Its kaldays and its Şibe
Had come encircling and stood there.
With coral-turban buttons, set with pearl,*
Within this slaughter
The khan of Luntun too was mingled.
It has its rain-sorcerer, its champion,
Throwing the moonlit world to ruin,
Let alone the Kırgız — burning the whole world —
It has its headsman, its mîlek, its alp,
Such a champion, so dread.
It has its kalday, its warrior,
And among those kaldays
There is bloodthirsty Kalça, its lion,
That swine doomed to die in the grappling —
His dagger-bearing champion
Loosed his dagger and drew it bare,

"Trample down the Kırgız!" he said, If you saw him — such was his state.
Accursed Kalça drove the host on.
Hosts of every kind came swarming,
Not few — swarming in great plenty,
The alengir bow, the lacquered arrow,*
A tale of battle sung on every tongue,
There are Kıtay alps of forty tribes.
Warriors who know the foe's undoing,
Crying out, driving the host,
Puffing up his fur-lined coat,

Kıymetlisi Kalça, o heybetli,
Algara'yı şahlandırıp,
Issız kalan kara atı
Eri ölmüş gibi silkindirip,
Kara çelik keskini gibi,
İstersen kavga işte böyle.
Konurbay'ın hâli böyle,
Yiğidin hâlini sorarsan
Yiğidin yurda belli han,
Han Konur'un yâranı,
Tavus kuşunun kuyruğunu
En azından, yanasıca,
Doksan türlü takınıp süslenen,
Namlı Kalça arslanı odur.
"Düşman nerde!" diye çağırıp,
Bel bağlayıp çıkan eri odur.

Tepesi meydan, taş sekili,
Algara'sını soluklatıp,
Gök ala mızrağı ele alıp,
Tutuşan sağ kalmamış,
Gök elmas kılıç kuşanıp,
Han Manas bile hesap sormamış.

Değerini el yurt görmüştü,
Kalın Kıtay, ulu yurt,
Badana zırhını giyip salınıp,
O bildik Kalça ağanız
Er meydanına çıkıp geldi.
Şamatalı kurnaz Kıtay,
Destekçili sayısız kalday,
Kara saat basmış Kalça'nın
Ağırlıklısı işte şöyle,
Gök mızrak alıp hazırlanıp,
Gök zırh gömleğine bürünüp,
Cevherden düğmesi yumruk kadar,
Bakılsa göğsü ayrılıp,
Gök zırha bürünüp.
Gök arslan gibi davranıp,

Their treasured Kalça, that dread one,
Making Algara rear on high,
The black horse left masterless
Shuddering as though its man had died,
Like the edge of black steel,
There, if you will — such is the battle.
Such is Konurbay's state,
And if you ask about the hero —
The hero is a khan known to the land,
Han Konur's companion,
Who with the peacock's tail feathers,
At the very least, the wretch,
Decks himself in ninety kinds of finery,
He is famed Kalça the lion.
Calling out, "Where is the foe!"
He is the man who rides out girded with resolve.
Its summit a field, terraced with stone,
Letting his Algara catch its breath,
Taking the blue-dappled lance in hand,
None who grappled him survived,
Girding the grey diamond sword,
Even Han Manas never called him to account.
The people and land had seen his worth,
The thick Kıtay, a mighty land,
Donning his badana mail, swaggering,
That well-known Kalça, your elder,
Came out onto the field of champions.
The clamorous, cunning Kıtay,
Countless kaldays with their backers,
Kalça, whom the black hour pressed —
His full weight of gear was thus,
Taking the grey lance, making ready,
Wrapped in his grey mail shirt,
Its jewelled button big as a fist,
Look, and his chest stands parted,
Wrapped in the grey mail.
Bearing himself like a grey lion,

Coşup Kalça, koca töre,
Er meydanına çıktı hazırlanıp.

Ardından sayısız kalday,
Mızrakçılar, erenler,
Hepsinin hâli işte böyle,
Güçlülerden tümen hanı olup,
Keçil'in hanı domuzun
Gözcüsü o olup,
Gözcüleri hanları,
Meydana çıkan pehlivanı,
Topuz vuran nice eri,
Bassa kökünü kurutacak olanı,

Altı tümen Kıtay, kırk kalday,
Gazânın hâli işte böyle.
Kara mızrak, keskin çelik,
Yardan çıkıp bağırıp,
"Möndü, möndü, möndü!" deyip,
Herkes möndüleyip savaş narası atıp,
Kara karınca gibi kaynayan,
Çokluğunu görsen umudu kes.
Taş-Kaşat'ın kıyısına
Yarışa çıkıp Konurbay,
Yarlı tepenin üstüne,
Er meydanına çıktı Konurbay.

Gören canı şaşırtıp,
Bulut gibi uçan koca kara at,
Alööke'nin Konurbay'ı
Bir sağa bir sola sürüp.
Kalça'nın görkemi bambaşka,
Koca Opol Dağı gibi görünüp.

Kükredi bağırarak,
"Er meydanına çık!" diye çağırıp.

Öfkesi gelip haykırıp,

Kalça surging, the great töre,
Came out prepared onto the field of champions.
Behind him countless kaldays,
Lancers and warriors,
The state of all of them was thus,
Of the mighty, a khan of ten thousand,
The khan of Keçil, that swine —
He was their watchman,
Their watchmen were their khans,
Their champion who takes the field,
Their many mace-striking men,
He who, treading, would wither your very root,
Six tümen Kıtay, forty kaldays,
Such is the state of the holy war.
Black lance and keen-edged steel,
Bursting from the bluff and bellowing,
"Möndü, möndü, möndü!" they cried,
All möndü-ing their war cry,
Seething like black ants,
See their numbers, and give up hope.
To the edge of Taş-Kaşat
Konurbay rode out as if to race,
Onto the bluff-edged hill,
Konurbay came out onto the field of champions.
Astounding every soul who saw,
The great black horse flying like a cloud,
Alööke's Konurbay
Wheeling now right, now left.
Kalça's splendor is beyond compare,
Looming like great Mount Opol.

He roared out bellowing,
Calling, "Come out to the field of champions!"
His fury rising, shrieking,

"Dövüşe çık!" diye çağırıp.
Yurdu kuşatıp şaşırtıp,
Kuyruğu seyrek, yelesi az,
Kudurasıca Algara'yı
Hoplata hoplata sürüp,
Algara'sı yeri eşelese
Altındaki kara yer
Küçük bir çadır kadar* bölünüp,
Yolu yanası Kalça'nın
Düşman nişanı görünüp,
Er meydanına çıkıp durdu,

Yeri yararcasına çok Kıtay
Trampeti vurdu.
Hanınızı sefil etmezsem,
Fil derisinden davul —
Yurdunu tümden kırmazsam,
Görsen yüzünü, uzak kaç.
Malını yağmalamazsam,
Kendisi fil derisinden,
Fitneyi hep birden salmazsam!
Kalınlığı üç kulaç.
Irmağın suyunu çevirmezsem —
Kavgayı koparır pehlivanı,
Şuncacık kulakların
Perdesi düpedüz yırtılır.
Davul sıkı vurulup,
Ardından sayısız kalday,
Ağanız Kalça'nın yanına
Destek için çıktı hazırlanıp.
İşte o zaman Konurbay,
Arslan gibi gözleri parlayıp,
Er meydanına çıktı nara atıp.
Kükreyip bağırıp,
"Eriniz gelsin!" diye çağırıp.
Kükreyip hızlanıp,
Bakay'ın karaltısını görüp
Han Konurbay söylenip:
"Denen söze uy, burut,

Calling, "Come out and fight!"
Hemming in the land, confounding it,
Its tail sparse, its mane thin,
That rabid beast Algara
He drove on bound after bound,
When his Algara pawed the ground
The black earth beneath it
Split wide as a small tent,*
Kalça — may his road burn —
His foeman's mark came into view,
He came out and stood on the field of champions,
As if to split the earth, the many Kıtay
Beat upon the drum.
If I do not make your khan a wretch —
A drum of elephant hide —
If I do not slaughter all your land —
See its face and flee afar.
If I do not plunder all your wealth —
Itself of elephant hide,
If I do not loose strife on all at once!
Its thickness three fathoms.
If I do not turn the river's water —
Its champion sets the battle loose,
Your poor small ears —
Their drums are fairly torn apart.
The drum beaten hard,
Behind him countless kaldays,
To the side of your elder Kalça
Came out prepared in his support.
Then it was that Konurbay,
His eyes flashing like a lion's,
Came out to the field of champions roaring.
Roaring and bellowing,
Calling, "Send out your champion!"
Roaring, gathering speed,
Seeing Bakay's dark silhouette,
Han Konurbay spoke out:
"Heed the word that's said, burut,

Kavga etmeden, çekişmeden,
Talas'ını armağan et, burut,
Dediğime uy, burut.
Hazineni bozup dilde* alırım,

Without battle, without strife,
Give up your Talas as a gift, burut,
Heed what I say, burut.
I will break your treasury and take it in dilde,*

Vergi diye fili alırım.
Kırmızı gömlekli, ayça* belli —
Bunlardan seçip binini alırım!
Kırçıl atı başa koyup,
Küheylandan* seçip binini alırım!

As tribute I will take the elephant.
The red-shirted, crescent-waisted ones —*
Of these I'll choose and take a thousand!
Setting the grizzled horse at the head,
Of the coursers I'll choose and take a thousand!*

O küheylanları bakmaya
Külçoro'yu, Bakay kulu alırım!
Erliğimi bildiririm,
Kahrolası, esirgemem,
Eski kürkünü giydiririm!
Bu sözüme uymazsan,
Bu dediğimi vermezsen,
Bel bağladığın belini söyle!?
Saklandığın yerini söyle!?
Hadi burut, cevabını söyle?!
İnim inim inleterek burutunu,
Senin obanı toptan kırmazsam,
Konurbay olmayayım, öleyim,
Doğmamış olup dibe çökeyim!
Sessiz yatan ili rahat komadan,
Dokundunuz burut, cinime.
İşte ben kükreyip karardım,
Burutum, sataşmadan komam birinize.
Bugün yıkarım mülkünü,
Öfkeme neden dokundun,
Burutum, kırıp geçerim yurdunu.
Cinnetim fena tuttu,
Ganimet* ederim malını,
Bugün perişan ederim hanını,
Kendin dokundun, sen burut,
El koyarım kısrağına,
Bugün bağlarım devini,

And to tend those coursers
I'll take Külçoro, and Bakay for a slave!
I'll make my manhood known,
Damn you, I will not spare you,
I'll dress him in his old worn fur!
If you do not heed this word of mine,
If you do not give what I demand,
Name the strength on which you lean!?
Name the place where you would hide!?
Come, burut, speak your answer?!
Making your buruts groan and groan,
If I do not slaughter your whole camp,
Let me not be Konurbay — let me die,
Let me be unborn and sink to the depths!
Giving no peace to the land lying quiet,
You have touched my demon, burut.
See, I have roared and darkened,
My burut, I'll leave none of you unassailed.
Today I wreck your domain,
Why did you touch my wrath,
My burut, I'll cut through your whole land.
My madness has me in its grip,
I'll make your wealth my spoil,*
Today I'll lay your khan to ruin,
You touched it yourself, you burut,
I'll seize your mares,
Today I'll bind your giant,

Yaklaşırsan dağıtırcasına yumruklarım
beynini,

Bugün söndürürüm kibrini.
Tepene binen burutum,
Taş tependen basayım,

Baş köşene kuyu kazayım!
Kudurmuş kurnaz burut,
Efendin Manas sağ değil,
Dört tülük malını saçayım.
Kıyamet salıp böyle edeyim,
Vay, vuruşmayı seven kurnaz burut, Yıl hesap edildiğinde
Senin kupkuru heybeni arayayım.
Vay, sıska kalmış soyulasıca,
Bahadırını bağlayıp alayım,
Kudurmuş kurnaz burut,
Senin bütün cinini kovayım.
Has yiğitlik kaftanını giyeyim,
İşte böyle deyip Konurbay,
Yeri yarıp, dağ bozup,
Er meydanına çıkıp durdu.

Kahırlı Kalça başlattı,
Konurbay'ın yüzünü görünce
Kalın yiğit o Kırgız,
Cezamız yakın geldi deyip,
Candan geçip koyverdi,
O zaman Oluyat oğlu er Bakay,
Ecelim gelirse ölürüm deyip,
Haber yüklenip gitsin Beecin'e,
Heybeti sert Kalça'ya
Varıp cevap veririm deyip,
Körpe kuray otu pişinceye dek,
Ilgın çalısının külü uçana dek,
Sıkıca altı ay vuruşup,
Kaza gelirse okla uçup,
Boğuşarak saf bozup,

Come near, and I'll pound to pieces
your brains,

Today I'll snuff your pride.
My burut, I'll mount upon your head,
Let me tread you down from the stony hilltop,
Let me dig a pit at your seat of honor!
You rabid, cunning burut,
Your master Manas is alive no more,
Let me scatter your four kinds of herds.
Let me loose doomsday and do just so,
Ah, you cunning burut who loves to fight,
When the years are reckoned up,
Let me search your bone-dry saddlebag.
Ah, you scrawny wretch fit for flaying,
Let me bind and take your bahadur,
You rabid, cunning burut,
Let me drive out all your demons.
Let me don the kaftan of true valor,
So saying, Konurbay,
Splitting the earth, wrecking the mountain,
Came out and stood on the field of champions.
Wrathful Kalça began it,
And when they saw Konurbay's face
The thick-ranked heroes, those Kırgız,
Said, Our doom has drawn near,
And gave themselves up, past caring for life,
Then the hero Bakay, son of Oluyat,
Saying, If my hour comes, I die,
Let word be loaded and go to Beecin,
To Kalça of the harsh dread presence
I'll go and give my answer, he said,
Till the tender kuray grass has ripened,
Till the tamarisk bush's ash has flown,
Fighting hard for six full months,
If fate should come, flying with the arrow,
Grappling, breaking up the ranks,

Kocasam da ben Bakay,
Zamanede çıkmış kurt idim.
Yorulmadan ben Bakay
Deve yavrusunu basıp yerdim.

Kalday hanı kâfire,
Han Konurbay bahadıra,
Hunhar* Bakay dedi ya.
Kocamışken gücüme —

Kavgayı sert salayım.
Bu tutuşup ölesi Konurbay'la,

Bununla düpedüz
Bir hesabı bitireyim,
Altımdaki Kökçolok
Yeleden kuyruktan ayrılıp,
Bu yıl Kökçolok adını almıştı,
Kötü üne uğramıştı.
Altmış yaşına varmıştı,
Bu yıl koca tulpara bineyim,
Bu yıl kocalığı güce vurayım,
Han Konurbay bahadırdan,
Er meydanına çıkıp vuruşup,

Ben nice eski öcümü alayım.
Kader gelirse öleyim,
Dönüşü olmayan gerçek yurdu
Yüz çevirmeden göreyim.»
Ağan Bakay ihtiyar,
Kocasa da han ağan,
Sekiz bin canlık gücü var.
Çarpışmada pehlivan evliya,
Gök tulparının basmadığı
Yer kalmamış yeryüzünde,
Bozkurt Bakay'ın akın etmediği
El de kalmamış hiçbir yerde.
Namlı Bakay ağanın,
Karşısına çıkanı mahveden,

Though I am grown old, I, Bakay,
Was a wolf sprung forth in my own age.
Untiring, I, Bakay,
Would pounce on camel calves and eat them.
To the infidel kalday khan,
To Han Konurbay the bahadur,
Bloodthirsty Bakay spoke, you know.*
Though old, upon my strength —

Let me loose the battle hard.
With this Konurbay doomed to die grappling,
With him, plain and simple,
Let me settle one account,
Kökçolok beneath me,
Parted from mane and tail alike,
This year had taken the name Kökçolok,
Had fallen into ill repute.
He had reached sixty years of age,
This year let me ride the old tulpar,
This year let me turn old age to strength,
From Han Konurbay the bahadur,
Riding out to the field of champions to fight,
Let me take my many ancient vengeances.
If fate should come, let me die,
The true homeland of no return —
Let me see it without turning away.»
Your elder Bakay, the old man,
Though he is old, your khan elder
Has the strength of eight thousand souls.
In combat a champion saint,
No ground on earth remains untrodden
By his grey tulpar's hooves,
No land is left in any place
Unraided by grey-wolf Bakay.
Famed elder Bakay,
Destroyer of all who face him,

Yiğit Bakay ihtiyar,
Tam kırgın savaşında
Tuğ tutan evliya,
Başındaki badana*
Bilinen şu ki ok geçmez.
Bunu kimler sallayıp giymedi ki,
Devleti başındayken
Kim kükreyip yürümedi ki,
Bakay Han'ı görünce

Valiant old man Bakay,
In the very war of slaughter
The saint who holds the standard,
The badana on his head —*
This much is known: no arrow pierces it.
Who has not swung this on and worn it,
While fortune sat upon his head,
Who has not marched forth roaring,
At the sight of Bakay Han

Kakan'ın hanı telaşa düşerdi.
Ayköl* Manas sağken
Acıbay ile Bakay iki han,
Yiğit de odur, bel de odur, Zayıpburuş diye ün almış.
Bey bozkurdun kendisine
Destek olan arslan da odur.
Nice yerden ganimet almış.
Namlı Manas kıraanı,
Düşmanla yüz yüze gelip
Görmüş Bakay bunu da,
Sebil* kaftanı seksen dört,
Çarpışmada usta Bakay'ın
Düşmana yüz döndürtüp dönen,
Çarptığı yan yanan ateş. Beecin'e doğru ordu salıp,
En akıllı, bilge kişi,
Ağası Bakay ihtiyar,
Azabı görür uzaktan.
Ak sakalını dalgalandıran,
Azap ile cehennemi,
Geleceği ile gideceği
Herkesten önce sezen.
Pek işbilir, büyük bilgin,
Her yere yayılmış ünü,
Yiğit Bakay ağanız.
Gök ala mızrağı ele almış, Onca şey görmüş ihtiyar,
Masmavi demir kuşanmış,

The khan of Kakan would fall to panic.
While Ayköl Manas lived,*
Acıbay and Bakay, the two khans,
He is the hero, he the mainstay, He won renown as Zayıpburuş.
To the bey grey-wolf himself
He is the lion who gave support.
From many lands he has taken spoil.
Famed Manas's falcon-brave,
Coming face to face with the foe —
Bakay has seen this too,
His sebil kaftans eighty-four,*
Of Bakay, master in the clash,
Who turns the foe's face back and wheels,
The side he strikes is burning fire. Loosing his host toward Beecin,
The wisest man, the sage,
The elder Bakay, the old man,
He sees torment from afar.
His white beard streaming in the wind,
Torment and hell itself,
What is to come and what will pass
He senses before all others.
Most able, a great man of knowledge,
His fame has spread to every land,
Your valiant elder Bakay.
He took the blue-dappled lance in hand,
The old man who has seen so much,
He girded on the deep-blue iron,

Çıkmazı bozup yol açmış,
Dövüşmeden durur mu,
Karşısına binden düşman çıksa,
Şahin Bakay ihtiyar
Ölürüm demeden saldırmış.
Şahinin çarpmadığı kuğu,
Kuğularda sağlam kalmamış.
Yoldaşım Manas sağken,
Garip Bakay'ın dokunmadığı
Yurt kalmamış sağlam,
Boğuşmadığı yer yok,
Vuruşmadığı el yok.
Bugün var olan yarın yok,
Kesintiye uğratıp hıçkırtan,
Bir yüzleşip göreyim.
Böylesi dünya bir boktur.
Kalday'a vuruş salayım,
Ağan Bakay ihtiyar —
Âlemi bozan evliya.

He broke the impasse, opened a road,
Could he ever stand and not fight,
Though a thousand foes rose up before him,
Falcon Bakay, the old man,
Charged without a thought of dying.
No swan the falcon has not struck —
Among the swans none stayed unharmed.
While my companion Manas lived,
No land remained whole and untouched
By poor lone Bakay's hand,
No place where he has not grappled,
No people he has not fought.
What is today is gone tomorrow,
Cutting men off, leaving them sobbing —
Let me face him once and see.
Such a world is worth a turd.
Let me loose my blows on the kalday,
Your elder Bakay, the old man —
The saint who wrecks the world.

Vuruşa vuruşa pekişmiş,
Karşısındaki düşmanı boyun eğdirip,
Yiğitliği besbelli,
Nice yere yol açmış,
İndiya'yı vurup bir almış,
Ganimet diye yüğrük fil almış,
File yükleyip dilde altın almış,
Kara gözlüden binini almış,
Süleyman'ın el sürmediği hazineyi almış,

Kakan'ı kuşatıp ununu almış,
Kırmızı gömlekli, ayça belli,
Fıkır fıkır güzellerden
Ganimet diye teytey* kız almış,
Çıngırak takıp yorga almış.
Som sağlam orda* almış,
Hep ayköl Manas'ın kavgasıydı.
Alööke'nin Konurbay'ına
Bel bağlayıp ben Bakay,

Fight after fight had tempered him,
Bending the foe before him to the yoke,
His valor plain for all to see,
He has opened roads to many lands,
He struck İndiya and took it once,
As spoil he took the swift elephant,
Loaded gold in dilde on the elephant,
Of the black-eyed ones he took a thousand,
He took the treasure untouched by Süleyman's hand,
He besieged Kakan and took its flour,
The red-shirted, crescent-waisted ones,
Of the bubbling, sparkling beauties
As spoil he took teytey girls,*
He took amblers hung with bells.
He took a solid, whole orda,*
All this was ayköl Manas's battle.
On Alööke's Konurbay
Setting my resolve, I, Bakay,

Kuşağımı sıkı sarayım deyip,
Yüzleşirsem altı ay vuruşup,
Yiğidim bozkurt Manas'ın
Öcünü bu yıl güdeyim deyip,
Devirirsem Kakan'ı,
Boğazlarsam Kalça'yı,
Beecin'den ganimet fil alıp,
Her atın kuyruğunu öreyim,
Bol öfkeli Konurbay
Gelmiş meğer mahsustan,
Eski kinli Kalça'dan
Nice zamanki hıncımı alayım.

Saying, Let me wind my sash on tight,
If we meet, fighting six months through,
For my hero, grey-wolf Manas,
Saying, Let me hunt his vengeance this year,
If I topple Kakan,
If I cut Kalça's throat,
Taking elephants as spoil from Beecin,
Let me braid the tail of every horse,
Konurbay of abundant wrath
Had come, it seems, on purpose,
From Kalça of the ancient grudge
Let me take my rancor of so many years.

Namlıydı Konurbay,
Bu beli sert erenle
Bir yüzleşip kalayım.
Tan ağarıp attığında,
Gökteki Terazi
Yıldızı battığında,
Tanın ardı ağırlaşıp,
Tan ışıldayıp kabarıp,
Gökten yıldız titreşip,
Kıbleye doğru birer birer,
Tepeden yıldız ayrılıp,
Dört yana dökülüp.
Tan atarken buz gibi yeli ıslık çalıp,
Altmış müşkül iş gelip.
Ve yavru tarla kuşu cıvıldaşıp.
Kamışın başı sızlayıp,
Yer yarılıp görünüp,
Yetkin Bakay ihtiyar
Şimdi er meydanına çıktı ayrılıp.

Famed indeed was Konurbay,
With this warrior of the iron loins
Let me stand face to face just once.
When dawn had paled and broken,
When the Scales in heaven —
When that star had set,
The trail of dawn grown heavy,
Dawn glimmering, swelling up,
The stars atremble in the sky,
Toward the kıble one by one,
Stars parting from the zenith,
Spilling to the four quarters.
At daybreak the ice-cold wind whistled,
Sixty hard trials coming on.
And the young skylarks twittering.
The reed-tops aching in the wind,
The earth showing as if split open,
The consummate old man Bakay
Now rode out apart onto the field of champions.

Kendi bildiği yol ile,
Bel bağladığı güç ile,
Yüz yüze gelip mızraklaşan
Namlı Kalça er ile
Bir yüzleşip kalmaya,
Kalday oğlu kâfirden,

By the road he knew himself,
With the strength on which he leaned,
With famed Kalça the warrior, who meets
Men face to face at lance-point,
To stand with him face to face,
From the infidel son of the kalday,

Han Konurbay bahadırdan,
Kan döküşüp, baş kesip,
Nice zamanki öcünü almaya —
Gayretine şöyle bakınız,
Kaplan Bakay ağanızın.
Bunun çekişeceği Ezkara,
Su verilmiş kızıl demir gibi,
Bunun tutuşacağı Konurbay,
İriliği dağın dengi kadar.
Yaradan* koruyagör deyip,
Bu han Manas'ın yâranını,
Vuruşta öldü dedirtmeden,
Nasıl gidecek acep deyip,
Argın'ın kızıl civanları,
O bildik canım delişmen Kanıkey,

From Han Konurbay the bahadur,
Spilling blood and severing heads,
To take his vengeance of so many years —
Behold the zeal of him,
Of your elder, tiger Bakay.
The Ezkara he must contend with,
Like red iron tempered in water,
The Konurbay he must grapple —
His bulk the equal of a mountain.
Saying, Creator, keep him safe,*
This companion of Han Manas,
Let none say he died in the fighting,
How will it go for him, they said,
The ruddy young braves of the Argın,
That well-known dear wild-hearted Kanıkey,

Kocamışken ağamın
Gücü nasıl olur ki deyip,
Bu da dertlenip ağlayıp çığrışıp,
Bu han Bakay çıksa meydana,
Karalar bağlayan halk ağlayıp,
Kıtay kuşatıp geldikten sonra
Canım candan umut kesip,
Kaygılanıp el yurt hep ağlayıp,
Kaygılananların hepsi
Kendi derdini yiyip ağlayıp.
Gökte Allah'ın* günü bulutlanıp,
Her insanın başına —
Kıtay'ı yenip de,
Talas'ı yurt edinip,
"Büyük yurt budur" dedirtip,

Orda olur muyuz ki.
Talas'ım çekişme yeriydi,
Kıtay'a kaptırıp da,
Ah Yaradan, nidelim,
Ganimet olur muyuz ki?
El ele verip bir yürüsek,

Saying, My elder is grown old —
What can his strength be now,
She too grieved, weeping, crying out,
Should this Han Bakay take the field,
The folk in mourning black were weeping,
Once the Kıtay had come besieging,
Every dear soul gave up hope of life,
The whole land, anxious, all in tears,
And all of those who sorrowed
Chewed their own grief and wept.
In heaven Allah's day clouded over,*
Upon the head of every man —
Having beaten the Kıtay,
Making Talas our homeland,
Making all say, "This is the great homeland,"
Shall we ever be an orda there?
My Talas was a place of contention,
If we let the Kıtay seize it,
Ah Creator, what shall we do,
Shall we ourselves become spoil?
If we joined hands and marched as one,

Bir daha gelmez zaman ya,
Hepsine kilit olan er idi,
«Şu Bakay Han ile Semetey,
Şu Külçoro ile Kançoro,
Arslan doğmuş yiğitlerdi.
Şu dördünü, Allah'ım, esen kıl,
Bu Kalça'yı, Tanrım, alt et,
Hunhara karşı üstün kıl» —

Deyip, öylece kalabalık il
Dua* edip gözyaşı döküp,
Avuç açıp çığrışıp.
İşte o zaman Bakay Han,
Çarpışmaya girse çocukların
Hâli nasıl olur ki deyip —
İnişte ot vardı,
Kıtay'ın yurdu çoktu.
Yokuşun otu kısaydı,

Kırgız'ın halkı azdı.
Bir yüzleşip görmeye,
Mızraklanıp ölüp yiterek,
Can gittiğinde Kırgız'ı
Kırk hanın ili Kıtay'a,
Vuruşu sert salsın deyip,
Coşup gelen kâfire*,
Tokmaklaşıp dövüşüp,
Güçlüsü Kalça bahadıra
Ondan sonra vermeye.
Düşünüp Bakay irkilip,
Kökçolok'u eyerleyip,
Argın çığrışıp çalkalanıp.
Ağan Bakay, garip er,
Azlığına yanıp.
Ok geçmezi giyinip,
O bilgili kadın Kanıkey Düşünmedik
akıl bırakmamış.
Kırgın olup durursa,
Gece gündüz dinlenmeden

But time once gone comes not again,
He was the man who was lock to them all,
«This Bakay Han and Semetey,
This Külçoro and Kançoro,
Were heroes born as lions.
These four, my Allah, keep them safe,
This Kalça, my God, bring him down,
Grant them victory over the bloodthirsty one» —
So saying, the thronging people
Offered prayer and shed their tears,*
Palms open, crying out.
Then it was that Bakay Han
Said, If the children enter combat,
What will become of them —
On the downslope there was grass,
The Kıtay's people were many.
The upslope's grass was short,

The Kırgız folk were few.
To face him once and see,
Lanced through, dying, perishing,
When life is gone, the Kırgız
To the Kıtay, land of forty khans,
Saying, Let him loose his blows hard,
At the infidel surging on,*
Trading mace-blows, fighting on,
To their strongest, Kalça the bahadur,
Only then to yield them up.
Bakay pondered and gave a start,
He saddled Kökçolok,
The Argın crying out, churning in tumult.
Your elder Bakay, the poor lone hero,
Grieving that they were so few.
Donning the arrow-proof mail,
That knowing woman Kanıkey Left no forethought unthought.
If slaughter should come and last,
If night and day without a rest

Kırılışıp dövüşürse,
Bit gibi kırılıp gider deyip,
Bilmeden kalırsam boşuna deyip,
Boş yere eceli gelmesin diye,
Yayla giyimi, cenk giyimi,
Deri giyimi, toz giyimi,
Her bir kaftanın hepsini
Yengen düşünmeden komamış.
On iki gömlek, on don
Ananın hazinesi,
Yiğit anan, o canım,
Zavallıcık kendisi hazırlamış.
Her er başına giydirmiş
On iki gömlek, on don.
Kırgız ile Argın'a,
Kıtay'a büyük kavga salsa,
Yiğitliğini bildirip,
Kırışta olmaz hiç hasret.

Saygın yurdun hepsine,
Başındaki tolgayı,
Başa balta değmesin diye —
Belanın hâli işte böyle —
Salt keskin çelikten sorguçlu,
Kıraanların hepsi
Biri bin çareye dayanıklı,
Dırlaşan düşman gelirse
Başa bastırıp giysin deyip.
Kopçalarını çaprazlayıp

Boğazına iliklesin deyip,
Atlanıp çıkıp saldırırsa,
Yılmadan düşmana girsin deyip,

Kavga ederse ok geçmeden
Öcünü tam alsın deyip,

Düşünmedik akıl komamış.
Vay, canım kadın Kanıkey,

They cut each other down in battle,
They will be crushed like lice, she said,
And if I stay unknowing, all in vain,
Lest death should come for nothing,
Pasture dress and battle dress,
Leather dress and dust dress,
Every kind of kaftan, all of them,
Your aunt left none unthought of.
Twelve shirts and ten under-robes —
Your mother's treasury,
Your valiant mother, that dear soul,
Poor thing, made them ready herself.
On every warrior's frame she put
Twelve shirts and ten under-robes.
For the Kırgız and the Argın,
Should they loose great war on the Kıtay,
Making their valor known,
In the slaughter there shall be no longing left.
For all the honored land,
The tolga helm upon the head,
That no axe should touch the head —
Such is the state of calamity —
Plumed with pure keen steel,
All of the falcon-braves —
Each proof against a thousand devices,
If the snarling foe should come,
Let them press it on their heads and wear it.
Crossing over all its clasps,

Let them button it at the throat, she said,
If they mount and ride to the attack,
Let them plunge at the foe undaunted, she said,
If they do battle, no arrow piercing,
Let them take their vengeance whole, she said,
She left no forethought unthought.
Ah, dear woman Kanıkey,

Böylesi atışın kaftanını hazırlamış.

Beecin Kıtay'ının geleceğini
Yiğit anan bilip, bahtı açık,

Sağlam kılıp kaftanı hazırlamış.
143980 Bu zavallı anan, kendin bil,

Kırgız ile Argın'a
Sarı deriden şalvar yapmış,
Bu savaşa girecek adama
Ok yanılıp değmesin diye,
Cenk giyimini sağlam kılmış.
Tek tek okları sürüp doldurmuş.

Bütün ile eşit hazırlayıp,
Fazlasıyla harcamış.
Yiğit anan Kanıkey,
143990 Ok geçmez kaftanı giydirip.
Kader gelirse ölsün deyip,

Kavga edip vuruşup,
Kaynayan Kıtay düşmana
Vuruşu sert salsın deyip,
Kazası gelip ölenler

Gam yemeden kalsın deyip.
Düz yolu han katına —
Bunun sağlamlığı bir hayli —

Yiğitlere giydirip,
144000 Kırlarda yılkı alabaş,
İçinde argımak*, tulpar* karışık.

O kök çolok tulparın,
Tulpardan seçip bindirip,
Bu namlı kadın Kanıkey,
Yüzleşip savaşanlar

She made ready the kaftan for such shooting.
That the Beecin Kıtay would come
Your valiant mother knew, the fortunate one,
And made the kaftan strong and ready.
This poor mother of yours — know it yourself —
For the Kırgız and the Argın
She made trousers of yellow leather,
For the man who would enter this war,
Lest a stray arrow strike him,
She made the war dress strong.
One by one she drove home and loaded the arrows.
Preparing equally for the whole people,
She spent beyond all measure.
Your valiant mother Kanıkey
Dressed them in the arrow-proof kaftan.
If fate should come, then let him die, she said,
Doing battle, trading blows,
At the seething Kıtay foe
Let him loose his blows hard, she said,
And those whose doom should come, who die —
Let them rest untroubled by sorrow, she said.
The straight road to the khan's high seat —
Its sturdiness is very great —

Dressing the warriors in it,
On the steppes the pied-head horse herds,
Argımaks and tulpars* mingled among them.*
Of that grey bob-tailed tulpar —
Choosing from the tulpars, mounting them,
This famed woman Kanıkey,
For those who face the foe in war,

Yiğit Bakay'a yoldaş olsun deyip, İnişe göre yapılmış Akkankı* eyer,

Zavallı anan hazırlamış.
Çevikliği ölçüsüz,
Şu kaftanların hepsini
Her er başına donatmış.
Küçük gaza olur deyip,
Yağma olsa ilin nicesini
Han Konurbay sömürür deyip.
Düşünmedik akıl kalmamış,
Sağlam kılıp kaftan yapıp,
Yiğit anan donatmış.
Argın, Kırgız hepsine
Ok geçmez kaftanı giydirip,
Ok yetişmez ata bindirip,

Yurt çığrışıp davranıp,
Ecel gelirse ölmeye,
Uğurlu Bakay bozkurda
Destek olup vermeye,
İsteyip yurtlar atlanıp,
Er meydanına çıkıvermişti.

Kançoro ile Külçoro,
Kalın Kırgız, çok Argın,
Halk toplanıp, çığlık kopup,
Destek olup durmuştu.
Kocamış Bakay ağanız —
Gayreti bunca, bakınız —
Konurbay'dan çekinip,
Kökçolok'u eyerleyip,
Kınsız kılıç kuşanıp,
Cenk pusatını kuşanıp,
Kocamışken han Bakay,
Kıtay'a kırgın salmaya,
Alööke'nin Konurbay'ı —

Gücü yeterse Kalça'ya

Let them be companions to valiant Bakay, she said, The Akkankı saddle made to fit the slope,*
Your poor mother made it ready.
His agility beyond measure,
All of those kaftans
She fitted out for every warrior.
There may be a small holy war, she said,
If plunder comes, how much of the land
Han Konurbay will strip bare, she said.
No forethought was left unthought,
Making the kaftan firm and strong,
Your valiant mother fitted them out.
To all the Argın and Kırgız
She gave the arrow-proof kaftan to wear,
Mounted them on horses no arrow overtakes,
The people crying out, bestirring,
To die if the hour should come,
To the blessed grey-wolf Bakay
To give their backing and support,
Willing, the peoples mounted up,
And rode straight out to the field of champions.
Kançoro and Külçoro,
The thick Kırgız, the many Argın,
The folk assembled, cries rang out,
And stood there in support.
Your aged elder Bakay —
Behold how great his zeal —
Wary of Konurbay,
Saddling Kökçolok,
Girding the sheathless sword,
Girding on his gear of war,
Though grown old, Han Bakay,
To loose slaughter on the Kıtay,
Alööke's Konurbay —

If his strength suffices, with Kalça

Bir yüzleşip kalmaya,
Ön kaşı ak altın,
Arka kaşı som gümüş,
İki yanı hep demir,
Kökçolok'a vurulup,
Kolanını sıkı çekip,
Kuskununu uzatıp,
Badana zırhı giydirip,
Altmış yaşındaki tulpara
Er Bakay'ı bindirip,
Kalday oğlu kâfire,
Han Konurbay bahadıra,
Er meydanına çıkıp coşup,

Altındaki Kökçolok'la
Atlanışı Konurbay'adır,
Hoplatıp dört nala kaldırıp,
Aşığı dik gelmiş gibi sevindirip,

Salına salına yürütüp,
Hoplata hoplata tırıs sürüp,
Çatal tepeli sırtlara,
Semer kaşı gibi* düzlüğe,
Taş-Kaşat'ın beline,
Alööke'nin Konurbay'ına,
Er meydanına çıkılan yerine,
Yiğit Bakay ağanız,
Yiğitlenip bel bağlayıp,
Peri çarpmış gibi sallanıp,
Sağ elinde Bakay'ın
Altın yanaklı aybaltası*,
Sol yanında Bakay'ın
Altın kesesi, yan torbası,
Taşmaydan'ın yarına,
Er meydanına çıkıp ulu Bakay,
Kökçolok'un ağzını çevirdi.
"Cenge çıkarsan gel!" deyip,
Keçil'in hanı Kalça'ya

To stand face to face just once,
Its front bow of white gold,
Its rear bow solid silver,
Its two sides all of iron,
Was set upon Kökçolok,
The girth drawn tight,
The crupper lengthened out,
The badana mail put on him,
And on the sixty-year-old tulpar
They mounted the hero Bakay,
At the infidel son of the kalday,
At Han Konurbay the bahadur,
Riding out surging to the field of champions,
With Kökçolok beneath him
His ride is straight for Konurbay,
Bounding, lifting to full gallop,
Gladdening him as if the knucklebone fell upright,
Walking him with a swaying gait,
Trotting him on bound after bound,
To the fork-topped ridges,
To the flat like a packsaddle-bow,*
To the saddle-pass of Taş-Kaşat,
To Alööke's Konurbay,
To the place where champions take the field,
Your valiant elder Bakay,
Taking heart, girding his resolve,
Swaying as if fairy-struck,
In Bakay's right hand
His gold-cheeked moon-axe,*
At Bakay's left side
His golden purse, his side-bag,
To the bluff of Taşmaydan,
Riding out to the field, great Bakay
Turned Kökçolok's head about.
Saying, "If you'd ride to war, then come!"
To Kalça, khan of Keçil,

Buyruğunu söyleyip durdu.
Bakay arslanı görünce
Bahadır bozkurt Konurbay,
Süzüp süzüp sevinip,
Ağan Bakay, er bozkurt,
Yavru kaz gibi ötüp,
Ak sakalı parlayıp,
Kökçolok'unu usulca sürüp,
Gök ala mızrağı ele alıp,
Masmavi demir giyinip,
Düşman deyince düpedüz
Bozkurt Bakay sevinip,
Koruyan pirleri bir dokuz,
Yerinden oynamaz arslan Bakay
Er meydanına çıkıverdi.
Koca inatçı kâfirler,
Kan içici bahadırlar,
Çok mızraklaşıp görüşmüşler.
Çok kavgada yüzleşip,
Kan döküşe alışmışlar.
İşte o zaman Konurbay —
Bulut gibi uçan koca Kara at
Küheylanmış gerçekten.
Kara çelik gemi
Damağına vura vura,
Özenle taranmış kuyruğunu
Apış arasına çarpa çarpa,
Bulut gibi uçup hışırdayıp,
Toynağı değen kara yer
Küçük çadır kadar tozup,
Koca boz ev kadar toz dumanı
Tepesinde çığrışıp.
Keçil'in hanı Konurbay —
Kalça'yı Tanrı çarpmıştı —
Kamıştan yapılmış mızrağını
Gürleterek uzattı,
Sapı çelik, ucu keskin,
Hilesi tam Kalça'yı
Tanrı büsbütün çarpmıştı.

He stood proclaiming his command.
Seeing the lion Bakay,
The bahadur grey-wolf Konurbay
Eyed him long and rejoiced,
Your elder Bakay, the hero grey-wolf,
Calling like a young goose,
His white beard gleaming,
Riding his Kökçolok on gently,
Taking the blue-dappled lance in hand,
Clad in the deep-blue iron,
At the very word of foe, outright
Grey-wolf Bakay rejoiced,
His guardian pîrs nine in all,
Unshakable lion Bakay
Rode straight out to the field of champions.
The old stubborn infidels,
The blood-drinking bahadurs,
Had met at lance-point many times.
Facing off in many battles,
They had grown used to spilling blood.
Then it was that Konurbay —
The great Kara horse flying like a cloud
Was a courser in truth.
Its black steel bit
Striking against its palate,
Its carefully combed tail
Slapping between its thighs,
Flying cloud-like, rustling,
The black earth its hoof struck
Rose in dust wide as a small tent,
Dust-clouds big as a great grey yurt
Swirling and crying overhead.
Konurbay, khan of Keçil —
God had struck Kalça down —
His lance made of reed-cane
He thrust out with a thunder,
Its shaft steel, its point keen,
Kalça, full of guile —
God had struck him utterly.

Bulut gibi uçan koca Kara at,
Konurbay büyük hüner gösterdi.
Bakay Han'ı gözüne kestirip,
Zorlu Konurbay, o domuz,
Kasılıp saldırdı.
Kalça'nın coşuşuna
Dağ dayanamayıp,
Kalça'nın kahrına
İnsan dayanıp bakamayıp,
Yer yarılıp, dağ göçüp,
Yetişti Kalça Bakay'a,
Yetişip mızrak saldı.
Konurbay mızrak salınca,
Ne taşıp ne şaşıp, aldırmadan,
O bahadırın mızrağını
Topuğuna denk tutmadan,
Ölürüm diye kaygı yemedi,
Kıtay'ının mızrağını
Gök sırık kadar görmedi.
Kocamış Bakay ağanız —
Konurbay ile Bakay'ın
Tokuşmasına bakınız,
Heybeti bunca, görünüz,
Konurbay ile Bakay'ın
Mızraklaşması şöyle, bakınız:
Alööke'nin Konurbay'ı
"Ah" dedirtmeden yetişti,
Gök zincirin yüzü deyip,
Gök demir kaftanın kıyısı deyip,
Kayıp giderse öte yanı
Tam akciğerin üstü deyip,
Dosdoğru mızrak sapladı,
Yer silkinip, dağ yıkılıp,
Göl çalkalanıp kaldı,
Konurbay'ın Algara'sı —
Ömrümde* böylesi olmadı —
Kon töre mızrak sapladığında,
Altındaki Algara

The great Kara horse flying like a cloud,
Konurbay showed great prowess.
Marking Bakay Han for his own,
Mighty Konurbay, that swine,
Tensed himself and charged.
Against Kalça's onrush
The mountain could not stand,
Against Kalça's wrath
No man could stand and look,
Earth split, mountains caved,
Kalça reached Bakay,
Reached him and drove in his lance.
When Konurbay drove in the lance,
Neither flustered nor dismayed, unheeding,
That bahadur's lance
He rated not worth his heel,
He fretted not at thought of death,
The Kıtay's lance he saw
As less than a grey pole.
Your aged elder Bakay —
Behold the collision of Konurbay
And Bakay, look upon it,
See how great their dread aspect,
The lance-play of Konurbay
And Bakay was thus — behold:
Alööke's Konurbay
Closed in before a gasp could sound,
Aiming for the face of the grey chain-mail,
Aiming for the edge of the grey iron kaftan,
And should it glance and slip beyond,
For the very top of the lung,
He drove the lance straight home,
Earth shuddered, mountains fell,
The lake was left churning,
Konurbay's Algara —
Never in my life was there its like —*
When Kon töre drove in the lance,
Algara beneath him

Tam dizine dek yere gömüldü.
Sank in the earth to its very knees.

Vurup saplayıp bağlarım deyip,
Kakan'a doğru sürerim deyip,
"Kâfir kul, seni haklarım" deyip,
Han Konurbay pehlivanı,
Zorlu Kalça saldırınca,
Er Bakay'ı mızraklayınca,
Vuruşu sert başlattı,
Kökçolok ile er Bakay,
"Tanrım, sen koru" deyip,
Yıkılıp gide yazdı.
Garip Bakay ağanızın
Bahadırlığı, arslanlığı
Bütün yurdu aşmıştı.
Bakay ağanın erliği —
İşte o zaman er Bakay,
Kırgına salan Kılbolot'u,
Şahbaz Bakay ağan,
Kınından sıyırıp aldı,
Konurbay'ın mızrağını
Şahbaz Bakay bozkurdun
Yandan çalıp vurdu,
Konurbay'ın sırlı mızrağı
Üçe bölündü çatırdayıp,
Kalın Mançu, çok Şibe,
"Bu da ne oldu?" deyip
Bakakaldı çığrışıp,
Ağan Bakay bozkurdun
Gayrete gelmişti,
Kara çelik uçlu,
Kurt dili diye dövülmüş,
Ele yumuşak olsun deyip,
Kara kıldan sarım yaptırmış,
Yolu açık bu silahı
Cenge yaraşır baktırmış.
Ekleyip ucunu çıkartmış,
Değdiği yer sağ kalmasın,

Saying, I'll strike, impale and bind him,
Saying, I'll drive him off toward Kakan,
Saying, "Infidel slave, I'll finish you,"
The champion Han Konurbay,
When mighty Kalça charged,
When he lanced the hero Bakay,
He began the fighting hard,
Kökçolok and the hero Bakay,
Saying, "My God, protect me,"
Came within a breath of falling.
Your poor lone elder Bakay's
Valor and his lion-heart
Had surpassed the whole land.
Elder Bakay's manhood —
Then it was the hero Bakay,
Kılbolot, looser of slaughter,
Your elder, gallant Bakay,
Drew flashing from its sheath,
And Konurbay's lance
The gallant grey-wolf Bakay
Struck sideways with a swing,
Konurbay's lacquered lance
Split crackling into three,
The thick Mançu, the many Şibe,
Saying, "What has happened now?"
Stood gaping, crying out,
Your elder, grey-wolf Bakay,
Had risen to full zeal,
Tipped with black steel,
Forged in the shape called wolf's tongue,
That it might sit soft in the hand,
He had it wound with black horsehair,
This weapon of the open road
He had kept fit for war.
He had joined and drawn out its point,
Let no place it touches stay whole,

Yaralanıp yatıp kalsın deyip,

İnsanın gözyaşıyla su vermiş. Bit kadarken kavuşmuş,
Keskin çelikten sırlı mızrağı

Garip Bakay almıştı,
Şahbaz Bakay kaplan,
Kıtay'ın geri çekilene dek,
Altı bin Kıtay, sayısız kalday
Mançusuna dönene dek,
Usta Bakay kaplan,
Kana doymuş evliya,
Cenge yaraşır Bakay'ın
Ustalığı dahi var:
Erişmedik düşman gelse,
Yeleği açık dalıp saldırmış,
Yetkin Bakay ağanın
Yamanlığı dahi var:
Mızrakta usta er Bakay,
Yılkıdan tulpar Kökçolok'un
Çekip ağzını çevirdi.
Kenarı demir sırlı mızrağı
Gürleterek uzattı,
Altındaki Kökçolok —
Ağan Bakay bozkurdun,
Bulut gibi uçan Kara ata
Ya yetişemezsem deyip,
Altındaki Kökçolok'a
Sağlı sollu kamçı vurup,
Öteli berili mahmuzlayıp.
Tutuşurum diye gözü parlayıp,
Kan içiciliği gerçekten kaynayıp,
Kocamış Bakay ağan, arslan,
Vuruşu saldığı yer orası,
Namlı Bakay kaplan —
Karşısına insan varmamış,
İnsandan zarar görmemiş,
Yiğidin sağlığında

Let them lie wounded where they fall, he said,
He tempered it in human tears. They were joined when louse-small,
The lacquered lance of keen-edged steel

Poor lone Bakay had taken up,
Gallant Bakay the tiger,
Till the Kıtay drew back,
Six thousand Kıtay, countless kaldays,
Till they turned back to their Mançu,
Master Bakay the tiger,
The saint sated with blood,
Bakay, fit for war,
Has mastery besides:
Should a foe come never yet reached,
He plunged in charging, vest thrown open,
Your consummate elder Bakay
Has fierceness besides:
The hero Bakay, master of the lance,
Kökçolok, tulpar of the herds —
He pulled and turned his head about.
The lacquered lance with iron edge
He thrust out with a thunder,
Kökçolok beneath him —
Your elder, grey-wolf Bakay's,
Saying, What if I cannot catch
The Kara horse that flies like a cloud,
On Kökçolok beneath him
He laid the whip to right and left,
Spurring him this way and that.
His eye flashing — I shall grapple him —
His blood-thirst truly seething,
Your aged elder Bakay, the lion,
That is the place he loosed his blows,
Famed Bakay the tiger —
No man had ever faced him,
From no man had he taken harm,
In the hero's lifetime

Kement çevirecek kimse kalmamış.
Şu Bakay ağan, arslan —
Altındaki Kökçolok,
Er Bakay ile ahitleşmiş,
Küçücükken karşılaşmış.

None was left to swing a lasso at him.
This elder Bakay of yours, the lion —
Kökçolok beneath him
Had sworn a pact with the hero Bakay,
They had met when he was tiny.

Parmak kadarken baş koşup,
Gazaya girse kan birlikte,
Keşfe binse toz birlikte.
Dövüşe girse can birlikte.
Usta olmuş Kökçolok,
Ağan Bakay kamçı vursa,
Koşusuna yel yetişmez,
Yürüyüşüne hayvan yetişmez,
Yelkenli kayık gibi kayıp,
Tam bassa kara taş
Un ufak olup çatırdar.
Adım açsa o hayvancağız,
Dağ koyunu gibi adımını uzatıp,
Yaban koçu gibi gözünü kızartıp.
Vay, yorulmak bilmez Kökçolok,
Tabanı yerde takırdayıp,
Kara çelik gem
Damağında şakırdayıp,
Küheylan ayağı saplanıp,
Küheylanlığı işte böyle,
Düşmana mızrak uzatınca,
Yolu açık Kökçolok,
Düpedüz karaca gibi ayağı saplanıp,
Anamın kanı gibi,
Altı bin Kıtay, sayısız kalday,
Onca orduya yetiştirmeden,
İçlerine karışıp gitti.
Şimdi pamuk kuşaklı, geniş çizmeli
Keçil'in hanı domuza
Kökçolok tam yetişirken,
Tevekkül edip ulu Bakay
Gök çelik mızrağı kaldırdı.
Cevherden* düğmesi yumruk kadar —

Finger-small, they joined their fates,
In holy war their blood as one,
On scouting rides their dust as one.
In combat their lives as one.
Kökçolok grown to mastery,
When your elder Bakay lays on the whip,
No wind can catch his gallop,
No beast can match his stride,
Gliding like a boat under sail,
Where he treads full, the black stone
Crackles and crumbles to flour.
When that dear beast opens his stride,
He stretches his step like a mountain sheep,
Reddens his eye like a wild ram.
Ah, Kökçolok who knows no tiring,
His soles clattering on the ground,
The black steel bit
Rattling against his palate,
His courser's legs plunging deep,
Such is his courser's nature,
When the lance thrusts at the foe,
Kökçolok of the open road,
His legs plunging like a roe deer's, outright,
Like my own mother's blood,
Six thousand Kıtay, countless kaldays,
Before all that host could close on him,
He plunged in among them and was gone.
Now at the cotton-sashed, wide-booted
Swine, the khan of Keçil,
Just as Kökçolok was closing,
Trusting in God, great Bakay
Raised the grey steel lance.
Its jewelled button big as a fist —*

Kavrulasıca, kudurasıca,
Görsen Kalça'n işte böyle —
Pamuk kuşağının
Geniş kesesi zırhtan,
Halis çelik demirden.
O kuşağın yüzü deyip,
Eteği uzun gök zırh —

Çok görmüş Kalça'nın
Görsen kaftanı işte böyle*:
Ok geçmez pek zırh,
Saplasan hevesin içinde kalır,
Kavrasan kolu yorar,
Mızrak saplansa delinmez,
Aç çelik çalsa kesilmez.
Amansız gök zırhın
Cevherden düğme yüzü deyip,
Önder olmuş er Bakay,
Yüreğin sağır kıyısı deyip,
Kaburganın kaşı deyip,
Tam yüreğin başı deyip —
Usta olmuş erenin,
Kaplan* Bakay yiğidin,
Altın işlemeli ulu kemeri
Boynuna dolayıp,
Kalça'yı vurup düşürsem deyip,
Yakalayıp kanını içsem deyip,

Yol üstünde sürükleyip,
Un ufak edip yarsam deyip,

İçindeki kara kanı
Susuzluğuma yutuversem deyip,
Keçil'in hanı Konur'dan
Gitmeyen öcümü alsam deyip.

Sözü böyle arslan Bakay'ın,
Şahin gibi Bakay'ın
Çevikliği dahi var,

The scorched, the rabid wretch,
See your Kalça — such is he —
Of his cotton sash
The broad pouch is of mail,
Of pure steel iron.
Aiming for the face of that sash,
The long-skirted grey mail —

Of Kalça who has seen so much,
See his kaftan — it is thus:*
Stout mail no arrow pierces,
Thrust, and your ardor dies within it,
Grasp it, and it wearies the arm,
Lance-thrusts cannot hole it,
Hungry steel strikes and cannot cut.
Of the merciless grey mail,
Aiming for its jewelled button's face,
The hero Bakay, born leader,
Aiming for the heart's deaf edge,
Aiming for the brow of the rib,
Aiming for the very crown of the heart —
Of the warrior grown to mastery,
Of the hero, tiger Bakay,*
His great gold-worked belt
To wind around his neck,
Saying, Could I strike Kalça down,
Saying, Could I seize him and drink his blood,
Drag him along the road,
Saying, Could I split him and grind him to flour,
The black blood within him —
Saying, Could I gulp it down for my thirst,
From Konur, khan of Keçil,
Saying, Could I take my vengeance that never fades.
Such are the words of lion Bakay,
Falcon-like Bakay
Has agility besides,

Halk yönetmiş, yurt gütmüş
Canım Bakay ağanın
Yamanlığı dahi var,
Namlı Bakay ağanız —
Âlemin arslanı ağanız,
Ne yaman olduğuna bakınız,
Yedi tümen ordunun yanından
Yetkin Bakay kaplan
Yetişti bozkurt Kalça'ya.
Sapı çelik, ucu keskin,

He has ruled folk and herded lands —
Dear elder Bakay
Has fierceness besides,
Your famed elder Bakay —
Your elder, lion of the world,
Behold how fierce he is,
Past the host of seven tümens
Consummate Bakay the tiger
Closed in on grey-wolf Kalça.
Its shaft steel, its point keen,

Muubakül* sırlı mızrak,
Fil derisiyle kaplanmış,
Cenge göre özenle hazırlanmış,
Yolu açık Bölökbay
Cana yaraşır saklamış.
Kavga olsa, çığlık kopsa,
Düşmana karşı hilesi bol yamanı,
Kıyamet kargaşa gürlese, Bakay mızrağı aldığında,
Kan içsin diye sap takmış.
"Dövüşte burut ne yapar ki" deyip,
Kara çelikten keskin çekilmiş,
Şaşkına dönüp kaldıklarında,
Komokoy'unu* geniş kılıp,
Kocaman yukarı açtırmış,
Böğrün kıyısına daldırışını —
Şahbaz Bakay ağanız
Kırıp geçirivermiş.
İri tabılgılar bitmiş orada,
Yiğit Bakay ağanızın
Mızrağı çevirip uzatışını,
Kalça'ya karşı kırışını,
Ustalığına bakınız,
Canım Bakay ağanız,
İnsanla tutuşup,
Eşsiz olmuş erenin
Çevikliğine bakınız.
Kalça'ya mızrak uzatmış,

The Muubakül lacquered lance,*
Covered over with elephant hide,
Made ready with care for war,
Bölökbay of the open road
Had kept it as befits a life.
Should battle come, should cries break out,
The fierce one rich in wiles against the foe,
Should doomsday's tumult thunder,
When Bakay took up the lance,
He set a shaft on it to drink blood.
Saying, "What can a burut do in a fight,"
Drawn keen from black steel,
While they stood turned to bewilderment,
Making its Komokoy wide,*
He had it opened huge and upward,
His plunge into the flank's edge —
Your gallant elder Bakay
Cut clean through them all.
Great tabılgı bushes grew there,
Your valiant elder Bakay's
Wheeling and thrusting of the lance,
His slaughter-work against Kalça —
Behold his mastery,
Your dear elder Bakay,
Grappling with men,
Behold the agility of the warrior
Grown peerless among men.
He thrust his lance at Kalça,

Alööke'nin erine,	*At Alööke's man,*
Âlemi bozan arslanına	*At his world-wrecking lion,*
Yakın varıp durduğunda,	*When he drew near and stood,*
Usta Bakay ağanız,	*Your master elder Bakay,*
Mızraklaşan düşmana sayısız yoldaş,	*Countless comrades to the foe at lance-*
Erişkin Bakay yetişti,	*point, Full-grown Bakay closed in,*
144340 Heybeti dağ gibi, bakınız.	*His dread aspect like a mountain — behold.*
Yetiştiği yerde şahbazın,	*There where the gallant one closed in,*
Canım canını esirgemeden,	*Sparing not his own dear life,*
Düşmana yüz tutup er Bakay,	*Setting his face at the foe, the hero Bakay*
"Ver, Tanrım" deyip sevindi.	*Rejoiced, saying, "Grant it, my God."*
Adına hunhar denmese de,	*Though none called him bloodthirsty by*
	name,
Manas'ından da arslandı,	*He was more lion than his Manas,*
Âlemden ulu Bakay.	*Bakay, greater than the world.*
Ne taşan ne şaşan arslandı,	*A lion neither flustered nor dismayed,*
Âlemde bu Bakay	*In all the world this Bakay*
144350 Andiz* olmuş bir erdi.	*Was a man become an Andiz*.*
Deyip, o anda bunu söyleyip,	*So saying, speaking this that instant,*
Eyerden ardı hafif kalkıp,	*His seat rising light from the saddle,*
Er Konurbay bunu düşünüp,	*Er Konurbay pondered on this,*
Karapçı* giymiş hanları,	*Its khans clad in karapçı*,*
Kürme giymiş güçlüsü,	*Its strong ones clad in kürme,*
Taş kuşanmış yiğidi,	*Its braves girded with stone,*
Mızrakçıların ustası,	*The master of the lancers,*
Mızrak uzatıp kükreyerek	*Stretching out his lance and roaring,*
Arslan Bakay yetişti.	*Lion Bakay came upon him.*
144360 Alööke oğlu Konurbay,	*Konurbay, son of Alööke,*
Altmış caysanın en genci,	*Youngest of the sixty caysan,*
Koca Kara atını bağlamış.	*Had tethered his great Kara steed.*
Kalday oğlu kâfire,	*Upon the infidel, son of Kalday,*
Han Konurbay bahadıra	*Upon Han Konurbay the batyr*
Aziz Bakay yetişti.	*Blessed Bakay came at last.*
Öleceği yeri ölçüp biçip,	*Measuring out the spot where he would die,*
Usta Bakay, o kaplan,	*Master Bakay, that tiger,*
Kalmuk eyerinin kaşı diye,	*Saying, here the pommel of his Kalmuk*
	saddle,
Tam yüreğinin başı diye,	*Saying, here the very crown of his heart,*

Koca küpserin yüzü diye,
Gök zırhının ucu diye,
Ölçüsü açık yeri diye,
Ölçüp biçen ulu Bakay,
«Şuraya saplarsam vurdum» diye,
Kenarı çelik sırlı mızrağı
Sarsmadan er Bakay, o şir,
Yumruk gibi vurup geçti.
İşte o zaman Konurbay'a,
Kahrı katı er Bakay
Böyle bir yiğitlik başlattı:
Sancak tuğu gibi er Mançu'yu
Koca Kara atın üstünden
Uçuruverdi.

Saying, here the face of his great küpser,
Saying, here the edge of his grey armor,
Saying, here the place laid bare to measure,
Great Bakay, measuring and gauging,
Saying, «If I thrust it there, I strike home»,
The glazed lance with steel-bound edge,
Er Bakay, that shir, without a tremor,
Struck like a fist and drove on through.
It was then that upon Konurbay
Er Bakay of the iron wrath
Began a feat of valor such as this:
Er Mançu, like a banner-standard,
From the back of the great Kara steed
He sent flying.

Üzengiden ayağı kayıp,
İki eteği sarkıp sallanıp,
Aklı başından gitti Konurbay'ın,
Eli yurdu olmasaydı,
Devirecekti onu ulu Bakay.
Şimdi Kalça'yı eğdirip
Yenecekti ulu Bakay.
Bakay mızrağı sapladığında
Ok durduran koca küpser
Göğsünden yarılıp bölündü,
Koca alemli Gök tuğ
Köşe köşesinden söküldü,
Dayadığında sırlı mızrak
Kırılmadan, kör olası,
Ocak ayaklığı gibi eğildi,
Usta olmuş gök çolak
Tündük boyu sıçrayıp,
Çarpışan düşmana çok binmiş,
Kılıcı sıyırıverdi.
Ünlenmiş, boğazlanası,
Tulpar diye adlanıp,
Saplandığı yerde Kalça'ya
Ağırlığını verip yüklendi,
Eğdirip tam alacakken,

His foot slipping from the stirrup,
His two skirts drooping and swaying,
Konurbay's wits fled from his head,
Had his people and land not been there,
Great Bakay would have toppled him.
Now, bending Kalça low,
Great Bakay would have beaten him.
When Bakay drove the lance home,
The great küpser that stops the arrow
Was split and cloven at the breast,
The Grey standard with its great finial
Was torn loose corner from corner,
When he braced the glazed lance,
Unbroken, the accursed thing,
It bent like the legs of a hearth-trivet,
The practiced grey çolak,
Leaping the height of a tündük,
Long ridden against clashing foes,
Bared his sword in a flash.
Famed far and wide, fit for slaughter,
Named and hailed as a tulpar,
Where it was thrust, upon Kalça
He bore down with all his weight,
Just as he bent him low to take him,

Keçil'in hanı Konurbay'ı
Boylu boyunca serecekken,
Yiğit Bakay, o koca aban,
Cümle âlemi bay kılan Altın yanaklı ay baltayı
Kıymetlin aban böyle bir can.
Kapıverip er Bakay,
Ölçüyle er saplayıp,
Ölçü bilen han abam,
Kalça'yı sindirip,
Yiğitliğini bildirip,
Dağ gibi olan Kara atın
Baabedin deyip bağırıp,
Kutlu yelesine bindirip,
Doğrultup girişti.
Han Konurbay'ın halkı var,
Kara cana güç geldiğinde
Her aklı çokça düşünüp,
Kurtuluvermek âdeti var.
Dümdüz olup kalıncaya dek.

Just as he would stretch Konurbay,
Khan of Keçil, out full length,
Valiant Bakay, that mighty aban,
He who makes the whole world rich The moon-axe with cheeks of gold
The precious aban, such a soul is he.
Snatching it up, er Bakay,
Striking home with measured aim,
My khan aban who knows the measure,
Cowing Kalça down,
Making known his valor,
Of the mountain-like Kara steed,
Crying out «Baabedin!»,
Bringing it down on its hallowed mane,
He straightened and set to work.
Han Konurbay has his people,
When the dark soul is hard beset,
Each mind takes ample thought,
Their custom is a quick escape.
Until all is left leveled flat.

Elindeki Aç Albars,
Taşa çalsa geri durmayan,
Demirden geri dönmeyen.
Zehir sürüp ucu bilenmiş,
Kından sıyrılsa, kahrolası,
Ağzı ateş gibi kızarırmış.
Var gücüyle salladığında
On iki kulaç uzarmış.
Otlağa değse yangın çıkarmış,
Vurduğu anda can aldırmış.
Kahırlı pehlivan Konurbay,
Ustalığı işte şöyleydi:
Gerçek öfkesi tuttuğunda
Taşı un ufak edecek gibiydi.
Çaresi bol, becerikli yiğit,
Hünerle pişmiş sağlam yiğit.
Sıkışınca Konurbay
Yandan çalıp indirdi,

The Aç Albars in his hand,
That does not stop when struck on stone,
That does not turn back from iron.
Its point honed and smeared with venom,
Drawn from its sheath, the accursed blade,
Its edge would glow as red as fire.
When swung with all his strength
It would stretch twelve fathoms long.
Touching pasture, it would kindle fire,
The instant it struck, it took a life.
Konurbay, pehlivan of wrath,
Such was the mastery he owned:
When his true fury seized him
He seemed to grind stone into flour.
A brave of many wiles and cunning,
A sturdy brave well-seasoned in craft.
Hard pressed, Konurbay
Struck sidelong and brought it down,

Kılıcın ağzı değince
Kırıkları çınlayıp saçıldı,
Mızrak paramparça oldu.
Mızrak yerle bir oldu,
Mızrağın çaresini bulunca,
Cihanı bilen koca töre
Ortadan yarıp biçince,

Sapını kestirip çevirip,
Opol Dağı gibi Kalça'yı
Çift elle çekip savurup,
Kalça kendine gelene dek,
Bahadır Bakay aban,
«Manas!» diye nara atıp,
Ta eteğinden yakalayana dek,
Belayı başına sarana dek.
Ölesiye tükenişip iki yiğit

Kanlı kana boyanıp,
Kaçmadan durup vuruşup,
Kan koyuna dolana dek,
Gazânın hâli böyledir –
Kamışa bak, sele bak,
Kızıl alaca olana dek,
Ardındaki destekçisi –
Destekçi bakıp durur mu,
Kalça eğilip düşerken
Arka çıkmasa Tanrı çarpmaz mı,
Altmış töre, sayısız kalday* Kaplayıp gelen kalabalığa bak!
Ayarı* üstün niceleri,
Halkı baştan başa kanadı.
Hanı dönüp geri kalsa,
Kalabalık Mançu, sayısız asker,
Kaplayıp gelmek âdeti.
Bakay baltayı çaldığında
Gök yeleli şir Konurbay,
Çaresi tükendi, ah o yiğit,

When the sword's edge made its touch,
The shards rang out and scattered wide,
The lance was smashed to pieces.
The lance was leveled with the earth,
When he found the lance's remedy,
The great töre who knows the world,
When he clove and cut it through the middle,
Cutting short the shaft and turning it,
Kalça, huge as Mount Opol,
Hauling and swinging with both hands,
Until Kalça came back to his senses,
The batyr Bakay aban,
Roaring the war-cry «Manas!»,
Until he seized him by the very hem,
Until he wound calamity round his head.
Grinding each other unto death, the two braves

Dyed in blood upon blood,
Standing fast, not fleeing, trading blows,
Until blood pooled up to the bosom,
Such is the way of holy war –
Look at the reeds, look at the flood,
Until all was mottled crimson,
The supporters at his back –
Would a supporter stand and stare,
While Kalça bent and toppled,
Would not God strike him who gave no aid,
Sixty töre, kalday beyond count Look at the horde that comes flooding in!*
Many of surpassing ayar,*
Their people bled from end to end.
Should their khan turn and fall behind,
The teeming Mançu, troops beyond count,
Their custom is to come flooding in.
When Bakay swung the axe,
The grey-maned shir Konurbay,
His remedies ran out, ah, that brave,

Altın kaplı dizgini
Bileğine dolayamayıp,
Ay alemli sancak tuğ olup,

Altın tabanlı üzengiye,
Eyere dayanıp eğilirken,
Gerinip basıp doğrulamayıp,
Gök açık, yer kapanık,
Darbe yiyen Konurbay,
İriliği dağ gibi yiğit, ah,
Altı katı kara yer,
Doğrulamayıp dururken,
Ardındaki sayısız kalday,
Kalmukçasıyla gürüldeyip,
Mançucasıyla söylenip,
«Sıkı otur!» diye bağrışıp, Erenleri, hanları,
Dört bir yandan feryat edip.
Durmadan sayısız asker saldırıp.
Kocamış Bakay abanı
«Kakan!» diye nara atıp,
Çepeçevre kuşattılar.
Cancu canını esirgemeden,
Han Bakay'ın üstüne
Yağmur gibi yay çekip,
Sarı Han'ın Kalık'ı,
Dolu gibi ok yağdırıp,
Göğsüne çullanıp,
Topyekûn gümbürdeyip,

The gold-plated rein
Unable to wind about his wrist,
Become like a banner-standard with moon finial,
On the stirrup with its sole of gold,
Leaning on the saddle, bending low,
Unable to stretch, bear down, and rise,
Sky standing open, earth shut fast,
Konurbay, who took the blow,
A brave whose bulk is like a mountain, ah,
The six-layered black earth,
While he stood unable to right himself,
The countless kalday at his back,
Rumbling in their Kalmuk tongue,
Muttering in their Mançu speech,
Shouting together «Sit firm!», Their erens, their khans,
Wailing from all four sides.
Countless troops attacking without pause.
The aged Bakay aban
Roaring the war-cry «Kakan!»,
They ringed him round about.
Cancu, unsparing of his life,
Upon Han Bakay
Drawing bows like driving rain,
Sarı Han's own Kalık,
Raining arrows down like hail,
Piling upon his breast,
All of them thundering as one,

Kökü köklü sayısız kalday,
Topyekûn gümbürdeyerek
Bütün orduyu saldırttı,
«Kakay!» diye nara atıp,
Kaplayıp gelen ele bak.
Minare gibi yanan kora bak,
Şaşmadan değen oka bak!
Yeri yararcasına çığlık kopup,
Dört bir yandan bağırıp,

Kalday beyond count, deep-rooted of root,
Thundering all as one,
He loosed the whole army to attack,
Roaring the war-cry «Kakay!»,
Look at the horde that comes flooding in.
Look at the embers blazing like minarets,
Look at the arrows striking without fail!
A shriek burst forth as if to split the earth,
Shouting from all four sides,

Durmadan kaplayan nice Mançu,
Dört bir yandan saldırıp,
Deniz gibi Bakay abanı,
Soyu Mançu, nice kalday,
Çepeçevre kuşatıverdiler.
İyiden iyiye şirleri Kalça'yı,
Destekleyip dayayıp, sayısız kalday,
Ayırıp kurtardılar.
Göğü yaran gürültü kopup,
Toprak kaplayıp, boz duman çöküp,

Kahrı katı başlattı,
Altüst olup devrildi.
Çığlık kopup Kıtay toplandı,
Tam yarılmadan kalın yer
Kalınlığıyla dayandı,
Nice türlü pehlivanı,
İşte Külçoro ile Kançoro,
Bakay'ın oğlu Baytaylak,
Camgırçı'nın Şayımbet'i,
Ah, ağırlığı ağır bahadırlar,
Vuruşta sağlam erenler,

Sayısız orduya dalan yiğitler,
Savaş davulunu vurdular,
Dağ gibi Bakay abana
Siper olup durdular.
Almambet oğlu Külçoro,
Bindiği atı boz idi,
Babası gök yeleli Alman'dan
Aşkın doğmuş er idi.
Saf tutup dayanmışlar,
Kartal yiğitlerin hepsi,
Kıymetli ihtiyar Bakay için,
Kırgına uğramışçasına,
Hepsi çetince daldı.
Almambet oğlu er Çoro,
Âlemi bozan şir Çoro,
Altı bin Kıtay, sayısız kalday,

The many Mançu flooding in unceasing,
Attacking from all four sides,
Bakay aban, like a sea,
Mançu by blood, kalday untold,
They ringed him swiftly round.
Their shir, their Kalça, thoroughly,
Bracing and shoring him, countless kalday,
They cut him free and saved him.
A roar burst forth that split the sky,
Dust veiled the land, grey smoke came down,
He loosed his iron wrath,
All was upturned and overthrown.
Shrieking, the Kıtay assembled,
The thick earth, not yet split apart,
Held fast with all its thickness,
Pehlivans of every kind,
Behold Külçoro and Kançoro,
Baytaylak, son of Bakay,
Camgırçı's Şayımbet,
Ah, batyrs of heavy weight,
Erens steadfast in the fight,

Braves who plunge into countless hosts,
They beat the drum of war,
Before Bakay aban, mountain-tall,
They stood and made themselves a shield.
Külçoro, son of Almambet,
The horse he rode was grey,
From his father, grey-maned Alman,
He was born a brave surpassing him.
They formed their ranks and held,
All of the eagle braves,
For precious old Bakay,
As though facing massacre,
All plunged in fierce and hard.
Er Çoro, son of Almambet,
Shir Çoro, breaker of the world,
Six thousand Kıtay, kalday untold,

Bendelerden nice can ölüp,
Aksakal eri Konurbay,
Surkoyon'u oynatıp,
Sayısız düşmanını süründürüp, Başkaca pehlivan niceleri,
Kahırlanıp bağırıp,
Han Bakay'ın üstünden
Kara Kıtay'ı, Mançu'yu
Savurup sürüp çıkardı,
Cekene'yi* bele kuşanıp,
Yeri kaplamış Kıtay'a
Tek başına dalıp saldırıp,
Karşı karşıya durup,
Mızrak salıp balta vurup,
Gümbür gümbür vuruşup,
Tokmaklaşıp itişip,
Altın gibi olan aziz baş,
Kıtay bağlamadan kalır mı!
Kapkara kana bulanıp,
Toz duman birbirine karışıp,
İnsanın bütün bedeni, Kavgada böyle mi olur,
Kara koyu kan kesilip,
Amansız bir kargaşayı
Salıp çıktı Külçoro,
Sağ salim Bakay'ı,
O Kıtay'ın elinden
Alıp çıktı Külçoro.

Many a soul of bondsmen dying,
White-bearded er Konurbay,
Making Surkoyon dance,
Dragging his countless foes in the dust,
Many another pehlivan,
Crying out in wrath,
From over Han Bakay
The black Kıtay, the Mançu,
He flung and drove them out,
Girding the Cekene at his waist,*
Into the Kıtay who covered the earth
Plunging and charging all alone,
Standing face to face,
Thrusting lance and striking axe,
Clashing thunderous blow on blow,
Bludgeoning and shoving,
The blessed head that was like gold,
Would the Kıtay fail to bind it!
Smeared in pitch-black blood,
Dust and smoke mingling together,
The whole body of a man, Is this how it goes in battle,
Turned to thick black blood,
A merciless turmoil
Külçoro loosed and broke away,
Bakay, safe and sound,
From out of that Kıtay's grip,
Külçoro bore away.

Yiğidin gözü şişip süzülmüş,
Er Külçoro'nun etine
Yedi bin mızrak birden değmiş.
Sallanan iki kolu
İş görmez, felç olmuş,
Bütün bedeni
Kıpırdamaz, donakalmış.
Baştan başa kana bulanmış.
Mançusu var, hanı var,
Bakarsan tuhaftır bu iş,

The brave's eyes swelled and narrowed,
The flesh of er Külçoro
Seven thousand lances struck at once.
His two arms, hanging slack,
Were useless, struck with palsy,
His whole body
Could not stir, was frozen fast.
Drenched in blood from head to foot.
It has its Mançu, has its khan,
Look on it — a strange affair,

Gazâya kulak verin.
Çarpışmanın hâli böyledir:
Yüzleşince el ölür,
Büyük kavgayı mesken edinip,
Yüzleşene iç yanması yaraşmaz.
Baksan göze ilişmez,
Nerede olduğu bilinmez.
Çubak oğlu Kançoro,
Yaman Mançu, nice kalday,
Ortasında kalıverdi,
Yaman eri Konurbay,
Oktan önce yetişti,
Kökborçuk'un üstünden
Yüzükoyun devirip geçti.

Hani anası Hintli cariye,

Kançoro attan düşünce,
Katkalañ'ın Saykal'ı,
Kadın pehlivan Orongu,
Nice pehlivan çevirip,
Duraksamadan davrandılar,
Attan düşen çoroyu
Durmadan bağlayıp gittiler.
Koca davulu vurdular,
Sevinip Kıtay durdu,

Davul yeniden dövülüp.
Bahadırı bağlayıp almaya –
Kıtay hep birden yürüdü.
O zaman gök yeleli Bakay, Külçoro,
Kalabalık Kıtay, Kakançin,
Göğse sığmaz nice kaygı,
Başa bela günü çöküp,
Gözünün yaşı bin tarla,
Yiğide kırgın yaşatıp,
«Bu iş kötü oldu» diye,
Gözünün yaşı bin tarla,
Külçoro ile Bakay han,

Give ear unto the holy war.
Such is the way of combat:
Meeting face to face, a people dies,
Making the great fight its dwelling,
Heartburning ill befits the one who faces it.
Look — it does not catch the eye,
None can tell where it may be.
Kançoro, son of Çubak,
Fierce Mançu, kalday untold,
Was caught fast in their midst,
Their fierce er Konurbay
Arrived before the arrow,
From over Kökborçuk's back
He knocked him headlong down and passed.
His mother was an Indian bondmaid, mind you,
When Kançoro fell from the horse,
Katkalañ's Saykal,
The woman pehlivan Orongu,
Wheeling many pehlivans about,
They acted without pause,
The çoro fallen from his horse
They bound at once and went their way.
They beat the great drum,
The Kıtay stood rejoicing,

The drum was pounded once again.
To take the batyr bound –
The Kıtay marched all as one.
Then grey-maned Bakay, Külçoro, The teeming Kıtay, the Kakançin,
Griefs too many for the breast to hold,
The day of ruin fell upon their heads,
The tears of their eyes a thousand fields,
Bitter loss dealt to the brave,
Saying, «This affair has gone to ill»,
The tears of their eyes a thousand fields,
Külçoro and Bakay khan,

Feci belaya çarpılıp,
Yiğitlik taslayan erleri
Kıtaylara kaptırıp,
«Yıkılmadan nasıl kaldık» diye,
Kurtarıp çıktığı yer orası,

Yaman belini kuşanıp,
Yedi tümen kara kaldaya
Tek başına dalıp saldırıp,
Ölmeden sağ gezerken,
«Ne murada erdik» diye,
Kıl kadar canı esirgemeden,
Kahrolası Kıtay'a,
«Kırgına uğrayıp gittik» diye.

Surkoyon'a kamçı vurup,
O anda Külçoro,
Şöyle böyle diyene dek,
Göz açıp kapayana dek,
Pek çevik, becerikli kul,
Yiğitliği işte böyle,
Yöneldiğinde gök yelelin
Orongu'ya yetişti,
Kula kısrağın üstünden
Yüzükoyun devirip geçti,
Cellatları, pehlivanı
Yetişip ata bindirene dek,
Ayırıp kurtarana dek,
Vuruşa girse sayısız ordu gibi,
Şanlı Bakay, o şir,
Coybolot'u ele alıp,

Kaplan Bakay yetişti,
Yetiştiği yerde han Bakay
Başını kesip geçti.
Kaplayıp asker saldılar,
Kançoro'yu bağdan,
Bahadır doğmuş Külçoro,
Ayırıp kurtardı.

Struck by dire calamity,
The men who vaunted of their valor
Lost as captives to the Kıtay,
Saying, «How is it we still stand unfallen», That is the place he freed them from,
Girding tight his fierce loins,
Into seven tümen of black kalday
Plunging and charging all alone,
While still he walked alive, undying,
Saying, «What desire have we attained»,
Sparing not a hair's-breadth of his life,
Against the accursed Kıtay,
Saying, «We have gone down in slaughter».
Laying the whip to Surkoyon,
In that instant Külçoro,
Before a man could say this or that,
In the blinking of an eye,
A most nimble, able servant,
Such indeed was his valor,
When the grey-maned one bore down
He came upon Orongu,
From over the dun mare's back
He knocked her headlong down and passed,
Until her headsmen, her pehlivan,
Came up and set her on a horse,
Until they cut her free and saved her,
Like a countless host when he joins the fray,
Glorious Bakay, that shir,
Taking Coybolot in hand,

Tiger Bakay came on,
Where he came, han Bakay
Cut off the head and passed.
They loosed their soldiers flooding in,
Kançoro from his bonds,
Külçoro, born a batyr,
Cut free and rescued him.

Şir olduğunu bildirip,
Kökborçuk'a bindirip,
Sönmüş ateşini tutuşturup,
Ölmüş canını diriltip,
Külçoro, Bakay iki şir,
Kıtay'ı güçle zorlayıp,
Kançoro'yu kurtardılar.
Yine erliğini gösterdi,
Yine erenler vuruşup,
Gazâ edip durdular.
Kökünden beri tüten,
Tükendikçe güçlenen,
Köklü Kıtay eliymiş.
Vuruşmakla gücü yetilmeyen,
Tutuşup da kulun yenemediği,
Kudretli Kıtay eliymiş.
Öldükçe çoğalan,
Kırılıp da korkmayan.
Kökünden kırılışsa da,
Karınca gibi kaynayan.
Çarpışmakla baş edilmeyen,
Vuruşup insanın yenemediği,
Kaynayan Kıtay eliymiş,
Nur dökülen nice elde.
Sağ kalan Beecin'ine,
Esenkan eli derlermiş.
Halkına haber verip,
Devine buyruk verip,
Bu Konurbay, kahrolası,
Beecin ilinin sahibine,

Making known that he was a shir,
Setting him upon Kökborçuk,
Kindling his extinguished fire,
Reviving his dead soul,
Külçoro and Bakay, two shirs,
Pressing the Kıtay hard by force,
They rescued Kançoro.
Again he showed his manhood,
Again the erens traded blows,
And waged the holy war.
Smoking from its very root,
Growing stronger as it wanes,
It was the deep-rooted Kıtay people.
Whom fighting cannot overpower,
Whom no servant grappling could defeat,
It was the mighty Kıtay people.
Multiplying as they die,
Broken yet unafraid.
Though cut down to the very root,
Swarming like the ant.
Not to be mastered by clashing,
Whom no man fighting could defeat,
It was the swarming Kıtay people,
In many a land where light pours down.
Its Beecin that survived,
They called the people of Esenkan.
Sending word unto his people,
Giving orders to his giant,
This Konurbay, the accursed one,
To the master of the land of Beecin,

Çekişeceği Çınmaçın,
«Gerçek kırgını sal» diye,
Yine hanı Kakançin,
Kaplayanı nice Kıtay,
El kaynaşıp yer dolup,
Nice tümen* ordu olup,
Kahrı Kalça başlattı.
Çan sıkıca çalınıp,

Çınmaçın, with whom he would contend,
Saying, «Loose the true slaughter»,
Again its khan the Kakançin,
Its flooding hordes, many a Kıtay,
The people swarming, the land filling,
Becoming an army of many tümen,*
Kalça set his wrath in motion.
The bell was rung with vigor,

Ordu aklını şaşırıp,
Kaynayıp duran nice ulu,
Konurbay'ın saldığı büyük fitne.
Çet-Beecin'i bekleyip yaylamış,
Bu kahrolası Burut'a,
Burut denen yurda,
Yamanlarını kırıp geçirip,
«Kırıp yere ser» diye,

Kahrolası Burut'u,
Kıl kadar birini esirgemeden.
«Yık yurdum, kapla!» diye, Kahrı katı başlatmış.
«Bildiğin fitneyi kur!» diye,
Bu Köy-Kap'tan öteki nice eller,
İçmesine su vermeden,
«Bileği taşınca ezip kır!» diye,

«Elini kuşatıp al!» diye,
Kıl kadar tekini bile komadan,
«Kırgın edip sal!» diye.
Kırılıp gidiverdiler.
Yaz günü geldiğinde,
Yeleli kısrak bindirmeden,
«Halkını kuşatıp kır!» diye,

Kıracağına kahrolası Kırgız,
Güz günü geldiğinde,
Kuyruklu kuzu yedirmeden,
Kahrolası Burut'u,
«Kokmuş kuşatmaya al!» diye,
Yamanın Kalça şir işte!
Evini itip yıkıp,
Çınarını kesip devirip.
Gerçek yamanını yıkıp,
«Gerçek kırgını sal!» diye.
Koca davulu vurdular,
Öncekinden büyük bir dert,
Konurbay karşıda durdu.

The army lost its wits,
Many a great one seething on,
The great sedition Konurbay had loosed.
He had kept and summered at Çet-Beecin,
Upon this accursed Burut,
Upon the land they call Burut,
Cutting down its fierce ones,
Saying, «Break them, lay them on the earth»,
The accursed Burut,
Sparing not one to a hair's-breadth.
Saying, «Raze their land, my people, flood it!», He set his iron wrath in motion.
Saying, «Lay the sedition that you know!»,
The many lands beyond this Köy-Kap,
Giving them no water for their drink,
Saying, «When your arm brims over, crush and break!»,
Saying, «Besiege and seize their land!»,
Leaving not a single one to a hair's-breadth,
Saying, «Loose the slaughter on them!».
They were broken and swept away.
When the summer days had come,
Letting them mount no maned mare,
Saying, «Besiege their people, cut them down!»,
The accursed Kırgız he would slaughter,
When the autumn days had come,
Letting them eat no fat-tailed lamb,
The accursed Burut,
Saying, «Take them in the rotten siege!»,
Behold the fierce one, Kalça the shir!
Shoving down their houses,
Felling their plane-trees at a stroke.
Overthrowing their truest fierce ones,
Saying, «Loose the true slaughter!».
They beat the great drum,
A woe far greater than before,
Konurbay stood over against them.

Kudurup kalmış Burut'un,
Kara kurt gibi halkım var,

Tutuşanların hepsini,
Rahat vermeden, sağ komadan,
Yolup geçmek âdetim var.
Burut'u kuşatıp gömerim,
Kahrım geldi, gözüm karardı,

Tutuşanın kanını emerim.
Çeneliye rahat vermez,
Çıplak ata boyun vermez,
Güreşene güç vermez,
Vuruşana baş vermez,
Çerüsünü* önüne katıp süren,
Çekişenin çilesini kaynatan,
Er Konurbay, şir olurum.
Saldırsa kana doymayan,
Benimle tutuşan can
yerde sürünür.
Beecin'in gök yelelisi Kalça
gelir – diye,
Yurt yüzükoyun ürküp,
Gören canların hepsi:
«Yurdum, yamanın Kalça,
ben işte,
el işte.
Kahrolası Kırgız'ın
Yamanıyla yüzleşecek olan,
Bu kahrolası Burut'un
Suyunu kuşatıp çevirin,
Yurdunu komadan kırın,
Bahadırını bağlayıp alın,
Yol üstünde sürükleyip,
Dañgıtlara* parçalatın,
Yaktığı ateşi söndürüp,

Topunu birden göçürüp,
Köküne dosdoğru varın,

Of the Burut gone rabid mad,
I have a people like black wolves,

All of those who grapple with me,
Giving no rest, leaving none alive,
My custom is to pluck them bare.
I shall besiege the Burut and bury them,
My wrath has risen, my eyes have darkened,
I suck the blood of him who grapples me.
He gives the strong-jawed no repose,
He bows his neck to no bare horse,
He gives no strength to the wrestler,
He gives no quarter to the fighter,
He who drives his çerü before him,*
Who boils the torment of his rival,
Er Konurbay — a shir I shall be.
Never sated with blood when he attacks,
The soul that grapples with me
crawls upon the ground.
Kalça, the grey-maned one of Beecin,
is coming – so they said,
The land shied headlong in its fright,
All of the souls who saw him:
«My land, the fierce one, Kalça —
here I am,
here is the people.
Of the accursed Kırgız
He who will face their fiercest,
Of this accursed Burut
Besiege and turn aside their water,
Cut down their land and leave none,
Take their batyr bound,
Drag him along the road,
Let the Dañgıt tear him to pieces,*
Quench the fire he kindled,

Uproot and drive off all as one,
Go straight down to their root,

Ocak ocak bölüp kul edin,

Kara Kalmuk, Mançu yurdu,
Bu yurdu hiç komadan,
Ganimet edip gidin.
Bahar vakti geldiğinde,
Şamıyanını* kurdurma,
Şaşkına dönen Burut'a,
Ekin makin ektirme,
Avuç avuç tohum saçtırıp,
Yerin yüzünü açtırma.

Bahadırlığı çok gösterip,
Pehlivanları, öne geçin,
Kırgın olup mızraklaşıp,
Kahrolası Burut'un,
Kan-Caylo'sunu kesip tutun.
Halkını yağmalayıp alın,
Paramparça edip vuruşup,
Burut'a temaşayı kurun!» – Kaynaşan
Kırgız, aziz yurt,
Deyip, böylece Konurbay,
Buyruk verip durdu,
Konurbay'ın sözünü duyunca,
Mançu'yu Tanrı çarptı.
Bu altın aylı sırlı çubuk,
Yurdu komadan kırmaya,
Bu abanın hâli böyledir,
Alacık gibi er Kalça,
Gök mızrak alıp davranıp,
Görsen heybeti işte böyle,
Gök arslan gibi atılıp.
Konurbay'ın hâlini duyunca,
Tırgoot'u toptan davranıp,
Mançu'su, kara Kalmuk'u,
O da suyu çevirdi,
Kırgız'ı kuşatıp hisar edip,
Yağmur gibi yay çeker,
Nice çetin dert açtı,

Divide them hearth by hearth, enslave them,
The black Kalmuk, the Mançu land,
This land, leaving nothing of it,
Take it as spoil and go.
When the springtime comes,
Let them not raise their şamıyan,*
For the Burut dazed and reeling,
Let them sow no crop at all,
Scattering seed by the handful,
Let them not break open the face of the earth.
Showing great feats of valor,
Pehlivans, step to the fore,
Dealing slaughter, crossing lances,
Of the accursed Burut,
Cut off and hold their Kan-Caylo.
Plunder and seize their people,
Smashing them to pieces in the fight,
Make of the Burut a spectacle!» – The seething Kırgız, the blessed land,
So saying, thus Konurbay
Kept issuing his commands,
Hearing Konurbay's word,
The Mançu were as though God-struck.
This glazed staff with its golden moon,
To cut down the land and leave none,
Such is the manner of this aban,
Er Kalça, big as an alacık,
Taking up his grey lance and moving,
See him — such indeed his dread array,
Springing like a grey lion.
Hearing how things stood with Konurbay,
Rousing his Tirgoot all at once,
His Mançu, his black Kalmuk,
He too turned aside the water,
Besieging the Kırgız, walling them in,
He draws the bow like driving rain,
He opened many a grievous woe,

Talas'ın suyunu bağladı,
Nice eli mahvetti.
Eren öldü, halk öldü,

Güreşen canlar toptan öldü.
Kırgını fena salmaya,
Kahrı Kalça pek etti,
Vadiyi tutup kin güttü,
Su göndermeden ahdetti.
Kırlaşmış sakallı ihtiyarını,
Kırgız yurdunun hepsini,
Kırlarda ala başlı yılkıyı,
Burada argımak, küheylan karışık,
Onu Kıtay ganimet edip aldı.
Erenleri, şirleri,
Argın, Kırgız elleri,
Arada kaldı sığınarak.
Kıyıda gezeni bulup can aldı,

Kokmuş kuşatma kurdu,
Cılgın'ı, Keñ-Kol'u, geniş Talas'ı,
Kırgız'ı kuşatıp alıp,
Kara belaya salıp durdu.
Zulmü fena başlattı,
Fena kuşatıp geldiğinde,
Halk düpedüz candan geçiverdi.
Keñ-Kol ile Talas'a,
Kıtay kaplayıp yetişti,
Kırk altı kat kuşatıverdi.
Çarpışmaya gücü yetmeyip,
Vuruşup düşmanı yenemeyip,
Elimin gücü tükendi,
İçmesine su vermeden,
Yeleli kısrak bindirmeden,
Bu kudurmuş Kıtay Kakançı,
Kokmuş hile kurdu,
Kıpırdansa Kıtay yurdu,
Dolu gibi ok yağdırır,
Yurdu kuşatmış durdu,

He dammed the water of Talas,
He ruined many a people.
Eren died, the people died,

The souls that wrestled died all as one.
To loose the slaughter foully,
Kalça pressed his wrath full hard,
He held the valley, nursed his spite,
He vowed to send no water down.
Its elders with their grizzled beards,
The whole of the Kırgız land,
The pied-headed horse herds on the steppes,
Argımak and küheylan mingled here,
These the Kıtay took as spoil.
Its erens and its shirs,
The Argın and Kırgız peoples,
Were caught between, and sought shelter.
He found who strayed at the fringes and took their lives,

He laid the rotten siege,
Cılgın, Keñ-Kol, broad Talas,
Besieging and seizing the Kırgız,
He kept casting them into black calamity.
He began his tyranny most foully,
When he came besieging foully,
The people flatly gave up hope of life.
Upon Keñ-Kol and Talas,
The Kıtay came flooding down,
Besieged them forty-six rings deep.
Strength failing them to clash,
Unable to fight and beat the foe,
The strength of my people was spent,
Giving no water for their drink,
Letting them mount no maned mare,
This rabid Kıtay Kakançı
Laid a rotten stratagem,
Should the Kıtay land but stir,
It rains down arrows thick as hail,
It stood besieging the land,

Kara belaya böyle saldı.	*Thus it cast them into black calamity.*
Güreşe güreşe er ölüp,	*Wrestling on and on, men died,*
Nice bahadır birlikte ölüp,	*Many a batyr died together,*
Mızrakçıların ustası ölüp,	*The master of the lancers died,*
Çaresi tam, sağlamı ölüp,	*The resourceful and the sturdy died,*
Burada kara gönüllü şir ölüp,	*Here the dark-hearted shir died,*
Gayretliden er ölüp,	*Of the zealous, men died,*
Burada Kıtay kaplayıp yayılıp,	*Here the Kıtay flooded and spread,*
Nicelerini kırdırıp,	*Making slaughter of so many,*
Kırgız kaçıp kuşatılıp,	*The Kırgız fleeing and besieged,*
Çetin, müşkül iş olup,	*It became a hard and grievous strait,*
Bu kırışmanın hâli böyledir,	*Such is the way of this mutual slaughter,*
Nice insan yerle bir olup,	*Many a man leveled with the earth,*
Avuç içi kadar az Kırgız,	*The Kırgız, few as fills a palm,*
Gece gündüz kırk bir gün,	*Night and day for forty-one days*
Su bulamadan durdu,	*Stood finding no water,*
Suyu çevirip nice Kıtay,	*Turning the water aside, many Kıtay*
Bu fitneyi kurdu.	*Laid this sedition.*
Yamanların hepsi yanıp yakılıp,	*All the fierce ones burned with grief,*
Nice gün su görmeden,	*Seeing no water for many days,*
Kırgız'ın candan umudu kesilip,	*The Kırgız cut off their hope of life,*
Susuzluktan er ölüp,	*From thirst the men were dying,*
Susamaktan mal ölüp,	*From thirst the herds were dying,*
Kahrolası, candan umut kesip,	*The accursed one, cutting off hope of life,*
Kırgız'a dert pek çöküp,	*Woe settled heavy on the Kırgız,*
Niceleri kırdı,	*He slaughtered many,*
Çetin müşkül etti,	*He wrought a hard and grievous strait,*
Kıtaylardan Konurbay,	*Konurbay of the Kıtay*
Sıkıca kuşatıp durdu,	*Kept up the siege full tight,*
Talas'ın suyunu apayrı,	*The water of Talas, set well apart,*
Dere yatağına salıp çevirdi.	*He loosed and turned into a gully bed.*
Beecin'in sağlam elmiş.	*It was Beecin's sturdy people, they say.*
Bendeden başkaca çokmuş,	*More numerous than any bondsman's kin,*
Tutuşup kimse baş edemezmiş,	*None who grappled could master them,*
Buna Kakan'ın halkı derlermiş.	*These they called the people of Kakan.*
Hani, Tört-Kül'ün aşağı yanında,	*Mark you, on the lower side of Tört-Kül,*
Yurdum, o obayı böylece,	*My land, that camp, even so,*
Kuşatılan yurdu sorarsan,	*If you ask of the besieged land,*

Töre Manas'ın diktiği bağda,
Kanıkey'in ordasında,
Ayçürök'ün hisarında,
Yurdun çoğu kuşatılıp,

In the garden töre Manas had planted,
In Kanıkey's orda,
In Ayçürök's citadel,
Most of the land besieged,

Kara-Buura'da, Çatkal'da,
Burada Kırgız kuşatılmış yatarken,
Çare tedbir tükenip,
Kahrı katı başlamış.
Kalabalık Kırgız, nice Oygut,
Candan geçivermiş.
Üç-Koşoy'u yurt edinen,
Namlı Bakay ihtiyar,
Eştek'lerin Camgırçı'sı,
Argın'ların Sarı Han'ı,
Yurt iyice toplanıp,
Kara gök yeleli kaplan,
Kan-Soruñ'un üstünde,
Üyrülmö'nün sazlığında,
Toplaşıp divan kurdular,
Çogulma'nın sazlığına,
Toplanıp durdular,
Sözü ortaya koyup,
Çare arayıp kaldılar,
Çare bulamadılar.
O zaman Almambet oğlu Külçoro,
Bunun çevikliği ölçüsüz,
Şay'ın el verdiği şir Çoro,
Ulusu ihtiyar Bakay,
Bunca yurdun hepsi,
Er Camgırçı, Sarı Han,
Aziz candan umut kesip,
İyice şaşırıp bocalamışlar.
İçten ikisi söz açıp:
«Bunun dediğine uyalım,
Bu dileği kuruyası Kalça'ya,
Yurdum, istediğini verelim,
Vergisini verip denk tutalım,
kendimizi koruyalım,

At Kara-Buura, at Çatkal,
While the Kırgız lay besieged here,
Remedy and measure spent,
His iron wrath had begun.
The teeming Kırgız, many an Oygut,
Had given up all hope of life.
He who made Üç-Koşoy his home,
The famed old man Bakay,
The Eştek's Camgırçı,
The Argın's Sarı Han,
The land assembling in full,
The black grey-maned tiger,
Upon Kan-Soruñ,
In the reed-marsh of Üyrülmö,
They gathered and held council,
To the reed-marsh of Çogulma
They gathered and remained,
Setting the matter forth,
They stayed searching for a remedy,
And found no remedy at all.
Then Külçoro, son of Almambet,
His nimbleness beyond all measure,
Shir Çoro, to whom Şay gave his hand,
His elder, old Bakay,
All of this great land,
Er Camgırçı, Sarı Han,
Cutting off hope of their blessed lives,
Were utterly bewildered and adrift.
Two of them spoke out from within:
«Let us bow to what he says,
This wish, to Kalça — may he wither —
My land, let us give what he demands,
Let us pay his tribute, hold the balance,
let us preserve ourselves,

Bu kırgını fena salmayalım,	*Let us not have this slaughter loosed so foully,*
Bu Kıtay'a armağan etmeye,	*To make a gift unto this Kıtay,*
Yurdum, kızı kadını hazırlayalım»,	*My land, let us make ready girls and women»,*
Yurt böyle dedikten sonra,	*After the land had spoken thus,*
O zaman Oluyat oğlu er Bakay,	*Then er Bakay, son of Oluyat,*
Feryadı taş yarıp,	*His outcry splitting stone,*
Haykırışı baş yarıp:	*His clamor splitting heads:*
«Biriniz değil, bininiz ölün,	*«Not one of you — a thousand of you die,*
Biriniz kalmadan, hepiniz ölün!	*Let none remain — die, all of you!*
Akıl vermeden kuruyup kalın,	*Wither away, giving no counsel,*
Atanızın körü, kötü yurt,	*Blind be your fathers, wretched land,*
Sen aç kurt gibi uluyakal!	*Howl on, then, like a starving wolf!*
Doğmaz olup dökülekal,	*Go barren and be spilled away,*
Bundansa sağ gezmeden ölüp gidin!	*Rather than that, die before you walk alive!*
Kartalmış ihtiyarları,	*Its eagle-aged elders,*
Kuğu gibi ak sakallı yaşlınız,	*Your white-bearded elders, swan-white,*
Kahrolası Kıtay'la,	*With the accursed Kıtay*
Kırgın olup vuruşup,	*Dealing slaughter, trading blows,*
Kırılıp gidin hepiniz!	*Be broken and perish, all of you!*
Bu Kıtay'a hesap vermektense,	*Rather than render tribute to this Kıtay,*
Dediğine boyun eğmektense,	*Rather than bow your necks to his word,*
Kızı, kadını perişan edip.	*Making wretched the girls and women.*
Malını başını feryat ettirip,	*Setting herds and households wailing,*
Boynuna boto* takınıp,	*Hanging the boto* about your necks,*
Can derdiyle yalvarıp.	*Begging for your very lives.*
Keçil'i ulu kılmaktansa,	*Rather than make Keçil great,*
Buna el kavuşturup durmaktansa,	*Rather than stand with folded hands before him,*
Azizin ölsün, hanın ölsün,	*Let your blessed die, let your khan die,*
Kalmadan yurdum, hepiniz ölün,	*Let none remain, my land — die, all of you,*
Geniş göğüslü şirin ölsün!	*Let your broad-chested shir die!*
Kırk yıl boyu vuruşup,	*Fighting on for forty years,*
Yurdum, kırgın olup hepiniz ölün!	*My land, be slaughtered and die, all of you!*
Bu, hep tutuşagelen el idi.	*This was ever a people that grappled on.*
Hani, kaplan Manas varken,	*Mark you, while tiger Manas lived,*
Erenim var, hanım var,	*I have my eren, I have my khan,*

Benim er Alake'm dahi var.
Akbaltay'dan Çubak var,
Ulakkan oğlu Sırgak var,
Muzburçak, Kökçö hanı var,
Hani, kartalların hepsi var.
Amansız azap salmıştık,
Geçen gün altı ay Beecin'e,
Hunhar Manas şirini,
Han kaldırıp koymuştuk.
Altını ile gümüşünü,

I have even my er Alake.
There is Çubak, of Akbaltay,
There is Sırgak, son of Ulakkan,
There is Muzburçak, and Kökçö the khan,
Mark you, all of the eagles are there.
We had loosed a merciless torment,
The other day, six months, on Beecin,
The bloodthirsty shir Manas
We had raised up and set as khan.
Its gold together with its silver,

Yükleyemeden kalmıştık.
Hanım gelin, güzel kız,
Devşiremeden kalmıştık.
Dediğimize razı olmuşlardı,
On iki hanın kalabalık ordusu –
O sefer ganimet edip,
Nice dünyalığını dağıtmıştık.
Ordalı şehrini paramparça edip,
On iki hana hükmettirdik,
Temaşa için oynattık,
Gümbürdeyen erine,
Ham deri sepilettik,
Çınmaçın'a kavga açtık,
Kakançin'in halkına,
Kahrı fena geçirdik,
Han Konurbay bahadıra,
Uluñçu, Dıñşa eline,
Dayanağımız Manas varken,
Beycin'e savaş saldık,
Gök yelelim sağ iken,
Nice görkemli gazâyla güç gösterdik,

We had been left unable to load.
Lady brides and lovely girls,
We had been left unable to gather.
They had consented to our word,
The teeming host of the twelve khans –
That time we took our spoil,
We shared out many of their worldly goods.
Smashing their walled city all to pieces,
We made the twelve khans do our bidding,
We made them dance for spectacle,
For its thundering men,
We had rawhide tanned,
We opened war upon Çınmaçın,
Upon the Kakançin's people,
We visited our wrath most foully,
Upon Han Konurbay the batyr,
Upon the Uluñçu and Dıñşa land,
While our support Manas still lived,
We loosed our war on Beycin,
While my grey-maned one was still alive,
With many a splendid holy war we showed our strength,

Biz görünen yerini düzledik.
Biz Kapsan'ın yolunu yıktık,
Biz Kakan'ın yolunu yıktık.
Kuşatıp duran ordu idi,
Bu azizler gitti elimden,

We leveled every place of theirs in sight.
We broke the road of Kapsan,
We broke the road of Kakan.
It was an army that stood besieging,
These blessed ones have gone from my hands,

Tanrı'nın ettiği işti.
Sahtiyan ökçeli gök çizmeli,
Bu haramzade er Kalça,
O zaman hangi kişiydi ki.
Bu altı aylık yol Çoñ-Beecin,
Arası yakın yoldu,
Uğrayıp geçilen yerdi.
Bu çarpışıp duran Konurbay,
Nerede bizden yiğitti!
Kalça'ya bu fırsatı veren,
Bu, Tanrı'nın ettiği işti.

It was a deed that God had done.
In grey boots with morocco heels,
This baseborn er Kalça,
What manner of man was he back then.
This six months' road, Çoñ-Beecin,
Was but a short way between,
A place we called at in our passing.
This Konurbay who stands and fights —
Where was he braver than we!
He who gave Kalça this opening —
This was a deed that God had done.

Pamuk kuşaklı, geniş çizmeli,
Keçil'in hanı Konurbay,
Bu nerede kişiydi ki.
Hani Kara-Şaar'ı, Kambıl'ı,
Kuşatıp durduğum çağda,
Kıtay'ı çatır çatır,
Dövüp durduğum çağda,
Çam saplı mızrağı,
Demet demet bağladığım çağda,
Kıtay değil, cihanı,
Düşman edinip savaştığım çağda.
Küheylanım Manas varken,
O zaman ölmeyip de ne oldum!

In cotton sash and wide-topped boots,
Konurbay, khan of Keçil,
What manner of man was this one, pray.
Mark you, when Kara-Şaar and Kambıl
I stood besieging in those days,
When the Kıtay, crack upon crack,
I stood pounding in those days,
When lances with their pine-wood shafts
I bound in sheaf on sheaf in those days,
When not the Kıtay but the whole world
I made my foe and warred in those days.
While my küheylan Manas lived,
Why did I not die then — what have I become!

Ham çocuk Konurbay,
Çömelip işemesini bilmeyen,

The raw boy Konurbay,
Who knew not how to squat and make his water,

Eteği yere değmeyen,
Bu uçarı deli Konurbay. Kara oğlan Konurbay'ı,
Nasıl olur da ulu kılarız,
Hırpalanıp gitsek de,
Yürüyün, savaşa çıkalım,
Yalvarsan canını kor mu?
Kalça'ya baş eğip birliği versek,
Halka haber saldığında,
Han kaldırıp aldığında,

Whose coat-skirt never touched the ground,
This flighty madcap Konurbay. This black boy Konurbay —
How could we ever make him great,
Though we be battered as we go,
March on, let us go out to war,
Would he spare your life for pleading?
If we bow to Kalça and yield our union,
When he sends word out to the people,
When he lifts away our khan,

Kazmaz mı derin çukurunu,
Kaynatmaz mı çileni!
«Burut'u ele geçirdim» diye,
Keregeye ayağını atmaz mı,
Bu Kalça borusunu öttürmez mi!
Dinmez kargaşayı salmaz mı,
On iki kapılı Beecin'e,
Kırgız'ı yerle bir edip,
Ganimet edip dönmez mi!
Kalça'nın sözüne kanarsan,
Kerneyini çalmaz mı,
Yurdunu kırgına verip,
Nerelerde öcünü almaz mı!
Kahırlansa Konurbay,
Hanını perişan etmez mi,
Yurdunu komadan kırmaz mı.

Dönüp bakacak hâli görünmez.
Malını yağmalayıp almaz mı,
Fitneyi toptan salmaz mı.

Ovanı dümdüz edip gitmez mi,
Köküne toptan ermez mi!
Alööke'nin Konurbay'ı,
Kıyameti başlatmış.
Margalañ'da Alööke'yi,
Babası Manas, arslan şir,
Onu boğazlayıp atmıştı,
Beecin'den göçesi gözü var,
Huyu kuruyası domuzun,
Bakarsan bunca öcü var,
Kalday'ı var, hanı var,
Tutuşacak bunca gücü var.
Gerçekten eline yurt geçse,
Feryat ettirir domuz, ah.
Başını sunsan olur mu,
Çiğneyip gelen düşman Konurbay,
Gümüşünü versen olur mu,
Azarsa canını kor mu?

Will he not dig your pit full deep,
Will he not set your torment boiling!
Saying, «I have seized the Burut»,
Will he not plant his foot upon the kerege,
Will this Kalça not blow his horn! Will he not loose unending turmoil,
To Beecin of the twelve gates,
Razing the Kırgız to the earth,
Will he not return with them as spoil!
If you trust in Kalça's word,
Will he not sound his kerney,
Giving your land to slaughter,
Where will he not take his vengeance!
Should Konurbay grow wrathful,
Will he not lay your khan to ruin,
Will he not cut down your land and leave none.
No sign he'd turn to look behind.
Will he not plunder and seize your herds,
Will he not loose sedition on all sides.

Will he not flatten the plain and go,
Will he not reach down to your very root!
Alööke's own Konurbay
Has set doomsday in motion.
At Margalañ, Alööke —
His father Manas, that lion shir,
Had slaughtered him and cast him down,
His eye is set on moving from Beecin,
The swine — may his nature wither —
Look on him: so much vengeance has he,
He has his kalday, has his khan,
He has such strength for grappling.
Should the land truly fall into his hands,
The swine will set it wailing, ah.
Would offering your head avail you,
Konurbay, the foe who comes trampling,
Would giving him your silver avail you,
If he flares, will he spare your life?

Kızını sunsan olur mu,
Kırgız'dan eline geçse,

Gözü kırpmadan boğazlamaz mı ahmak?

Dinmez kargaşayı salmaz mı,
Obanı yağmalayıp almaz mı?
Küheylanını ganimet etmez mi.
Önceki alplarını kırmaz mı,
Ovasına girse nice Kıtay,
Kütüğünü söküp kazmaz mı,

Halkını tüketip kırmaz mı!

Rengârenk kırmızı kumaş,
Kenarından çeksen bölünmez,
Kırgız yurdu eline geçse,
Hınç dolu Konurbay,
Yeşil alaca dürüye*,
Yanından yırtsan bölünmez,

Yaklaşıp varsan Konurbay,
Can bırakacak hâli görünmez.
Boyun eğilse o Kıtay'a,
Süt kulununu yemez mi,
Mahmuzlaşıp girildiğinde,
«Denk kardeş olurum» der mi hiç.

Başay ipeğin keçe yerini tutmaz,
Basıp alırsa Konurbay,
Sonunda hepinizi kırar.
Sormadan çekip giymez mi,
Soğukta giydiğin kübeni*.
Alööke'nin Konurbay'ı,
Hükmederse köküne erer.
Güreşi enine boyuna kuralım,

Keçil'in hanı bahadıra,
Nasıl hesap verelim der,

Would offering your daughter avail you,
Should she pass from the Kırgız to his hands,
Will the fool not slaughter her without a blink?
Will he not loose unending turmoil,
Will he not plunder and seize the camp?
Will he not take your küheylan as spoil.
Will he not cut down your alps of old,
Should many a Kıtay enter your plain,
Will he not tear up and grub out your stump,
Will he not waste and cut down your people!
Cloth of many colors, crimson-dyed,
Pull at its edge — it will not part,
Should the Kırgız land fall to his hands,
Konurbay, brimming with rancor,
Green motley silken dürüye —*
Tear at its side — it will not part,

Draw near and go to Konurbay —
No sign he'd leave a soul alive.
Should necks be bowed to that Kıtay,
Will he not eat the suckling foal,
When it comes to spur against spur,
Would he ever say, «I'll be your equal brother».
Başay silk will never serve for felt,
If Konurbay treads in and takes you,
In the end he cuts you down, every one.
Will he not pull it on unasked,
The kübe you wear against the cold.*
Alööke's own Konurbay,
Should he rule, will reach your very root.
Let us set the wrestling out full length and breadth,
To the batyr khan of Keçil,
How shall we render tribute, say,

Atanı boğazlayan kâfire.
Cazayıl topunu, cezayı,
Boynumuza çekerse görelim.

Doğruca dalıp altı ay mızraklaşıp,

Ölesiye tükenişip görelim.

Kaplan başın varken,
Halkını nasıl verelim?!
Kastını kuran Kalmuk'la,
Tutuşup görelim.
Ahali ölsün, han ölsün,
Tutuşan canların hepsi ölsün. Gök mızrak alıp saldırıp,
Sarı Han ile Camgırçı,
Söz etmeden ikiniz kuruyakalın,
Gök kaplan gibi atılıp.
Aç kurt gibi uluyakalın.
Kâfirle kan dökmeden,
Han Konurbay bahadıra,
Halkı nasıl verelim,
Kudurmuş o Kalça,
Kırılışıp görelim.
Usanmadan altı ay vuruşup,
Eli nasıl verelim.
Kudurmuş bu Kıtay,
Boy ölçüşüp görelim.

Mızrak tutup, saf bozup,
Ecel yetse oka uçup,
Bütün Kıtay, Mançu yurdu –
Kalabalıkları kara kurt.
Tutuşup görelim,
Kıtay'la yüz yüze gelip,
Önüne karşı varın!
Dünyayı gümbürdetip,
Naralar salın,
Mızrak kırılsın, er ölsün,

To the infidel who slaughtered your father.
His cazayıl cannon and his punishment —
If he hangs them on our necks, then let us see.
Plunging straight in, crossing lances six months long,
Grinding one another unto death — let us see.
While your tiger head is on you,
How shall we surrender his people?!
With the Kalmuk who plots his malice
Let us grapple and see.
Let the common folk die, let the khan die,
Let all the souls that grapple die. Charging with the grey lance,
Sarı Han and Camgırçı,
Wither away, you two, without a word,
Springing like a grey tiger.
Howl on like starving wolves.
Without shedding blood with the infidel,
To Han Konurbay the batyr,
How shall we surrender the people,
That Kalça gone stark rabid —
Let us be broken together and see.
Fighting six months unwearied,
How shall we surrender the land.
This Kıtay gone rabid mad —
Let us measure strength and see.

Gripping the lance, breaking the ranks,
Flying to the arrow if fate's hour comes,
All the Kıtay, the Mançu land –
Their multitudes black wolves.
Let us grapple and see,
Coming face to face with the Kıtay,
Go forward to meet them head on!
Setting the world athunder,
Loose your battle-cries,
Let the lance break, let the man die,

Kıtay, Kırgız birlikte ölsün,
Yiğit ölsün, dayanak ölsün,
«Benim» diyen nice şir ölsün,
Kavgalaşıp vuruşup,
Kıyameti dosdoğru salın!
Tükenesi düşmanın Kakançin,

Ata düşmanı Konurbay,
Naralaşıp durun!»
Deyip, böylece, ulu Bakay,
Kahırlanıp atılıp,
Atmaca gibi davranıp,
Aziz Bakay abana,
Gaipten akıl bulunup.
Bahadırlığı, şirliği,
Kocayınca Bakay'ın,
Manas'a denk erliği,
Görsen aban işte böyle,
Can esirgemeden aziz baş,
Dertlenip durdu davranıp.
Dilde usta Bakay'ın,
Becerikli olduğu da gerçek,
Düşmana usta Bakay'ın,
Sağlam olduğu da gerçek,
Âlemi dize getiren,
Aban gök yeleli Bakay'ın,
Dayanak olduğu da gerçek.
Kullar içinde sağlam doğmuş,

Bel olduğu da gerçek,
Mızrakçıların akıllısı,
Arslan Bakay yiğidin,
Şir olduğu da gerçek.
Han Bakay ile birleşip,
Gücü yetse çarpışıp,
Hunhar imiş Semetey,
Arslanca gözü parladı,
Kan içiciliği tuttu.
Bedeninden güç fışkırdı,

Let Kıtay and Kırgız die together,
Let the brave die, let the mainstay die,
Let many a shir who says «I am» die,
Battling on and trading blows,
Loose doomsday straight upon them!
The Kakançin, that foe — may they be spent,
Konurbay, foe of your fathers —
Stand roaring cry on cry!»
So saying, thus, great Bakay,
Springing forth in wrath,
Moving like a sparrow-hawk,
Unto the blessed Bakay aban
Counsel came from the unseen.
His batyr-might, his shir-hood,
Of Bakay in his old age,
His manhood equal to Manas —
See the aban — such is he,
The blessed head unsparing of his life,
He stirred himself, borne down with care.
That Bakay, master of the tongue,
Is able — that too is truth,
That Bakay, master against the foe,
Is steadfast — that too is truth,
He who brings the world to its knees,
The aban, grey-maned Bakay,
Is a mainstay — that too is truth.
Born steadfast among all servants,

Is a very loins — that too is truth,
The wisest of the lancers,
Lion Bakay the brave
Is a shir — that too is truth.
Joining together with Han Bakay,
Clashing while his strength would serve,
Bloodthirsty was Semetey,
His eye flashed lion-like,
His blood-drinking mood came on him.
Strength gushed from out his body,

Yüzünü görsen arslanın,
Beş çorap dolusu tüy bitti.
Töre atası Manas'ın,
Yağlanmış buğday yüzlenip,
Şimdi öcünü almaya.
Alacakaranlık duman gözlenip,
Önü zehirli gök yelelinin,
Ön yanına baksan,
Ardı heybetli gök yelelinin,
Art yanına baksan,
Altı bin erin heybeti var,
Keçil hanı Kalça'ya,
Babası Manas, er gök yeleli,
Ombu'yu yutup ganimet almış,
Ortasını bozup yol açmış.
Ölesiye vuruşup,
Akkula'yı oynatıp,
Yöneldiği yeri süründürmüş. Ayırıp kurtarmaya.
Yiğidin hâli böyledir,
Kıtay'a yönelmek oldu,
Ecel yetip, tam ölüp,
Tutuşunca han ölüp,
Kara belayı Kalmuk salsın diye, Hasret çekmeden arınıp,
Han öldükten sonra gözü dönüp.
Sonra yurdunu alsın diye,
Ordadan gök yeleli coşup,

Bunun çarpışacağı Konurbay,
Heyula dağ gibi kahırlı er,
Tutuşacağı düşmanı nice Kıtay.
Çizilip konmuş kaderi,
Tepesine yazılmışsa görmeye,
Kaplayıp gelen Kalça'yla,
Çarpışmayı katı kurmaya,
Nara salıp az eli,
Ayırıp kurtarmaya,

If you saw the lion's face,
Hair sprang forth to fill five stockings.
Of töre, his father Manas,
His face like oiled wheat,
Now to take his vengeance.
His eyes like dusky twilight smoke,
The grey-maned one, venomed before,
If you looked upon his fore,
The grey-maned one, dread behind,
If you looked upon his rear,
He bears the dread of six thousand men,
Against Kalça, khan of Keçil,
His father Manas, the grey-maned er,
Had swallowed Ombu, taken spoil,
Had broken its center, opened a road.
Fighting on unto death,
Making Akkula dance,
Dragging in dust whatever place he faced.
To cut them free and save them.
Such is the manner of the brave,
Towards the Kıtay he turned,
Fate's hour come, dying outright,
The khan dying in the grapple,
Lest the Kalmuk loose the black calamity,
Cleansed without pining in longing,
After the khan is dead, his eyes gone wild.
Lest he then should take his land,
From the orda the grey-maned one surged forth,
The one he'd clash with — Konurbay,
An er of wrath like a monstrous mountain,
The foes he'd grapple — many a Kıtay.
His fate is drawn and set,
If it be written on his crown, to see it,
With Kalça who comes flooding in,
To join the clash full hard,
Loosing his war-cry, the little people
To cut free and to save,

Kader yetse ölmeye,
Günü gelince sinsi Konurbay'la,
Tam altı ay savaşıp,
Kalmuk kanını dökmeye,
Kıtay kanını saçmaya.
Kırgız ordusunu kurtarıp,
Talas'ın yolunu açmaya.
Töre hanı Konurbay'a,
Çiğneyip savaş salmaya,
Dar yoldan yürütüp,
Kızıl kırçıl, kısa yeleli,
Salınıp yürüyen karaya,
Ok geçmez örtü örttürüp.
Ecel yetse ölmeye,
Cenk edip görmeye,
Zahmeti temelli salmaya.
Kuşatılan Kırgız, nice Argın,
Ogoy'dan on dört at alıp,
Evliya misali er Bakay,
Yaman anan Kanıkey,
Bu ikisinden dua alıp,
Küheylan olmuş karaya,
Abay* ile örtü vurup,
Yerinden oynamayan aziz şir,
Vuruşacağı Konurbay,
Kımıldadığı yer orası.
Ak arslan gibi bahadırın,
Azarsa kahırlı kâfirin,
Orta Keñ-Kol'u yaylamış,
On dört küheylan bağlamış.
Atışa çıkacak düşman gelse,

Önüne katıp sürmüş,
Öfkesine dokunulduğunda,
Azı dişine alıp çiğnemiş.
Düşman saldırdı mı önünü kesen,
Rast geleni yakıp kavuran.
«Su iç» dense kan içen,

To die if fate should reach him,
When his day comes, with sly Konurbay
Warring six months full,
To spill the Kalmuk's blood,
To scatter the Kıtay's blood.
To free the Kırgız host,
To open the road of Talas.
Upon töre-khan Konurbay,
To trample and loose war,
Driving along the narrow road,
The red-roan, short of mane,
On the black that walks with swaying gait,
Casting a cover no arrow pierces.
To die if fate's hour comes,
To wage the war and see,
To lay the toil once and for all.
The besieged Kırgız, many an Argın,
Taking fourteen horses from Ogoy,
Er Bakay, like a saint of old,
Your formidable mother Kanıkey,
Taking blessing from these two,
On the black become a küheylan,
Casting the cover with an abay,*
The blessed shir who never leaves his place,
Konurbay, whom he would fight —
That is the place where he did stir.
Of the batyr like a white lion,
Of the wrathful infidel if he flares,
He summered on middle Keñ-Kol,
He tethered fourteen küheylan.
Should a foe come out to trade shots,

He drove them herded on before him,
When his anger had been touched,
He took them in his back teeth and chewed.
Cutting off the foe's way when he attacked,
Burning and scorching whatever he met.
Told «Drink water», drinking blood instead,

Hunharın oğlu Semetey,
Keşfe dilediği atı alıp,
İhtiyar Bakay'dan dua alıp,
İki pehlivan oğlanı alıp,
Güreşeceği Konurbay,
Şimdi kuşanıp yürüdü.
Ordadan gök yeleli atlanıp,

Arslan gibi bilenip.
Sürdüğü on dört at,
Kuşandığı Akkelte,
Tutuşacağı Konurbay,
Peşine taktığı iki kul,
Görsen kıyamet şimdi bu.
Ay alemli sancak tuğ olup,

Tanrı yüzünü göstermesin,
Göğü yaran gürültü kopup,
Külçoro ile Kançoro,
Can yoldaşı bunlar olup.
Kalça'ya gazâ edip,
Kalça cefayı salıp,
Nice zamandır kuşatıp durdu,
Manas'ın oğlu er kişin,
Rastlasa düşmandan korkmayan,
Şay'ın el verdiği şir kişin,
Davul yine baştan çalındı,
Kuşatan düşmana yönelip,
Hunharın oğlu aziz şir,
Han Semetey, gök yeleli er,
Yanına iki ayaklı can alıp,
Bileğine yükleyip ok alıp.
Konurbay'a doğru kuşanıp,
Aç çelik gibi bilenip,
«Ölürsek iman ver» diye,

Böbürlenen Kalça'nın,
Hükmüne boyun eğer diye,
Kırgın olup can ölmeden,

Semetey, son of the bloodthirsty one,
Taking the horse he wished for the foray,
Taking blessing from old Bakay,
Taking the two pehlivan boys,
Konurbay, with whom he'd wrestle —
Now he girded himself and marched.
From the orda the grey-maned one took horse,
Whetted keen as a lion.
The fourteen horses that he drove,
The Akkelte he girded on,
Konurbay, with whom he'd grapple,
The two servants he took in train —
See it now: this is doomsday come.
Become a banner-standard with moon finial,
May God not show His face,
A roar burst forth that split the sky,
Külçoro and Kançoro,
These became his soul's companions.
Waging holy war on Kalça,
Kalça loosing his torment,
So long a time he kept the siege,
The er, the son of Manas,
Who fears no foe he chances on,
The shir to whom Şay gave his hand,
The drum was beaten once again,
Turning on the besieging foe,
The blessed shir, son of the bloodthirsty one,
Han Semetey, the grey-maned er,
Taking a two-legged soul beside him,
Loading his wrist, taking arrows.
Girding himself towards Konurbay,
Whetted like hungry steel,
Saying, «If we die, grant us faith»,

Of the vaunting Kalça,
Lest they bow beneath his rule,
Before souls die in slaughter,

Kahrolası Kıtay'a,
«Kırgız'ı nasıl verdik» diye,
Mızrak tutup saplaşıp,
Tam yüreğe dayayıp,
Erenler dalıp saf bozup,
Eceli yeten oka uçup,

Kavgayı katı saldılar.
Hunhardan kalan mirası,
Aziz Kırgız'ı, Argın'ı,
Kaynaşan Kıtay'dan,
Gücü yerinde kâfirden,
Âlemi dize getiren,
Han Konurbay bahadırla,
Boğuşması çok oldu,
Azıcık yurt Kırgız'ı,
Ayırıp kurtardılar,
Çekişeceği Çınmaçın,
Tutuşacağı Kakançin,
Uluñtu, Dıñşa ulu yurt,
Köklü yuvanın hanı Konurbay,
Bunun çokluğu tümen tümen kara kurt.

Bir kez yüzleşip görmeye,
Tutuşup görüp ölmeye.
Güç yetmeyip kaptırırsa,
Sonra Manas'ın derlediği aziz yurdu,
Kakançin'in hanına,
Ganimet olarak vermeye.
Bunu düşünüp durup,
Ata Manas'tan doğma er kişi,
Hepsinden gök yeleli şir kişi,
Okluğuna ok yerleştiren,
Öbür dünyaya giden Manas'tan,
Heybetli doğmuş töreniz.
Duasını verip çığrışıp,
Ağladı hanım ananız.
Yüzleşeceği Konurbay,

Against the accursed Kıtay,
Saying, «How did we give up the Kırgız»,
Gripping lances, thrust for thrust,
Braced against the very heart,
The erens plunging, breaking ranks,
Those whose hour had come flying to the arrow,
They loosed the fight full hard.
The heritage left by the bloodthirsty one,
The blessed Kırgız, the Argın,
From the seething Kıtay,
From the infidel still in his strength,
He who brings the world to its knees,
With Han Konurbay the batyr
His struggling was long indeed,
The little land of the Kırgız
They cut free and rescued,
Çınmaçın, with whom he would contend,
The Kakançin, with whom he'd grapple,
Uluñtu and Dıñşa, the great land,
Konurbay, khan of the deep-rooted nest,
Their multitude tümen on tümen of black wolves.
To face them once and see,
To grapple, see it through, and die.
If strength should fail and he be taken,
Then the blessed land Manas had gathered,
Unto the khan of the Kakançin,
Would be handed as spoil.
Pondering and pondering on this,
The er born of father Manas,
Grey-maned shir beyond them all,
Setting arrows in his quiver,
Of Manas gone to the other world,
Your töre, born full of dread.
Giving her blessing, crying aloud,
Your lady mother wept.
Konurbay, whom he would face,

Yönelirse oğlu ölür diye,
Bahtsız* anasını ne zaman görür diye,
Ağlayanların hepsi,
Boz duman diner mi ola diye,
Eşi olmaz kartal, çolpan diye.
Öbür dünyaya giden atan şir,
Şimdi koruyup gözetsin diye,

«Âmin!» deyip el açıp,
Kocamışken Kanıkey,
İyice yaşlanmışken Çıyırdı,
Azap içinde ağlayıp yürüyüp,
Öbür dünyaya giden koca hanın,
Ruhuna emanet edip.
Anası hıçkıra hıçkıra ağlayıp,
Keleñker saç bağlı, geniş sağrılı,
Gelini güzel Kırgız yurdu.
Kızıl gömlekli, ay ince belli,
Kızları güzel Kırgız yurdu.
Her yanı kederlenip feryat edip,
Kızın gelinin hepsi,
Kıtay'a kaptırıp,
Kocası ölmüş gibi çığrışıp.

Altta mı kalırız acaba.
Saygıdeğerler ağlayıp, han ağlayıp,
Cana denk biricik oğlu,
Hunhar savaşa çıkarsa,
«Yaradan, gözet» diye,
Kalabalık yurdun hepsi ağlayıp.
Gerçek kudret, gök yeleliyi,
Ulular ağlayıp, han ağlayıp,
«Sen kendin koru» diye,
Bunca yurdun hepsi ağlayıp,
Argın, Ogoy aziz yurt,
Ağlayanların hepsi,
Üstün gelsin diye dileyip çığrışıp.
Kendi kaygısını yiyip ağlayıp.
Baabedin'e* dua edip,

Should he set out, her son will die, she said,
When will he see his luckless mother, she said, All of those who wept,*
Will the grey smoke ever settle, she said,
Peerless eagle, morning star, she said.
Your father the shir, gone to the other world,
May he now guard and watch over him, she said,
Saying «Amen!», opening their palms,
Kanıkey, grown old in years,
Çıyırdı, aged through and through,
Walking and weeping in their torment,
Of the great khan gone to the other world,
Entrusting him unto his spirit.
His mother weeping, sobbing sob on sob,
With keleñker-bound hair, broad of croup,
The Kırgız land whose brides are fair.
Red-shifted, moon-slender of waist,
The Kırgız land whose daughters are fair.
Every quarter grieving, crying out,
The daughters and the brides, all of them,
Lost as captives to the Kıtay,
Shrieking as though their husbands had died.
Shall we be left the undermost, they said.
The honored weeping, the khan weeping,
Her only son, worth her very soul,
If the bloodthirsty one goes out to war,
Saying, «O Creator, watch over him»,
All of the teeming land weeping.
The true power, the grey-maned one,
The great ones weeping, the khan weeping,
Saying, «Do You Yourself protect him»,
All of this great land weeping,
Argın and Ogoy, the blessed land,
All of those who wept,
Crying out and praying he prevail.
Weeping, eating their own sorrow.
Offering prayers to Baabedin,*

Er Konurbay bahadıra,
Şimdi çıktı kavgaya.
«Çoğunu, ey Yaradan,
Esirgeyesin» diye ağlayıp,
Konurbay'a sataşıp,
Belaya varıp bulaşıp,
Kalça'ya kaptırırsa,
Obamız nasıl konar diye,
Ah, müşkül, nidelim,
Çaremiz ne olur diye,
İleri gelenler kan ağlayıp.

Bakınıp yurdun hepsi ağlayıp,
Kendi kaygısını yiyip ağlayıp,
Göz bebeği edindiği can idi,

Kalabalık Kırgız'ın az yurdu,
Göz bebeği edindiği can idi.

Kanatlıya çarptırmadan,
Gagalıya dokundurtmadan,
Mızraklıya kaptırmadan,
Asık suratla gelen düşmana,
Soğuk elini sürdürmeden.
Baana* olup besleyip,
Gözetip duran can idi.
Bora gelse yel değmez,
Kuytu orman, sık çalılıktı.
Bu, Manas'ın armağanı,
Umut edindiği şir idi,
Kıtay'ı alaşağı edip,
Üstün gelir miyiz acaba,
«Sağ olsun gök yeleli» diye,
Ay tırnaklıdan at adayıp,
Ay hörgüçlü deve adayıp,
Aban böyle edip durdu.
Peşine taktığı iki Çorosu –
Çoro denen sert sözdür,
Er Semetey'in yâranıdır.

Against Er Konurbay the batyr
Now he went out to the fight.
«The many of them, O Creator,
May You spare», they wept,
Provoking Konurbay,
Going to meet calamity, entangled in it,
If he is lost to Kalça,
How shall our camp pitch again, they said,
Ah, hard strait — what shall we do,
What remedy is left us, they said,
The foremost weeping tears of blood.

Looking about, all the land weeping,
Weeping, eating their own sorrow,
He was the soul they held the apple of their eye,
The little land of the teeming Kırgız —
He was the soul they held the apple of their eye.
Letting no winged thing strike him,
Letting no beaked thing touch him,
Letting no lancer seize him,
To the foe who came with scowling face,
Letting no cold hand be laid on him.
Becoming a baana, nurturing him,*
He was the soul that kept the watch.
Should the storm come, no wind touched it,
It was sheltered forest, thick with brush.
This was the gift of Manas,
The shir in whom they set their hope,
Casting the Kıtay down —
Shall we prevail, I wonder,
Saying, «Long live the grey-maned one»,
Vowing horses of the moon-hoofed,
Vowing camels moon-humped,
So the aban did and did again.
The two Çoros he took in train –
Çoro is a word of hardness spoken,
He is er Semetey's companion.

Töreleri bir başka,
Yaptıkları, cihanı bilmiş
birer gök kaşka.
Halleri bir başka.

Their töre is a thing apart,
Their deeds — each one a grey kaşka
that has known the world.
Their state is a thing apart.

Halleri cihanı bilen,
gök kaşka. Alööke'nin Konurbay'ı,
«Kaşka» diye insan saygıyla anmış,

Their state, knowing the world,
a grey kaşka. Alööke's own Konurbay,
Men spoke of them with reverence as
«Kaşka»,

Bunlar üstünlüğünü kimseye vermemiş.
Karşısına kul çıkamamış,
Yüzleşip düşman yenememiş.
Gök vaşak kürklü, samur börklü,
Erliği ölçüsüz, koyu yaman.
Erenden üstün şir idi,
Ulu kara Kırgız'a,
Demirden soğuk bir hisardı.
Bu Külçoro kartalını,
Yaradan Allah'ım herkese vermez.
Almambet oğlu er Çoro –
Âlemi bozan şir Çoro.
Her yanı kusursuz denkti,
İçine bakıp otursan,
Yeryüzünden genişti.
Can yaratıp kulunu,
Böylesini kolay kolay vermez.
Işıldayan kızıl kordu,
Cihanda böylesi yoktu.
Eyer beli gibi geçide,
Dayanıp varıp durup,
Çekinmeden vuruşup.
Kırk boy Kıtay çetin el,
Yamaçlayıp çıkılacak dağ değil.

These yielded their supremacy to none.
No servant could stand forth against them,
No foe could face them and prevail.
In grey lynx fur and sable börk,
His manhood measureless, deep and fierce.
He was a shir surpassing any eren,
For the great black Kırgız
He was a fortress colder than iron.
This eagle Külçoro —
My Creator God does not grant such to all.
Er Çoro, son of Almambet –
Shir Çoro, breaker of the world.
Every side of him was flawless, matched,
If you sat and gazed into his depths,
He was wider than the face of the earth.
Creating soul, His servant —
Such a one He does not lightly give.
He was a glowing crimson ember,
The world held no other such.
At the pass like a saddle's seat,
Bracing, going forth, and standing,
Trading blows without a flinch.
The forty tribes of Kıtay, a hard people,
Are no mountain to be climbed along its slope.

Gürültüye kulak vermese,
Gürültüden haber almasa,
Konurbay kolay düşman değil.
Bunlar dayanıp vardığında,

Did he not give ear to the tumult,
Did he not take word of the tumult,
Konurbay is no easy foe.
When these went forth and braced themselves,

Eştek'lerin Camgırçı'sı,
Argın hanın Sarı Han'ı,
Akılla yoğrulmuş Bakay han,

Kaynayan Kakan eliymiş.
Kastını dikince kan döken,
Kara uğursuz şeymiş,
Çın-Beecin'in hepsi,
Çınmaçın eli derlermiş.

The Eştek's Camgırçı,
The Argın khan's Sarı Han,
Bakay khan, kneaded through with wisdom,
It was the seething people of Kakan.
Shedding blood once its malice is set,
It was a black ill-omened thing,
The whole of Çın-Beecin,
They called the people of Çınmaçın.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yarılan Bent ve Tek Gözlü Devler

Akayar'ın götürdüğü mektupla Esenkan, falcısının "kara kan avuçlayarak doğan Semetey" kehanetine rağmen Beecin'den Çandayak komutasında yeni bir ordu gönderir; yedi günlük saldırıda Sarı Han yetmiş, Amcan altmış yara alır. Kan-Caylak'ta tükenen Semetey, Buurul'u Ezkara'ya, Ayçürök'ü Konurbay'a verip baş eğmeyi ağzına alınca Külçoro isyan eder: "Mezarımı kazmaya kalktın!" Buurul'u ve hayır duayı isteyip yetmiş günlük yas vasiyetini bırakan genç çoro, gece karanlığında Burgan-Suu bendine sokulur; kendini Kangür'den bir han oğlu diye tanıtıp bekçi pehlivan Tüktaman'ı kandırır, başını kesip kıyafetine bürünür, altmış nöbetçiyi kırar ve bendi yıkar — boşalan ırmak uyuyan Hıtay ordugâhını sele boğar, karanlıkta Hıtaylar birbirini kırar. Bendi yoklamaya giden Akayar, ölülerin arasında Manas, Almambet, Çubak, Sırgak ve kırk çoronun hayaletler ordusunu görüp "Ayköl Manas geliyor" diye kaçar; Konurbay bunu yalan sayıp öfkeden kudurur.

Tüktaman, Karagul, Tagılık ve Orongu'nun yasını tutan Konurbay son kozunu oynar: Külçoro'yu diri yakalayıp Beecin'de Aziz Han tahtına oturtma vaadiyle demir urgan torcularını, yumrukları çelikleşmiş kancarkol pehlivanlarını, cöökülük koşucularını ve altmış başlı ejderhasına dek bütün acayip ordusunu Talas'ın üstüne salar. Çığrışan halkın feryadı üzerine Semetey "Halkımı nasıl vereyim!" diyerek Akkelte'yi omzuna, Zulpukor'u beline kuşanıp Buurul'la meydana çıkar; Hızır ve kırk çilten yanında, tek gözlü dev Maadañşa'yı — Bakay'ın yetiştirdiği sırlı mızrak ve son

darbede Zulpukor'la — yere serip başını uçurur. Fakat boğa binicisinin ardından, ondan da güçlü, altmış kulaç mızraklı tek gözlü Dıñşa katırını meydana sürer ve bölüm, Semetey'in Yaradan'a sığındığı bu dev karşılaşmasının eşiğinde kesilir.

KÜNYE — KEY FACTS

- Esenkan, falcının Semetey hakkındaki uğursuz kehanetine rağmen Konurbay'a Çandayak komutasında dev bir takviye ordusu gönderir.
- Umudunu yitiren Semetey teslimiyeti (Buurul'u Ezkara'ya, Ayçürök'ü Konurbay'a vermeyi) önerir; Külçoro bunu öfkeyle reddedip tek başına gece akınına çıkar.
- Külçoro, Kangür'lü han oğlu kılığında bekçi Tüktaman'ı kandırıp öldürür, altmış nöbetçiyi kırar ve Burgan-Suu bendini yıkarak Hıtay ordugâhını sele boğar.
- Akayar bent başında Manas, Almambet, Çubak, Sırgak ve kırk çoronun hayalet ordusunu görür; Konurbay "Manas'ı namazda ben öldürdüm" diyerek haberi yalanlar.
- Konurbay, Külçoro'yu diri yakalatıp Beecin'de atası Aziz Han'ın altın tahtına oturtmayı vaat eder; kancarkol, cöökülük ve torcu birliklerini Talas'a salar.
- Semetey, tek gözlü dev Maadañşa'yı Bakay'ın ulaştırdığı sırlı mızrak ve Zulpukor'la öldürür; bölüm daha güçlü dev Dıñşa ile karşılaşmanın eşiğinde biter.

TÜRKÇE METİN	ENGLISH TRANSLATION
Gerçekten direnip durmuştu,	*Truly he had stood and resisted,*
Gözlese kolay düşman değil,	*Watch him — no easy foe was he,*
Kırpıp yiyecek ot vermeden,	*Giving no clipped grass to eat,*
Yudum yudum içecek su vermeden,	*Giving no water, sip by sip, to drink,*
Gerçekten savaş açmıştı.	*Truly he had opened war.*
Âlem dolusu Hıtay ayaklanıp,	*A world-full of Hıtay rose up,*
Yer yarılıp, göl dolup,	*The earth split open, lakes brimmed full,*
Yer çatlayıp kire bulanıp,	*The ground cracked and was smeared with filth,*
Yenip alınması mümkün değil,	*Impossible to conquer and take,*
Yeryüzüyle bir olup.	*Becoming one with the face of the earth.*
Kara-Moynok, Taş-Kaşat	*Kara-Moynok, Taş-Kaşat —*
Hazırlıkla çıkan Konurbay	*Konurbay who set out well-prepared,*
Öfkesini görürsen uzağa kaç.	*If you see his wrath, flee far away.*
Ünlü imiş, dayanak imiş.	*Famed he was, a pillar he was.*
Ünlü Kalça bir yiğitmiş,	*Famed Kalça was a warrior bold,*
Kaynayıp duran Beecin'e,	*To seething Beecin,*
Hakanlığın göbek beline,	*To the navel-waist of the khaganate,*
Çın-Beecin'in ta kendisine,	*To Çın-Beecin its very self,*
Kırk kapılı şehrine,	*To his city of forty gates,*
Esenkan'ın huzuruna,	*Into the presence of Esenkan,*
Padişahın oturduğu tahtına,	*To the throne where the padishah sits,*
Seyre çıktığı bağına	*To the garden where he strolls to gaze,*
Nöbeti düzenli, zehri güçlü	*His watch well-ordered, his venom strong,*
Han işanın huzuruna	*Into the presence of the khan-ishan,*
Esenkan'ın gümbürtülü	*To the side of Esenkan's thundering,*
Sarsılmaz tahtının yanına,	*Unshakable throne,*
Kalabalık Hıtay güçlense,	*Should the teeming Hıtay grow strong,*
Bu halkın sevindiğinde	*To the place where tidings reach him*
Haber ulaşan yerine,	*When this people rejoices,*
Kapısı çelikten otağa,	*To the pavilion with doors of steel,*
Esenkan'ın kalesine,	*To the fortress of Esenkan,*
Nice sağlam habercisi var	*How many stout messengers he has —*
Bu Han Esen'in ak sarayı.	*This white palace of Han Esen.*
Bu zahmetle kurulmuş sarayın	*This palace raised with such toil,*
Sağlamlığı işte şöyledir –	*Its strength is even thus –*

Kapısı som dökme demirden
Temelini taştan yükseltmiş.
Açılırken gıcırdatıp,

Kırkı katır, kırkı öküz
Çekip açar, kapatırmış.
Esenkan'ın kapısı
Hesapsız sağlam yapılmış,
Taştan örüp sur yapılmış,
Aslı böylesine berkitilmiş.
Çevresini kayalık etmiş,
Çelikten keskin çakmış,
Mızrak saplansa körelten,
Alamayıp düşman usanmış.
Kapısının bir ağzını
Binlerce kişiyle günlerce açtırmış,
Hazine malından
Kapısının önüne
Esirgemeden saçtırmış.
Dış yanına, kahrolası,
Acayip şeyler* yerleştirmiş.
Acayipliği şu kadar –
Kaplanı altmış kez yavrulamış,
Seyre bindiği tahtında
Yolu bağlanmış büyük hana
Yaklaşıp insan girememiş.
Yırtıcıları pek çoktur –
Altı taş* öteden ateş çeken
Altmış katıksız kara ner.
Yine onun öte yanında
Kımıldayanı vurup deviren
Kılıç kuyruklu canavarı var,
Şimdi yamansan gir de gör,
Habercisini isterse,
Hıtay'ın ulusu Esenkan
Kıymetini böyle bilesin.
Ondan öteye varınca
Çevresi çınar bağı,
Ortasında altın taht.

Its gate of solid cast iron,
Its foundation he raised up from stone.
Creaking as it opens,

Forty mules and forty oxen
Would drag it open, drag it shut.
The gate of Esenkan
Was built strong beyond all reckoning,
A rampart was laid, woven of stone,
Its core was fortified even so.
He made its surroundings sheer crag,
He drove in blades of sharpened steel,
Blunting any lance thrust in,
The foe, unable to take it, despaired.
One mouth of his gate
He had thousands open over days on end,
From the treasure of his hoard
Before his gate
He had riches scattered without stint.
On its outer side, the accursed one,
He set up wondrous things.*
Its wonder is this much –
His tiger has whelped sixty times,
On the throne where he rides to gaze,
To the great khan whose road is barred
No man has drawn near and entered.
His beasts of prey are very many –
Drawing fire from six stones' distance,*
Sixty pure-black male camels.
And again on the far side of him,
Striking down whatever stirs,
He has a monster with a sword-blade tail,
Now, if you are fierce, go in and see,
Should he want his messenger,
Esenkan, the great one of the Hıtay —
Know thus his worth.
Passing onward beyond that,
Its surroundings a plane-tree garden,
In its midst a golden throne.

O tahtın önünde
Padişaha hizmet eden
Geleni ileGideni
Fal açıp bilip duran,
Büyük sihirbaz ulema
Büyük bilgin — hiç sorma.

Puthaneli* bitikler*
Sıkı sıkıya yazılı defterde*.
Tunçtan yapılma putun
Kaynayıp birleştiği yerinde
Kırkıp alan kırk ayyar,
Tutuşup ölesi domuzun
Yamanlığı pek çoktur.
Bunun çoğu yalan, çoğu gerçek,
Görüp gelen insan yok,
Bunun yarısı uydurma, yarısı gerçek,
Bunun yanından dönen kimse yok.
Masal ettik eğlenceye,
Yitip gitmiş aslanların
Düşmanını anlatıvermeye.
Esenkan'ın hali şöyledir –
Kimi görünüşüne baksan
Gören can aklını yitirir.
Padişahlık bağında
Esen Han'ın huzuruna
Altı yürük at ile,
Avuç içi kadar, Konurbay'ın verdiği mektup
ile
Üstün pehlivan Akayar
Hana haber ulaştırmış.
Burut'u alt ettik diye,
Beecin'e haber varmış.
Halkın esenliği sorulsa
Er Kalça'nın mektubuymuş.
Âleme fesat saldık diye,
Biz Kırgız'ı kuşattık diye,

Before that throne,
Serving the padishah,
Of all who come and go
Casting lots and ever knowing,
The great sorcerer-ulema,
A great sage — do not even ask.

Idol-temple writs**
Written fast and firm in the register.*
Where the idol wrought of bronze
Seethes and is joined together,
Forty tricksters shearing their take,
Of the swine who should burn and die
The wickedness is very great.
Of this, much is lie, much is truth,
No man has seen it and returned,
Of this, half is invention, half is truth,
No one has come back from its side.
We made it a tale for amusement,
To tell of the foe
Of the lions lost and gone.
The state of Esenkan is thus –
Whoever looks upon his visage,
The soul that sees him loses its wits.
In the garden of the padishahate,
Into Esen Han's presence,
With six swift steeds,
Palm-sized, with the letter Konurbay gave

withal,
The peerless pehlivan Akayar
Brought word to the khan.
Saying, We have crushed the Burut,
Word had come to Beecin.
Should the people's welfare be asked,
It was the letter of Er Kalça.
Saying, We loosed havoc on the world,
Saying, We besieged the Kırgız,

Ölçüp durmadan hücum ettik diye,
Saying, We attacked, measuring without pause,

Bozguna uğramış Burut'u
Çark gibi döndürüp sıkıca sarıp,
Sağlamca vurup kırdık diye,
Yamanlarını kırıp geçirip,
Kırıp yok edip gitmeye
Ramak kalıp durduk diye.

Saying, The routed Burut
We wheeled about and wrapped up tight,
We struck them soundly and broke them,
Cutting down their fiercest men,
Saying, To break and destroy them utterly
We stood but a hair's breadth away.

Han olduğu gerçekse,
Söylenen söze uysun diye,
Atı oynak, yaya yürük
Esenkan'ın önünden
Ok atan sağ gitmemiş.
Savaşa girişen düşman gelip,
Muradına erememiş.
Belli söze uysun diye.
Pehlivanların heybetlilerinden,
Türlü türlü canlardan
Boşansa un ufak eden
Hınç dolu* pehlivandan,
Demir urganla* ağ atandan.
Düpdüz hançer kollulardan*,
Boğa boyunlu, buğra butlu
Boğuşanı kurutan
Düşmana karşı varandan,
Binlerce, sayısız ordu gelse

If it be true that he is khan,
That he heed the word that is spoken,
His horse nimble, his footman swift,
From before Esenkan
No archer has gone away alive.
The foe who joined battle came
And never attained his desire.
That he heed the appointed word.
From the most awesome of pehlivans,
From all manner of souls,
From the rage-filled pehlivan*
Who grinds to powder when unleashed,
From the caster of nets with iron rope.*
From those with arms like straight daggers,*
Bull-necked, camel-thighed,
From him who withers the grappler
And goes forth against the foe,
Should thousands, armies past counting, come,

Diri diri bağlayıp alandan,
Beecin'den çıkma erenden,
Pek şaşkına döndük gerçekten,
Karşı koyamaz durumdayız,
Yiğitlerden seçip versin» – diye, Tahta oturan hanına,
Esenkan'a mektup yazmış.
Cihanı bilen Kon Töre
Hıtayca çabucak yazmış,
Karagul başta, Kaman Alp,
Akbaba kuyruklu iri alp,

From him who binds and takes them alive,
From the champion sprung from Beecin —
We are truly struck with dismay,
We stand unable to resist,
Let him choose and send from his braves» – saying, To his khan seated on the throne,
He wrote a letter to Esenkan.
Kon Töre who knows the world
Wrote it swiftly in the Hıtay tongue,
Karagul at the head, Kaman Alp,
The huge alp with the vulture tail,

Kapışmada öldü Orongu,
Ezelden böylesi olur mu!
Bozulup yatan Burut'u,
O Burut denen halkı
Boğuşup bağlayıp almaya,
Fesadı adamakıllı salmaya,
Hanlarını perişan etmeye.
Kadınını ganimet etmeye,
Türlü halkı yağmalayıp alıp,
Düşünsen, Beecin'de oturmaya.
Esenkan'dan ordu isteyip,

Orongu died in the grappling,
Has such a thing ever been since time began!
The Burut lying broken,
That people called Burut,
To grapple, bind and take them,
To loose havoc on them in earnest,
To bring their khans to ruin.
To make their women spoils of war,
Plundering and taking the sundry folk,
Think of it — to sit enthroned in Beecin.
Asking Esenkan for an army,

Ah, tutuşup ölesi Er Kalça
Hesapsız, bol isteyip,
Batman batman çelik devşirmiş.
Beecin'den çıkma büyük bela
Biyongü ihtiyarı göndermiş.
Mektubu okuyup baş sallayıp,
Pek telaşlanıp Esenkan
Sihirbazı, falcısı
Azap ile eceli
Bilip söyleyen habercisi,
Koca yaman yer pehlivanı
Büyük bilginler, onları
Ev kadar kocaman put*
Eliyle yaratmış.
Kulağını burnunu uzattırmış,
Tanrım diye dökme demirden
Tunçtan put koydurmuş.
Büyük sihirbaz pehlivanı
Büyüğüne küçüğüne bir bakıp,
Hepsi candan umut kesip,
Başını sallayıp kaldı.
Büyük sihirbaz görmüştü,
Han Esen'in huzurunda
Kara dilini biledi,
Han önünde sihirbaz
Çırpınıp durup şakıdı.
Keçil'in hanı Konurbay,

Ah, Er Kalça, may he burn and die,
Asking without count, in plenty,
Gathered steel by the batman-load.
The great scourge sprung from Beecin
Sent the old man Biyongü.
Reading the letter, shaking his head,
Esenkan, in great alarm,
His sorcerer, his diviner,
His herald who knows and tells
Of torment and of death's appointed hour,
The huge dread pehlivan of the land,
The great sages — all of them —
An idol huge as a house*
He had fashioned by hand.
He had its ears and nose drawn long,
Calling it My God, of cast iron,
He had an idol of bronze set up.
The great sorcerer-pehlivan
Glanced once at great and small,
All gave up hope of life,
And he stood shaking his head.
The great sorcerer had seen it,
In the presence of Han Esen
He whetted his black tongue,
Before the khan the sorcerer
Fluttered and trilled his song.
Konurbay, khan of Keçil,

Ünlü Kalça dayanağımız,
Beecin'den çıkma aslanımız.
Kırgız'a giden geri gelmez,
Giden, yurdunu bir daha görmez.
Bu, Burut'a gitti, döner mi,

Beecin'e sağ salim çekilir mi?

Burut'u aldı diyeceğine,
Hıtay'a kara gün düştü desene.

Bu Kırgız'a vardı diyeceğine,
Bunlar kırılıp döner desene.

Bu hunharın oğlu töreye

Famed Kalça, our pillar,
Our lion sprung from Beecin.
Who goes against the Kırgız returns not,
Who goes never sees his homeland again.
This one has gone against the Burut — will he return,
Will he draw back to Beecin safe and sound?
Rather than say he took the Burut,
Say rather a black day has fallen on the Hıtay.
Rather than say he reached the Kırgız,
Say rather these will be broken and turn back.
Whoever meddles with the son of the bloodthirsty one,

Sataşan sağ kalır mı,
Kapışıp Kalça döner mi?
O Mançu'n Hakan'ı sağ görür mü?

Avuçlayıverdi diye duydum.
Geçende kalabalık halkı kovaladığında,
Bu hunharın oğlu yamanı
Bu Kanıkey bahtsız doğurduğunda
Bilenden bilene ulaştım,
Bu ganimete gitmiş kurnaz düldülün
Huyunu ve gidişini
O ganimet düşmüş cariyeden sordum.
Doğduğunda, tutuşası,
Gövdesi yere değdi der,
Seksen gün yağmur yağıp,
Yer bozulup, dağ devrilip,
Zelzele* yürüyüp geçti der.

Yiğitliğini çok can görmüş,
Babası hunhardan yamanmış diye,
Pehlivanlardan Esen vermiş,
Sınayıcılar sınayıp görmüş.

With that lord — does he stay alive,
Will Kalça grapple and return?
Will he see the Khagan of that Mançu alive?
I heard that he clutched it in his grasp.
Lately, when he chased the teeming people,
This dread son of the bloodthirsty one —
When this luckless Kanıkey bore him,
I traced it from knower to knower,
Of the cunning courser gone as spoils
Its temper and its bearing
I asked of the bondmaid fallen as booty.
When he was born, may he burn,
His body touched the ground, she says,
Rain fell for eighty days,
The earth was ruined, mountains toppled,
An earthquake walked through and passed, she says.*
Many a soul has seen his valor,
Saying he was fiercer than his bloodthirsty sire, Esen gave of his pehlivans,
The testers tested him and saw.

Yanında yoldaş seksen dört,
Yüz tutup kul kişi alabilir mi?
Onun savrulduğu yan kızıl alevdir.
Ordu tazelenip gelmiş.
Semetey'i doğurduğunda
Alamet oldu diye duydum,
Baabedin diye bağırıp,
Çocuk yere düştü der
Hunhar «Manas!» diye nara atıp.

Yerinden kopup ordu gelmiş.
Onun toyunu Hıtay yedi,
Ona «cihanı bozar» dediler.

Böyle olan huyunu
Bilenden bilene ulaştım,
Bilenlerden sordum.
Şimdi anlatırım beyanını.
Ben hakanın halkına acıdım.
Sağ eline kara kan
Kavrayıverdi diye duydum.
Sağ eline kara kan
Kavrayıvermesi –
Kapışacak düşman olursa
Kara kan gibi akıtıp,

Kanını dökerim demesidir.
Sol eline sarı altın
Söyleyecek sözüm var
Her tutuşun bir nişanı var
Put tepinip, taht terleyip,
Bunun azabı vardı.
Karşısına kul varır mı,
Hunharın oğlu yamana
Yüz tutan sağ kalır mı?
Büyük savaş açmadan dönsün de,

Büyük kırgın olur Kırgız'da

At his side, comrades eighty-four,
Facing him, can any bondsman take him?
The side he wheels toward is scarlet flame.
The army has come, freshened anew.
When she bore Semetey,
There came an omen, so I heard,
Crying out Baabedin,
The child fell to the earth, she says,
The bloodthirsty one roaring the war-cry «Manas!»
An army came, torn from its place.
The Hıtay ate up his birth-feast,
Of him they said, «he will wreck the world».
This temper of his, being so,
I traced it from knower to knower,
I asked it of the knowing ones.
Now I shall tell its account.
I pitied the khagan's people.
In his right hand black blood —
He seized it, so I heard.
In his right hand black blood —
His sudden seizing of it –
Means: should a foe come to grapple,
I shall make it flow like black blood,

I shall spill his blood, it means.
In his left hand yellow gold —
I have a word to speak,
Every grasping has its sign,
The idol stamping, the throne sweating,
This had its torment.
Can any bondsman go before him,
Facing the dread son of the bloodthirsty one,
Does any who turns toward him stay alive?
Let him turn back before opening great war,
Great slaughter will there be among the Kırgız,

Ürküp geri çekilsin de,
Burut ayakta durdukça dönen olmaz,
Eskiden de kıvrılıp sağ gelen olmamış.

Atta oyuncu, yaya yürük
Hezar tümen* ordu olup,
Âlemin hepsi ayaklanıp,
Konurbay'ın önüne
Öncekinden bin kat
Atı oynak, yaya yürük*
Bozguncuların büyük nişancısı
Ordu başı Çandayak
Yeri devirip su geçip,
Yer ezilip bol gelmiş.
Türlü türlü ordu gelmiş,
Konurbay'ın önüne
Kara kurt gibi halk gelmiş.
Er Çandayak alp gelmiş.
Boz ala flama, tuğ dolmuş
Bağıra çağıra gürültü kopmuş.
Ay kasabalı* tuğ olmuş,
En azından, kahrolası,
Göğü yaran gürültü olmuş.
Dolu mızrak sıralanıp
Dalgalanıp Mançu, çok Şibe

Tuğralı flama sallayıp,
Dağ gürleyip ordu dolup,
Dolup taşan çokluk olup,
Dolu Hıtay saldırdı,
Davulu güm güm vurup,
Akın salıp çığlık kopup.
Kanlı kana kandılar
Geri çekilmeden erenler
Yeni baştan mızraklaştılar.
Atı oynak, yaya yürük
Hazinelik pehlivanı
Öncekinden beş beter
Yine deccal gibi saldırdı.

Let him take fright and draw back,
While the Burut stands, none shall return,
Of old, too, none has wound his way home alive.
Trickster on horseback, swift on foot,
Becoming a host of hezar tümen,*
The whole world rising up,
Before Konurbay,
A thousandfold more than before,
His horse nimble, his footman swift,*
The great marksman of the wreckers,
Army-chief Çandayak,
Overturning the earth, crossing the waters,
The ground crushed, they came in plenty.
Armies of every kind have come,
Before Konurbay
A people like black wolves has come.
Er Çandayak the alp has come.
Grey-pied banners, standards thronged,
With shout on shout an uproar broke.
The standard bore a moon finial,*
At the very least, the accursed thing,
There was a din that split the sky.
Lances in serried hail arrayed,
Surging Mançu, Şibe in throngs,

Waving pennants stamped with tughra,
Mountains rumbling, armies massing,
Becoming a multitude brimming over,
The massed Hıtay attacked,
Beating their drums boom on boom,
Loosing the charge, shrieks breaking out.
They slaked themselves on bloody blood,
Without retreating, the champions
Set to lance-work once again.
His horse nimble, his footman swift,
The pehlivan of the treasury,
Five times worse than before,
Attacked again like the deccal.

Avuç içi kadar Kırgız'ı
Çepeçevre kuşattılar.
Geniş ağızlı sırlı ok
Onunla bir bini vurup,
Tunçlu mızrağa su verip,
Kundağı altın oçogor tüfek
Ona kum gibi barut doldurup
Bununla bini vurup,
Tam bir savaş salmıştı,
Baksan göze ilişmeden,
Savrulan çalı gibi,
Hangisi olduğu bilinmeden,
Kaynaşan Hıtay saldırıp.
Dolu gibi yağan oku gör,
Bölük bölük yürüyen alayı gör,
Yiğitliği ölçüsüz üstünmüş,
Yağmuru gör, koru gör.
Kaynaşıp değen oku gör,
Karınca gibi orduyu gör,
Kurt gibi saran çokluğu gör.

The Kırgız, no more than a palm's breadth,
They ringed about on every side.
The wide-mouthed lacquered arrow —
With it striking down a thousand,
Tempering the bronze-tipped lance,
The oçogor musket with golden stock —
Filling it with powder like sand,
With this striking down a thousand,
He had loosed a war entire,
Look — before the eye can catch it,
Like brushwood tossed on the wind,
None knowing which was which,
The swarming Hıtay attacking.
See the arrows raining down like hail,
See the regiments marching troop on troop,
His valor was matchless, supreme,
See the rain, see the embers.
See the arrows swarming, striking home,
See the army like the ants,
See the multitude wrapping round like wolves.

Şeker gibi salyası
Azı dişlerini gösterip,
At ölüsü dağ gibi yığılıp,
Süzgün gözünü kısıp,
Kıl bıyığını sarkıtıp,
Aslan gibi dişini ağartıp,
Er ölüsü dağ gibi yığılıp,
Haberci ölüp, han ölüp,
Çarpışan canların hepsi ölüp, Erenin hiç esirger mi,

Its slaver like sugar,
Baring its back teeth,
Dead horses heaped up like mountains,
Narrowing its languid eyes,
Letting its wiry whiskers droop,
Whitening its teeth like a lion,
Dead men heaped up like mountains,
Herald dying, khan dying,
All the battling souls dying, Does it ever spare a champion,

Yedi gün içinde dolaşıp
Sarı han çıktı bir yerden

Yetmiş yerinden yara yiyip,
Bakay çıktı ortalıktan,
Amcan çıktı bir yandan,
Altmış yerinden yara yiyip.

Roaming about within seven days,
The sallow khan came forth from somewhere,
Wounded in seventy places,
Bakay came forth from the midst,
Amcan came forth from one side,
Wounded in sixty places.

Kançoro çıktı bir yandan,
Hıtay'ı yamaca döküp,
Bozkurtluğu işte böyle
Köktelki'yi okla uçurup,
Hıtay yakalayacakken,
Kurban diye keseceğinde,

Aslan olduğunu göstermiş.
Ağası bozkurt Semetey
Abıke'nin Akborçuk'unu,
Akborçuk'a bindirmiş.
Orduya yeniden sokmuş.
Coşturup silkindirip,
Issız kalan Buurul'u
Eri ölmüş gibi debelendirip,

Yetiştiği yeri mızraklayıp,
Bu yaman «Kalça nerede!» diyerek
Semetey girdi kırgına.
Bütün gün ortalıkta dolaşıp,
Dalgalanan ordudan yara yiyip.
Halktan Hıtay kâfirinin
Bozkurt erenin önünü kesmiş.
Geniş dünya dar olup,
Beyin bir yuduma hasret kalıp,
Gücü tükenip, pek susayıp,
İçi dışı alev olup,
Altındaki Ar Buurul,
Kanı kalmış bir kaşık,
Nice yeri yaralı
Eti kalmış mosmor pörsük.

Sayısız Hıtay bastırınca,
Bozkurt Kan-Caylak'a dayanıp.
Kan-Caylak'a geldiğinde
Külçoro'yu görmüştü.
Bahadır, babasını görmüş gibi,

Buurul'un başını çevirmişti.

Kançoro came forth from one side,
Spilling the Hıtay down the hillside,
Such indeed was his grey-wolf way,
Sending Köktelki flying with an arrow,
When the Hıtay was about to seize him,
When they would slaughter him as offering,
He showed himself to be a lion.
His elder, the grey wolf Semetey,
Abıke's Akborçuk —
He mounted him on Akborçuk.
He sent him into the army once more.
Rousing him, making him shake himself,
Buurul left desolate,
Making him flounder as though his rider were dead,
Lancing every place he reached,
This dread one crying «Where is Kalça!»
Semetey entered the slaughter.
All day he roamed the field,
Taking wounds from the surging army.
Of the people of the Hıtay infidel
They cut off the grey-wolf champion's way.
The wide world grew narrow,
The bey left longing for one swallow,
His strength spent, sore athirst,
Inside and out become flame,
Ar Buurul beneath him,
His blood a single spoonful left,
Wounded in many a place,
His flesh left livid, shrunken, slack.

When the numberless Hıtay bore down,
The grey wolf fell back on Kan-Caylak.
When he came to Kan-Caylak
He had seen Külçoro.
The bahadır, as though he had seen his father,
Had turned Buurul's head about.

Dert ortağım, beri dur deyip,
Dertli sözünü söyleyip durmuştu.
«Bahadır, ağan Hıtay elinde ölür galiba,

Söyledin başka bir tuhafı,
Külçoro, Kırgız'ı Hıtay
böler galiba, Şu oturup su dökmeyi
bilmeyen,
Bizi âciz bilir bu halk galiba,
Söylenen söylenti gerçekse
Tanın mahşer gününde
Bu yağmalanmış Kırgız halkı
Bizi kara eşek edip biner galiba!
Atamız düşman domuza
Çorom, bizim çarpışacak
gücümüz yok, Dediğine boyun eğinceye
dek,
Be adam, tutuşacak çare yok,
Be adam, böyleymiş işte, dünya bok!
Doğmadan sönüp çökelim.

Dediğine uysak gerek galiba,
Bu gazaba gelmiş kâfire,
Bu Han Konurbay bahadıra
Bu halkın hepsini versek gerek galiba.
Yasanın külü savrulana dek,
Mançu'nun hanı Ezkara'ya
Buurul'u armağan etsek gerek galiba,
Çorom, Keçil'in hanı Konurbay'a
Ayçürök'ü armağan etsek gerek galiba!
Gazaplanmış Kalça'nın
Dediğine boyun eğelim,
Bu kalabalık halkı kırdırmadan

Bu istediğini verelim.
Argın ile Kırgız'ı
Önüne sürüp katalım!»

Deyip böyle söyleyince

Saying, Partner of my sorrows, stand close,
He kept speaking his sorrowful word.
«Bahadır, your elder will die at Hıtay hands, it seems,
You have spoken another strange thing,
Külçoro, the Hıtay will carve up the Kırgız, it seems, Those who cannot even sit and pour water,
This people deems us helpless, it seems,
If the spoken rumor be true,
On the dawn of the day of doom
This plundered Kırgız people
Will make us black donkeys and ride us, it seems! To the swine that is our father's foe,
Çorom, we have no strength left to fight, Until we bow to what he says,

Man, there is no way to grapple,
Man, so it is, then — the world is dung!
Let us gutter out and sink before we are born.
We must yield to what he says, it seems,
To this infidel come in wrath,
To this Han Konurbay the bahadır,
We must give all this people, it seems.
Until the ashes of the law are scattered,
To Ezkara, khan of the Mançu,
We must give Buurul as a gift, it seems,
Çorom, to Konurbay, khan of Keçil,
We must give Ayçürök as a gift, it seems!
To what the enraged Kalça
Says, let us bow our necks,
Rather than have this teeming people slaughtered,
Let us give him what he wants.
The Argın and the Kırgız —
Let us drive them before him and join them to his train!»
When he spoke thus and said it,

İrkilip kaldı Külçoro:
«Vay, ağa, ne diyorsun,
Aman, ağa, ne diyorsun?
Bu sözünü kim duysun,

Kapkaranlık gece duysun!
Kazılıp kalmış mezar duysun!
Katı kara yer duysun!
Ondan başka kim duysun,
Tüh, vay, ağa, ne diyorsun,
Mezarımı kazmaya kalktın,
Her zaman söz dinlemeyip,
Ağa, kaynatacak oldun çilemi,
Benim başıma saldın fesadı.
Eteği yere değmemiş.
Tunçtan yapılma putu,
Bu ondan başkasını bilmez,
Dediğine nasıl boyun eğelim,
Argın'ı nasıl veririz.
Hızırlı halkı vereceğine,

Durmadan altı ay vuruşup,
Kırışıp görelim.
Körpe kuru ot pişene dek,
Adamakıllı altı ay vuruşup.
Öyle yaparsan, sen ağa,
Buurul'u ver, bineyim,
Buulum kaftanını ver, giyeyim,

Ben dizgin çevirmeden kâfiri

Hakan'a dek sürerim,
Ecelim gelirse ölürüm,
Han Konurbay kul ile
Tutuşup görürüm.
Ya Hıtay'ı kırıp, zavallı can

Düzelene dek vuruşurum,
Aziz can gidip dünyadan

Külçoro started back aghast:
«Woe, ağa, what are you saying,
Mercy, ağa, what are you saying?
Who should hear this word of yours —

Let the pitch-black night hear it!
Let the grave dug and left gaping hear it!
Let the hard black earth hear it!
Who else besides should hear it,
Fie, woe, ağa, what are you saying,
You have set to digging my grave,
Never heeding any word,
Ağa, you would set my torment boiling,
You have loosed havoc upon my head.
Its hem has never touched the ground.
The idol wrought of bronze —
This one knows nothing beyond it,
How should we bow to what he says,
How can we give up the Argın.
Rather than give up the people blessed by Hızır,
Fighting six months without pause,
Let us try each other in battle.
Until the tender dry grass is cooked,
Fighting six months in earnest.
If you do so, you, ağa —
Give me Buurul, let me mount,
Give me your buulum caftan, let me wear it,
I, without turning rein, will drive the infidel
All the way to the Khagan,
If my hour has come, I die,
With that bondsman Han Konurbay
I will grapple and see.
Either I break the Hıtay, and until this poor soul
Is made whole I will fight on,
Or until the dear soul leaves the world

Yok olana dek vuruşurum.
Hızırlı Bakay ihtiyarımız,
Hıtay'ı ulu kılmaktansa

Kıl kadar bir şey kalmadan büsbütün
Kırılalım hepimiz.
Hıtay'dan korkan onar mı,
Yurdumuz iki olur mu
Kalmuk'tan korkan onar mı
Bizim halkımız iki olur mu,
Hıtay'ı ulu kılıp,
Utanmadan nasıl durayım,
Altı yıl dinmeden vuruşup,
Ben canımı kurban edeyim,
Kalmuk'u hâkim kılıp
Dediğine nasıl boyun eğeyim,
Gerçekten pek hor olup,
Çınmaçın'ın halkına
Eşimi nasıl vereyim.
Zorlanıp korkup Hıtay'a
Kızımı armağan etmem,
Ben Kırgız'ı kırgına vermem.
Kalday'dan gelen Kalmuk'la
Kavgalaşmadan durmam,
Heves edip gelen Hıtay'a
Kırgını seyirlik salarım,
Kıyamete göçen babamın
Öldürüp öcünü alırım,
Kaynayıp duran kâfiri,
Han Konurbay bahadırı
Hakan'a dek sürerim,
Kolları sıvayıp durmadan vuruşup,
Beecin'e sürüp girerim,
Malını yağmalayıp alırım,
Heves edip gelen Hıtay'a
Kırgını seyirlik salarım.
Yamanım ağam ne diyorsun,

Mızraklaşıp alay bozarım.

And is no more I will fight on.
Our elder Bakay, blessed by Hızır,
Rather than make the Hıtay great,

Let us all be cut down utterly,
Not a hair's breadth remaining.
Does he who fears the Hıtay mend,
Can our homeland become two,
Does he who fears the Kalmuk mend,
Can this people of ours become two,
Making the Hıtay great,
How should I stand by without shame,
Fighting six years without cease,
Let me offer up my life,
Making the Kalmuk our master,
How should I bow to what he says,
Truly held in utter scorn,
To the people of Çınmaçın
How should I give up my wife.
Cowed and frightened, to the Hıtay
I will not gift my daughter,
I will not give the Kırgız to slaughter.
With the Kalmuk come from the kalday
I will not rest from quarrel,
On the Hıtay come here lusting
I will loose a slaughter for a spectacle,
For my father gone to doomsday
I will kill and take his vengeance,
The seething infidel,
Han Konurbay the bahadır,
I will drive all the way to the Khagan,
Sleeves rolled, fighting without pause,
I will drive into Beecin,
I will plunder and take his goods,
On the Hıtay come here lusting
I will loose a slaughter for a spectacle.
My dread one, my ağa, what are you saying,
Lance to lance I will break their ranks.

«Ay Külçoro!» dedirtip,	*Making them cry «Ay Külçoro!»,*
Takdir erişirse okla uçarım,	*If fate so reaches me, I fly by the arrow,*
Kuşatıp gelen kâfiri,	*The infidel come to besiege us,*
Han Konurbay bahadırı	*Han Konurbay the bahadır,*
Hakan'a doğru dizi dizi sürüp,	*Driving them row on row toward the Khagan,*
Mızraklaştığı yeri toz edip,	*Turning to dust each place where lances cross,*
Kalday'ını mızraklayıp kana bularım.	*I will lance his kalday and drench him in blood.*
Kapısını bozup toz ederim,	*I will smash his gate and turn it to dust,*
Perçemlisini* dul* edip,	*Making his forelocked one* a widow*,*
Taş kuşanmış* keleşini	*His stone-girt* braves —*
Tümünü kesip yün gibi savurup,	*Cutting them all down, scattering them like wool,*
Gök mızrağı kavrarım şahlanıp.	*I will seize the grey lance, rearing high.*
Bozkurdunu kesip parçalarım,	*I will cut his grey wolf to pieces,*
Ak mızrak tutup kaykılırım,	*Gripping the white lance I lean back in the saddle,*
Mançu'sunu kesip parçalarım,	*I will cut his Mançu to pieces,*
Kırgın ederim yaşlısını,	*I will make slaughter of his elders,*
Heveslenip kalmış Hıtay'ın	*Of the Hıtay left lusting here*
Kırıp sürerim hepsini.	*I will break and drive them all.*
Gazaplanırsam bahadırım,	*If I am roused to wrath, my bahadır,*
Gazaplanıp candan geçtim.	*Roused to wrath, I have forsaken life.*
Çarpışsam ona denk gelirim.	*If I clash, I will prove his match.*
Beecin'den gelen Hıtay'ı	*The Hıtay come from Beecin —*
Beecin'e dek sürmezsem	*If I do not drive them back to Beecin,*
Halkına sürüp girmezsem.	*If I do not drive into their people,*
Altay'dan gelen Mançu'yu,	*The Mançu come from the Altay —*
Altay'a doğru sürmezsem,	*If I do not drive them toward the Altay,*
Doğmadan sönüp çökeyim,	*May I gutter out and sink before I am born,*
Külçoro olmayıp öleyim.	*May I die and be no Külçoro.*
Güçlenmiş kara Kalmuk'un,	*With the black Kalmuk grown strong*
Ben bir gürleşip göreyim.	*Let me roar and try my strength.*
Gücüm yetmezse öleyim,	*If my strength fails, let me die,*
Kudurmuş meğer Hıtay'ın	*With the Hıtay run rabid, then,*
Ben bir boy ölçüşüp göreyim,	*Let me measure myself once,*

Kurban olayım, ağacığım!
Yiğitliğin var, aklın yok,
Hiçbir şeyle işin yok,
Bön kişiymişsin,
Vay gün, ağam, ne diyorsun,
Hezar tümen kâfire
Hayır duanı ver, alayım.
At sürüp kırgın salayım.

Bağışlatmadan öcümü alayım,
Azgınlaşan kara Hıtay'a
Gürleyerek girip mızraklaşıp,

Kum gibi un ufak edip devireyim.

Yiğitlerini kırpayım.
Ünlüsünü yakayım.
Yorulmadan altı ay vuruşup,
Taşlısını un ufak edeyim.
Halkımı verip Hıtay'a
Han buyruğunu yürütüp.
Nasıl olur da bakıp durayım,
Güçlüsüyle vuruşup,
Hasmını tutup keseyim,
Güçlü geçinen Konurbay
Ulusunu tutup alayım,
Öte dünyaya göçen babama
Kurban* edip keseyim,
İçinden çıkan kara kanı
Su diye yutup içeyim.
Benim bu dünyada biriktirdiğim –
Ecel gelmeden gün bitmeden
Benim dileğim imanımdır.
Ben çatışma açarım kâfire,
Ben Han Konurbay bahadıra,
Ben kavga açarım yiğide
Dosdoğru girişip saldırırım
Han Konurbay erene.

Let me be your offering, dear ağa!
You have valor, but no sense,
You trouble yourself with nothing,
A simple soul you have proved,
Woe the day, my ağa, what are you saying,
Against the infidel's hezar tümen
Give me your blessing, let me take it.
Let me spur my horse and loose the slaughter.
Let me take my vengeance unforgiven,
Into the black Hıtay run wild
Charging in with a roar, lance to lance,

Let me grind them like sand and topple them.
Let me shear away their braves.
Let me burn their famed one.
Fighting six months unwearied,
Let me grind their stone-girt to powder.
Giving my people to the Hıtay,
Carrying out the khan's command —
How could I stand and look on,
Fighting with their strongest,
Let me seize and cut down their champion,
Konurbay who passes for strong —
Let me seize and take his great one,
For my father gone to the other world
Let me slaughter him as an offering,*
The black blood that runs from him
Let me gulp down as if it were water.
What I have stored up in this world –
Before my hour comes, before my days end,
My wish is my faith.
I will open combat on the infidel,
I — on Han Konurbay the bahadır,
I will open quarrel on the warrior,
I will charge in headlong and attack
Han Konurbay the champion.

Ağacığım, halkını sıkı koru, Benim
şahbazım öldü kaldı diye
Kırgına giren Çoro'nun
Yetmiş gün boyunca yasını tut,
Yetmiş günde ben dönmezsem,
«Vah yurdum» deyiver.
Vuruşa vuruşa Külçoro'm
Çatışmada öldü deyiver.
Dünyadan göçtü Çoro'm diye,

Yamaca varıp durup git.
Şahbazım göçüp gitti diye,
Can ciğerim diye ağıt yakıp git.
Beşarkar yıldızı batana dek
Beş kez dönüp beni arayıp
Benim yiğit anam Kanıkey
Ak sütünü helal etsin de,
Vasiyetim budur, söz budur

Ver hele ağa, elini,
Kara kurt gibi kâfire
Gaza açıp kavga koparırım,
Han Konurbay bahadıra
Ağa, ölümü Tanrı bilir,
Tanrı bilir Hıtay'dan
Sağ esen dönüşü.
Allah'ım bilir, ağacığım,
Seni sağ görüşmeyi.
Tanrı bir buyruk salarsa
Görmeye gidiyorum.
Hıtayların bahadırına
Cihanı bozan kâfire,
Ölmeye gidiyorum.
Takdirim erişirse ölürüm
Kabaran kara Kalmuk'una
Sağ kalırsa şu aziz baş
Bir seyirlik gösteriverirm.
Ağa, şuna yanıp dururum
Ağa, besleyip büyüttüğün kuluna

Dear ağa, guard your people well, Saying,
My şahbaz is dead and gone,
For your Çoro gone into the slaughter
Keep mourning seventy days,
If in seventy days I do not return,
Just say «Alas, my homeland».
Say, Fighting on and on, my Külçoro
Died in the combat.
Saying, My Çoro has passed from the world,
Go up on the hillside, stand, and go.
Saying, My şahbaz has passed away,
Keening, My heart and soul, then go.
Until the star Beşarkar sets,
Turning back five times to seek me,
Let my valiant mother Kanıkey
Bless me with her white milk freely given,
This is my testament, this the word.

Come, ağa, give me your hand,
On the infidel like the black wolf
I will open holy war and raise the quarrel,
On Han Konurbay the bahadır —
Ağa, God knows of death,
God knows whether from the Hıtay
I come back safe and sound.
My God knows, dear ağa,
Whether I shall see you alive.
If God sends down a decree,
I go to see it.
To the bahadır of the Hıtays,
To the infidel who wrecks the world,
I go to die.
If my fate so reaches me, I die.
To your swelling black Kalmuk,
If this dear head stays alive,
I will show them a spectacle.
Ağa, this is what I burn for —
Ağa, to the bondsman you fed and reared,

Sen ağam, razı ol şu halime
Ağa, Beecin'e kaygı salıp dur,
Beni aklından çıkarma.
Takdir erişirse öleyim,
Kıyamete göçen aslan için,
Zayıpburuş* er için,
Bozkurdum, esen kal, senin için,
Argın, Kırgız halkı için,
Ata-baba töresi için
Çatışmayı sert salayım
Kapışacağım Kakançın'dır
Kadir Allah yol verirse,
Bir güzel kapışayım,
Han ağam, ver hele elini,
Beri yana çevir boynunu» –
Deyip, böylece, Külçoro
«Kader yazıp yabana salarsa

You, my ağa, give your blessing on my state,
Ağa, keep casting dread on Beecin,
Do not put me from your mind.
If fate so reaches me, let me die,
For the lion gone to doomsday,
For the man Zayıpburuş,*
My grey wolf, fare you well — for your sake,
For the Argın, for the Kırgız people,
For the way of the fathers and forefathers,
Let me loose the combat hard,
It is Kakançın I shall grapple,
If Almighty Allah gives the road,
Let me grapple well and truly,
My khan-ağa, come, give me your hand,
Turn your neck this way» –
Saying thus, so Külçoro spoke:
«If destiny so writes and casts me to the wilds,

Görmeye gidiyorum.
Yapayalnız vuruşup
Ben ölmeye gidiyorum»,
Bunu söyleyip Külçoro
Çenesinin altından,
Sakalının üstünden
Burnunu çekip sıkıca koklayıp,
Hoşça kal ağacığım, deyip koklayıp,

Kınsız kılıç kuşanıp,
Hıtay yönüne hazırlanıp,
Yeniden fesat salacakmış gibi
Gazabı yüzüne vurup,
Ah, bilgisi sağlam, taş yürek
Kaplan gibi gözü pek badirek*
Vuruşulan düşmana,
Korkup koltuk açmamış,
Karşısına gelen düşmanı
Tavşan gibi yere çalmış,
Cihana kırgın başlatmış.

I go to see it.
Fighting all alone,
I go to die»,
Saying this, Külçoro,
From beneath his chin,
From above his beard,
Drew in his nose and breathed him in deep,
Saying, Farewell, dear ağa, breathing him in,

Girding on the sheathless sword,
Making ready toward the Hıtay,
As though he would loose fresh havoc,
His wrath striking his face,
Ah, his knowledge sound, his heart of stone,
Tiger-eyed, dauntless, a badirek,*
Before the foe he battled
He never quailed nor opened his guard,
The foe who came against him
He dashed to earth like a hare,
He set slaughter loose upon the world.

Çıkmazı bozup yol açmış,
Yaşı on ikiye geldiğinde
Otağlı şeyhi, gök yaverleri
Bu koca Kokan'ı, Margalan'ı
Bu onu kuşatıp almış.
Orda bozup, ganimet alıp,
Bu ulu yiğit diye ün salmış.
Bu Manas'ın oğlu Semetey
Bahtına doğmuş,
Bu kırışa kırışa vuruşsa,
Hıtay değil, cihana salar velvele.
Oynayıp gülüp sevinip,
Bu Külçoro'nun hali böyledir.
Bu, kaynaşan kızıl kordur,
Bozkurdun âlemde* eşi yoktur.
Bu uzun boylu, geniş omuzlu
Hem pehlivan, hem aslan
Yiğitliği bellidir.
Yöneldiğini bırakmayan,
Ustalığı dahi var,
Yöneldiği yerin hepsini

He broke the impasse and opened a road,
When his years came to twelve,
The sheikh of the pavilion, the grey aides,
This great Kokan, this Margalan —
This one besieged and took them.
Breaking the horde, taking spoils,
He spread his fame as a mighty warrior.
This Semetey, son of Manas,
Was born to his good fortune,
Should this one fight, clash upon clash,
Not the Hıtay alone — he sets the world in tumult. Playing, laughing, rejoicing,
Such is the state of this Külçoro.
This is the seething scarlet ember,
The grey wolf has no equal in the world.*
This tall one, broad of shoulder,
Both pehlivan and lion,
His valor is well known.
Never loosing what he turns upon,
He has mastery besides,
All the places he has turned upon

Aslan gibi kol gezmiş.
Tutuştuğu canı sağ koymamış,
Aslan dişi işlememiş,
Âlemin gücü yetmemiş,
Almambet'in yamanı.
Bu, kırgının kızgın çağıdır
Bu, cihana kırgın salacak gibi,

Bu, kanatlı puta karşı pehlivan sanki,

Ulu görünüşlü bozkurdun
Halk yöneten hükümdarlar gibi.
Can yaratıp Yaradan
Kulunu kılmış her türlü.
Hıtay şöyle dursun, cihana
Oğlun kırgını adamakıllı salacak gibi.

He has ranged like a lion.
He left no soul he grappled alive,
No lion's tooth has worked on him,
The world's whole strength has not sufficed,
The dread one of Almambet.
This is the white heat of the slaughter,
This one, as though to loose slaughter on the world,
This one like a pehlivan against the winged idol,
Of the grey wolf of mighty aspect,
Like sovereigns who govern peoples.
The Creator, creating souls,
Has made His servants of every kind.
Never mind the Hıtay — upon the world
Your son, it seems, will loose the slaughter in earnest.

Bunun gözü başka, sözü dik,
Güzelliğini görsen çocuğun
Nice candan umudunu kes,
Bu geniş ağızlı, çatık kaşlı
Be adam, yalın bahadır, kurnaz yaman.

Bu haliyle kurnaz mı kurnaz, uğursuz,
Ok geçmez giysisini giyip,
Coşan öfkesi şöyledir.
Bu, Hıtay'a girecek denince

Bu, kız kaynını görmüş gibi,

Bahadır kıpırdayıp gülüp sevinip,
Bu, dövüş giysisini giyinip.
Samur avına gidecek gibi,
Savaşa gidiyor denince
Sanki oyuna gidecekmiş gibi.
Altın kese kuşanıp,
Almambet oğlu bozkurdun
Ay gibi yüzünü nur kaplayıp,
Gümüş kese kuşanıp,
Gülümseyen şahbazın
Gün gibi yüzünü nur kaplayıp,
Tepeye çıkıp kollarını sıvayıp
Yiğitliği işte böyle
Bozkurt beri yana çalımla salınıp,

Duruşu kaplan kesilip,
Gök olpok kaftanı bürünüp,
Görkü türlü Külçoro
Gök aslan gibi atılıp,
Bu, öte dünyaya göçen aslanların

Kırgın değmiş gibi,
Zayıpburuş erlerin
Ruhlarına yalvarıp,
Hıtay'ın hali şöyledir

His eye is other, his word is straight,
If you saw the beauty of the boy —
Give up hope of many a soul,
This wide-mouthed one with knitted brows,
Man alive — a stark bahadır, cunning and dread.
So cunning in this state, so ill-omened,
Donning his arrow-proof garb,
His surging fury is even thus.
This one, when they say, He will go against the Hıtay,
This one, as though he had seen his bride's kin,
The bahadır stirring, laughing, rejoicing,
This one, donning his fighting garb.
As though he would go hunting sable,
When they say, He goes to war,
As though he were going to a game.
Girding on the golden pouch,
The grey wolf, son of Almambet —
Light spreading over his moon-like face,
Girding on the silver pouch,
The smiling şahbaz —
Light spreading over his sun-like face,
Climbing the hilltop, rolling up his sleeves,
Such indeed is his valor,
The grey wolf swaggering hither with a strut,

His stance become a tiger's,
Wrapped in the grey olpok caftan,
Külçoro of many splendors
Springing like a grey lion,
This one, of the lions gone to the other world —
As though slaughter had touched them —
Of the men of Zayıpburuş,
Imploring their spirits,
The state of the Hıtay is thus,

Külçoro yamaca çıkıp baksa:
Halkın esenliğini dilese,
İki yana baksa
Kaynaşarak Hıtay yetişmiş,
Kırk hanın halkı kırk bölük
Ortaya alıp Kırgız'ı
Çepeçevre sarmış,
Kazılmış çukur hendekleri,
Kaynatmış meğer çileleri,
Hazırlamış meğer zorbaları.
Aç çığlık, kuru nara
Ala bayrak, kamçı şakırtısı
Az mı çok mu kim bilir?
Altüst olup yeryüzü
Kımıl kımıl yatarmış,
Alööke'nin Konurbay'ı
Mızraklaşmada usta domuz, vay
Ağanın hali işte şöyle
Nöbetçiyi yakalamış.
Konurbay kurban diye kesmiş. Keçil'in hanı Konurbay
Çokluğa güvenip Er Kalça
İşte ırmağın suyunu çevirmiş,
Konurbay Han'ın yanında
O ırmağın içine
Söğütten örüp yığmış,
Kıl kepçe kadar su vermeden,
Başına darlık düşüp,
İşte Kırgız'ı Tanrı çarpmış.
Konurbay Han'ın yanında
Sığır boynuzu gibi halka olup çok Kırgız
Toplanıp kalmış.
Çaresi tükenip çığrışıp,
Kırılmak üzere kalmış.

Yüzü soğuk Er Kalça
Bunca sıkıntı salmış.
İşte yaman Kırgız yaşlısı,
Kıl kadar kalmadan hepsi

Should Külçoro climb the hillside and look:
Should he wish the people's welfare,
Should he look to either side —
Swarming, the Hıtay had arrived,
The people of forty khans, forty divisions,
Taking the Kırgız in their midst,
Had wrapped them round on every side,
Their pit-trenches dug,
He had set torments boiling, it seems,
He had made ready his bullies, it seems.
Hungry shrieks, dry war-cries,
Motley banners, the crack of whips —
Few or many, who can tell?
The face of the earth turned upside down
Lay seething and astir,
Alööke's Konurbay,
A swine expert at lance-play, alas —
Such indeed is the ağa's state —
Had caught the sentinel.
Konurbay slaughtered him as an offering.
Konurbay, khan of Keçil,
Trusting in his multitude, Er Kalça —
See, he turned aside the river's water,
At Konurbay Han's side,
Into that river
He heaped wattles woven of willow,
Giving not a hair-ladle's worth of water,
Hardship falling on their heads —
See, God has struck the Kırgız.
At Konurbay Han's side,
Ringed like a cow's horn, many Kırgız
Stood gathered and remained.
Their remedies spent, crying out together,
They stood at the point of perishing.

Cold-faced Er Kalça
Had loosed all this distress.
See, the dread elders of the Kırgız,
All, not a hair's breadth remaining,

Toplanıp hepsi,
Hıtay'ı Tanrı çarpmış
Kırgız'ı pis kuşatmaya almış,
İşte dalgalanıp Hıtay yetişmiş.
Tıka basa Talas'ı
Doksan beş kat sarmış.
Keçinin donmuş yağını yiyip,
Azıtmış meğer çok Hıtay
Yılkının kısır tayını yiyip.
Kırgız'ı kuşatmış,
Halkımı darlığa salmış.
Kızlarını ganimet etmeye
Hıtay halkı yaklaşıp
durmuş.
Yaklaşan ordusunda
Kalday'ı var, hanı var.
Kan içeni dahi var,
İnsandan gayrı alpı var,
Karşısına çıkanın hepsinin
Kanını içmek töresi var.
Kuşatıp yatan çok orduyu
Yamaca kurulmuş dam imiş,
Kuşatıp durduğu çağ imiş.
«Haydi» denince yetişen
Kum gibi un ufak edip,
Kırgın edip giden
Mercan düğme*, mercan taş*
Luñtuñ'un hanı aralarında.
Cepken giymiş güçlü var,
Taş kuşanmış keleş var,
Badana* giymiş bahadır var,

All gathered together,
God has struck the Hıtay —
He has taken the Kırgız in his foul siege,
See, surging, the Hıtay has arrived.
Crammed full, they wrapped Talas
Ninety-five folds around.
Eating the frozen fat of the goat,
Run wild, it seems, the many Hıtay,
Eating the barren colt of the herd.
He has besieged the Kırgız,
He has driven my people into straits.
To make their daughters spoils of war
The Hıtay people kept drawing
near.
In his approaching army
He has his kalday, he has his khan.
He has his blood-drinker even,
He has his alp who is more than human,
Of all who come against him
He has the custom of drinking their blood.
The many armies lying siege
Were like a roof raised on the hillside,
It was the season of his standing siege.
Arriving at the cry of «Onward»,
Grinding like sand to powder,
Going forth dealing slaughter,
Coral button, coral stone* —*
The khan of Luñtuñ is among them.
There are strongmen dressed in the cepken,
There are stone-girt braves,
There are bahadırs clad in badana,*

Kuşatmış meğer Kırgız'ı
Türlü türlü kâfirler
Gazada tutup bindiği
Düşmana yüz tutup saldıran
Katırı var, devesi var.
Bineği olmayan yayası var.
Gök Opol Dağı gibi görünen

He has besieged the Kırgız, it seems —
Infidels of every kind,
Mounted and ridden in holy war,
Charging headlong at the foe,
He has his mules, he has his camels.
He has his footmen without mounts.
Looming like grey Mount Opol,

Türlü türlü devi* var.
Sayısız tümen ayrı halkı var,
Halkı savurup kırmaya,
Kendi bildiğini yapmaya
Hazırlanmış meğer heybetli.

Keçil'in hanı Er Kalça
Bunun cenkteki hali bir başka, Kanını içmek töresi var.
Bu kırk hanın halkı Hıtay'ı,
Beecin'e haber saldırmış,
Kıl kadar bırakmadan devleri
Geçit resmine dizmiş,
Kırk boy Hıtay, ilek* halk
Sınayıcısına sınatıp,
Erenini seçip almış,
Çığrıştırıp hepsini
Geçit resmine dizmiş,
Sınayıcısına sınatıp
Yavuzunu ayırıp koymuş.
Pehlivanını sınayıp beğenip,
Fitneci Er Kalça
Irmağın suyunu bekletip.
Beklettiği pehlivan-aslanları
Heybeti şöyle erleri
Tutuştuğunu sağ koymayan.
Bir yiyişte bu domuz
Bir yaban domuzuna doymayan,
Kolu çelik oraktan,
Ay-âlemi perişan eden
İnsandan çıkma oburdan.
Kara niyetli kâfirden
Hıtaylar «kanküñ» diye söyler
Ondan çıkma bahadırdan,
Irmağı bekleyen pehlivanın

Boynunda tokası var,
Bir pehlivanın kendisinde
Doksan pehlivan gücü var,

He has his ogres of every kind.*
He has numberless tümen of sundry peoples,
To scatter and break the people,
To do as he alone sees fit,
He has made ready, it seems, in awesome might.
Er Kalça, khan of Keçil —
His state in battle is another thing, He has the custom of drinking blood.
This Hıtay, people of forty khans,
He sent word to Beecin,
Leaving not a hair's breadth, the ogres
He drew up in review,
Forty tribes of Hıtay, the ilek folk,*
Having his tester test them,
He picked out and took his champions,
Calling them all together with a cry
He drew up in review,
Having his tester test them
He set apart his fiercest.
Testing his pehlivans and approving,
Er Kalça the sower of discord
Held back the river's water.
The pehlivan-lions he set on watch,
Men of such awesome mien,
Leaving none they grapple alive.
At one feeding this swine
Is not sated on one wild boar,
His arm from a steel sickle,
From the glutton sprung of man
Who lays waste the moon and the world.
From the black-hearted infidel —
The Hıtays call him «kanküñ» —
From the bahadır sprung of him,
The pehlivan who watches the river —

He has a buckle at his neck,
In one pehlivan alone
There is the strength of ninety pehlivans,

Gazaplanıp konuşlanmış
Altmış batman demir topuz
Bunu her biri kuşanmış.
Gazaba gelse bu domuz
Dağa pehlivan bir vurmuş,
Topuzundan toz çıkmış,
Dağa çalsa ateş çıkmış.
Pehlivanların hepsi var
Pehlivanın başını koparıp

Rast geleni ezen pehlivanı.
Yiğidini seçtirip almış,
Türlü türlü pehlivanı,
Öfkelenip sataşsa,
İnsan paramparça olur,
Tügütaman pehlivanı,
Irmak yerinden su vermeden,
O Tüktaman bekleyip durmakta.
Karşısına düşenin öylece
Paramparça olacağı besbelli,
İki yanını gözleyip,
Dudağını burnunu yalayıp,
O pehlivana yetişmeye,
Kırgın edip geçmeye,
Şahbazınız Külçoro
Aslan olduğu görünüp,
Değerli doğmuş şahbazın
Kırgız'dan yalnız ayrılıp,
Erken sözü geç olup.
Pehlivanına varmaya,
Bir kırgın salmaya,
Kılıçla başını almaya,
Şahbazınız çoronun
İki gözü dört olup.
Benzersiz görünüşlü kaplan

Hışımlanıp hazırlanıp
Yanı başına şahbazlar
Yalın kılıç kuşanıp.

Stationed there in wrath,
An iron mace of sixty batman —
Each one of them has girded this on.
Should this swine be roused to wrath —
A pehlivan struck the mountain once,
Dust flew from his mace,
Striking the mountain, fire flew out.
He has pehlivans of every sort —
The pehlivan who tears off a pehlivan's head
And crushes whomever he meets.
He had his braves picked out and taken,
Pehlivans of every kind,
Should he grow angry and lash out,
A man is torn to pieces —
The pehlivan Tügütaman,
Giving no water from the river's bed,
That Tüktaman stands waiting.
That whoever falls before him
Will be torn just so to pieces is plain,
Watching to either side,
Licking his lips and his nose,
To reach that pehlivan,
To pass through dealing slaughter,
Your şahbaz Külçoro,
His lionhood showing plain,
The şahbaz born precious
Parting alone from the Kırgız,
His early word grown late.
To come at his pehlivan,
To loose a slaughter,
To take his head with the sword,
Your şahbaz, the çoro —
His two eyes became four.
The tiger of matchless aspect,

Bristling with fury, making ready,
The şahbazes at his side
Girding on the naked sword.

Tüktaman'a yetişsem diye,
Ölesiye tutuşsam diye,
Kanlı kana kansam diye,
Koyu sihirbaz, büyük bilgin,
Çatırdatıp tokmaklayıp,
Çatışmayı sert salsam diye,
Nöbetteki pehlivanı
Suyu bekleyen pehlivanını
Bir yolunu bulup bastırsam diye.
Şay* himmetli Külçoro
Kapı kanadı gibi ön dişli,
Halktan başka türlü dişli,
Apak parlayıp çıkmış.
Aç aslan, kaplan gibi,
Ateş gibi gözü parlamış,
Keskin doğmuş şahbazın
Kan içiciliği tutmuş,
İki gözün kuyruğu
Faltaşı gibi açılıp,
Tüktaman'ın gözüne
Opol Dağı gibi görünüp.
Alacakaranlık çöküp, gün batarken,
El ayak çekilip sus pus yatarken,

Yer kararıp dönerken,
Bütün canlı mahlukat
Gözü görmez olup bağlanıp,
Gece yarısı vaktinde
Yay gibi boz ata binip,
Yakuttan baltayı ele alıp, Düşman yanına hazırlanan
Kasaba* elde salınıp,
Ey belalı, sen kimsin?
Opol Dağı gibi aslan Çoro,
Ay-âlemi perişan eden
Almambet oğlu aslan Çoro
Surkoyon'un başını çevirmişti,
Oğlum, bakıp duran sen kimsin?
Düz çelik mızrağı uzatmıştı,

Saying, Let me reach Tüktaman,
Saying, Let me grapple to the death,
Saying, Let me slake myself on bloody blood,
The deep sorcerer, the great sage,
Cudgeling him till he cracks,
Saying, Let me loose the combat hard,
The pehlivan on watch,
His pehlivan who guards the water —
Saying, Let me find some way to crush him.
Külçoro of Şay's grace,*
His front teeth like the leaves of a door,
Toothed unlike the common folk,
Came forth gleaming pure white.
Like a hungry lion, a tiger,
His eye flashed like fire,
The keen-born şahbaz's
Blood-thirst had seized him,
The tails of his two eyes
Opening wide as divining-stones,
To Tüktaman's eye
Looming like Mount Opol.
As dusk fell and the sun went down,
As hand and foot withdrew and all lay hushed,
As the earth darkened and turned,
All living creatures
Bound, their eyes unseeing,
At the hour of midnight,
Mounting the grey horse taut as a bow,
Taking the axe of ruby in hand, Made ready toward the foe,
The kasaba swinging in his hand,*
Hey, trouble-fraught one, who are you?
The lion Çoro like Mount Opol,
Who lays waste the moon and the world,
Almambet's son, the lion Çoro,
Had turned Surkoyon's head about,
My son, who are you, standing staring?
He had leveled the straight steel lance,

Kanatlı çelik sırlı kargı
Ölesiye tutuşsam diye,
Nöbetçi pehlivan Tüktaman
Vuruşacağın kim idi
Şahbazına bakıp durmuştu.
Kimi isteyip durursun?
Tüktaman'ın hali şöyledir:

The winged steel lacquered pike —
Saying, Let me grapple to the death,
The sentinel pehlivan Tüktaman —
Who was it you would fight —
Had stood staring at your şahbaz.
Whom do you keep seeking?
The state of Tüktaman is thus:

Kendisi Akayar'ın oğlu imiş,
Üstün sınayıcı kul imiş,
Sağlığında sözü açık,
Fazlasıyla sınayıcı, gözü açık,
Tüktüütaman derlermiş,
Ünlü pehlivan o imiş.
Kulu Tanrı çarpmıştı,
Yanasıca, Külçoro'yu
Uzun uzun sınayıp durmuştu:
Ey yavrum, nöbetçiyim, pehlivanım,

He himself was Akayar's son,
A peerless tester-bondsman he was,
In his lifetime plain of speech,
A tester beyond measure, open-eyed,
Tüktüütaman they called him,
The famed pehlivan was he.
God had struck the bondsman,
May he burn — at Külçoro
He kept testing, long and long:
Hey, my child, I am the sentinel, the pehlivan,

Bakıp duran sen kimsin?
Tutuştuğu sağ kalmazmış gibi
Bakıp duran sen kimsin?
Şimdi kapacak sungur gibi
Almaya duran sen kimsin?
Aç saldırgan kaplan gibi
Yavrum, çelmeye duran sen kimsin?

Who are you, standing staring?
As though none you grapple stays alive,
Who are you, standing staring?
Like a gyrfalcon now about to snatch,
Who are you, poised to take?
Like a hungry, raging tiger,
My child, who are you, poised to trip me down?

Nöbetçiyi, alpları
Gözleyip duran sen kimsin?
Ne kadar olduğunu çok ordunun
Ey yavrum, sayıp duran sen kimsin?

The sentinel, the alps —
Who are you, that keeps watching them?
How great the many armies are —
Hey, my child, who are you, that keeps counting them?

Burut musun, düşman mısın?
Be kuzum, aklın başında mı?
Yay gibi boz ata binmişsin,

Are you a Burut, are you a foe?
My lamb, are your wits in your head?
You have mounted a grey horse taut as a bow,

Yalın kılıç kuşanmışsın,
Yalın kılıç takınmışsın,
Heybetin yaman, zehrin güçlü,

You have girded on a naked sword,
You have buckled on a naked sword,
Your mien is dread, your venom strong,

Sataşanı dümdüz eden
Doğrultup uzatıyorsun,
Boğumlu sırlı kargıyı

That which flattens whoever meddles —
You level and thrust it forward,
The knotted lacquered pike —

Heybetle düşmana uzatıyorsun,
Kimi isteyip duruyorsun
Senin kılığın başka, zehrin güçlü
Yavuz geçinen sen kimsin?
Kara çelik Zülfikar'ı*
Hazır eden sen kimsin,
Kara topuz, ay baltanı
Karşı karşıya gelecekmiş gibi
Hazırlayıp duran sen kimsin?
İki yanını gözleyen,
Dudağını burnunu yalayan
Er yapılı sen kimsin?
Büyüklüğü dağın yarısı kadar
Saldırsa düşmanı yenecekmiş gibi
Sebil* giysin seksen dört,
Savurduğun yan kızıl alev.
Geniş ağızlı, çatık kaşlı
Calangıç* gibi sen kimsin,
Gök ile mavi kubbenin
Direği gibi sen kimsin?
Ünlü Burut hunharın
Ta kendisi gibi sen kimsin?
Ulu dağın dökülen
Doruğu gibi sen kimsin?
Uç uca eklenmiş çeliğin
Ey yavrum, demiri gibi sen kimsin?
Burut'a bela salmaya
Kırk han Beecin Dıñşa'yı,
Biz nicesini gördük bunca.
Her yanından baksam.
Hıtaylı halin görünmez.
Geniş Bakburçun'u, Dıñşa'yı
Rastladık elbet bunca kişiye,
Boş değil zatınız,
Karşı karşıya gelen düşmandan

You thrust it in awesome wise at the foe,
Whom do you keep seeking,
Your garb is other, your venom strong,
Who are you, that passes for fierce?
The black steel Zülfikar —*
Who are you, that holds it ready,
Your black mace, your moon-axe —
As though you would meet face to face,
Who are you, that keeps them ready?
Watching to either side,
Licking your lips and your nose,
Who are you, built like a man of war?
Your bigness half a mountain's,
As though your charge would break the foe,
Let eighty-four wear sebil,*
The side you wheel toward is scarlet flame.
Wide-mouthed, with knitted brows,
Who are you, like a calangıç,*
Of the sky and the blue vault —
Who are you, like their pillar?
Of the famed bloodthirsty Burut —
Who are you, like his very self?
Of the great mountain's crumbling —
Who are you, like its summit?
Of steel joined end to end —
Hey, my child, who are you, like its iron?
To loose ruin on the Burut,
The forty khans, Beecin, Dıñşa —
We have seen many such as these.
Though I look at you from every side,
No Hıtay look shows in you.
Broad Bakburçun, Dıñşa —
We have met, indeed, so many men,
Your person is no empty thing,
From the foe met face to face

Yiğitlik halin görünür
Oğlum ay, öteye çekilin,
Söyle bakalım ezgini,
Kırgız mısın, düşman mısın,
Söyleyiver, oğlum, doğrusunu?

Your look of valor shows.
My son, oh — draw off yonder,
Come, speak your tune,
Are you Kırgız, are you foe,
Speak out, my son, the truth of it?

O zaman Çoro şunu söyler:
«Yün taban pehlivanım»,– der –
«Babam pehlivan, büyük ulu
Ta şu Beecin'den çıktım
dolanıp
Haberden dedikodu söz duydum,
Nice tümen ordu ile
Han Konurbay Er Kalça
Kahrolası Burut'u
Alamayıp vuruşuyor diye duydum,

Then the Çoro says this:
«My wool-soled pehlivan»,– he says –
«My father a pehlivan, a great lord,
From that very Beecin I set out,
roaming,
From tidings I heard gossip and word,
With how many tümen of troops
Han Konurbay, Er Kalça,
The accursed Burut —
Unable to take them, he fights on, so I
heard,

Halkını gözetlemeye,
Şimdi çıktım Beecin'den
Halkını tümden kırmaya,
Beyini bağlayıp almaya,
Şimdi geldim Beecin'den
Halkına karanlık salmaya.
Kara eleçek* (dul) koymaya,
Halkını kalmadan kırmaya,
Kankuu şehrinden ordu çıktı,
Kalmadan hepsi bol çıktı.
Yürüyüşünden toz çıktı
Tokşuker'den Ezkara
Topluluğundan seçilip o çıktı
Üşüyüp kaldım, düşmanını ver

To spy upon their people,
Now I have set out from Beecin,
To cut down their people wholly,
To bind and take their bey,
Now I have come from Beecin,
To cast darkness on their people.
To leave black eleçek (widows),*
To cut down their people till none remain,
From the city of Kankuu an army set out,
None remaining, all came out in plenty.
From its marching dust arose,
From Tokşuker, Ezkara —
Chosen from his assembly, he came forth.
I am left chilled through — give me your
foe,

Ağa pehlivan, elini ver
Hazırlıklı gelmiş erenim.
Kantürlük'ün şehrinden
İyice hazırlanıp çıktım,
Haber ulaşıp bize,
Nöbete çıktığımız demdir.
Hunhar Burut düşmandır – diye,

Ağa pehlivan, give me your hand,
I am a champion come well prepared.
From Kantürlük's city
I set out fully readied,
Word having reached us —
It is the hour we came out on watch.
Saying, The bloodthirsty Burut is the foe,

Kangür'den duyduk kendimiz,
Bu söze kanaat getirin,
Dönemeç nerede, dağ nerede,
Burut nerede, düşman nerede,
Yiğitliğimi sınayınız,
Karşılaşacağım düşman Burut'tur
Ey, Tüktaman büyük pehlivan,

We heard it ourselves from Kangür,
Be satisfied with this word,
Where is the pass, where the mountain,
Where is the Burut, where the foe,
Put my valor to the test,
The foe I shall meet is the Burut,
Hey, Tüktaman, great pehlivan,

Yol gösteriverin,
Aslan gibi süzülürüm,
Çatışma açan Burut'unla
Gücüm yeterse çarpışıp,
Kuvvetim yeterse vuruşup,
Kızılca kıyamet salayım,
Tüyünü bile koymadan Burut'u
Tümünü bağlayıp alayım!» –
Deyip o zaman Külçoro,
Tüylü taban pehlivana,
Tükenesiceye yetişsem – diye,

Halkına haber verdirmeden
Gevezelik eden kâfirin
Tutup başını kessem – diye,

Erken sözü geç olup,
İki gözü dört olup,
Külçoro böyle durmuştu.
Gazaplanıp kâfirin,
O Tüktaman bahadırın
Yeniden sınayıp durmuştu:
«Altındaki boz tulpar,
Boşuna kuyruk yele değil,
Altındaki bindiğin
Oğlum, Beecinlinin malı değil.
Sakınmakta ne fayda,
Hayvanının ağzı iri,
Hayvanın seçkinine binmişsin,
Sadağın kendisi bir kucak
Ağaç işi pusatı takınmışsın,

Show me the road,
I glide like a lion,
With your Burut who opens combat,
If my strength suffices, clashing,
If my power suffices, fighting,
Let me loose a scarlet doomsday,
Leaving not even a hair of the Burut,
Let me bind and take them all!» –
So saying then Külçoro,
To the wool-soled pehlivan —
Saying, Might I but reach the doomed wretch,
Before he sends word to his people,
This prattling infidel —
Saying, Might I but seize and cut off his head,
His early word grown late,
His two eyes become four,
Külçoro had stood just so.
Roused to wrath, the infidel,
That Tüktaman bahadır,
Had kept testing him anew:
«The grey tulpar beneath you —
Not for nothing that tail and mane,
The mount beneath you,
My son, is no Beecin-man's beast. What use is wariness,
Your beast's mouth is huge,
You have mounted the choicest of beasts,
Your quiver itself an armful,
You have buckled on gear of worked wood,

Altındaki boz atın
Küt kuyruklu, som tırnaklı
Savaşta binilecek maldır,
Nara duyunca söküp gider,
Koştuğunda kara yer
Kat katından ayrılır,
Kara bayır kazanat*,
Kalbur ciğerli, tunç bilek*,
Domuzu süründürüp
Savaşta binilecek maldır.
Söyleyiver adını,

Bildiriver aslını,
Anlatıver elini obanı,
Devriyedeyiz* kendimiz.
Han Konurbay töreden
Nasılsa Burut gelir – diye,
Duyup durduk kendimiz.
Kırgına hevesli çıkarız.
Hıtay mı, Kırgız mı olduğunu
Toplantılardan duyarız» –
Deyip böyle söyleyince
Yay gibi uçan koca Surat,

Bozdoğan gibi Külçoro
Kahrolası inatçıyı,
Ta eteğinden kavrasam – diye,

Sezdirmeden şu Tüktü'yü
Bir çırpıda susturuversem – diye,
Nöbetçinin giysisini giysem – diye,
Çatışma kurup hanına
Hakan'a dek sürsem – diye,
Er Külçoro şunu düşünür:
«Ey yavrum, dönemeçte dağ nerede,

Bu kuşatılan Burut halkı
Tük ağa, bize gelen düşman nerede?
Böylesi dar zamanda

The grey horse beneath you,
Blunt-tailed, solid-hoofed,
Is a beast to be ridden in war,
Hearing the war-cry it tears away,
When it runs, the black earth
Is parted layer from layer,
A dark hill-bred kazanat,*
Sieve-lunged, bronze-shanked,*
Making the swine crawl in the dust,
It is a beast to be ridden in war.
Come, speak your name,

Come, make known your stock,
Come, tell your land and your camp,
We are on patrol ourselves.*
From Han Konurbay, from the court,
Saying, The Burut will surely come,
We have heard it ourselves.
We ride out eager for the slaughter.
Whether you be Hıtay or Kırgız
We shall hear it from the councils» –
When he spoke thus and said it,
Great Surat flying like an arrow from the bow,
Külçoro like a merlin —
The accursed stubborn one,
Saying, Might I but grasp him by the very hem,
Unnoticed, this Tüktü —
Saying, Might I but silence him at a stroke,
Saying, Might I but don the sentinel's garb,
Saying, Pitching combat, to his khan —
Might I but drive on to the Khagan,
Er Külçoro thinks this:
«Hey, my child, where is the mountain at the pass,
This besieged Burut people —
Tük ağa, where is the foe come against us?
In such a straitened hour

Vuruşacak bulut gibi düşman nerede?
Altımdaki koca Surat
Asıy kısrağın tayıdır,
Bu domuz, yılkının has düldülüdür,
Atımın aslını sorarsan,
Kangür'den Orgo Han çıkıp,
Onun kapışmasından can çıkıp,
Köne-Turpan ötesi,
Gömülü Dañdañ berisi,
Barbar'ın öte yüzünde,
Ob ırmağı kıyısında
Ünü Burut-Kırgız'dan
Karaça denen han imiş,
Bunlar tek kısrağın tayları

Where is the foe like a cloud to fight?
Great Surat beneath me
Is the foal of an asıy mare,
This swine is the herd's own courser,
If you ask my horse's stock,
Orgo Han came forth from Kangür,
From grappling with him souls went forth,
Beyond Köne-Turpan,
This side of buried Dañdañ,
On the far face of Barbar,
On the banks of the river Ob,
His fame among Burut and Kırgız —
There was a khan called Karaça,
These are the foals of a single mare —

Yedi tulpar var imiş,
En ulusunu sorarsan
Kız Saykal'ın Kılkara'sı,
Ondan sonra bir tulpar,
Er Koşoy'un Kabılan'ı,
Kökötöy'ün Maanıker'i,
Han Manas'ın Akkula'sı,
Konurbay'ın Algara'sı,
İşte kendi bindiğim koca Surat Bunu soran kalday'ı ürkütmüş,
Semetey'in Taybuurul'u
İşte bu yedisi öz kardeş,
Irgaytı Beli'nde,
Kapıştıkları yerde
Orgo ganimet edip almış.
Benim babam Kangür'e
Armağan ediverdi.
Nice altın, kızıl zer*
Benim çilekeş babamdan almış
Çokluğu kara kurttan beter
Berencin'i* bağlatıp,
Beş-Beecin'i dolandırıp,
Uğruna sıkı çekişilen bu Surat,
Karabcıl'ı* bağlamış,

Seven tulpars there were,
If you ask the greatest of them:
Maiden Saykal's Kılkara,
After that another tulpar,
Er Koşoy's Kabılan,
Kökötöy's Maanıker,
Han Manas's Akkula,
Konurbay's Algara,
And great Surat, whom I myself ride —
His asking startled the kalday,
Semetey's Taybuurul —
See, these seven are blood kin,
At Irgaytı Pass,
In the place where they grappled,
Orgo took him as spoils.
To Kangür my father
Gave him as a gift.
*Much gold, red zer**
He took from my long-suffering father,
Their multitude worse than black wolves,
Having Berencin bound,*
Circling Beş-Beecin,
This Surat, fought over so fiercely,
Bound Karabcıl,*

Kakançın'ı dolandırıp
Hanların çekiştiği bu Surat,
Koca Surat'ı çekişip,
Nice Mançu telef olmuş,
Koca Surat'ın kavgası
Nice yerde bilinmiş,
Çınmaçın'ın Kakançın'ı,
Doğru yanı Bakburçun,
Ulunçu, Dıñşa ulu halk
Ulusunun önüne
Böyleymiş Surat diye,
Ulusuna çizilip yazılmış,
Uluñtu halkına bilinmiş.
Kangur binip yolunu şaşırmış,
Taş kuşanmış Hıtay'ın
Kara bahtlı uğursuzu
Keleşleri çekişmiş.

Circling Kakançın,
This Surat, over whom khans contended,
Contending for great Surat,
Many a Mançu has perished,
The quarrel over great Surat
Has been known in many a place,
Kakançın of Çınmaçın,
On its true side Bakburçun,
Ulunçu, Dıñşa, the great people —
Before their great ones,
Saying, Such indeed is Surat,
It was drawn and written for their people,
Made known to the Uluñtu folk.
Kangur mounted him and lost his way,
Of the stone-girt Hıtay
The black-fated ill-starred one —
Their braves have contended.

Çekişmede vermeyen,
Altından nal çaktıran,
Abaydan* örtü kaplatan,
Kara talihli Surat'ı
Birinin gözü değer diye,
Karanlık yerde baktıran,
Tük ağa, bu dediğin de doğru.
Beşmallayıp eyerleten,
Ganimetten gelip at olan,
Bunu soran adam yad olan,
Yağmalayıp Or'a geldiğinde
Yumruk başı kadar tay olan,
İsteyip sorup geldiğinde
Burası nice Mançu'ya yurt olmuş,

Boş yere kuyruk yele değil,
Senin Beecin'inin malı değil.
Ganimete gelen tay imiş
Şu Burut denen ulustan.
Bilmişsin, Tük ağam,
Boş yere kuyruk yele değil,

Never yielding in a dispute,
Shod with horseshoes of gold,
Draped with a cover of abay cloth,*
The black-fated Surat,
Lest someone's evil eye should strike,
Kept and tended in a darkened place,
Tük agha, this you say is true as well.
Saddled with a bismillah spoken,
Come as plunder, grown into a horse,
The man who asks of him a stranger,
When they came raiding down to Or
A foal no bigger than a fist,
When you come asking and inquiring —
This land has been home to many a Manchu,
Not tail and mane for nothing,
He is no property of your Beecin.
He was a foal that came as plunder
From that people called the Burut.
You have known it, my Tük agha,
Not tail and mane for nothing,

Bizim Beecin ilinin malı değil,
Bu kıyık kulak, kısa yele,
Kırgız ile vuruşursak
Cenkte binilecek koca Surat,
Geniş göğüs, kısa yele,
Cenge binilesi koca Surat,
Benim babam Kangür ulu bey,
Ta uzaktan geldim dolanıp.
Taş kuşanan hunharın
Halisinin ta kendisiyim,
Kendisi değil, kara gözüyüm,
Çarpmaya dağ bulamayıp
Vuruşmaya düşman bulamayıp
Geçmeye ok bulamayıp,
Bozmaya top bulamayıp
Bunalıp gezen yiğidim.
Tük ağa, ben aşmaya dağ nerede,

No property of our Beecin land,
This clipped ear, this short mane,
If we come to blows with the Kırgız,
Mighty Surat to be ridden in war,
Broad of chest and short of mane,
Mighty Surat fit to ride to battle,
My father Kangür is a great bey,
From far away I came, roaming.
Of the bloodthirsty one girded in stone
I am the very truest of his line,
Not himself, but his own dark eye,
Finding no mountain to smash against,
Finding no foe to fight,
Finding no arrow to pierce me,
Finding no cannon to break,
I am a warrior roaming in vexation.
Tük agha, where is a mountain for me to cross,

Ben vuruşayım, düşman nerede?
Koparmama baş nerede,
Çiğnememe taş nerede,
Önceki nerde, dağ nerde,

Burut nerde, düşman nerde» –
Pehlivanlığı bir hayli,
Deyip, böylece, Külçoro,
Şay'ın kolladığı arslanın,
En akıllı, bilge kişi,
Becerikli doğmuş er yiğidin,
Suratı'nı oynatıp
Ağzını çekip döndürdü,

Ölçüsüz aldatıp Kalmuk'u,
Külçoro aldatıp durdu,
Kangür'den çıkma halkı var, Her yanı denkmiş,
Bize gelmiş diye,
Vadiyi basan koca alpını

Let me fight — where is the foe?
Where is a head for me to tear off,
Where is a stone for me to trample,
Where is the former one, where the mountain,
Where the Burut, where the foe?» –
His champion's might great indeed,
So saying, thus, Külçoro,
The lion watched over by Şay,
Wisest and most knowing of men,
The warrior born deft and able —
Made his Surat prance and play,
Pulled at his mouth and wheeled him round,
Deceiving the Kalmuk beyond measure,
Külçoro kept up his deceit,
He has folk sprung from Kangür, Every side of him was matched,
Saying he has come to us,
The mighty alp who storms the valley —

Aldatacak çarkı var,
Kendince söyleyip Hıtay'ı
Aldattı Çoro bahadır,
Çizecek oldu çizgiyi,
Becerikli doğmuş Külçoro
Başlatacak oldu temaşayı.
Yakalayacak oldu pehlivanı,
Gösterecek oldu gözüne
Kişinin yapmayacağı kavgayı.
Pek inandı Tüktaman
Bahadırlığa, arslanlığa,
Dayanıp durdu Tüktaman,
Uluğluğunu, arslanlığını
Sınayıp durdu Tüktaman:
Adam, her yanı denkmiş,
Sağ küreği genişmiş,
Koñurbay'dan yiğitmiş,
Coykına'dan bir tutam kalın,
Ezkara'dan iki parmak
Üstün duran biriymiş.
Kalday'a, Şibe yurduma
Han kaldırılası er imiş,
Âlemi perişan eden

He has the wiles to deceive him,
Speaking in his own way, the Hıtay
Did Çoro the bahadır deceive,
He made to draw the line,
Külçoro, born deft and able,
Made ready to begin the spectacle.
Made ready to seize the champion,
Made ready to show before his eyes
A fight no man would ever dare.
Tüktaman believed full well
In his valor, in his lionhood,
Tüktaman stood there trusting,
His greatness and his lionhood
Tüktaman kept putting to the test:
Why, every side of him was matched,
His right shoulder-blade was broad,
Bolder he was than Koñurbay,
A handspan thicker than Coykına,
Than Ezkara by two fingers
He stood the higher, so he seemed.
Over the Kalday, over my Şibe land
A man fit to be raised as khan,
One who lays the whole world waste,

Amansız arslan imiş,
Yamaca sağlam dam kursa,
«Beecin eline han kılsa,

Pehlivanlığı bambaşka,
Kırk boy Hıtay halkına
Han olası oğulmuş.
Kangür ilinin hanı imiş,
Sözü kesin, zehri güçlü,
Dediğince varmış.
Çarpmaya dağ bulamayıp,
Vuruşmaya düşman bulamayıp
Aradığı gerçekmiş,
Burut'la boğuşmaya girse
Burup verecek arslanmış.

A merciless lion he was,
If he raised a stout dwelling on the slope,
«Were he made khan over the land of Beecin,
His champion's might like no other,
Over the forty tribes of Hıtay folk
A son fit to become their khan.
He was khan of the Kangür land,
His word final, his venom strong,
All was just as he had said.
Finding no mountain to smash against,
Finding no foe to fight,
What he sought was real indeed,
Should he grapple with the Burut,
A lion who would wring them dry.

Yiğit de imiş, bel de imiş,
Bel bağlayıp Kakan'dan çıkıp
At yorup, yer dolaşıp,
Kürk eskitip, er kollayıp,
Çarpmaya dağ bulamayıp,
Vuruşmaya düşman bulamayıp,
Töresi olan koca bey.
Bu Kakan'dan gelmiş dolanıp.
Han-zadenin ta kendisiymiş,
Kendisi değil, kara gözüymüş,
Yüzleşmeye kul mu gelir,
Yüz tutup insan yener mi?!
Gözü gölün burgacı gibi,
Görünse Kırgız-Burut'u
Devirip biçip yutacak gibi» –

Deyip, böylece, Tüktaman,
Kangür ilinin hanı diye,
Kaşançı'nın soyu diye,
Beecin ilinin eri diye,
Boğuşmaya girse Burut'u
Geri dönmeden yiyecek gibi,

Bir teke tek cenge çıkmaya,
Hunharı yere tıkmaya

Coşup kalmış çağı imiş.
Koca pehlivanın ta kendisiymiş,
Büyük güreşi çok arayıp,

Gelip durduğu çağ imiş. –
Bu sözü düşünüp, Tüktaman
Öfkelenmeden başladı,
Altmış batman* tunç topuzu
Omzundan alıp attı,
Silah pusatını sıralayıp
Yerine koyup yerleştirip,
Coştuğunda Tüktaman
Tek yürüyüp kasılarak,

A brave he was, a bulwark too,
Girding his loins, setting out from Kakan,
Wearying horses, roaming lands,
Wearing out furs, seeking a man,
Finding no mountain to smash against,
Finding no foe to fight,
A mighty bey who keeps the law.
He has come roaming from Kakan.
The very son of a khan he was,
Not himself, but his own dark eye,
What slave would dare to face him,
Could any man confront and beat him?!
His eye like the whirlpool of a lake,
Should the Kırgız-Burut appear,
As if he'd fell them, mow them, swallow them whole» –
So saying, thus, Tüktaman,
Taking him for khan of the Kangür land,
For the very seed of Kaşançı,
For a warrior of the Beecin land,
Should he grapple with the Burut,
As if he'd devour them without turning back,
To go out to single combat,
To ram the bloodthirsty one into the earth

It was his season of surging zeal.
The very mightiest of champions he was,
Long had he sought a great wrestling-match,
It was the season he had come to. –
Pondering these words, Tüktaman
Began without a stir of anger,
*His bronze mace of sixty batman**
He took from his shoulder and cast down,
Laying his weapons and gear in a row,
Setting each piece in its place,
When Tüktaman surged with zeal,
Striding alone and strutting proud,

Kakançın hanı diye,
Yürüyüp gelip gerinerek,
Kulu Tanrı çarpmıştı,
Kangür ilinin hanı diye,
Silah pusatını fırlatıp,
Tazim edip durmuştu.
Ne zaman olursa olsun,
Ulusunu görse Hıtay halkı
Kadınlar gibi diz çöküp.
Tazim etmek âdetidir.
Dizleri yere bükülüp,
Gelinler gibi diz çöküp,
Tazim edip durduğunda
Erken sözü geç olup,
Almambet oğlu Çoro'nun
Başını kesip almaya
Yol üstünde sürükletip,
Dañgıtlara* yarmaya
Suyu bekleyen nöbetçisini
Susturup yok etmeye.
Almambet oğlu arslan Çoro
On iki âzası denk endamlı,
Âlemde eşi olmayan er Çoro,
Börk al dese baş kesen,
Su iç dese ağı içen,
Kan dök dese cin döken,
Su iç dese ağı içen.

Taking him for the khan of Kakançın,
Walking up, stretching himself —
The slave had been struck by God —
Taking him for khan of the Kangür land,
Flinging aside his weapons and gear,
He stood and made obeisance.
Whenever it may be,
When Hıtay folk behold their great one,
They kneel down like women.
To make obeisance is their custom.
Their knees bent to the ground,
Kneeling like young brides,
As he stood making his obeisance,
His early word grown late —
Of Çoro, son of Almambet,
To cut off and take the head,
To have it dragged along the road,
To split it for the Dañgıts,*
His sentry watching the water
To silence and destroy.
Lion Çoro, son of Almambet,
His twelve limbs in even measure,
Er Çoro, matchless in the world,
Told «take his cap», he takes the head,
Told «drink water», he drinks poison,
Told «shed blood», he pours out fiends,
Told «drink water», he drinks poison.

Alevinden geri dönmeyen,
Ecelden geri kaçmayan.
Pehlivanlığı bambaşka.
Bahadırlığı bir hayli.
Kılıcını kında buran,
Karşısına çıkan düşmanını
Kızıl kana boyayan.
Üstün pehlivan, keskin arslan,
O pehlivana el atıp,
Girişecek oldu koca er.
Babası bozkurt Alman'dan

Never turning back from flame,
Never fleeing from death's hour.
His champion's might like no other.
His valor great indeed.
He twists his sword within its sheath,
The foe who comes against him
He dyes in crimson blood.
Peerless champion, keen lion —
Laying hands upon that champion,
The mighty warrior made to close with him.
From his father, the grey wolf Alman,

Emanet kalan Coykuma,
Yiğit bozkurt Alman'dan
Armağan kalan kan döker,
Yakalayıp sapından,
Sıyırıp alıp kınından,
Nicesinin pehlivanı,
Çağı bozan dev* imiş,
Kireşti denen şehre
Han kaldırılan er imiş.
Gören ürküp pehlivandan

Tüktaman pehlivan der imiş.
Şay'ın kolladığı Külçoro,
Çevikliği ölçüsüz,
Çabucak yakalayıverdi,
Şöyle böyle deyinceye dek,
Göz açıp yumuncaya dek
Deminki Tüktaman'ının,
İriliği dağ gibi haramın,
Bahadırlığı bambaşka,
Pehlivanlığı bir hayli,
Pazısından kavrayıvermişti,
Kımıldatmadan, debelendirmeden
Başını kesip almıştı,
Yol üstünde sürükletip,
Dañgıtlara yarmıştı.
Kıl kadar çatal enseye
Kılıç ile çalmıştı.
Gövdesi kalıp, başı yok,

Pehlivan yatıp kalmıştı,
Pehlivanın bahadır olduğunu
Arslan Külçoro bilmişti,
O pehlivanın bütün giyimini
Kartal Çoro'n giymişti,
Öte yanında sayısız nöbetçi,
Çizecek oldu çizgiyi.
Hıtay olup dönüşüp,

Coykuma, left him in trust,
From the valiant grey wolf Alman
The blood-shedder left as a gift —
Gripping it by the hilt,
Drawing it bare from its sheath.
Champion over many a man,
He was a giant who wrecks the age,*
Over the city called Kireşti
A man once raised as khan he was.
Those who saw shrank from the champion —
Tüktaman the champion, they would say.
Külçoro, watched over by Şay,
His quickness beyond measure,
Seized him in an instant,
Before one could say this or that,
In the blink of an opened eye,
That same Tüktaman of late,
The brute as huge as a mountain,
His valor like no other,
His champion's might great indeed —
He had gripped him by the arm,
Without letting him stir or struggle
He had cut off and taken his head,
Had it dragged along the road,
Had split it for the Dañgıts.
On the nape forked fine as a hair
He had struck it with the sword.
The trunk remained, the head was gone,

The champion lay where he fell,
That the champion was a bahadır
Lion Külçoro had known,
All the raiment of that champion
Your eagle Çoro had put on,
On the far side, sentries without number —
He made to draw the line.
Turning himself into a Hıtay,

Çağda çıkmaz böyle oğul. Burut'u
Hıtay vurmuş,
Başlatacak oldu bozgunu.
Kaynaşan kâfire,
Han Koñurbay bahadıra
Gösterecek oldu zorluğu,
Aklından şaşırmış,
Yapacak oldu Hıtay'a
Kişinin yapmayacağı horluğu,
Kuşatıp gelen Hıtay'ın
Bulacak oldu hesabını,
Yiğit imiş Külçoro,
Görecek oldu hesabını.
Alacak oldu sırasını,
Bahadırlığı bambaşka,
Nişanı geçti eline,
Giyimi düştü Tüklü'nün,
Külçoro'nun sırtına.
Cepkenini kabartıp,
Güçlülük kürkünü giymişti,
Bırakmadan halkını kırmış,
Suyu bekleyen nöbetçiye
Sultan Çoro'n yürümüştü.
Pehlivanları bambaşka,
Cellatları yedi yüz,
Bunun erleri bir hayli,
Altın, gümüş ganimet alıp,
Kuşku sezince üşüşen,
Adamın burnunu kulağını
Kesip alıp takınan.
Nöbetçisine, hanına,
Pehlivanların önüne,
Hoplatarak Surat'ın
Çekip ağzını döndürmüştü,
Tüktaman gibi söze başlayıp,

Tükenesice Çoro durmuştu:
«Haber saldı Koñtöröm,
Âlemi bilen ulu töröm,

No such son appears in an age. The Hıtay
had struck the Burut,
He made to begin the rout.
Upon the swarming infidel,
Upon Khan Koñurbay the bahadır,
He made to show them hardship,
Driven out of their wits,
He made to work upon the Hıtay
A scorn no man would ever work,
Of the Hıtay come to lay siege
He made to settle the account,
Valiant indeed was Külçoro,
He made to see their reckoning through.
He made to take his turn,
His valor like no other,
The token passed into his hand,
The garb of Tüklü fell
Upon Külçoro's back.
Puffing out his jacket,
He had donned the fur-coat of might,
He slew his people, sparing none,
Toward the sentry watching the water
Your sultan Çoro had marched.
Its champions like no other,
Its executioners seven hundred,
Its warriors great in number,
Taking gold and silver plunder,
Swarming at the least suspicion,
A man's nose and his ears
They cut away and wear as trophies.
To the sentry and the khan,
Before the champions' ranks,
Making Surat bound and leap,
He drew the rein and wheeled him round,
Beginning speech like Tüktaman,

The confounded Çoro stood there:
«My Koñtörö has sent word,
My great törö who knows the world:

Kaynayıp duran Burut'un,
Burut denen ulusun
Hesabını fazlasıyla görmüş,
Beecin'den yeni ordu gelip,
Yeri yarıp bol gelip,
O Koñurbay – Koñtörö,
Âlemi bilen ulu törö,
O, yiğitliğini gösterdiğinde
Görüp Burut dayanamayıp,
Yüzükoyun kaçmış.
Küstah Burut, koca hunhar,
Kaçıp horluk görmüş,
Gömülüp çok halk ölmüş,
Kırgına uğrayıp Semetey
Kırgız'ını ganimet vermiş,
Bozkurt Bakay er çıkıp,
Çaresini bulamayıp şaşırmış,
Obasını Hıtay basmış.
Yurdunun hanını çaresiz komuş.
Kahrolası Burut'un
Kendisi fena şaşırmış,
Yanıp gitmiş Burut'un
Kendi malını saçmış,
Bizden bel bağlayıp Kalça basmış.
Yüklenemez olmuş,
Hanım gelinler, güzeller alıp,
Bizim Hıtay Kakançı'sı
Onu derleyemez* olmuş» –
Deyip öylece dedikten sonra,
Tazim edip diz çöküp,
Gözcüsü, nöbetçisi,
Sataşan bir can olsa

Of the seething Burut,
Of that people called the Burut
He has settled the account and more,
A new host come from Beecin,
Come in floods that split the earth,
That Koñurbay – the Koñtörö,
The great törö who knows the world —
When he displayed his valor,
The Burut saw and could not stand,
They fled headlong on their faces.
The insolent Burut, the great bloodspiller,
Fled and met with scorn,
Many folk have died and been buried,
Semetey, caught in the slaughter,
Has given his Kırgız up as plunder,
The grey wolf Bakay came forth,
Found no remedy and was confounded,
The Hıtay stormed his camp.
Left the khan of his land helpless.
The accursed Burut
Himself is sorely confounded,
The Burut, burnt and ruined,
Has scattered his own goods,
Trusting in us, Kalça has overrun them.
More than can be carried off,
Taking noble brides and beauties,
Our Hıtay of Kakançı
Cannot even gather it all in» –*
So saying, when he had spoken thus,
Making obeisance, kneeling down,
Its lookouts and its sentries —
If any soul dared cross him,

Geri dönmeden kıranı,
Şaşakalıp koşuşup,
Tazim edip durmuştu.
İki yanına baksa,
Elin esenliğini dilese,
Tüktaman'ın ta kendisiymiş,

The slayer who never turns back —
Astounded, running to and fro,
They stood and made obeisance.
Were one to look on either side,
Were one to wish the people peace —
He seemed the very Tüktaman,

Kendisi değil, kara gözüymüş,
Kara kurt gibi halkı var.
Üstündeki giydiği
Tüktaman'ın kandagay'ı*,
Vadideki nöbetçiler
Kendi ulum geldi diye,
Kırgız'ın hepsini kırdı diye, Mızrak saplansa batmayan
Kırıp ganimet etti diye,
Kırk boy Hıtay kalabalık halk

Kırgız'ı yağmaladı diye,
Aslen öylesine berk kılmış,
Bunu düşünüp nöbetçiler
Aldandılar Külçoro'ya,
Cehennemden şirret imiş,
Toy çocuk Külçoro,
Kulağı duyup, gözü gören
Kul içinde böylesi yokmuş.
Altmış nöbetçi pehlivanı,
Tazim edip tanımadan
Çoro'ya ulaşıverdi,
Altmış pehlivan çığrışıp,
Tazim edip durduğunda,
Bahadırlığı bambaşka,
Pehlivanlığı bir hayli,
Külçoro'nun halini sorma,
Mızrakta usta, ünlü er,
Aybaltada becerikli er,
Kılıcıyla biçip alan,
Hiddetlenip coşarsa,
Çağa kırgın salan,
Ay-âlemde becerikli kul
Kılıcı kından almıştı,
Altmış nöbetçi pehlivanı
Tümden kırıp salmıştı,
Kendin gördüğün vadiyi

Issız kıldı vadiyi,

Not himself, but his own dark eye,
He has folk like black wolves.
What he wore upon his back
Was Tüktaman's kandagay,*
The sentries in the valley,
Saying, our own great one has come,
Saying, he has slain all the Kırgız, Which no thrust of lance can pierce,
Saying, he has slain and taken plunder,
Saying, the forty tribes of Hıtay, teeming folk,
Have sacked the Kırgız utterly —
Made from the first so wondrous strong —
Thinking this, the sentries
Were taken in by Külçoro,
He was a fiend worse than hell,
The raw youth Külçoro —
Of all whose ears hear, whose eyes see,
Among slaves there was none like him.
The sixty sentry champions,
Making obeisance, unknowing,
Came up before the Çoro,
The sixty champions crying out,
As they stood in obeisance —
His valor like no other,
His champion's might great indeed,
Ask not the state of Külçoro,
Master of the lance, famed warrior,
Deft with the moon-axe, able man,
Mowing men down with his sword,
When he rages and surges up
Loosing slaughter on the age,
The deftest slave in the moonlit world
Had drawn his sword from out its sheath,
The sixty sentry champions
He had cut down one and all,
The valley you yourself have seen —

He left that valley desolate,

	Olmadık yiğitlikte arslan olan	*A lion of unheard-of valor,*
	Er Külçoro seçkini.	*Er Külçoro, the chosen one.*
	Boz ala flamalı tuğu var,	*He has a standard with grey-dappled pennant,*
146810	Çevrilmiş burma suyu var.	*He has water dammed and coiled about.*
	Suyu bağlayıp taş kılan,	*Binding the water, turning it to stone,*
	Sataşanı perişan eden,	*Laying low whoever crosses him —*
	İşte böyle Hıtay, koca kurt.	*Such is the Hıtay, the mighty wolf.*
	Taştan örüp oluk kılan,	*Weaving stone into a channel,*
	Çevresini kaya kılan,	*Making its surrounds of rock,*
	Alamayıp düşman usanan,	*Foes despairing, unable to take it,*
	Etrafını sur kılan,	*Making ramparts all around,*
	Cenkle kimsenin varamadığı,	*Which none could reach by war,*
	Yanaşıp düşmanın alamadığı,	*Which no foe drawing near could take,*
146820	Suyu çevirip göl kılan,	*Turning the water to a lake —*
	Susatıp kırayım diye	*Thinking, I shall parch and slay them,*
	Keçil'in hanı Koñurbay	*Koñurbay, khan of Keçil,*
	Akıl düşünüp çare kılmış.	*Took thought and devised his scheme.*
	Kayın, söğütten kestirip,	*Felling birch and willow,*
	Yarını dağ gibi yığdırıp,	*Piling the bank up like a mountain,*
	Kırk boy Hıtay toplanıp	*The forty tribes of Hıtay gathered,*
	Değerini dağ edip	*Raising its worth mountain-high,*
	Alayım deyip kimsenin varmadığı,	*Where none who thought to take it ever came,*
	Kara bahtlı uğursuzu	*That black-fated, ill-omened thing —*
146830	Bakan kul şaşakalmış,	*The slave who looked on stood amazed,*
	Burgan-Suu diye ad koyup,	*They gave it the name Burgan-Suu,*
	Fesatlı bela diye ün salmış,	*Famed it as a treacherous bane.*
	Gök zırhı bürünüp,	*Wrapped in his blue-grey armor,*
	Görsen yaman Koñurbay	*Terrible Koñurbay, should you see him,*
	Gök arslan gibi atılan,	*Springing like a grey-blue lion,*
	Kara-Buura boğazında	*In the gorge of Kara-Buura,*
	Haberden biri gelir diye,	*Lest someone come with tidings,*
	Kuşatıp Hıtay yatarken	*While the Hıtay lay encamped around,*
	Yiğit doğmuş Külçoro	*Külçoro, born valiant,*
146840	Berk yerini bozup yol açıp,	*Broke the strong place, opened a way,*
	Yiğit imiş Külçoro'n,	*Valiant indeed your Külçoro,*
	Kuşatıp yatan kâfire,	*Upon the infidel lying in siege,*

Han Koñurbay bahadıra,
Taş bendini paralayıp,
Kum bendini devirip,
Kuruyasıcan kopardı temaşayı.
Söğüdünü söküp yıkıp,
Tümüyle tutulan koca suyu
Kaynaşan Hıtay'ın
Öz ordusuna devirip,
Bendini bozup çiğnetip,
Durgun duran koca ırmağı
Hıtay ordusuna kaplatıp,
Temaşayı Çoro kılmıştı,
Kaynaşan Hıtay'ı
Kırgın edip kırmıştı.
Alırım deyip Burut'u
Gözetmeden uyuyup yatarken,
Kiminin atı var,
Kimisi habersiz.
Tuğ dibinde duranlar,
Oy, Burut halkı yere girsin diye,
Davulbaz* sıkı vurulup,
Kimisi habersiz,
Aldırış etmeden söz etmeden,
Kımıldamadan uyuyup yatanlar,
Cıvıldayan kâfirin
Kimisi habersiz,
Donunu düşürüşüp,
Su basınca telaşlanıp,
Donunu düşürenler
Uçkuruna kapaklanıp,
Homurdanıp kalışıp,
Savaşı akla getirişip,
Fena şaşırıp duruşup,
Düşman nerde deyip şaşkınlıktan
Birbirleriyle vuruşup,
Hayli kargaşa koparıp,
Biri birini tanımadan,
Nicesini öldürüşüp.
Telaş içinde yatarken

Upon Khan Koñurbay the bahadır,
He tore apart the dam of stone,
Toppled the dike of sand,
The wretch broke loose a spectacle.
Ripping out and felling its willows,
The great water wholly pent
Upon the swarming Hıtay's
Own host he sent it crashing,
Breaking the dike, trampling it down,
The great river standing still
He loosed to flood the Hıtay host,
Çoro had made the spectacle,
The swarming Hıtay
He had slaughtered in a great slaying.
Thinking, I shall take the Burut,
They lay asleep, keeping no watch,
Some had their horses by,
Some knew nothing at all.
Those standing at the standard's foot,
Oh, may the Burut folk sink into the earth,
The war-drum beaten hard,*
Some knew nothing at all,
Heedless, without a word,
Those sleeping without a stir,
Of the chattering infidel
Some knew nothing at all,
Some dropping their breeches,
Panicking as the water rose,
Those who dropped their breeches
Tumbling over their waist-cords,
Left grumbling and growling,
Calling battle to their minds,
Standing sorely confounded,
Crying «Where is the foe?» in their daze,
They fought among themselves,
Raising a mighty tumult,
Not knowing one another,
They killed each other by the score.
As they lay in their panic,

Birbirleriyle vuruşup,
Badıran gibi serilişip,
Tanımadan o Hıtay
Birbirleriyle çarpışıp.
Tan ağarıp sökmüştü,
Yere ışık değmişti.
Tozunu dağ gibi savurup,
Bulut gibi uçan koca Kara at,
Koca Kalça koşturup,
146890 Dağ gibi olan Koñurbay
Tepeye çıkıvermişti,
Halkına haber salmıştı.
Er Kalça'nın yanından
Çan sıkı çalınıp,
Cepken giyen Hıtay'ın
Güçlüleri üşüşüp.
Çığırtma* öttürülüp tunç naydan,
Serçe uçmaz geniş vadiden,

Düşman kurtulmaz mızraktan,
146900 El kurtulmaz hileden.
Böbürlenen nice bey,
Tüyü kalmadan gümbürdeyip,
Topyekûn Kalça'ya,
Tümü ulaştı gürleyip.
Kalabalık ordu yetip geldiğinde,
Kalça'nın haline baksan,
Alkara'sını coşturup,
Sahipsiz kalan karayı
Eri ölmüş gibi silkindirip,
146910 Koca çizme ayakta dimdik,
Koca mızrak elde çalımlı,
Badana* kürkü sallanıp,
Mercan sorguçta* inci taş*,
Tavus kuşunun kuyruğunu
Doksan türlü işletip taktıran,
Tepesinde parıldayıp*
Püskülü* sallanıp titreyip.

Fighting among themselves,
Sprawling like scattered gourds,
Unknowing, those Hıtay
Clashed among themselves.
Dawn had whitened and broken,
Light had touched the earth.
Whirling its dust up mountain-high,
The great Kara horse flying like a cloud,
Great Kalça galloping,
Koñurbay, huge as a mountain,
Had mounted swiftly to the hilltop,
Had sent word to his people.
From beside Er Kalça
The bell was rung out hard,
Of the jacket-wearing Hıtay
The strong ones came swarming.
The çığırtma shrilled from the bronze nay,*
Over the broad vale where no sparrow flies
—
No foe escapes the lance,
No people escapes the snare.
Many a boastful bey,
Rumbling till not a hair was left,
All as one to Kalça,
They all arrived with a roar.
When the teeming host had come,
If you looked on Kalça's state:
Rousing his Alkara to frenzy,
The black steed left masterless
Shaking as if its man had died,
Great boots bolt upright on his feet,
The great lance jaunty in his hand,
His badana fur swaying,*
Pearl-stones on the coral plume*,*
The tail of the peacock
Worked and mounted ninety ways,
Glittering upon his crown,*
Its tassel swaying, trembling.*

Göçebe çadırı* gibi kara saç

Bu yolu kuruyası Kalça'nın
Kürek kemiğinde sallanıp.
Öfkesine dayanamayıp,
Altın aylı sırlı çubuğu
Çekse ağzında horuldayıp,
Ocak bacası gibi dumanı
Bırakıverse burcu burcu.
Altı bin Hıtay, sayısız kalday*,
O Kalça'nın yaranı,
Çaresini bulamayıp çığrışıp.
Bu Kalça'nın halini gördüğünde
Mançuları diz çöküp,
Yavrum, yalnız kara reaya,
Han ne gördü diye,
Tatlı candan umut kesip.
Er Kalça'nın hali böyledir,
Bu, kahrı katı başlattı,
Kalabalık Tırgoot, çok Şibe,
Dolu Hıtay Mançu'yu
Emip yutuverdi.
Koñurbay'ı gördüğünde
Ordu durmadan kaynadı,
Öfkelenen ağanın
Kan içiciliği tuttu,
Handan katı güç çıktı,
Gövdesinden Kalça'nın,
Kul dayanıp durur mu,
Beş çoraplık tüy çıktı,
Koñurbay'ın haline baksan,
Âleme direk töre gibi,
Âlem halkını eliyle
İtin kavut yalayışınca silecek gibi. Gök
zırhı bürünüp,
Öfke nöbeti tutunca,
İki gözünün kıyısı
Çölde kurumuş kuyuya benzer,
Un ufak eden tunç topuz,

*Black hair like a nomad's tent**

Of this Kalça — may his road run dry —
Swaying upon his shoulder-blades.
Unable to contain his wrath,
His gold-mooned, glazed pipe —
Snoring in his mouth as he draws,
Its smoke like a hearth-chimney's
He lets out in fragrant coils.
Six thousand Hıtay, countless kalday,*
The companions of that Kalça,
Finding no remedy, crying out.
When they saw this Kalça's state,
His Manchus fell to their knees,
Ah me, the lone black commons,
Asking, what has the khan beheld,
Despairing of their sweet lives.
Such is the state of Er Kalça,
He loosed his iron wrath,
The teeming Tırgoot, many Şibe,
The Hıtay and Manchu in their throngs
He sucked and swallowed down.
When they beheld Koñurbay,
The host seethed without cease,
The enraged agha
Was seized with his blood-drinking fit,
Strength harder than a khan's burst forth
From the body of Kalça —
Can any slave withstand it? —
Bristles for five stockings sprouted.
If you looked on Koñurbay's state:
Like a törö, pillar of the world,
The peoples of the world, with his hand,
As if he'd wipe them out as a dog laps
meal. Wrapped in his blue-grey armor,
When the fit of fury takes him,
The rims of his two eyes
Are like wells dried up in the desert,
The bronze mace that grinds to meal —

Alnının ortası Kalça'nın
Bayın yayladığı yaylaya benzer.
Sakalına baksan
Sarabı* delip geçmiş gibi,

The middle of Kalça's brow
Is like a pasture where a rich man summers.
If you looked upon his beard,
As if it had pierced through the sarab,*

Öfkelense han Kalça,
Çağı kırıp geçecek gibi,
Coşup gitse er Kalça,
Dağı dümdüz edecek gibi,
Öfkelenip dikilse,
Cehennemin üstüne,
Düpedüz can komadan kıracak gibi,
İşte o zaman Koñurbay'ın halini sorarsan,
Dayanamayıp gürz* alıp,
İçi baştan başa ateş yanıp,
Koñurbay bozkurt, üstün han,
Avuca sığmaz koca can,
Tutuşup kor olup,
Mançusu candan umut kesip,
Kalday'ların hepsi durup.
Açılmış kuyu gibi bakınıp,
Alıcı kartal gibi göğüslenip,
Alööke'nin er Kalça'sı,
Ordusu bozulup kaçmış gibi,
Karısını karabasan basmış gibi,
Kovalayanı ensesine binmiş gibi,
Öfkelenen hunharın,
Kakan'da karısı erkek doğurmuş gibi.
Bu orduyu bugün görmüş gibi,
Kasılıp duran koca Mançu,

Should Khan Kalça take to wrath,
As if he'd break and shatter the age,
Should Er Kalça surge away,
As if he'd flatten mountains level,
Should he rear up in his rage,
Upon the very top of hell,
As if he'd slay outright, sparing no soul.
And then, of Koñurbay's state
should you ask:
Unable to bear it, seizing his mace,*
His inwards burning end to end with fire,
Koñurbay the grey wolf, peerless khan,
A great soul no palm can hold,
Catching fire, turning to embers,
His Manchus despairing of their lives,
All the Kaldays standing still.
Glaring like an open well,
Breasting up like a hunting eagle,
Alööke's Er Kalça —
As if his host were routed and fled,
As if a nightmare crushed his wife,
As if pursuers rode his neck,
The bloodspiller in his rage —
As if his wife in Kakan had borne a son.
As if he saw this host but today,
The great Manchu standing puffed with pride,

Babası Alööke bugün ölmüş gibi,
Canı tutuşup kor olup,
Tepeye çıkıp durup,
Ok geçmez gök zırh –
En yaman han, berk zırh.
Kömököy bahadır Koñurbay,
Gök kaplan gibi atılıp,

As if his father Alööke died this day,
His soul aflame, turned to embers,
Mounting the hilltop, standing there,
Blue-grey armor no arrow pierces –
The fiercest khan, the stoutest mail.
Kömököy the bahadır, Koñurbay,
Springing like a grey-blue tiger,

Sıkıca kuşanıp hazırlanıp,
Gevherden* düğmesi yumruk kadar,
Gök kayalı dağ gibi Koñurbay,
Görecek olsan işte böyle.

Girding himself tight, making ready,
His button of gems big as a fist,*
Koñurbay like a mountain of grey crags —
Should you behold him, such is he.

Kuyruğu sayan*, yelesi az,
Bu kudurasıcanın Kara atı.
Kulan kovsa kaçırmaz,
Bu, düşman kovmaya pişkindir.
Bunun soyu tulpar, Kara atın,
Bastığı yerin dibi gömgök taş,

Its tail sayan, its mane but scant,*
The Kara horse of that mad wretch.
Chasing wild asses, it lets none flee,
It is seasoned in chasing foes.
Of tulpar stock is this Kara horse,
Where it treads the ground is blue-grey stone,

Bu Kalça'nın Kara atı –
Bunun böğründe kanadı var.
Bu, kırk günlük çöl olsa,
Su içmemek âdetidir.
Süzülüşüne can yetişmez.
Bunun koşusuna mal yetişmez.
Gökteki kanatlı kuş olmasa, Bir kapısını açtığında,
Kâfirin Kara at'ına
Ondan başka can yetişmez.
Kendi kara, gözü kurşuni,
Baştan başa tulpar, koca Kara at.

This Kalça's Kara horse –
On its flanks it bears wings.
Though the desert stretch forty days,
It is its way to drink no water.
No soul can match its gliding pace.
No beast can match its running.
Save the winged bird in the sky, When one of its gates was opened,
The infidel's Kara horse —
No other soul can overtake it.
Itself black, its eye leaden-grey,
Tulpar through and through, the great Kara horse.

Kara çelik gemi
Çatırdatıp çiğnetip,
Çağdan çıkma kırk töre
Kara atın ağzını tutturup,
Kahrı yaman Koñurbay,
Adam, kalabalık ele dağıtıp.
Mançularını bağırtıp,
Bahadırlarını çağırıp,
Hünerlisini bağırtıp,
Beylerini çağırıp,
Cepken giyen hanları,
Taş kuşanan halisi,
Tümü geldi oradaki.
Cepken giyen güçlüsü,

Its bit of black steel
It champs with a crunching sound,
Forty törös, flower of the age,
Holding the Kara horse's mouth,
Koñurbay of terrible wrath —
Why, he sent word out to the teeming folk.
Making his Manchus shout,
Summoning his bahadırs,
Calling out his men of skill,
Summoning his beys,
The jacket-wearing khans,
The true ones girded in stone —
All who were there came.
Its strong ones in their jackets,

Badana* giyen bahadırı,
İnsan dili bilmeyen
Tek gözlü kâfiri.
Beyleri, arslanları,
Bu Hıtay'ın bunca yaman
erleri
Burut'un aldığı yılkımı,
Öfkelenen kâfire
Kalabalık halk gelip durmuştu.

Han Koñurbay bahadıra,
Beyleri dolup Dıñşa'ya,
Halk toplanıp bunca yere.
Handan buyruk gelir diye,
Hanın kahrı tutarsa,
Kalabalık halk toptan ölür diye.
Kederlenip, halk telaşlanıp,
Koñ törenin önüne
Halk yığılıp durmuştu.
İşte o zaman Koñ töre:
«Atanızın körü, Hıtay halkı,
Hani kırk kapılı Beecin'in
Halkı kırılıp gitmesin diye
Kül azıktan* saçtığında,
Verilen altın yumruk kadar,
Yöneldiğini boğazlar diye,
Belime destek olur diye,
Ordu seçtirdim böylece.
Kırk han ili Hıtay'ı
Dönüp bakmadan derleyip aldığımda,

Halkımı Burut aldı diye,
Toptan sürdüğünde,
Kalday'ın var, hanın var,
Kalabalık yurdum, hepiniz varsınız,
Kakançın'ın, Beecin'in
Sınayıcıya sınatıp yazdırdım,
Sına dolan erenlerden,
Zora yarar yiğitten,

Its bahadırs in badana mail,*
Knowing no human tongue,
Its one-eyed infidel,
Its beys and its lions,
Of this Hıtay, so many fierce
warriors,
The horse-herds that the Burut seized —
To the enraged infidel
The teeming folk had come and stood.

To Khan Koñurbay the bahadır,
His beys filling Dıñşa,
Folk gathered over all that ground.
Waiting the khan's command —
For if the khan's wrath should seize him,
The teeming folk would die as one.
Grieving, the folk in a flurry,
Before the Koñ törö
The people stood heaped together.
And then the Koñ törö spoke:
«Curse your fathers, Hıtay folk!
When, lest the folk of forty-gated Beecin
Should be cut down and perish,
The ash-provender was scattered,*
The gold then given, big as a fist,
Saying, he throttles all he turns upon,
Saying, he will be prop to my loins,
Thus did I have an army chosen.
The Hıtay of forty khans' lands —
When I gathered them in without a
backward glance,
Saying, the Burut have taken my people,
When they drove them off wholesale —
You have your Kalday, you have your khan,
My teeming country, you are all here,
Of Kakançın and of Beecin
I had the assayer test and enroll them:
From warriors brimming with mettle,
From braves fit for hardship,

Kara tüfek çat etse
Kaçmadan duran seçkinden,
Fitilli tüfek çat etse
Ürküp gitmez yiğitten,
Âlemden çıkma ustadan,
Kırk boydan yamandan,
Cenge gelen pehlivandan.
Bozup giden uykumu,
Duyar elbet diye sözümü,

From the chosen who, when the black musket
Cracks, stand fast unfleeing,
From braves who do not startle
When the matchlock musket cracks,
From masters unmatched in the world,
From the fiercest of the forty tribes,
From champions come for war.
My sleep that has been broken —
Trusting they would hear my word,

Alır elbet diye öcümü,
Sürüp getirdim bu yere,
Ben Beecin'de yurt tutup oturdum.
Kılgara'yı bindirdi.
Yüzleşeceğim Burut diye,
Kollasan ya bu işimi,
Sıra sıra yurdum, kalabalık el,
Ben sürüp getirdim bel bağlayıp,
Suyu berkittik taş kılıp,
Ona gözcü durmaya,
Suyu çevirip kırmaya,
Suyu bekleyip durmaya
Tüktaman'ı baş kıldık.
Suyu berkittiğin beli,
Suyu kendine bastırıp
Kırgız kırdı elini.
Koskoca gövdeli Tüktaman,
Pehlivanlığı bambaşka,
Onun bahadırlığı bir hayli,
Ulu idi, han idi,
Dağı un ufak eden
Bunca gücü var idi.
Suyu bekleyen bel idi,
Beecin'den çıkma arslan idi,
Bele kuşak er idi.
Bahadır pehlivan Akayar!
Pehlivanlığın bir hayli,
Altı yürük at ile
Sağ mıdır Tüktaman,

Trusting they would take my vengeance,
I drove them hither to this place,
I settled and made my seat in Beecin. He
mounted him on Kılgara.
Saying, I shall face the Burut —
If only you had guarded this work of mine!
My lands in rows, my teeming folk,
I drove them here, trusting in you,
We made the water fast with stone,
To stand watch over it,
To turn the water and to slay,
To keep watch upon the water,
We set Tüktaman at their head.
The pass where you made fast the water —
Turning the water back upon him,
The Kırgız slew his people.
Tüktaman of the massive frame,
His champion's might like no other,
His valor great indeed,
Great he was, a khan he was,
Grinding mountains down to meal —
Such was the strength he had.
He was the bulwark watching the water,
A lion sprung from Beecin,
A warrior, sash to my loins.
Bahadır champion Akayar!
Your champion's might is great indeed,
With six swift horses go —
Is Tüktaman yet alive?

Şimdi görüp haber uçur,
Haber uçurursan tez uçur,
Oyalanıp kalmadan gel,
Altmış kadar ayar* var,
Çevrilen suyu bekleyen
Bunca pehlivan hayli var.
Birini komadan hepsini gör,
Bir kısrak sağımı geçmeden,
Yiğidim Ayar, geri gel!» –
Deyip, böylece, Koñurbay
Akayar'ı yola koydu.

See now and speed the tidings back,
If you speed tidings, speed them fast,
Come back without delay,
There are some sixty ayar,*
Watching the water that was turned —
So many champions, a goodly host.
See them all, omitting none,
Before a mare's-milking has passed,
My brave Ayar, come back again!» –
So saying, thus, Koñurbay
Set Akayar on the road.

Akayar'ın önüne,
Doru aygırla ikisi bir kardeş,

Avuç kadar mektup yazıp,
O Akayar pehlivanı
Tüktaman'a yola koydu.
Halkın bağladığı Burgan-Suu –
Nice emek gitmiş zavallı su.
Taştan yığıp dağ kılmış,
Kırk boy Hıtay, Burut'un
Yamanını yakalayıp haklamış,
Söğüt, çam, kavağı
Tümden kesip bağlamış,
Taştan oyup yazı koymuş,
Bozup insan alamaz diye
Burgan-Suu diye ad koymuş.
Çevresini dağ kılmış,
Söğütten örüp koyak kılmış.
Berk mızrak saplansa geçmeyen,
Görmüş olan düşmanın
Yüreği düşüp usanmış.
Etrafını sur kılmış,
Çağ bozup alamayacak,
Yüz tutup kulun varamayacağı,
Yüz tutanın sağ kalamayacağı,
Hâsılı böyle berk kılmış.
O sırada Akayar,

Before Akayar he set him —
With the bay stallion the two like brothers —
Writing a letter big as a palm,
That champion Akayar
He sent upon the road to Tüktaman.
Burgan-Suu, bound by the people's hands –
Poor water, what toil was spent on it.
They heaped up stone into a mountain,
The forty tribes of Hıtay had caught
And done away the fiercest of the Burut,
Willow, pine and poplar
They felled outright and lashed together,
They carved in stone and set a script,
That none could breach and take it —
They gave it the name Burgan-Suu.
They made its surrounds a mountain,
Wove willow into a hollowed vale.
Which no stout thrust of lance can pierce —
The foe who once had seen it,
His heart sank and he despaired.
They made ramparts all around it,
Not to be taken though the age be wrecked,
Which no slave dares approach head-on,
Where none who fronts it stays alive —
In sum, they made it strong as this.
Meanwhile Akayar —

Rast geleni boğazlarım – deyip,
Ölümüne kıyıveririm – deyip,

Çatanı yakalarım – deyip,
Çığlık attırıp geldiğinde
Yakalayıp haklarım – deyip,

O Tüktaman ant etmiş,
Vaadi berk kılmış,
Kâfir ile Müslüman
Savaşın hali böyledir.
Vadide nöbetçi Tüktaman'a
Koşturup yetişti Akayar,
Koşturup yetişip baksa,

Halkın esenliğini dilese,
Belalı Taman'ı
Yoldan yakalayıvermiş.
Rast gelmiş bir bahadır,
Yol üstünde sürükletip,
Dağıtlara yarmış.
Kaburgasını sökmüş,
Yakalayıp kanını dökmüş,
Burgan-Suu'yu paralayıp,
Hıtay'a doğru çevirmiş,
Gözcü yerdeki ayarı
Kızıl ala kılmış.
Güvenilen Tüktaman'ın
Gövdesi kalıp başı yok,
Ölmüş, kaskatı uzanıp,
Gözcü yerdeki ayarlar
Ölüp yatıyor sere serpe,
Yardaki nöbetçiler
Devrilip yatıyor sere serpe,
Sayısız pehlivan ölmüş,
Öldüğünü Ayar görmüş,
Şaşırıp Ayar yanıp yakılıp,
Sinek kadar candan umut kesip,
Kahrolası Burut'un,

«I'll throttle whoever crosses me» – saying,
«I'll do him to death without a qualm» – saying,
«I'll seize whoever picks a fight» – saying,
When he came making men shriek,
«I'll catch him and finish him» – saying
—
That Tüktaman had sworn an oath,
Had made his promise fast:
Between infidel and Muslim,
Such is the way of war.
To Tüktaman, sentry in the vale,
Akayar came galloping up,
Galloping up, when he looked —

Should he wish the people peace —
The baleful Taman
Had been seized upon the road.
A bahadır had chanced upon him,
Had him dragged along the road,
Had split him for the Dağıts.
Had torn his ribs away,
Had seized him and spilled his blood,
Had torn Burgan-Suu asunder,
Had turned it on the Hıtay,
The ayar at the lookout post
He had left dappled red.
Of trusted Tüktaman
The trunk remains, the head is gone,
Dead, stretched out stiff and stark,
The ayars at the lookout post
Lie dead, sprawled wide,
The sentries on the cliff
Lie toppled, sprawled wide,
Champions past number dead —
Ayar saw that they had died,
Ayar, confounded, burning with grief,
Despairing of his fly-small life:
The accursed Burut —

Yamaçtaki nöbetçiyi
Ediverir mi ola diye,
Koñ töreye ulaştırmadan
Ediverir mi ola diye,
İnişli çıkışlı yer imiş,
Hepten zebani halk imiş,
Kahrolası bu Burut
Yakalayıverir mi ola diye,
İki gözü birden oyup,
İki eli birden bağlayıp,
Kahrolası bu Burut
Haklayıverir mi ola diye.
Koyaktaki nöbetçinin
Saçı kalmış dağılıp savrulup,
Bayırdaki pehlivanı

The sentry on the hillside,
Might they not do for him as well,
Before word can reach the Koñ törö,
Might they not do for him as well?
A land of rise and fall it was,
A folk of hell-fiends through and through,
This accursed Burut —
Might they not seize him too,
Gouging out both his eyes at once,
Binding both his hands at once,
This accursed Burut —
Might they not finish him too?
Of the sentry in the hollow
The hair remains, strewn and scattered,
The champion on the slope

Ölüp yatıyor sere serpe,
Bunu görüp Akayar
Apar topar yanıp yakılıp,
Kabaran kurnaz Burut
Öldürüp kökünü kurutur diye,
Öz canından umut kesip.
İki yanına bakmadan,
Elin esenliğini dilemeden,
Olmadık şaşırdı Akayar,
Apar topar yanıp yakıldı,
Emanet candan umut kesti,
Kabaran kurnaz Burut
Fazlasıyla erin biriymiş,
Elime geçip kaçana dek,
Kabaran bu Burut
Öldürüp gider mi ola diye,
Yalvarınca can komadan,
Yakalayıp başı keser diye,
Pehlivanı tümden silip,
Sıyırıp kırıp gider diye,
Kendisi yaman er ise,
Öldürüp köküne erer diye,
Kılkara'nın ağzını çevirmişti,

Lies dead, sprawled wide.
Seeing this, Akayar,
In headlong haste, burning with grief —
The swelling, cunning Burut,
Lest they kill and dry up his root,
Despairing of his own life,
Without a glance to either side,
Without wishing the people peace,
Akayar was confounded beyond telling,
In headlong haste he burned with grief,
He despaired of his life held in trust:
The swelling, cunning Burut
Was a warrior and then some —
Ere he slip through my hands and flee,
This swelling Burut,
Might he not kill me and be gone,
Though I beg, sparing no soul,
Lest he seize me and take my head,
Wiping out the champions wholesale,
Lest he strip and slay and go,
If he himself be a fierce warrior,
Lest he kill and reach my root —
He had turned Kılkara's head about,

Hıtay'a girip kaçmaya
Fırsat kollayıp Akayar,
Onmayasıca durmuştu.
Eyer beli gibi yaldan,
Semer kaşı gibi sarp geçitten,

At geçmez alçaktan,
Dağın bittiği çıkıntıdan,
Tümsekli burundan
Heyula gibi çıktı bir karaltı,
Ok geçmez kürk giymiş,
Ok yetişmez at binmiş,
Kınsız kılıç kuşanmış,
Çam gibi mızrak almış,
Önceden cenge donanmış,
Gök vaşak börkü* giymiş,
Gök ala kalkan oynatmış.

Yöneldiğini komayan,
İçse kana doymayan,
Bakay başta, sayısız kişi
Öte yanından kımıl kımıl,
Manas başta, bin kişi
Koyaktan çıktı kımıl kımıl,
Yay gibi Sarala at binmiş,
Yakuttan* koşum vurulmuş.
Sarı sahtiyan şalvar giyip,
Püskülü* yok mızrak almış,
Kınsız kılıç kuşanmış,
Kahır yüzüne vurmuş,
Almambet başta altı yüz
Kırda geliyor çığrışıp,
Gök çuha kürk giymiş,
Gökala tulpar at binmiş,
Boğuşana insan gücü yetmeyen,
Gece hortlağı gibi bakıp,
Arslan dişi geçmeyen,
Kırgızların kartalı
Akbaltay'ın Çubak'ı.

To flee in among the Hıtay,
Watching for his chance, Akayar,
The luckless wretch, stood by.
From the crest curved like a saddle's seat,
From the steep pass like a packsaddle's pommel,
From the low ground no horse can cross,
From the spur where the mountain ends,
From the hummocked headland,
A dark shape loomed up like a specter:
Clad in a fur no arrow pierces,
Mounted on a horse no arrow overtakes,
Girded with a sheathless sword,
Bearing a lance like a pine,
Arrayed for war beforehand,
Wearing a grey lynx börk,*
Wielding a grey-dappled shield.

Sparing nothing he turns upon,
Never sated though he drinks of blood —
Bakay at their head, men without number,
Teeming from the farther side,
Manas at their head, a thousand men
Teemed up out of the hollow,
Mounted on Sarala, a horse like a bow,
Its harness set with ruby,*
Wearing trousers of yellow morocco,
Bearing a lance without a tassel,*
Girded with a sheathless sword,
Fury written on his face —
Almambet at their head, six hundred
Come crying across the steppe.
Clad in a fur of grey-blue broadcloth,
Mounted on a grey-dappled tulpar,
Whom no man's strength can wrestle down,
Glaring like a ghoul of night,
Whom no lion's tooth can pierce,
The eagle of the Kırgız,
Akbaltay's Çubak.

Tek başına belini kuşanmış,
Yedi milek* ordu gelse,
Yeri yarıp bol gelse,

Tek girip saldıran,
Mızrak cenginde teke tek sokulan,
Çubak'ın halini duyduğunda,
Âlemi perişan eden
Yamanın halini duyduğunda,
Sürüp kimsenin varmadığı.
Vuruş vuruşa düşman gelse,
Tavşan gibi yere sinen.
Mızrağını kana batıran,
Yiğitliği olmadık pekişmiş.
Sürüp kimsenin varmadığı,
Ünlü gaza kavgasında
Hıtay'ın kır töresini bağlayan,
Sağlığındaki gibi görünüp,
Kenarlı mızrak, boz flama,
Aç haykırış, yavuz nara,
Akbaltay'ın Çubak'ı

Kırdan çıktı kavraya kavraya.

Ant çarpasıcayı bağlayarak.
Ay Sarala at ile,
Önde Almambet gelir, al – diye,

Yakalayacaksan domuzu
Susturuver hemen – diye,
Kutup* yanına bakarsan –
Ata hafif, taya denk,
Uykusu yok, yolda tetik,
Dirsek dayayıp kalmamış,
Kestirip uyku almamış,
Kara çelikten Kırgak'ı,
Han Manas'ın Sırgak'ı,
Yakala kulu, yakala – diye,
Yakalayacaksan hakla – diye,

He girded his loins alone —
Though a host of seven milek come,*
Though they come in floods that split the earth,
He charges in alone,
Closing man to man in the lance-fight.
When they heard of Çubak's state,
The one who lays the world waste —
When they heard of the fierce one's state,
Where none has ridden and reached,
Should the foe come blow for blow,
They cower to earth like hares.
He dips his lance in blood,
His valor tempered beyond telling,
Where none has ridden and reached,
In the famed fight of holy war
Who bound the steppe törö of the Hıtay,
Seeming as he was in life,
A rimmed lance, a grey pennant,
A hungry cry, a savage roar —
Akbaltay's Çubak

Came up from the steppe, grasping as he came,
Binding the oath-cursed wretch.
With the moon-bright Sarala horse,
Ahead comes Almambet: «Take him!» – saying,
«If you would seize the swine,
Silence him at once!» – saying.
If you look toward the kutup side –*
Light for a horse, match for a foal,
Sleepless, watchful on the road,
He never lay propped on an elbow,
Never dozed or took his sleep —
His Kırgak of black steel,
Khan Manas's Sırgak,
«Seize the slave, seize him!» – saying,
«If you seize him, finish him!» – saying,

Aç arslan gibi göğüslenip,
Serek, Sırgak ikizi,
Âlemi bozan denizi,
Almambet, Çubak ikiz er,
Acıbay, Bakay ikiz han
Nara attırıp salmış,
Öfkelenip erenler
147290 Sıkı saldırıvermiş,
Kırk çoronun hepsi,
Kırgıl başta yaşlısı,
Kıl kadar canını esirgemeden
Coşkuyla bastırıp hepsi,
Kırgın değmiş gibi
Kırgıl başta yaşlısı.
İşte o zaman Akayar'ın
Durduğu yer çukur olup,
Kirpiği binden düşman olup,
147300 Gönlü gidip bölünüp,
Ölüp kalmış kartallar,
Bileğinden derman gidip,
Yüreğinden zar gidip,
Eğesinde yürek küt küt atıp,

Breasting up like a hungry lion,
Serek and Sırgak the twins,
The sea that wrecks the world,
Almambet and Çubak, twin warriors,
Acıbay and Bakay, twin khans,
Loosed with battle-cries resounding,
The warriors in their wrath
Charged hard upon them,
All of the forty çoros,
Kırgıl at their head, the elders,
Not sparing their lives a hair's worth,
All pressing on in fervor,
As if slaughter had come upon them,
Kırgıl at their head, the elders.
And then, for Akayar,
The ground he stood on became a pit,
Each eyelash seemed a thousand foes,
His heart gave way and split,
Eagles lying dead around him,
Strength went out of his wrist,
The lining went out of his heart,
His heart pounding at his ribs,

Bağırsakları sarsılıp,
Bedeni baştan başa ürperip,
Şaşkına döndü Akayar,
Fena şaşırdı zangır zangır,
Kılkara'ya kamçı vurup,
147310 Dönüp bakmadan kaçtı Akayar,
Koca kara ata kamçı vurup,
Fena şaşırdı Akayar,
Gözü gidip fildır fildır,
Ayağı gitti sarka sarka,
Sakalı gitti tel tel dökülüp,
İri kemik, beden boy,
Biri kalmadan zangırdayıp,
Kalday'ın oğlu kâfire,
Kaçıp varıp Akayar
147320 Han Koñurbay bahadıra,

His bowels all a-quake,
His body shuddering end to end,
Akayar was struck all in a daze,
Sorely confounded, all a-tremble,
Laying the whip to Kılkara,
Akayar fled without a backward glance,
Laying the whip to the great black horse,
Sorely confounded was Akayar,
His eyes spinning round and round,
His legs went dangling loose,
His beard went shedding strand by strand,
Big bones, body and frame,
Rattling every one of them,
To the infidel, the Kalday's son,
Akayar came fleeing —
To Khan Koñurbay the bahadır,

Mançusuna, hanına,
Kakançın'ın beline,
Kaynayıp duran eline,
Dıñşa'sına, hanına,
Beecin ilinin önüne.
Çok söylemeden, dil dökmeden

Dili tutulup Akayar.
Koñ törenin önünde
Kara dilini biledi,
Geri durmadan şakıdı.
İşte o zaman Akayar
Akıl döktü bir hayli.
Pehlivan telaşlanıp, yanıp yakılıp,
El canından umut kesip,
Er Akayar'ın önüne
El toplanıp, gulgule kopup.
El yığılıp durmuştu,
Gördüğü ile duyduğunu
Anlatıverdi Akayar.
Kara dilini biledi,
Han önünde şakıdı.
Yassı çene, yayvan dil,
Yanılmayan Akayar

Cañ-cuñ'a söyleyiverdi.
Pazısı dolgun, eğesi sağlam
Han Koñurbay bahadıra
Kılkara'nın ağzını çevirmişti,
Görüp bildiği haberini
Açıkça söyleyip durmuştu:
«Burgan-Suu vadisine
Varıp, yurdum, diledim,
Var elini gözden geçirdim,
Tüktaman'ın ölmüş,
Öldüğünü Ayar görmüş.
Vadideki pehlivanın
Tümden ölüp kaskatı,
Kapıyı bekleyen hanların

To his Manchus and his khan,
To the pass of Kakançın,
To his seething people,
To his Dıñşa and his khan,
Before the land of Beecin.
Without much speech, without smooth words,
Akayar's tongue was tied.
Before the Koñ törö
He whetted his black tongue,
And warbled on without a pause.
And then it was that Akayar
Poured out counsel in plenty.
The champion flustered, burning with grief,
The folk despairing of their lives,
Before Er Akayar
The folk gathered, clamor broke out.
The people stood heaped together,
What he had seen and heard
Akayar told out at once.
He whetted his black tongue,
Warbled before the khan.
Flat of jaw, broad of tongue,
Akayar the unerring

Spoke out to the cañ-cuñ.
Full of arm, sound of rib,
To Khan Koñurbay the bahadır
He had turned Kılkara's head,
The tidings he had seen and known
He stood telling plainly forth:
«To the valley of Burgan-Suu
I went, my country, and wished it well,
I surveyed its people, every one:
Your Tüktaman is dead,
Ayar saw that he had died.
The champions in the valley —
All dead, stiff and stark,
Your khans who kept the gate

Devrilip yatıyor sere serpe.
Bayırı dolduran pehlivanın
Ölüp yatıyor sere serpe.
Gözcünden han ölüp,
Suyu bekleyen pehlivanın
Serilip yatıyor hepsi ölüp.
Tüktaman başta can ölüp,
Hanım, tükenip hanların hepsi ölüp.

Tepe tepeni bastırtıp,
Kartal alpların hepsini
Kırgız kula aldırıp.
Yanı yöreni bastırtıp,
Cañ-cuñların hepsini
Bu Burut'a aldırıp,
Kızıl mızrak dayamış,
Kartalları Külçoro
Kıpkızıl kana bulamış,
Paralayıp başını yarmış,
Tümden silip temizleyip,
Toptan kırıp salmış,
Bel bağladığın beli,
Öldürmüş yanasıca
Senin gözcü yerindeki elini.
Eyvah, Kalça, ordu gelir,
Çağa bedel akın gelir,

Acıbay, Bakay han gelir,
Türlü türlü can gelir,
Yer eğilip ordu gelir,
Almambet, Çubak ulu gelir,
Ulakkan'ın Sırgak'ı,
Cenge kartal yamanı,
Kırk çoronun hepsi,
Kırgıl başta yaşlısı,
Kırgın değmiş gibi
Sökün edip geliyor hepsi.
Kahrından yer oynayıp,
Kızılca kıyamet cenk, sel gelir,

Lie toppled, sprawled wide.
Your champions who filled the slope
Lie dead, sprawled wide.
Of your lookouts the khan is dead,
Your champions who watched the water
Lie strewn about, dead every one.
Tüktaman first of the souls now dead,
My khan, your khans are spent, dead every one.

Your every hilltop stormed and taken,
All of your eagle alps
Lost to the Kırgız slave,
Your flanks and marches overrun,
All of your cañ-cuñs
Lost to this Burut,
He has set the red lance against them,
The eagles — Külçoro
Has smeared with crimson blood,
Has torn and split their heads,
Wiped them out clean and whole,
Cut them down at a stroke,
The bulwark you leaned on —
The fire-cursed one has slain
Your people at the lookout post.
Alas, Kalça, a host is coming,
A raid to match the age is coming,

Acıbay and Khan Bakay are coming,
Souls of every kind are coming,
A host that bows the earth is coming,
The great Almambet and Çubak come,
Ulakkan's Sırgak,
The eagle-fierce in war,
All of the forty çoros,
Kırgıl at their head, the elders,
As if slaughter had come upon them,
They all come streaming on.
The earth quakes at their fury,
Red doomsday war, a flood is coming,

O kalabalık ordu içinde
Ejderha* gibi ıslık çalıp,
Ayköl Manas arslan gelir.
Gökte yıldız tutulup,
Çok ordu kuşatıp basarken
Göz göre kaçıp kurtuldum.
Ulu Manas arslanı gördüm,
Tanrı yüzünü göstermesin,
Boydan öte bir er gördüm,
Başkaları yanında,
Kurt Bakay önünde,
Kan içici töresi var,
Ordu önünde saldıran
Almambet, Çubak bahadır.
Atılışı kaplan gibi,
Atışan sağ kalmayacak gibi,
Yedi çağın borası gelir,
Yer yakan yangın gelir.
Ağarıp flamalı tuğ gelir,

Göğü yaran gulgule gelir.
Hunhar Manas hanı var,
Kalabalık Kırgız ordu olup,
Hanım, iyice bastırmış». Boy
ölçüştüğüm Bakay er.

Akayar böyle derken,
Kahrı katı başlattı,
Han Koñurbay, er Kalça,
Kahrı katı başlattı,

Kahrı ile çok halkını
Kırıp geçiriverdi.
Kalabalık Tırgoot, çok Mançu,
Öfkelenip er Kalça
Kırıp geçiriverdi.
Algara'nın ağzını
Salıverdi Koñurbay,
Hezaran tümen* çok ordusunu

And amid that teeming host,
Whistling like a dragon,*
Ayköl Manas the lion comes.
The stars in heaven were darkened,
As the great host closed and stormed us,
Before their eyes I fled and escaped.
I saw the great lion Manas —
May God never show his face —
I saw a man beyond all stature,
The others at his side,
The wolf Bakay before him,
He has his blood-drinking törö,
Charging at the army's front,
Almambet and Çubak the bahadırs.
Their spring is like a tiger's,
As if none who trades blows will live,
The tempest of seven ages comes,
A fire that burns the earth is coming.
The pennanted standard comes gleaming white,
A clamor comes that splits the sky.
There is the bloodspiller Khan Manas,
The teeming Kırgız massed as a host,
My khan, they have borne down hard upon us». Er Bakay, with whom I measured strength.
As Akayar spoke thus,
He loosed his iron wrath,
Khan Koñurbay, Er Kalça,
He loosed his iron wrath,

In his fury, many of his folk
He mowed down at a stroke.
The teeming Tırgoot, many Manchu,
Er Kalça in his rage
Mowed down at a stroke.
The mouth of Algara
Koñurbay let loose and free,
His host of countless thousand tümen,*

Sürüp ezip tokmaklayıp,
Kırıverdi Koñurbay,
Ateş gibi gözü parladı,
Alööke'nin Koñurbay'ını
Kan içiciliği tuttu.
Tırgoot tümden toplanıp,
Tunç boru sıkı çalınıp,
Ordu aklından şaşıp,
Böbürlenen nice bey
Alaman koyup üşüşüp,
O Kalça'nın önüne
Düşman nerde deyip üşüşüp,
Yolu açık olsun çok Mançu,

Pehlivanları durmuştu.
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Ejderha suretli er Kalça,
Ordunun hepsini çağırıp,
Erenlere bağırıp:
«Tüktaman öldü, hanınız öle,
Topyekûn çok Hıtay,
Tüyünüz kalmadan hepiniz ölün!
Kükreyen erin öle,
Geri dönmeden erin öle,
Kapışacağım Burut halkı,
Çarpışacağım Semetey.
Boğuşacağım Külçoro,
Bilirsen bunca ordum var,
Şurada duran Akayar,
Aslı Burut tükenesice,
Şu onmazına baksana,

Manas başta sayısız kişi

Ansızın çıkageldi diye,
Kara uğursuz Ayar'ın
Yalan söylediğine baksana!
Hani, geniş Beecin'in boğazında,
Sonunda saldırıp,

Driving, crushing, bludgeoning,
Koñurbay cut them down,
His eye flashed out like fire,
Alööke's Koñurbay
Was seized with his blood-drinking fit.
The Tırgoot gathered one and all,
The bronze horn blown out hard,
The host driven out of its wits,
Many a boastful bey
Came swarming in a wild charge,
Before that Kalça
Swarming, crying «Where is the foe?»,
May their road be open — the many Manchu,
Their champions stood arrayed.
Alööke's Koñurbay,
Er Kalça, dragon-visaged,
Summoning all the host,
Shouting to the warriors:
«Tüktaman is dead — may your khan die,
All together, you many Hıtay,
Die every one, till not a hair remains!
May your roaring warrior die,
May your warrior die, never turning back,
I will grapple the Burut folk,
I will clash with Semetey,
I will wrestle Külçoro —
Know it, so great a host have I.
Akayar standing there,
Burut-born, the cursed wretch —
Look at that hopeless good-for-naught:

Saying, men without number, Manas at their head,
Have suddenly come upon us —
Look how the black ill-omened Ayar
Has told a lie!
Why, in the gorge of broad Beecin,
Charging at the last,

Acıbay olup gözcüsü,
Namaz kılıp dururken,
Secdeye* başını koyduğunda
Gözetleyip yolunu yoklamıştım,
Kıl sırtlı iliğine
147470 Can esirgemeden saplamıştım.
Hastalanıp Manas ölmüştü,
Öbür dünyayı görmüştü.
Hunhar Manas geldi diye,
Kara uğursuz Akayar,
Bunun yalan söylediği bir hayli,
Kahrolası Burut'un
Canı çıkasıca kurnaz kulun

Zırvaladığı bir hayli,
Almambet'i, Çubak'ı,
147480 Er Kococaş elinden
Şehit olan Sırgak'ı.
Kara uğursuz Akayar'ın
Kâfirliğini gördün mü,
Nereden geldi bu zırvası.
Kalday'larım, arslanlarım,
Kıyasıya kapışacağım,
Ateş püskürteceğim Burut'a,
Bu Burut denen ulusa,
Ay-âleme baş olan,

147490 Boğuşmadan nasıl kalayım,
Ak evli* dururken Alööke
Atamı boğazlayıp atmışlar.

Söylese Kalça'nın sözü var,
Altı atamın öcü var,
Yaman Manas arslan çıkıp,
Manas'a Bakay denk çıkıp,
Kırıp dökmede öne düşmüş.
Yerinde dikilip kabaran,

Orko denen pehlivanı

With Acıbay for his lookout,
While he stood at his prayers,
When he laid his head in secde,*
I had watched and probed his path,
Into his bristle-backed marrow
I had thrust it, sparing no soul.
Manas fell sick and died,
He beheld the other world.
Saying, the bloodspiller Manas has come —
The black ill-omened Akayar,
Great indeed is the lie he tells,
Of the accursed Burut
That cunning slave — may his soul burst out —
Great indeed is the drivel he talks:
Almambet and Çubak,
And Sırgak, fallen a martyr
At the hand of Er Kococaş.
Of the black ill-omened Akayar —
Have you seen his infidel gall?
Whence came this drivel of his?
My Kaldays, my lions,
I will grapple without quarter,
I will spew fire upon the Burut,
Upon this people called the Burut,
Who set themselves head of the moonlit world —
How could I hold back from the fight?
While Alööke of the white house stood,*
They throttled my father and cast him down.
Should he speak, Kalça has his word:
I bear the vengeance of six forefathers,
Fierce Manas came forth a lion,
Bakay came forth Manas's match,
In havoc he has led the way.
The one who reared and swelled where he stood,
The champion known as Orko —

Onu boğazlayıp atmıştı.
Vurulup gitmiş Burut halkı,
Berdöö denen hanımı
Hepten kırdı hanımı,
Aldı Kakan şehrimi.
Güçsüz bırakıp paralayıp,
Aldı başta varımı.
Duyun yurdum sözümü,
Vuruşup kırgın kavga koparmadan,

Almadan nasıl giderim
Bu Burut'tan öcümü.
Geri dönüp Kakan'a
Sağ varıp nideyim,
Dikine dalıp vuruşup,
Köküne hep birden ereyim,
Hani Kır-Kayın'ın çukurundan,
Kıl-Ertiş'in boyundan,
Kaspan Dağı'nın yüzünden,
Kürküldök'ün sarısı,
Sarı-Suu'nun kıyısından,
Bâc* diye yığdığım sayısız davarım,
Hazinelik tümen mal,
Tümden vurup el koydu.
Yılkı bakan kırk pehlivanı,
Kıl kadar komadan bir canı,
Kırgın edip attı.
Kırdı fena heybetimi,
Güdük ata bindirip,
Kötü nama düşürüp,
Altımdaki atımı
Bunun babası çekip almıştı,
Ay-cañcuñ'un Birmıskal'ı,
Esenkan'ın Burulça'sı,
Benim alacağım kadını,
Bunun bu horluğu dahi var.
Rahat yatan eli tınç komadan,
Kahrı katı başlatmış,

Him he throttled and cast down.
The Burut folk struck and were gone,
My khan who was called Berdöö —
He slew my khans outright,
He took my city of Kakan.
Leaving me strengthless, torn apart,
He took the chief of all I had.
Hear my word, my country:
Without battle, without loosing deadly strife,
How can I go without taking
My vengeance on this Burut?
Turning back to Kakan,
What use to arrive alive?
Plunging headlong into the fight,
Let me reach their root at one stroke.
Why, from the hollow of Kır-Kayın,
From along the Kıl-Ertiş,
From the face of Mount Kaspan,
The yellow reach of Kürküldök,
From the banks of Sarı-Suu,
My countless herds heaped up as bâc,*
Treasure-goods in tens of thousands —
He struck and seized them all.
The forty champions who kept the herds —
Not sparing one soul a hair's worth,
He slaughtered them and cast them off.
He broke my dread majesty foully,
Mounting me on a stub-tailed horse,
Bringing me into ill repute,
The horse from under me
His father once dragged away,
Birmıskal, the Ay-cañcuñ's daughter,
Burulça, Esenkan's daughter,
The woman I was to take to wife —
This insult too he did to me.
Giving no rest to folk at peace,
He has loosed his iron wrath,

Algara ile Karagul —
Sakalı ile kuyruğunu
Dazlak edip yoldu işte.
Gerilip bozdu göçümü,
Kahrolası Burutlardan
Nasıl almam öcümü!
Çarpışmada öldü Karagul,
Kakan'a yaman han idi,
İstersen bela, işte bu.
Beecin'deki büyük hana
Karşı durduğum demir gibi,
Karagul ile Tüktaman,
Yiğit pehlivan Tagılık —
Bu üçünü kırdırıp,
Kakançın'ın Beecin'inden,
Kadın hanın elinden
Kocamışken Oronggu —
İşte öldü Burut'tan.
Müşkül böyle olur mu?
Yiğit öldü, han öldü,
Belli başlı canların hepsi öldü.
Davulbaz* sıkıca vurulup,
Ben Beecin'e çekildiğimde,
Kakan'a geri döndüğümde,
Cılacın'ını* takınıp,
Kakan hanın Beecin'inin
Hanı gelse önüme,
Pay isteyip üşüşse,
Ecelden önce öleyim —
O hunharın oğluna
Yenilip geri döndüm deyip,
İşte o zaman Konurbay
Ölmeden sağ döndüm deyip?
Görene ile bilene,
Müjde diye gelene
Ne cevabımı söyleyeyim!
Bininiz ölüp, biriniz kalın.
Kahrolası Burut'a

Algara and Karagul —
His beard and his tail alike
He plucked bald, so it was.
He strained and wrecked my caravan,
From the accursed Buruts
How shall I not take my revenge!
In the clash Karagul died,
To Kakan he was a fearsome khan,
If you want calamity, here it is.
Against the great khan in Beecin
I stood like iron, unbending,
Karagul and Tüktaman,
The valiant wrestler Tagılık —
Having these three cut down,
From Kakançın's Beecin,
From the hand of the woman khan,
Grown old in years, Oronggu —
Behold, she died by the Burut.
Can hardship come like this?
The brave died, the khan died,
All the foremost souls have died. The
davulbaz beaten hard and fast,*
When I withdraw to Beecin,
When I return to Kakan,
Donning my cılacın,*
If the khan of Kakan khan's Beecin
Should come before me,
Should swarm demanding his share,
Let me die before my hour comes —
Saying I was beaten by the son
Of that bloodthirsty one and turned back,
Shall then Konurbay say
He came back alive, undying?
To those who saw and those who know,
To those who come bearing tidings,
What answer shall I give!
Let a thousand of you die, let one remain.
Against the accursed Burut

Kırışıp da döneyim.
Kırgız'a gelip de dönüp,

Yamanlardan ayrılıp,

Burut'a gelip de dönüp,

Bahadırlardan ayrılıp,
Göğü yaran büyük kargaşayı

Görmeden nasıl gideyim,
Geri çekilip Kakan'a
Ölmeden nasıl gideyim!»
Deyip, böylece Konurbay
Gayrete gelip gümbürdeyip,
Yaman Kalça kalkmıştı.
Göğe direnip, ordu dolup,
Az değil, pek bol olup,
Cümle halkı depreşip,
Çevrilmiş suyu döndürtüp,
Bekçilerini kırdırıp,
Pehlivanları haykırıp,
Kahrolan Kong tören,
Bahadırlarını çağırıp.
Kızılca kıyamet savaş salmaya,
Kahrolası Burut deyip,
Kırışıp da kalmaya
Ordu çığrışıp üşüşüp,
Çatal bel, aç yokuş —
Âlemin hanı Kang töre
Algara'nın ağzını çevirdi,
Aç haykırış, kuru nara
Konurbay salıp durmuştu.
Erenlerini, hanlarını
Er Konurbay topladı.
Haber saldı halkına:
Alaman* salıp, orduyu çöz.
Yağmur edip, yay çekip,
Yer altına çiğneyip geç!

Let me fight on and return.
Coming against the Kirghiz and turning back,
Parted from the fierce ones,

Coming against the Burut and turning back,
Parted from the batyrs,
Without seeing the great tumult that splits the sky,
How shall I go,
Withdrawing back to Kakan
Without dying, how shall I go!»
Saying so, thus Konurbay,
Roused to fury, thundering,
Fierce Kalça had risen up.
Braced against the sky, the host filled up,
Not few, but abundant indeed,
All the people stirring,
Turning back the water that was turned,
Having his watchmen cut down,
His wrestlers crying out,
The accursed Kong töre,
Summoning his batyrs.
To loose the crimson doomsday of battle,
Saying, accursed Burut,
To fight on and stand fast,
The host shrieking, swarming,
Forked pass, hungry slope —
The khan of the world, Kang töre,
Turned Algara's muzzle about,
A hungry howl, a dry war-cry
Konurbay kept loosing forth.
His champions and his khans
Er Konurbay assembled.
He sent word to his people:
Loose the alaman, unleash the host.*
Rain down arrows, draw the bow,
Trample them under the earth and pass!

Taş ağılını paralayıp,
Durmadan yurdu basıp geç!
Kılığı kötü Burut'un
Kerege-uğunu kır, devir,
Gelinini kızını ağlat.

Tear apart the stone corral,
Ceaselessly overrun the land and pass!
Of the ill-favored Burut
Break the kerege-uğ, topple it,
Make their brides and daughters weep.

Ala kaftanlı hocasını,
Ak sarıklı mollasını,
Ulukman* Bakay ihtiyarını
Hırpalayıp geç, kalabalık el,
Bu Kırgız'ın hepsini!
Kaçış yolunu tutun,
Vuruşmayı sert kılın!
Talas ile Keng-Kol'unu
Çepeçevre kuşatıp geç,
Hiç bırakma Burut'u,
Varını yoğunu yakıp geç.
Kütüğünü eşip kazın,
Toprağını toz edip,
Burut'un soluğunu bastırın,
Bağrına kuyu kazın!»
İşte o zaman Konurbay:
«Yurdum, esirgerim deyip Burut'u,
Yamanlarınız, hanlarınız,
Burut'un beni kuruttu.
Bu kurutmanın sebebi:
Tüktü Taman han öldü,
Büyücülerin hepsi öldü.
Bize etti zorlu güç,
Dövüşmeden alptan ayrıldık,
Âlemde var mı böyle iş?
Yiğitleri, arslanları,
Bele bağlı destek erleri,
Kaldaylarınız*, hanlarınız,
Kaçmadan savaş salın.
Yaman ise bu Burut,
Yurdum, kırgın değmiş gibi, Almambet oğlu Külçoro
Kırışıp da kalın.

Their hoca in the motley kaftan,
Their molla in the white turban,
The elder Ulukman Bakay —*
Batter them all and pass, you teeming host,
All of these Kirghiz!
Seize the road of their flight,
Make the fighting hard and fierce!
Their Talas and their Keng-Kol
Encircle round about and pass,
Leave the Burut nothing at all,
Burn all they have and pass.
Dig up their very stump and root,
Turn their soil to dust,
Smother the breath of the Burut,
Dig a pit into their breast!»
Then it was that Konurbay:
«My people, I spare the Burut, I said,
Your fierce ones, your khans,
The Burut's men have withered me.
The cause of this withering:
Tüktü Taman khan has died,
All of the sorcerers have died.
They pressed hard might upon us,
Without a fight we lost our alp,
Is there such a thing in all the world?
Braves and lions both,
Trusted men bound at the waist,
Your kaldays, your khans,*
Wage war without fleeing.
Fierce though this Burut be,
My people, as if plague had struck,
Almambet's son Külçoro
Fight on and stand your ground.

Alpının nicesini kırdı,
İlk ölünüz Karagul —
Çınmaçın'a, Kakan'a
Bulunur mu böylesi?
Namını gören ürkerdi,
Üstündü, arslan idi,
Acayıptan* okumuştu,
Yazı almışın oğluydu.

He cut down many an alp,
Your first dead was Karagul —
In Çınmaçın, in Kakan,
Can his like be found?
Whoever saw his fame took fright,
Supreme he was, a lion,
He had studied wonders,*
He was the son of one lettered in script.

Elde, uçta, yağı yüzünde
Orduya tokmak gibi oğuldu,
Beecin'ine, Dıngşa'ya,
Bunca yere yiğit idi,
Kalday'a yaman han idi,
Tutuşsa can bırakmazdı,
Ölüp giden Tüktaman
En güçlüsü o idi.
Kadın handan Oronggu
Nice yıla ermiş koca idi.
Dün Külçoro'nun boğazladığı Tagılık —

Kıtay'dan öldü çok ulu,
Çağda olmaz bu kılık.
Bozulmuş meğer görülen düş,
Kırgız'dan ölüp nice dev —
Çağda olmaz böyle iş.
Kırgını yaman salın.
Ereniniz, ihtiyarınız,
Kırk gün durmadan vuruşup,
Kırgın değmiş gibi
Kırılın hepiniz.
Öcümüzü sağlamca alıver,
Hunhar oğlu ham yiğidi

Kurbanlığa* kesiver.
Kıran Bakay, Bölökbay —
Bu ikisini haklayıver,
Usta mı usta kırk kalça*,
Bu ikisini bağlayıver.

In the land, at the marches, before the foe,
He was a son like a mallet to the host,
To his Beecin, to Dıngşa,
To so many lands he was a champion,
To the Kalday a fearsome khan,
If he grappled he spared no life,
Tüktaman who died and passed —
He was the mightiest of all.
Oronggu, of the woman khan,
Was an elder come to many years.
Tagılık, whom Külçoro slaughtered yesterday —
A great one of Kıtay has died,
Such doings are not of this age.
The dream once seen has proven broken,
So many giants dead by the Kirghiz —
Such deeds are not of this age.
Loose a fearsome slaughter.
Your champions, your elders,
Fighting forty days without pause,
As if plague had struck,
Be cut down, every one.
Take our vengeance firm and full,
The raw young brave, the bloodthirsty one's son,
Slaughter him for the sacrifice.*
Bakay the slayer, Bölökbay —
Finish off these two,
Master of masters, forty kalça,*
Bind these two fast.

Âlemden çıkma arslanmış,
Ötesi soyca soydaşmış,
Bize yoldaş ermiş o.
Alöökö han, Aziz han —
Öte atamız kardeştir.
O da hanın oğlu idi,
Ben de hanın oğluyum.
Alaman savaşı salın,
147690 Gücün yeterse, Kakançın,

A lion he was, come forth from the world,
Beyond that, kin of our own lineage,
He would have been companion to us.
Alöökö khan, Aziz khan —
Our farther fathers are brothers.
He too was a khan's son,
I too am a khan's son.
Loose the alaman war,
If your strength suffices, Kakançın,

Diri diri bağlayıp alın,
Başına kavuk giydirip,
Han nişanını belli edip,
Katırdan binek bindirip,
Öldürmeden, yitirmeden,
İki kolunu birden bağlayıp,
Kakan'a doğru yaya sürün.
Düz ağılın söğütlüğüne,
Çın-Beecin'in tahtına,
147700 Altın tacımı* giydirip,
Altın tahta çıkarıp,
Atasının yerine,
Taş-Köpürö şehrine,
Çok Mançu'nun obasına,
Atası yarım han idi —
Han Aziz han tahtına,
Deden tahtı budur deyip,
Her âdetini belletip,
Yarım han tahtına oturtup,
147710 Kalday'a haber salın,
Han kaldırıp alın,
Öz soyu başa koyun,
Kökü düşman Burut'u
Hiç bırakmadan boğazlayın.
Buyruk budur, boyun eğin,
Sakının, Kıtay, çok Mançu,
Benim dediğimi yapıverin. Yarım hanın
altın tahtı —
Alamanı üstün salarsanız,

Take him bound alive,
Set a kavuk upon his head,
Make plain the mark of the khan,
Mount him on a mule for steed,
Without killing, without losing him,
Binding both his arms together,
Drive him afoot toward Kakan.
To the willow-grove of the level fold,
To the throne of Çın-Beecin,
Setting my golden crown upon him,*
Raising him to the golden throne,
In the place of his father,
To the city of Taş-Köpürö,
To the camp of the many Manchu,
His father was the half-khan —
To the throne of Khan Aziz khan,
Saying, this is your grandsire's throne,
Teaching him every custom,
Seating him on the half-khan's throne,
Send word to the Kalday,
Raise him up as khan,
Set his own lineage at the head,
The Burut, enemy to the root,
Slaughter them, leaving none.
This is the command, bow your necks,
Beware, Kıtay, you many Manchu,
Do exactly as I have said. The half-khan's
golden throne —
If you loose the alaman supreme,

Almambet oğlu Çoro'yu
Bir yolunu bulup bağlarsanız.
Taş-Köpürö şehri var,
Mançu-Kıtay halkı var.
Sarı söğütten diktirilmiş
Bağı durur Beecin'de,
Sarı altından kurulmuş
Tahtı durur Beecin'de,
Soyu kırk han, bir uruk
Halkı durur Beecin'de.
Çetki-Beecin adı var,

Yurdum, çarpışmadan insan yatar mı?

Alıp varsan Beecin'e,
O Külçoro er imiş,
Bize soy olurdu o,
Çayındı'nın kıyısı var,
Çay çıkan dağ madeni var,

Altın kazılan madeni var.
Kök atası Çılaba,
Çılaba'nın yüzüstü bıraktığı
Öz Kıtay yurdu, halkı var,
Altın kazılan madeni var,
Biçikte yazılmış yazısı var,
Öz soyu binsin diye,
Kırk urgan boyu taş zindanda*
Kapatıp beslediği orada —
Sarala'nın kardeşi,
Kulansur denen atı var.
Bunca şeyi bırakıp Burut'ta
Ne arar karkıbar*?
Her nimetin madeni var,
Kalabalık Kıtay halkı var.
Ata soyunu bilmeden Burut'ta,

Azıp, sürtüp bu yurtta,
Hanzadenin* soyu

If Almambet's son, the Çoro,
You find some way to bind.
There stands the city of Taş-Köpürö,
There stands the Manchu-Kıtay folk.
Planted of yellow willow
His garden stands in Beecin,
Wrought of yellow gold
His throne stands in Beecin,
His line forty khans, one clan,
His people stand in Beecin.
There is the name Çetki-Beecin,

My people, without a clash does a man lie down?

If you bring him to Beecin,
That Külçoro proved a champion,
He would have been kin to us,
There is the bank of the Çayındı,
There is the mountain mine whence tea comes,

There is the mine where gold is dug.
His root-father Çılaba,
The very Kıtay land and folk
That Çılaba left face-down, forsaken,
There is the mine where gold is dug,
There is the writing written in the biçik,
That his own lineage might mount it,
In a stone dungeon forty lassos deep*
Shut away and fostered there —
The brother of Sarala,
There is the horse called Kulansur.
Leaving all this behind, among the Burut
What does the karkıbar seek?*
There is a mine of every blessing,
There is the teeming Kıtay folk.
Not knowing his fathers' line, among the Burut,

Straying, drifting in that land,
*The scion of the khan's blood**

Kaygılanıp gezmekte.
Burkan'ın* yolunu belletip,
Altın tahta oturtup,
Uruğu koştur, çok Kıtay,
Bir uruğunu belletip,
Davul havası çalın,
Çınmaçın'ın öz oğlu,
Öz Azizkan soyu —
Hakikat, Kuday'ın kıldığı.
Atası şeytan Almambet,
Çılaba'ya ok atıp,
Öz Kıtay'ı kırmıştı.
Beecin'den savrulup yiterek —
Yolunu şaşırmasının sebebi:

Wanders about in sorrow.
Teaching him the way of Burkan,*
Seating him on the golden throne,
Yoke the clans together, many Kıtay,
Teaching him his own one clan,
Sound the air of the drum,
Çınmaçın's own true son,
Of Azizkan's own lineage —
Truth it is, wrought by Kuday.
His father, the devil Almambet,
Loosed his arrow at Çılaba,
And cut down his own Kıtay.
Whirled away from Beecin and lost —
The cause of his losing the way:

Beecin'de hanlık çekişip,
Kara Kıtay Tırgoot'un
Altın tahtını yağ edip,
Öz atası Azizkan
Çet-Beecin'i yurt edip,
Gümüşten tahtında han olup,
Gürleyen Kıtay'ın
Atası yarım han idi —
Kün-cangcung'u yere serip,
Yiğitliği ölçüsüz arslandı,
Durup kalsaydı Beecin'de,
Ben Kalça'dan da erdi o.
Kıtay milek*, o yalnız,
Çok malını saçtığında,
Kakan'dan kaçıp, çıngar çıkarıp, El-yurduna böyle mi durulur?
Çınmaçın'dan kaçtığında,
Rast geleni kana bulayıp,
Sataşanı toz edip,
Tutuşanı dane edip,
Sert kırgını başlatmıştı.
Altı bin kalday, kırk töre — Deyip,
böylece Konurbay,
Azoozil hanı baş kılıp,

In Beecin they wrangled for the khanship,
Of the Kara Kıtay Tirgoot
Making the golden throne his spoil,
His own father Azizkan
Made Çet-Beecin his homeland,
Became khan on his throne of silver,
Of the thundering Kıtay
His father was the half-khan —
He laid the Kün-cangcung low,
A lion of measureless valor,
Had he but stayed in Beecin,
He was a greater man than I, the Kalça.
The Kıtay milek, he alone,*
When he scattered his many herds,
Fleeing from Kakan, raising uproar, Is this how one keeps one's land and people?
When he fled from Çınmaçın,
Drenching in blood whomever he met,
Turning to dust whoever crossed him,
Making grain of whoever grappled him,
He began the harsh slaughter.
Six thousand kalday, forty töre — Saying so, thus Konurbay,
With Azoozil khan at their head,

Algara'yı silkindirip,
Çılaba hanın direği —
Bunları kırıp atmıştı.
O gökyele Almambet'i
Azdırıp coşturan da,
İnek güderken yanında,
Kökü Burut, kahrolası,
Maacik denen nesnesiydi.
Kakan'dan kaçıp o dahi —
Nice pehlivanın kırılması,
Almambet'in belasıdır.
Kırk uruk Kıtay, Kakançın —
Ay-âlemi kasıp kavurup,
Yalnız Albam bozkurttan
Çok kırılmıştı Bakburçun.
Akrabam olan düşmanım,
Hazırlanıp çıktı çarpışmaya.
İçimde kalan kederim.
Taş kuşanan Kıtay'ın
Arısının oğluyduk biz.
Dağılıp kaçıp gezecek,
Hangi yerin bahtsızı,

Shaking Algara to a gallop,
The pillar of Çılaba khan —
All these he cut down and cast away.
And he who led astray and stirred
That sky-maned Almambet,
While he herded cattle at his side,
Burut to the root, the accursed thing,
Was the creature called Maacik.
He too fled from Kakan —
The cutting down of many a wrestler
Is the bane of Almambet.
Forty clans of Kıtay, Kakançın —
Scorching and scouring moon and world,
By the lone gray-wolf Albam
Bakburçun was slaughtered sore.
My kinsman who is my foe
Made ready and came forth to battle.
The grief that stays within my breast.
Of the stone-girded Kıtay
We were the sons of its purest.
To scatter and flee and wander,
The luckless of what land,

Değersizin oğlu muyduk biz?
Görmüş geçirmiş Mançu'nun
Güçlüsünün ta kendisiydik,
Kararan kara gözüydük.
Kaduuya* salınmış yapıydık,
Kalabalık Kıtay Kakan'a
Orduya tokmak gibi handık.
Arı hanın soyu
Tahtı talak* eder mi,
Öz yurduna ok atıp,
Beyleri perişan eder mi?
Dönmeden saldırın,
Burut'u kırıp geç deyip,
Kahrolası Burut'un
Köküne dosdoğru var!» — deyip,
Kara atını coşturup,

Were we sons of the worthless?
Of the seasoned, storied Manchu
We were the very strongest,
We were its darkening dark eye.
We were the fortress set at Kaduu,*
To the teeming Kıtay of Kakan
We were a khan like a mallet to the host.
Does the line of the pure khan
Cast off the throne in divorce,*
Loose arrows at its own homeland,
Leave its beys in ruin?
Attack without turning back,
Cut down the Burut and pass, saying,
To the very root of the accursed Burut
Go straight and true!» — so saying,
Spurring his black horse to frenzy,

Eri ölmüş gibi silkindirip,
Hiddetlenip, gürleyip,
Kalabalık Mançu, çok Tırgoot,
Nice Kıtay, sayısız kalday —
Yağı kurdu Konurbay,
Mançularını, arslanlarını,
Bırakmadan Kakan erlerini,
Kargıda usta becerikliyi
Almış meğer Konurbay,
Âleme namı yayılmış yamanını.

Kaldaylarını, hanlarını,
Âleme bedel pehlivanını.
Kara tüfek çat etse,
Kaçıp şaşmadan, kıpırdamadan,
Tuğ dibinden ayrılmadan,
Durduğu yerden kımıldamadan,

Kanlı kana doyanları,
Kaçmadan durup dövüşenleri —

Seçkinlerini bir bölüp.
Gök demir gibi yiğitliği,
Gördüğünden geri dönmeyen,
En yaman arslanlığı olan,
Hesapsız beceriklilerden,
Âlemi kasıp kavuran,
Amansız namlılardan,
Vuruşta yaman ustalardan,
Seçkinlerini bir bölüp,
Kaldaylarını paylayıp,
Koyu bela, büyük kavgayı
Kalça derinden sağlamlayıp,
Seçkinlerini bir böldü.
Masmavi demir giyinen,
Gök arslan gibi gerinen,
Kavga dense sevinen,
Cekene* kürk giyinen,
Yedi milek* yağı gelse,

Shaking it as if its rider had died,
Raging and thundering,
Teeming Manchu, many Tirgoot,
Many a Kıtay, kalday beyond count —
Konurbay arrayed the foe,
His Manchus and his lions,
Sparing none of Kakan's men,
The deft ones masterly with the lance
Konurbay, it seems, had taken,
His fierce one whose fame spread through the world.
His kaldays and his khans,
His wrestler worth the whole world.
Though the black musket crack,
Not fleeing, not flinching, not stirring,
Not parting from the foot of the standard,
Not budging from where they stood,

Those glutted on blood and gore,
Those who stand and fight without fleeing —
He set apart their choicest ones.
Valor like blue-gray iron,
Never turning back from what they faced,
Possessed of the fiercest lionhood,
From the deft ones beyond reckoning,
Scorching and scouring the world,
From the merciless men of renown,
From the masters fearsome in the fray,
He set apart their choicest ones,
Chiding his kaldays,
The thick calamity, the great quarrel
The Kalça made fast from the deep,
He set apart their choicest ones.
Those clad in deep-blue iron,
Stretching like blue-gray lions,
Rejoicing at the word of quarrel,
Wearing fur over the cekene,*
Should seven milek of foes come on,*

Tek başına dalıp girenlerden,
Atışmada usta olup,
Yağının çaresini iyi bilenlerden — Kök atası Çılaba,
Seçkinlerini bir bölüp,
Hazırladı Kalça kavgayı.
Kırgın olsa yılmayan,
Ayın karanlığında,
Altı buta* uzaktan,
Yarım iğnenin gözünden
Nişan alsa yanılmayan —
Bu dünyaya yaratılıp
Gelenlerini bir böldü,
Kırptı mı yerden yanılmayan
Nişancılarını bir böldü,
'Hayt!' deyince fırlayan,
'Uv!' deyince 'çuv!' diyen,
Yağıya yüz tutup varanlardan,
Rast geldiği yağıdan sakınmadan
Çarpışmayı sert salanlardan,

From those who plunge in all alone,
Masters in the exchange of fire,
From those who well know the foe's undoing — His root-father Çılaba,
He set apart their choicest ones,
The Kalça made the quarrel ready.
Those unflinching in the slaughter,
In the darkness of the moon,
From six buta away,*
Through the eye of half a needle
Those whose aim never errs —
Those created and come
Into this world he set apart,
Marksmen who blink and never miss
From the ground, he set apart,
Those who spring at the cry 'Hayt!',
Who answer 'çuv!' at the cry 'Uv!',
From those who go face-first at the foe,
From those who spare no foe they meet
And loose the clash hard and fierce,

Tutuştuğu yağıyı kırıp,
Tümünü bağlayıp alanlardan.
Biri bine doymayan,
Rast gelse can bırakmayan,
'Kendim bahadırım, arslanım' deyip,
'Rast geleni yerim' deyip,
Çarpışmayı sert başlatan,
Tutuşma olsa düpedüz
Candan geçip atılan,
'Ben belayım' diyenlerden,
Karşısına geleni
Atı-kürküyle yutanlardan.
Yayvan ağızlı, uçurum kaşlı,
Düşünsen başı can alır,
Görünüşü kötü, zehri güçlü,
Sataşırsa candan düpedüz
'Öldüm' deyip umudu kes —
Tam da böyle pehlivandan

From those who break the foe they grapple
And take the whole of them in bonds.
One of them unsated by a thousand,
Sparing no life they chance upon,
Saying, 'I myself am batyr and lion,'
Saying, 'I devour whomever I meet,'
Starting the clash hard and fierce,
If a grappling come, outright
Hurling themselves past life itself,
From those who say, 'I am calamity,'
From those who swallow whoever stands
Against them, horse and fur and all.
Broad-mouthed, brows like a precipice,
Think on it — his head takes life,
Foul of visage, strong of venom,
If he assails you, outright from life
Say 'I am dead' and cut off hope —
From wrestlers of just this stamp

Onu ayırdı er Kalça.
En öne salmıştı,
Onun art yanından —
Demir urgan torcusu:
Öz Kakan'ın hanı odur,
Kutlu bir can odur,
Tutuşup kimsenin yenemediği,
Onca savaş olsa da,
Kırk yıl kırgın olsa da
147910 Kutu gitmeyen.
Çarpışıp nice can,
Tutuşup nice han —
Kara Deccal bile yetmemiş,
Kök atası tümden han,
Kökü köklü Kıtay eli.
Demir urgan torcunun
Azığına bin katır
Her bir günde boğazlatırdı,
Çarpışmaya sert girsin diye.
147920 Hileyle ustalıkları

Er Kalça set him apart.
He had sent him to the very fore,
And at his rear behind him —
The netsman of the iron lasso:
He is the khan of Kakan's own,
He is a soul endowed with blessing,
Whom none who grappled ever threw,
Though so many wars have been,
Though forty years of slaughter come,
His fortune never departs.
Clashing with many a soul,
Grappling with many a khan —
Even the Black Deccal fell short of him,
His root-fathers khans entire,
The deep-rooted Kıtay land.
For the fodder of the netsman
Of the iron lasso, a thousand mules
Were slaughtered every single day,
That he might enter the clash full fierce.
That guile and mastery

Pek iyi bilsin diye,
Çarpışmada kıran salsın diye,
Tutuşmaya gelen insanı
Kan çıkarmadan dipdiri
Yamanlar bağlayıp alsın diye.
Tüm bahadırlar el verip,
O bahadırın eline
Demir urgan tor verip.
Namını duyan ürperip,
147930 Acayıptan* okunup,
Hileye iyice doyurup,
Er namını aldırıp,
Dövüşü basıp geç diye,
Kızılca kıyameti sal diye,
Çarpışan Burut'tan,
Burut denen yurttan,
Gereklisini, arslanlarını,
Yamanlarını, erlerini

He might know exceeding well,
That he might deal ruin in the clash,
That whoever came to grapple
The fierce ones might take alive and bound
Without the drawing of blood.
All the batyrs gave their hands,
And into that batyr's hand
They gave the net of iron lasso.
Whoever heard his fame would shudder,
Read out from the wonders,*
Steeped full deep in guile,
Winning the name of champion,
Crush the fighting and pass, they said,
Loose the crimson doomsday, they said,
From the fighting Burut,
From the land called Burut,
Their needful ones, their lions,
Their fierce ones and their champions,

Diri diri bağlayıp al diye,
Dikleştiğin koca Burut'u
Bir belaya sal diye,
Almambet oğlu ereni,
Atası Kıtay yiğidi —
O alaman savaşında
Çoro'yu yakalayıp ver diye,
Öldürmeden, yitirmeden.
Külçoro'yu tutup verene

Dediğine razı olurum,
Er namını veririm.
Yamanlığını yurda bildiririm,
Tepesine taş dikip,
Kendilerine sümbülün* taşını
giydiririm. Seyre çıkar elma dalı,

Bu sözü söyleyip Konurbay,
Var usta kolcusunu,
Demir urgan torcusunu —
Hepsini yola salmıştı.
Kara basmış Kıtay'ın
Nice türlü halkı var,

Onun art yanında,
Kancarkol* denen halkı var,
Tutuşup ölesi domuzda
Türlü türlü alpı var.
O alplarından bir başka,
İnsanın dayanıp varamadığı,

Kancarkol denen karkıbar.
Tutuştuğu canı sağ komaz,
Kanını dökmek töresi var.
Kancarkol'un hali işte şu:
Beecin hanı Kakançın,
Tüm namıyla Bakburçun —
Bunca çocuğunu bu yurdun
Yarma kancarkol edip,

Take them bound alive, they said,
That upstart hoary Burut
Cast into calamity, they said,
Almambet's son, the champion,
His father a brave of Kıtay —
In that alaman war
Seize the Çoro and deliver him, they said,
Without killing, without losing him.
To whoever takes Külçoro and gives him over
I shall grant whatever he names,
I shall bestow the champion's name.
I shall proclaim his fierceness to the land,
Raising a stone above his crown,
On their own heads I shall set
the stone of the sümbül. The apple bough goes out to view,*
Speaking this word, Konurbay
Sent forth every master scout,
The netsman of the iron lasso —
He set them all upon the road.
Of the doom-ridden Kıtay
There are folk of many kinds,

At the rear behind him,
There is the folk called Kancarkol,*
In that swine fit to die grappling
There are alps of every kind.
Other than those alps of his,
One whom man cannot withstand or approach,
The karkıbar called Kancarkol.
He leaves no soul he grapples alive,
Spilling blood is his custom and law.
The state of the Kancarkol is this:
The khan of Beecin, Kakançın,
With all his fame, Bakburçun —
So many children of this land
He made cleaving kancarkol,

Hazırlayıp ordusunu bol edip,
Çınmaçın'a, Kakan'a
Gerçek buyruğunu yaptırmış.
Feryat ettirip çocukları,
Dört yaşındayken toplatmış.
Altın kapılı derveze —
147980 Baksan azabı bunca —
Dervezeye kapattırıp,
O çocukların boynuna
Kıtayca çember taktırmış.
Bir insana bildirmeden,
Bir kişiye sezdirmeden,
El görmezin ıssız yeri,
Uğrayıp insan basmamış,
Bakan kul şaşakalmış.
Çevresi çınar bağı,
147990 Ortasında altın taht.
Kapkaranlık koyu bağ,
Seyre çıkıp gönül dinlendiren.
Kancarkol oluşu şöyle:
Sekiz yaşından büyüyüp,
Çuval serip kum doldurup,
Yirmi bir yıl vurdurmuş —
Adalesi kancarkol olmuş,

Made ready his host in plenty,
For Çınmaçın, for Kakan,
Had his true command fulfilled.
Setting the children wailing,
He gathered them at four years old.
The golden-gated derveze —
Behold, such torment there —
He had them shut within the derveze,
And on the necks of those children
Had collars set in Kıtay fashion.
Letting no man know of it,
Letting no soul suspect,
A desolate place unseen by any,
No man had chanced to set foot there,
The slave who beheld it stood amazed.
Around it a garden of plane-trees,
At its center a golden throne.
A pitch-dark thicket garden,
Where one strolls to rest the heart.
The making of the Kancarkol is thus:
Grown from eight years old,
Sacks spread and filled with sand,
Twenty-one years he had them strike —
Their sinews became kancarkol,

Pehlivanlığı bol olmuş.
Düşünülmedik akıl kalmamış,
148000 Pehlivanını böyle hazırlamış,
Yeninde Kıtay yazısı var,
Esenkan'ın tahtında,
Seyir için kurduğu bağında,
Yarısı kerpiç, yarısı taş —
Denk tutan Kıtay'ın kara saati. Aşikâr
Kalça karkıbar.
Büyük kerme gerip sivriltmiş,

Kabaralı tunç mızrak,
Esenkan'ın büyük duvarı —
Öğrenip çıktı mı ola deyip,

Their wrestler's might grew abundant.
No cunning was left unthought,
Thus he made ready his wrestlers,
On their sleeve is Kıtay writing,
On Esenkan's throne,
In the garden he raised for pleasure,
Half of brick and half of stone —
The black clock of the Kıtay that keeps the measure. Manifest is the Kalça karkıbar.
He stretched a great tether and made it sharp,
A bossed lance of bronze,
Esenkan's great wall —
Saying, has he learned and come forth,

Burut'a kırgın sal deyip,
Kancarkol'a yumruklatmış,
Duvara durup vurduğunda,
Eliyle yumruk koyduğunda,
Eli duvara gömülmüş.
Öğrenmemiş çocuğu
Üç vakitte öyle olamamış.
Davulunu dövmüşler,
Kancarkol namını almışlar.
O kancarkol pehlivana,
Geçen ayın çağında,
Kış vakti zemheri ayında,
Ev gibi büyük burkan,
Kırk kulplu tunç kazan —
Yamaç kazıp yerleştirmiş,
İnsanın bulamayacağı çukur edip,
Kırkar katır, kırk öküz,
Hazinede baçtan*,
Kırkı yaban domuzu, kırk yılkı,
Baça yığılan sarı altın —
Boğazlayıp toy edip,
Kıtayca biçip* yazı koymuş. Harcayıp varını yoğunu.
Halk toplanıp, gulguleyle,
Derleyip aldığı çocukları,
Dümbeleği çat vurup,
Kimsenin akıl ermezini edip,
Bodoyo diye nişan oyup,
El yarışıp yazı koymuş.
Böğüren zavallıya
Kancarkol diye ad koymuş.
Eteğine yazı koymuş,
Çarpışmaya isteyip yetişirdi,
Tutuştuğunu sağ komadan,
Un ufak edip geçerdi.

Rast geleni perişan edip,
Kan akıtıp giderdi.
Karşısına kul varamaz,

Saying, loose slaughter on the Burut,
He had the Kancarkol strike with the fist,
When he stood and struck the wall,
When he set his fist against it,
His hand sank deep into the wall.
The child who had not learned
Could not do so in three seasons' time.
They beat his drum aloud,
They took the name of Kancarkol.
For that kancarkol wrestler,
In the season of the month gone by,
In winter's deep-frost month,
A burkan huge as a house,
A bronze cauldron with forty handles —
He dug the hillside and set it in,
Made a hollow no man could find,
Forty mules apiece, forty oxen,
Tribute from the treasury,*
Forty wild boars, forty herds of horse,
Yellow gold heaped up as levy —
Slaughtering them, he made a feast,
And set writing carved in Kıtay fashion.*
Spending all he had and owned.
The folk gathered with clamor,
The children he had culled and taken,
Striking the kettledrum with a crash,
Doing what no mind could fathom,
Carving a mark called bodoyo,
The people vied and set the writing.
To the bellowing wretch
He gave the name Kancarkol.
He set writing on his hem,
He would hasten eager to the clash,
Leaving none he grappled alive,
He would grind them to meal and pass.

Leaving in ruin whomever he met,
He would go spilling blood.
No slave can stand before him,

Kancarkol diye adı var.
Alplerden bunca ordu almış,
Köşeden tutup çevirdi,
Önceki öcü al diye,
Kancar halkını gönderdi.
Halkı ürkütüp, taş yakan —
Konurbay'ın saldığı büyük fitne.
Onun beri yanında,
Bildiğin pehlivan Cöökülük*.
Cöökülük'ün hali şöyle:
Öte atası Çılaba —
Çılaba'daki büyük büyücü
Büyük biçiğini aldırmış,
Halkına baskı saldırmış,
Çarpışmaya sert gerek deyip,
Çocuktan vergi saldırmış,
Boynuna çocukların
Kıtayca çember taktırmış.
Sarı altından saçtırıp,
Nazlandıra besletip,
Başında dümbelek, dutar* çaldırıp,
Dizdeki aşık kemiğini,
Boş komadan aldırıp,
Cöökülük diye ad koymuş.
Kulan kovsa kaçırmaz,
Kanatlı uçsa yakalarmış.

Kancarkol is his name.
From the alps he took so great a host,
He wheeled them round from the corner,
Saying, take the vengeance of old,
He sent forth the Kancar folk.
Startling the people, burning stone —
The great discord loosed by Konurbay.
On the hither side of him,
The wrestler you know, Cöökülük.*
The state of Cöökülük is thus:
His farther father Çılaba —
The great sorcerer in Çılaba
Had his great biçik brought forth,
Loosed oppression on his folk,
Saying, the clash needs hard men,
Levied a tribute of children,
And on the necks of the children
Had collars set in Kıtay fashion.
Scattering yellow gold upon them,
Having them fostered in tenderness,
At their head the kettledrum and dutar played,*
The knuckle-bone at the knee
He had taken, leaving none idle,
And gave the name Cöökülük.
If he chased a kulan it did not escape,
If the winged one flew, he would catch it.

Teke kaçsa derip yer,
Tutuşanı haklarmış.
İnsanın bildiği akıldan,
Atanın körü, Kıtay'da
Baksan biri kalmamış.
Dövüşe Cöökülük'ü —
Sıçrayıp koşup yetişmeye,
'Şöyle böyle' dedirtmeden,
Burut'u basıp geçmeye —
Konurbay hanın fitnesi,
Kalday'ın Cöökülük'ü,

If a teke fled, he gathered and ate it,
He would finish whatever grappled him.
Of the wit known to man,
Blind of the father, in Kıtay
Behold, not one was left.
For the fight, Cöökülük —
To spring and run and overtake,
Letting none say 'this way or that,'
To crush the Burut and pass —
The discord of Konurbay khan,
The Kalday's Cöökülük,

Onun arka yanından,
At üstünde oyuncu pehlivanı.
Alöökö'nün Konurbay'ı,
Türlü türlü ordu sürüp,
Hiç mi hiç esirgemedi.
Türlenmiş Kıtay pehlivanı,
Han Konurbay kâfirin,
Bileği dolu bahadırın
Türlü türlü pehlivanı.
Soluğu tükenesi Kalça'nın
Âleme bedeldir kavgası.
At üstünde oynayan pehlivanı —
Bedevisini gören ürkmüş,
At oyuncusu ayyarı
Acayıptan* okutmuş.
Beecin'den öte beş aylık,
Kakan'dan öte altı aylık,
Kap'ın beri dağından,
Suuk-Tör denen yaylasından,
Ulangşı-Teypin gölünden —
Altmış başlı ejderha*.
Ejderhanın önünden
Altı san çocuk bir varıp,
Altı yüz çocuk bir gelip,
Namını gören ürkmüş,
Büyük büyücü dua okumuş.
Değnek alsa eline,
Biri bini kovardı,

Yağıya layık besletmiş.
Nice Tırgoot, nice han,
Ermiş deyip beğenmiş.
Tutuşmayı sert başlatırdı,

Kırk yıl müşkül yağı gelse,
Zorlanıp başa dava gelse,
Kırgın edip bırakırdı.
Savaş yanına namlısını,
Dövüşe üstün ustasını

At the rear behind him,
His wrestler-player on horseback.
Alöökö's Konurbay,
Driving hosts of every kind,
Spared nothing whatsoever.
The many-shaped Kıtay wrestler,
Of Khan Konurbay the infidel,
Of the batyr with the laden wrist,
Wrestlers of every kind.
Of the Kalça whose breath shall fail,
His quarrel is worth the whole world.
His wrestler who plays upon the horse —
Whoever saw his charger took fright,
His trickster horse-player
He had schooled in wonders.*
Five months' journey beyond Beecin,
Six months' journey beyond Kakan,
From the hither mountain of Kap,
From the pasture called Suuk-Tör,
From the lake of Ulangşı-Teypin —
A dragon of sixty heads.*
Before that dragon
Six san of children went at once,
Six hundred children came at once,
Whoever saw its fame took fright,
The great sorcerer read a prayer.
If he took a staff in hand,
One of him would rout a thousand,

He had him fostered fit for the foe.
Many a Tırgoot, many a khan,
Approved him, saying he was blessed.
He would start the grappling hard and fierce,

Should a forty years' dire foe come on,
Should hard suit press upon his head,
He would leave them in slaughter.
To the war's flank his man of renown,
His master supreme in the fight

Sürüp yola salmıştı,
Onun art yanından,
Yayda ince ustasını,
Usta nişancı yamanını,
Yeri kaplatıp kaynatıp,
Kalabalık ordusunu sürdürüp,
Hilali altın tuğ olup,
Göğü yaran gulgule olup,
Gören gönlü bölünüp,
Ordu önünde Konurbay,
Gök yalçın dağ gibi görünüp,
Alaman başlatıp naraya durup,

Boru-zurna çaldırıp,
Gergedana* ok-barut yükletip,

Hiddetlenip topladı
Kaynaşan kâfirden.
Han Konurbay bahadırın,
Âlemi kendi güder gibi,
Altındaki katı kara yer
Kalınından tüter gibiydi.
Yiğit imiş de arslanınız,
Beecin'den Kalça eriniz.
Kakançınlı Beecin'e
Ala-Dağ gibi han imiş,
Konurbay'ın yanında,
Altmış caysang*, kırk töre,
Ardından sayısız keçil*,
Yanaşma olup kalmıştı.
Keçilin hali şöyledir:
Keçilin hanı Konurbay,

Öte atası Kakan'ın
Kalmış meğer töresi,
Dik başlı, tutuşası —
Çın-Beecin'in öz oğlu.
Keçilin aslı şöyledir,
O keçilin âdeti:

He drove and set upon the road,
At the rear behind him,
His fine master of the bow,
His fierce and expert marksman,
Covering the earth and setting it seething,
Driving on his teeming host,
The crescent a golden standard,
A clamor splitting the sky,
The heart of the beholder riven,
Before the host Konurbay,
Looming like a blue-gray craggy mountain,
Loosing the alaman, standing to the war-cry,
Having horn and zurna sounded,
Loading powder and shot on the rhinoceros,*
Raging, he assembled them
From the seething infidel horde.
Of Khan Konurbay the batyr,
As though he herded the world itself,
The hard black earth beneath him
Seemed to smoke from its very thickness.
A brave indeed, your lion,
Your Kalça champion out of Beecin.
To Kakançın's Beecin
He was a khan like the Ala-Dağ,
At Konurbay's side,
Sixty caysang, forty töre,*
Behind him keçil beyond count,*
Had stayed on as retainers.
The state of the keçil is thus:
The khan of the keçil is Konurbay,

Of his farther father Kakan
The custom, it seems, remained,
Stiff-necked, ripe for grappling —
Çın-Beecin's own true son.
The root of the keçil is thus,
That keçil's custom:

Kadın almadan zengin olmuş.
Halkı kadın aldığında,
Kadınının koynuna
Keçil yatıp üç günü,
Halkı böylece toy etmiş.
Kıçına don giymemiş,
Dişiyle gezmemiş.
Bindiği kutsal* at olmuş,
Kadına varmadan yad olmuş.

Öküzü kocayıp kendi ölmüş,
Yanasının hali şöyledir:
Ölenin malını denk bölmüş.

Erkecini seter* etmiş,
Vuruş olsa hazırlanmış,
Malının başının hepsini
Kutsal koyup donatmış.
Kıçına iç donu giymemiş,
O yamaca kurulmuş ev imiş,
Kavgaya pehlivan Konurbay,
Keçilin yaman hanı imiş.
Hiddetlenip dikleşip,
Kavga eder hali var imiş.
Alöökö'nün Konurbay'ı,
Kendisi yağının çaresini bilen
domuz ay, Sıraca çizip çizgiyi,

Kargıcıdan usta kul,
Kendisi yağının çaresini
Apaçık bilen yaman kul.
Tümenlerle ordu sürüp,
İnek tüyü gibi Kıtay'ı
Tümen tümen bol sürüp.
Cang-cungun yurdu üşüşüp,
Kalday'ın halkı hazırlanıp,

Kara Kıtay, Mançu yurdu
Alaman salıp çırpınıp.

He grew rich without taking a wife.
When his people took wives,
Into the bosom of the wife
The keçil lay three days,
Thus his people made the feast.
He wore no breeches on his loins,
He never went about with a female.
What he rode became a hallowed horse,*
Never nearing woman, he became estranged.
His ox grew old and died of itself,
The state of his retainer is thus:
He divided the dead man's goods in equal shares.
His he-goat he made a seter,*
If fighting came he stood prepared,
The whole head of his herds
He decked and set apart as hallowed.
He wore no under-breeches on his loins,
His house was pitched upon that slope,
For quarrel a wrestler, Konurbay,
Was the fearsome khan of the keçil.
Raging and rearing up,
He had the mettle to make quarrel.
Alöökö's Konurbay,
Himself knowing the foe's undoing,
the swine moon, Drawing the line rank on rank,
A slave masterly beyond the lancers,
Himself knowing the foe's undoing
Full plainly, a fierce slave.
Driving hosts by the tümen,
The Kıtay thick as cattle-hair
Driving on, tümen upon tümen.
The cang-cung's land swarming,
The Kalday's people making ready,

The Kara Kıtay, the Manchu land
Loosing the alaman, flailing.

Yer sarsılıp kir olup,
Yeryüzüyle bir olup,
İnsandan taşıp sel olup,
Sel kadar Kıtay el olup,
Kargının ucu oynaşıp,
İnsanın başı fırlayıp,
Çomağın başı bölünüp,
İnsanın başı görünüp,
Âleme bedel ordu olup,
Az değil, pek bol olup,
Üşüşüp Kıtay saldırınca,
Kargının başı çarpışıp,
İnsanın başı vuruşup,
Hiddetli ordusu kaynaşıp,
Aziz candan umut kesip,
Hepsi sıra sıra yürüdü dalgalanıp.
İnsanın gönlü sökülüp,
Sopanın ucu görünüp —
Katırı çok, devesi çok,
Katır gibi yayası çok.
Kalday'ından alpı çok,
Yere sığmaz halkı çok,
Korkup kaçsa yeri çok,
Kımıldamadan duran eli çok.
'Kakançın!' diye bağırıp,
'Kalday!' diye uran çağırıp,
Toz kaldırıp, gulgule edip,
Basıp girdi Talas'ı.
Kıtayların Konurbay'ı
Yapmış meğer görülmedik işi.
Mançu'dan ilek ordu sürüp,
Başlatmış meğer fesadı.
Göğü yaran gulgule edip,
Basıp halkı bağırıp,
Ağır cehennemi salmıştı,
'Kakay!' diye uran çağırıp.

The earth shaken and turned to grime,
Made one with the face of the earth,
Overflowing with men, become a flood,
The Kıtay a people vast as the flood,
The lance-tips dancing together,
Men's heads flying off,
The cudgel's head splitting,
Men's heads coming into view,
A host worth the whole world,
Not few, but abundant indeed,
When the Kıtay swarmed and attacked,
The lance-heads clashing,
Men's heads striking together,
His raging host seething,
Cutting off hope of dear life,
All marched rank on rank, billowing.
Men's hearts torn loose,
The club's tip coming into view —
Many its mules, many its camels,
Its foot-soldiers many as mules.
Many the alps of its Kalday,
Its people too many for the earth,
Much ground for it to flee in fright,
Many its folk who stand unstirring.
Crying 'Kakançın!',
Calling 'Kalday!' for their war-cry,
Raising dust, making clamor,
It overran Talas.
The Konurbay of the Kıtays
Had done, it seems, a deed unseen.
Driving an ilek host from the Manchu,
He had begun, it seems, the mischief.
Making clamor that split the sky,
Overrunning the people, shouting,
He had loosed a heavy hell,
Calling 'Kakay!' for their war-cry.

Yer üstünde otu gör,
Ot kadar Kıtay çoğunu gör.

See the grass upon the earth,
See the Kıtay many as the grass.

Karıncalı kurdu gör,
Tıpkı kurt gibi Kıtay yurdunu gör.
Gören gönlü bölünüp,
Yer yarılıp yol olup,
Yeryüzü boyunca bol olup,
Ulaşmak istedi Kıtay yurdu.
Taş ağılı paralayıp,
Kırgız'ı tümden kırıp,
Gitmek istedi Kıtay yurdu.
Dalgalanıp basıp el kaynayıp,
Kargaşayı salmıştı.
Dolup yatan tümen ordu —
Yer görünmez olmuştu.
Ordu önünde Konurbay,
Vay, kımıldamayan domuz ay,
Can kıyıcı calankıç*
Ta kendisi gibi görünüp,
Göçüp gelmiş boğazın
Bizzat kendisi gibi görünüp,
Kalça'nın dalgalanışına
Dağ dayanamayıp,
Kalça'nın kaynaşmasına
Vuran yakınına gelemeyip.
Çarpışanı yere serip,
Sataşıp giden kulunu
Öldürüp kara yer edip —
Konurbay'ın hali şöyledir.
Gören gönlü bölünüp,
Çelikten yapılma çoyunbaş*,
Endamını görsen uzak kaç,
Fazlasıyla uzun kargısı —
Alöökö'nün Konurbay'ı,
Apaçık yaman hilesi.
Sahtiyandan terliği,
Bu âlemde yok imiş
Koca Kalça'nın yiğitliği gibisi.
Usta da imiş, arslan da imiş,
Bileği dolu Konurbay,

See the ant-swarmed worm,
See the Kıtay land just like the worm. The
heart of the beholder riven,
The earth split open into roads,
Abundant across the face of the earth,
The Kıtay land longed to reach its goal.
To tear apart the stone corral,
To cut down the Kirghiz entire,
The Kıtay land longed to go.
Billowing, overrunning, the people seething,
It had loosed the turmoil.
The tümen host lying massed —
The earth had passed from sight.
Before the host Konurbay,
Ah, the unbudging swine moon,
*The soul-slaying calankıç**
Seeming its very self,
Seeming the very self
Of the gorge come migrating hither,
Before the Kalça's billowing
The mountain could not stand,
Before the Kalça's seething
The striker could not come near.
Laying low whoever clashed,
The slave who dared assail him
He slew and made black earth —
Such is the state of Konurbay.
The heart of the beholder riven,
His çoyunbaş wrought of steel,*
See his stature and flee afar,
His lance exceeding long —
Alöökö's Konurbay,
His guile is plainly fearsome.
His slippers of morocco leather,
In all this world there was not
The like of old Kalça's valor.
A master he was, a lion too,
Konurbay of the laden wrist,

Beecin'den çıkma arslan imiş.
Kargısı çelik, aklı bol,
Gözlesen Kalça böyle büyük,
Görecek olsan ağan —
Gök yalçın dağ gibi görünüp,
Duruverse er Kalça,
Sol yanın karlı dağı gibi.

Coşuverse Konurbay,
Büyük vadinin ağzı gibi.
Burnu belen tepesi gibi,
Boğuşacakları toplayıp,
Kervan yükü koşar gibi.
Kasabası* kabararak,
Kar yağmış dağın yüzü gibi.
Başındaki kalkanı,
Keng-Kol'un bir yan ucu gibi.
Çarpışıp güç yeter mi,
Heybeti üstün Kalça'yı
Sataşıp insan yener mi?!
Er Kalça'nın ardında
Kara kurt gibi halkı var,
O halkının içinde
Kişi bilmez sözlüsü,
Baksan tek gözlüsü.
Bedeni baştan başa tüylü,
Bu kara Deccal işte böyle,
Baksan cana zor gelen,
Bununla yüzleşen kulun benzi solmuş,

Bunun çok pehlivanı dev* olmuş,
Bu Beecin'den çıkma yaya olmuş,
Bunun halkında nice acayip var, ay,
Bununla tutuşacaksan, Konurbay —

Kâfirin hali işte böyle.
Onbaşısı* dolanıp,
Alaman koyulmuş büyük kavga,
Kargının ucu fırlayıp,

Was a lion come out of Beecin.
His lance of steel, his wit abundant,
Gaze on him — so great is the Kalça,
Were you to see your elder brother —
Looming like a blue-gray craggy mountain,
Should er Kalça stand still,
He is like the snowy mountain at your left hand.
Should Konurbay surge up,
He is like the mouth of the great valley.
His nose like the pass's crest,
Gathering those he would grapple,
Like a caravan-load harnessed up.
His paunch swelling out,*
Like the face of a snow-fallen mountain.
The shield upon his head,
Like one far end of the Keng-Kol.
Can strength suffice in the clash,
Can any man assail and vanquish
The Kalça of surpassing dread?!
At er Kalça's back
He has a people like black wolves,
And within that people of his,
One whose speech no man knows,
Behold, a one-eyed one.
His body shaggy end to end,
Such is this black Deccal,
Behold, one grievous to the soul,
The slave who faced him — his face went pale,
Many a wrestler of his became a dev,*
This one came out of Beecin afoot,
In his people are many wonders, ay,
If you would grapple with him, Konurbay —
Such is the state of the infidel.
His onbaşı wheeling round,*
The great quarrel set to the alaman,
The lance-tips springing forth,

Yüzbaşı basıp koşup,
Binbaşı candan umut kesip,

The yüzbaşı pressing at a run,
The binbaşı cut off from hope of life,

Dalgalanışı derya-göl olup,
Önünde Kalça arslan olup,
Yer dumanlanıp kir olup,
Kıtay'ın yer üstüyle bir olup, Gök ok geçmezi bürünüp,
Konurbay'ın altın direkli çadırı,
Görsen hali işte böyle,
Âlemi kasıp kavuran,
Kıtayların er Konurbay bahadırı.
Gök arslan gibi atılıp.
Gök ala meydan, taş seki —

Their billowing become sea and lake,
At their fore the Kalça a lion,
The earth fuming, turned to grime,
The Kıtay made one with the face of the earth, Donning the blue-gray arrow-proof,
Konurbay's golden-pillared tent,
Should you see it, such is its state,
Scorching and scouring the world,
The Kıtays' er Konurbay the batyr.
Springing like a blue-gray lion.
The blue-gray dappled field, the stone terrace —

Görsen ağan Konurbay
Meydana çıkageldi,
Bunun karaltısı yaman şaşırtır.
Bulut gibi uçan kara atını
Oynak oynak yürütüp,
Hiddetlenip gürleyip,
Hiddetine can dayanmaz,
Bakakalan insanın
Bütün bedeni ürperir.
Ak yeşilden yaptırılmış,
Çelikten baştan başa burulmuş,
Torgay gözü halkalı,
Maşanın burnu batmayan,
Sırlı mızrak saplansa delinmeyen,

Should you see your elder Konurbay,
He came striding onto the field,
His dark bulk astounds with dread.
His black horse that flies like a cloud
He rode at a prancing, dancing gait,
Raging and thundering,
No soul can bear his rage,
Of the man who stands and stares
The whole body shudders.
Wrought of white-green metal,
Twisted end to end from steel,
Ringed like the torgay's eye,
Which the tongs' nose cannot pierce,
Unholed though the glazed lance be driven in,

Zülfikar* kılıç kesmeyen,
Ustanın da ustası,
Beecin'den çıkma ince işçi,
Büyük ustalar yapmıştı.
Harfleyip okla doldurmuş,
Konurbay'a yormuşlar,
Yüz tuttuğu yağıya giysin diye,

Which the Zülfikar sword cannot cut,*
The master of masters,
The fine craftsman out of Beecin,
The great masters had wrought it.
Lettering it, they charged it with arrows,
They appointed it for Konurbay,
That he might wear it against the foe he faced,

Tutuştuğunu sağ komadan,

Leaving none he grappled alive,

Kırıp boğazlayıp sürsün diye,

Kıpkızıl kana girsin diye —
Ok geçmez kürkü bürünüp,
Göğüslüğü keskin demir —
Konurbay'ın giydiği kürökö*.
Kımıldasa insan dayanır mı,
Er Kalça'nın saldığı belaya?
Gören gönlü bölünüp,
Bahadırlığı, arslanlığı,

Pehlivanlığı, yiğitliği,
Çare bulur ustalığı —
Er Konurbay'ın yamanlığı.
Bozkurt yaradılışlı Konurbay,
İnsan Kalça, er böyledir,
Rabbim kır kulunu —
İnsanı türlü türlü yaratmış meğer.
Hiddetlenen Kalça'nın
Patlak gözü Çolpan yıldızı gibi,
Ay kulağı kalkan gibi,
Bu kahrolasının bıyığı,
Gübrelikte biten ısırgan gibi,
Piposunda duran kir,
Çocukların bulayıp yediği talkan gibi.
Teke tek çıktığı demde,
Coşan Kalça işte böyle.
Hiddetlenip söylense,
Yer yarılıp gürler,
Yetişirse kırgın etti deyip,
Avuç kadar Kırgız eli,
Konurbay'ın hiddetini görünce,
Telaşlanıp yanıp yakılıp,
Ejderha gibi yutar deyip,
Hangi can engel olur deyip.
Hiddetlenen kâfirin,
Halkı bırakmadan yutar deyip,
Ölçüsüz Kırgız elinin
Gayretlisi yanıp yakılıp,

That he might break and slaughter and drive,
That he might wade into crimson blood —
Donning the arrow-proof fur,
His breastplate of keen iron —
The kürökö that Konurbay wore.*
Should he but stir, can man withstand
The calamity loosed by er Kalça?
The heart of the beholder riven,
His batyr-might, his lionhood,

His wrestler's power, his valor,
His mastery that finds the remedy —
Er Konurbay's fearsomeness.
Konurbay of gray-wolf make,
The man Kalça, such is the champion,
My Lord's gray colt —
God has made men of many kinds, it seems.
Of the raging Kalça
The bulging eye is like the star Çolpan,
His moon-ear like a shield,
This accursed one's mustache,
Like nettles sprung from the dung-heap,
The grime that sits in his pipe,
Like the talkan children knead and eat.
In the hour he rode out for single combat,
Such is the surging Kalça.
Should he speak in his rage,
The earth splits and thunders,
Saying, if he reaches us he makes slaughter,
The Kirghiz people, a mere handful,
Seeing Konurbay's rage,
Fretting, burning, lamenting,
Saying, he will swallow us like a dragon,
Saying, what soul can bar his way.
Saying, the raging infidel
Will swallow the people, sparing none,
Of the measureless Kirghiz people
The zealous burned and lamented,

Gayreti yok güçsüzü,
Karaltısından canı çıkıp.
Kaçıp şaşırıp yanıp yakılıp,
Tümden kırıldık deyip,
Aziz candan umut kesip.
Er Semetey bahadırın
Çelik kapılı dervezesi —
O derveze içinde,

The strengthless without zeal —
Their souls fled at his dark bulk.
Fleeing, bewildered, burning, lamenting,
Saying, we are cut down entire,
Cutting off hope of dear life.
Of er Semetey the batyr
The steel-doored derveze —
Within that derveze,

Çepeçevre dikilmiş çınar bağı,
Davulbazı vurmuştu.
O çınar bağı içinde,
Derin yığılmış deve gibi taht,
Dört köşesinde dört korgan*,
Kıtay basıp geldi deyip,
Kolay değil, düşün de bak.
Uğrayıp insan varmamış,
Bakan kul şaşakalmış.
Dümbelek sert vurulup,
Karakolu var, bekçisi var.
Çevresi pehlivandan,
Sıkı bekleyip gözetenler,
Karakolda duran hanı var,
Tümü ürküp gulguleyle,
Bekleyen nice canı var.
Er Semetey bahadıra,
Cellatları yedi bin,
Taht ağzında kapıcı,
O kapıyı bekleyip,
Gözleyip yatan bakıcı.
Karakoldaki arslanları,
Gayreti yaman erleri,
Gazada tulpar* ala baş,
Kuşatma görmüş çok halk —
Burada Argın, Kırgız karışık.
Doğandan kalan çırağım,
Erenleri, arslanları,
Türlü türlü erleri.
Basan Kıtay halklarını —

A plane-tree garden planted round about,
He had beaten the davulbaz.
Within that plane-tree garden,
A throne piled deep like a camel,
At its four corners four korgan,*
Saying, the Kıtay has come overrunning,
No light thing — think on it and see.
No man had chanced to go there,
The slave who beheld it stood amazed.
The kettledrum beaten hard,
It has its watch-post, its sentinel.
Around it, of wrestlers,
Those keeping strict watch and ward,
It has its khan standing at the watch-post,
All startled, with clamor,
It has many a soul keeping guard.
For er Semetey the batyr,
His executioners seven thousand,
At the throne's mouth a doorkeeper,
Guarding that door,
A warden lying watchful.
The lions at the watch-post,
Champions fierce in zeal,
In holy war the tulpar with dappled head,*
Many folk who have known siege —
Here Argın and Kirghiz mingled. My
lamp left from the falcon,
Their champions, their lions,
Their men of every kind.
The overrunning Kıtay peoples —

	Kaçıp şaşırıp yurt çalkalanıp,	*Fleeing, bewildered, the land churning,*
	Bastığını gördükten sonra,	*After seeing them overrun,*
	Hiddeti sert başlatmış,	*Rage had begun in earnest,*
	Semetey'in büyük ordosunda,	*In Semetey's great ordo,*
	El gulguleyle çığrışıp,	*The people shrieking with clamor,*
	Şimdi kırıldık deyip,	*Saying, now we are cut down,*
	Kendinden geçip hıçkırıp.	*Beside themselves, sobbing.*
	El gulguleyle, arzuhal olup,	*The people with clamor, making their plea,*
148420	Argın ile Kırgız yurdu,	*The land of Argın and Kirghiz,*
	Altın kulplu çadıra,	*To the golden-handled tent,*
	O Semetey'e, Külçoro'ya,	*To that Semetey, to Külçoro,*
	Kırgız'a dayanak bahadıra,	*To the batyr who is the Kirghiz's stay,*
	Ak sarıklı hocası,	*His hoca in the white turban,*
	Bilgelerin mollası,	*The molla of the sages,*
	Aksakalı, ihtiyarı,	*Their whitebeards, their elders,*
	Bunca yurdun hepsi,	*All of this whole land,*
	Er Semetey'e, Külçoro'ya,	*To er Semetey, to Külçoro,*
	Elin kalesi bahadıra,	*To the batyr, fortress of the people,*
148430	Haber verip durmuştu,	*Kept bringing word,*
	Yurt çığrışıp, gulguleyle,	*The land shrieking, with clamor,*
	Davul sert vurulup,	*The drum beaten hard,*
	Ordu aklını şaşırıp.	*The host losing its wits.*
	Kalabalık Kırgız, çok Argın,	*The teeming Kirghiz, the many Argın,*
	Elin kalesi erene,	*To the champion, fortress of the people,*
	Er Külçoro yiğide,	*To er Külçoro the brave,*
	Kalabalık el vardı üşüşüp,	*The teeming people came swarming,*
	Yurt çığrışıp bunu söyler,	*The land shrieks and says this,*
	Kul görmedik şomluğu söyler:	*Tells the ill-omen no slave has seen:*
148440	«Kargıya takılı flamam,	*«My pennant fixed upon the lance,*
	Ayköl Manas'tan kalan armağanım.	*My keepsake left from Ayköl Manas.*
	Tuğum, kazanat tuyağım,	*My standard, my hoofed kazanat,*
	Kazılmış derin hendek gelir,	*A dug deep trench is coming,*
	Kaynayan kalabalık ordu gelir,	*A seething teeming host is coming,*
	Aziz cana zor gelir.	*Hard it comes upon dear life.*
	Kımıldayan bel gelir,	*A stirring ridge is coming,*
	Basıp geçecek sel gelir.	*A flood that will overrun is coming.*
	Ağır müşkül el gelir.	*A heavy, grievous people is coming.*
	Kazılmış derin hendek,	*The dug deep trench,*

Kara karga gibi kaynaşıp,
Basıp geçti kalabalık ordu.
Atan Manas arslandı,
Atandan kalan el idi.
Hayhuyu bolca salınız,
Kalabalık Kıtay halkından —
Bahadır, isteyip geldik önüne,
Ayırıp kurtarınız.
Karınca gelir, kurt gelir,
Kurt gibi kaynaşıp yurt gelir,

Yeri kaplayan el gelir,
Basıp geçecek sel gelir,
Hayhuyu bolca salınız,
Hiddetli Kıtay elinden,
Araya girip kurtarınız.
Denen söze uyunuz,
Elini sindirtmeden,
Kale olmayı sürdürünüz.
Hayhuyu bolca salınız,
Kara kurt gibi kâfire.
Han Konurbay bahadırdan
Ayırıp kurtarınız.
Yiğitliğin var, külhani,
Elinin altındaki Kırgız'ın,
Atan Manas'tan kalan tebaan». Kargı tutup, top bozup,

Deyip, böylece, kalabalık el,
Halk çığrışıp dururken,
O bildik Manas oğlu Semetey,
Atmaca gibi davranıp,
Gaipten akıl bulunup,
Atası bozkurt Manas'tan
Üstün doğan Semetey,
Yağlanmış buğday yüzlenip,
Alacakaranlık duman gözlenip,
Hiddetlenip gözleri çakmaklanıp,
Kan içesi sıkı tutup:

Seething like black crows,
The teeming host has overrun and passed.
Your father Manas was a lion,
This was the people left from your father.
Loose the hue and cry in plenty,
From the teeming Kıtay folk —
Batyr, we have come before you in our need,
Part them from us and deliver us.
The ant is coming, the wolf is coming,
The land comes seething like the wolf,

A people covering the earth is coming,
A flood that will overrun is coming,
Loose the hue and cry in plenty,
From the raging Kıtay people,
Step between and deliver us.
Heed the word that is spoken,
Before they cow your people,
Remain the fortress still.
Loose the hue and cry in plenty,
Upon the infidel like black wolves.
From Khan Konurbay the batyr
Part us and deliver us.
You have your valor, bold one,
Of the Kirghiz beneath your hand,
Your subjects left from your father
Manas». Gripping the lance, breaking the cannon,

Saying so, thus, the teeming people,
While the folk stood shrieking,
That well-known Manas's son Semetey,
Bearing himself like a sparrowhawk,
Counsel found from the unseen,
Born superior to his father,
The gray-wolf Manas — Semetey,
His face like oiled wheat,
His eyes like the dusk-dim haze,
Raging, his eyes striking sparks,
Blood-thirsting, gripping hard:

Tutuşacağım Kakançın,
Bağlayacağım Bakburçun.
Kalabalık yurdu çığrıştırıp,
Diri durup nideyim!
Kuşatıp gelen Mançu'ya,
Kendi saldıran geberesiye,

Kavga seven kâfire,
Üşüştürüp toplu ordu sürüp
Kuşatan Kalça bahadıra —
Kuşatıp Kıtay geldiğinde,
Halkımı nasıl vereyim!
Kudurmuş besbelli kurnaz Kıtay,

Ben bir kırışıp göreyim.

Hızırlı başım varken,
Diyarımı nasıl vereyim!
Üşüşüp gelen cangcunga,
Çarpışıp bir göreyim,
Kıtay'ın ordusu el olup,
Kırgız'ın ordusu yer midir?
Çimdikleştiğim Çınmaçın,
Kıtay'dan Kırgız eksik midir?
Tutuşacağım Kakançın,
Tutuşmamam uygun mudur?
Basıp gelen Kalmuk'a
Halkımı nasıl vereyim!
Kara kurt gibi yurt ile
Kırışıp bir göreyim!
Buyruk erişse oka uçup,

Dünyadan ölüp Semetey —
Ondan sonra yurdumu vereyim!
Heveslenmiş besbelli Kıtay yurdu,
Kırışıp göreyim.
Altı ay durmadan vuruşup,
Kargılaşıp çarpışıp,
Hep birden savaş edip,

I shall grapple with you, Kakançın,
I shall bind you, Bakburçun.
Setting the teeming land shrieking,
What use that I stand alive!
To the Manchu come besieging,
To the death-bound one who attacks unprovoked,
To the quarrel-loving infidel,
To the Kalça batyr who besieges,
Driving his massed host in swarms —
When the Kıtay comes besieging,
How shall I give up my people!
The cunning Kıtay has run mad, full plain,
Let me fight them once and see.

While my Hızır-favored head is on me,
How shall I give up my land!
With the cangcung come swarming,
Let me clash once and see,
If the Kıtay's host be a people,
Is the Kirghiz's host mere earth?
Çınmaçın with whom I have grappled,
Is the Kirghiz less than the Kıtay?
I shall grapple with you, Kakançın,
Is it fitting that I not grapple?
To the Kalmuk come overrunning,
How shall I give up my people!
With the land like black wolves
Let me fight once and see!
Should the decree arrive, felled by the arrow,
Semetey dead and gone from the world —
After that let me give up my land!
The Kıtay land has grown eager, full plain,
Let me fight and see.
Six months striking without pause,
Trading lances, clashing,
All together making war,

Emanet canı kıyışıp,
Canı bırakıp vuruşup —
Bölünün ey er, pehlivan,
Heves edip gelen Kıtay'a
Başlatın büyük kavgayı.
Bahadırın çık, arslanın çık,

Pehlivanın çık, erin çık!

Nice ulu bilge ihtiyarınız,
Kıtay'a eli verinceye dek,
Kırılın hepiniz!
Ulularınız, arslanlarınız,
Savaş ede durunuz.
Haberci ölsün, han ölsün,
Tutuşan yurdun hepsi ölsün!
Nice uzun ömürlü ihtiyarınız,
Yurdum, kırılın hepiniz!

Yielding up the soul held in trust,
Laying down life and striking —
Divide yourselves, O champion, O wrestler,
Upon the Kıtay come in eagerness
Begin the great quarrel.
Your batyr, come forth; your lion, come forth,
Your wrestler, come forth; your champion, come forth!
Your many great and sage elders,
Until the people is given to the Kıtay,
Be cut down, every one!
Your great ones, your lions,
Keep on making war.
Let the herald die, let the khan die,
Let all the grappling land die!
Your many long-lived elders,
My people, be cut down, every one!

Ölmeyip sağ kalanınız,
Tulpar seçip binin,
Durdurmadan Kıtay'ı,
Beecin'e dek sürün!
Bırakmadan Kalça'yı,
Tutup kanını dökün,
Kaynaşan Kıtay'a
Kırgını görklü salalım,
Yüz tutup gelen Beecin yurduyla
Ok şaşıp gitmesin diye,
Yüz yüze duralım.
Öte Beecin, büyük Kakan —
Atamın akın ettiği yol imiş,
Kakançın'ı, Beecin'i,
Hunhar atam Manas arslan,
Alıp gelen ordu imiş,
Kıtay'ın Kırgız'ı kuşatması
Kuday'ın kıldığı iş imiş.
Kopçalanıp kuşanıp,

Those of you who do not die and remain,
Choose tulpars and mount,
Without letting the Kıtay halt,
Drive them to the very Beecin!
Without letting the Kalça go,
Seize him and spill his blood,
Upon the seething Kıtay
Let us loose a stately slaughter,
With the Beecin land that comes head-on,
That the arrow may not go astray,
Let us stand face to face.
Farther Beecin, great Kakan —
It was the road my father raided,
Kakançın and Beecin —
My bloodthirsty father, Manas the lion,
It was the host he led and brought,
The Kıtay's besieging of the Kirghiz
Is a work wrought by Kuday.
Buckled up and girded,

Almambet, Çubak arslanlar, Cenk pusatını kuşanıp,
Gazada bakıp dururken,
Konurbay hangi kişi imiş?
Zülfikar'ı asmıştı,
Yüz yüze durmuşlardı,
Beecin ile vuruşmuşlardı.
Güçlenip gelen Kıtay'ı
Kül gibi edip biçelim,
Öbür dünyaya giden arslanların,
Önceden giden Manas'tan —
İşte bu yıl öcünü alalım.
Ok geçmezi giyin,
Yüz yüze vuruşup,
Beecin'e dek sürün».
Manas'ın oğlu kıranın,
Deyip, böylece Semetey,
Ak olpoğu bürünüp,
Arslan gibi atılıp,
Dövüşeceği Konurbay —
Asilin çıktı hazırlanıp.
Manas'ın oğlu arslan yaradılış —
Uzattığında yanılmaz,
Kök atası tümden han,
Kökünden Hızır dokunmuş.
Baş atası Manas han,
Başından Hızır* dokunmuş.
Yüz tutup yağıya attığında,

The lions Almambet and Çubak, Girding the harness of war,
While they watched in holy war,
What man was this Konurbay?
He had hung the Zülfikar,
They had stood face to face,
They had fought with Beecin.
The Kıtay come waxing strong
Let us mow down and make as ash,
Of the lions gone to the other world,
Of Manas who went before —
This very year let us take revenge.
Don the arrow-proof,
Striking face to face,
Drive them to the very Beecin».
Of the slayer, Manas's son —
Saying so, thus Semetey,
Wrapped in his white olpok,
Springing like a lion,
Konurbay whom he shall fight —
The noble one came forth arrayed.
Manas's son, lion-made —
When he takes aim he does not err,
His root-fathers khans entire,
From his root Hızır has touched him.
His head-father Manas khan,
From his head Hızır has touched him.*
When he charged head-on at the foe,

Sonduk'un suyunu boylamış,
Savaştığı yağısı sıvışmış.
Hunhar arslanın soyu,
Buurul'a binip silkindirip,
Kışkırtıp o yamanı,
Eri ölmüş gibi şahlandırıp.
Tam soylu tulpar* buudanı*,
Altın nal çaktırıp,
Abay* ile kaplatıp.
Dolu bedeni düğmeleyip,

He ranged the waters of Sonduk,
The foe he fought slunk away.
The bloodthirsty lion's seed,
Mounting Buurul, shaking him up,
Goading on that fierce one,
Rearing him as if his rider had died.
His tulpar buudan* of purest stock,*
Shod with shoes of gold,
Plated over with abay.*
Buttoning his full body,

Dolgun yüzün tamamını
Gök demir ile kopçalayıp.
Düğmesi bir dokuz,
Düğmelenip kuşanıp,
Takımı bir dokuz —
Manas'tan kalan Zülfikar*,
Altın yanaklı aybalta,
İnce bileğe takmıştı.
Atası Ayköl Manas'ın
Alıp kaldığı Akkelte*,
Miras* kalan Akkelte'yi
Geniş omzuna asmıştı.
Ak olpoğu giymişti.
Apışıp ata binmişti,
Çarpacağı çok Kıtay,
Vuruşacağı Konurbay.
Saldıracağı çok Kıtay,
Tutuşacağı Konurbay.
Altmış günde bozulmaz,
Üstün çelik Almabaş*.
Irak yağıda şaşmayan,

The whole of his full face
Clasped about with blue-gray iron.
His buttons one times nine,
Buttoned up and girded,
His gear one times nine —
The Zülfikar left from Manas,*
The golden-cheeked moon-axe,
He had bound to his slender wrist.
His father Ayköl Manas's
Akkelte, taken and kept,*
*The Akkelte left as legacy**
He had slung on his broad shoulder.
He had donned the white olpok.
Astride he had mounted his horse,
The many Kıtay he shall strike,
The Konurbay he shall fight.
The many Kıtay he shall charge,
The Konurbay he shall grapple.
Unspoiled in sixty days,
The supreme steel Almabaş.*
Unerring at the distant foe,

Altmış gün boyunca bozulmaz.
Oynadığında Oçogor*,
Sahiden vurunca Akkelte.
Bozgun kaçarken Koyçagır,
Kaplan misali heybet olup,
Hunhar Bakay han olup,
Yorulup göçüp konaktan
Hani altmış Rus yer ölçeni
Ünlü zırh kürkü beşten dört,
Hepsi eyersiz yürüyüp,
Bunlar taylı kısrağına binip,
Çarpışmadan geri dönmeyen,
Yer sarsılıp çıkageldiklerinde
Başı çelikten özlü,
Ulu yurda akın edip
Çekip aldıkları Akkelte.

For sixty days it does not fail.
When Oçogor comes into play,*
When Akkelte truly strikes.
Koyçagır, when the routed flee,
Grand in majesty like a tiger,
Ferocious Bakay being khan,
Weary, moving on from the camp
Why, sixty Russian land-surveyors,
Famed armor-furs, four of five,
All walking unsaddled,
These mounting the mare with foal, Never turning back from battle,
When they came forth, earth shaking,
Its head cored with steel,
Raiding the great homeland,
Akkelte, which they seized and took.

Hani o yiğit, Rus yapımıydı.
Why, that brave one — it was Russian-made.

Buna karşı kimse varamaz. Öfkesine dokunulduğunda
Yöneldiği düşmana atıldığında
Kurşun çınlayıp, yeri yarıp,
Yavrulu deve gibi böğürüp,
Akkelte'nin sesini duyunca
Düşman kaçardı ürküşüp.
Saplanıp kurşunu değdiğinde,
Tutulacak kemiği bulunmadan
Nice han un ufak olurdu.
Kurşunu bir zavallıya rastlarsa
Ejderha gibi emerdi.
Davut ile dost idi,
İçini çelikle döven,
Aziz usta Bölökbay
Savaşa göre onaran.
Kuşandığı Akkelte,
Sürdüğü on dört at.
Çarpışacağı Koñurbay,
Kapışacağı nice Kıtay.
Orta Keñ-Kol'u yaylayan,
Arbuurul'u bağlayan,
Atışmaya çıkıp düşman gelse,
Önüne katıp süren.
Öfkesine dokunanı

Against it none can stand. When its wrath is touched,
When hurled at the foe it faces,
The bullet ringing, splitting the earth,
Bellowing like a she-camel with calf,
On hearing Akkelte's voice
The foe would flee in terror.
When its bullet struck and sank,
No bone left whole to grasp,
Many a khan was ground to dust.
If its bullet found some wretch,
It would suck him like a dragon.
He was a friend of Davut,
Who forged its core with steel,
The blessed master Bölökbay
Who fitted it for war.
Akkelte that he girded on,
Fourteen horses that he drove.
Koñurbay whom he would fight,
Many a Kıtay he would grapple.
Summering in middle Keñ-Kol,
Tethering Arbuurul,
If foes came out to trade fire,
Driving them before him.
Whoever touched his wrath

Önüne katıp süren,
Azı dişine alıp çiğneyen.
Karşısına kimsenin varamadığı,
Pek arslan, şir odur,
Karşısına çıkan sağ kalmayan.
Sebil* zırhı seksen dört,
Göz attığı yan kızıl yangın.
Yöneldiği yan kızıl yangın.
Kavgadan geri dönmeyen.
Kara suya kan döken,
Otlu yere ateş salan.

He drove before him,
Taking them in his molars, chewing.
None could stand against him,
A very lion, a shir is he,
None who faced him stayed alive.
His sebil armor eighty-four,*
Where he glanced — red conflagration.
Where he turned — red conflagration.
Never turning back from strife.
Spilling blood into dark water,
Setting fire to grassy ground.

Çayırlı yeri tutuşturan,
Sarı vadiyi kan eden.
Öz babasını yok eden.
Kan içen hunhar soyu
Büyük kapılı ordadan,
Ayçürök'ün kalesinden
Arslan gibi hazırlanıp,
Arbuurul ile Semetey
Gazaya çıktı atlanıp,
Karaltısı dağ gibi görünüp,
Gözetleyip duran düşmanın
Gönlü fena ürperip.
Bahadır da odur, şir de odur,
Haberin var mıdır?
Hunhar Manas'ın oğlu, er de odur.
Görünce gönül bölünüp,
Görecek olsan gök yeleliyi
Gök sırtlı dağ gibi görünüp.
Sancak elde dalgalanıp,
Sapı çelik, ucu keskin,
Kanatlı çelik, sırlı mızrak
Yiğidin o elinde parıldayıp.
Hani altın yanaklı ay balta
O elinde parıldayıp.
Altınlanmış yan kese

Kindling meadowed land,
Turning the yellow valley to blood.
Destroying his own father.
Blood-drinking, ferocious line —
From the great-gated orda,
From Ayçürök's fortress,
Making ready like a lion,
Semetey with Arbuurul
Rode out mounted on the holy war,
His silhouette looming like a mountain,
The watching enemy's
Heart shuddering with dread.
He is the batyr, he the shir,
Have you heard the tidings?
Son of ferocious Manas, he the hero too.
At the sight the heart is riven,
Should you see the gray-maned one,
He looms like a gray-backed mountain.
The standard waving in his hand,
Steel-hafted, keen of point,
The winged-steel, glazed lance
Gleaming in that brave one's hand.
Why, the gold-cheeked moon-axe
Gleaming in that hand of his.
The gilded side-pouch

Sol yanında şakırdayıp.
Ökçeli* çizme, meşin şalvar,
Hüküm sultan*, büyük hunhar*
Mahmuzlasa ayakta şakırdayıp.
Hani savaş pusatının hepsi,
Hani türlü türlü parıldayıp.
Kalça'dan öcünü almaya,
Şevke gelip töre atlandı,
Kıtay'a kırgın salmaya,
Hani ahirete göçen Manas'ın

İşte böyle kanını almaya
Ordadan töre atlanıp.

Jingling at his left side.
Heeled boots, leather trousers,*
Sovereign sultan, great hunhar*,*
When he spurs, jingling at his feet.
Why, all his gear of war,
Why, glittering in every kind.
To take his vengeance on Kalça,
Roused with zeal the töre mounted,
To loose slaughter on the Kıtay,
Why, for Manas who passed to the hereafter,
Thus to take his blood in vengeance,
From the orda the töre rode.

Ah, yerinden oynamaz koca şir,
Heybetle salınan aziz er,
Hızırlı şirin ta kendisiydi.
Gök yeleli nasıl olur diye,
Kırgız halkı durur kaygılanıp,
Hani kırgın için doğan gök yeleli er

Kıl kadar görmez Kıtay'ı,
Kızarıp görüp sevinip.
Ordadan koca yiğit çıktığında
Koruyanı bir dokuz,
Koruyup aldı töreni,
Şimdi destek olanı bir dokuz.
Destekleyip tuttu töreni.
Hey, kara benekli kaplan
Yan başında atılıp.
Çolak gök yeleli arslan
Yarıp parçalarcasına
Yanı sıra sokulup hazırlanıp.
Alpkarakuş* – yırtıcı kuş
Gökten pençesini uzatmıştır.
Çıkıntısından yaratılmış gibi
Kırk çilten, biri boz kaplan
Bahadıra açıkça eşlik etmektedir. Ta özünden doğmuş gibi.
Düşmana doğru yönelse
Bir bakarsın bir kişi,
Bir bakarsın kaplan,
O anda bin kişi.
Adı Hızır*, kırk çilten

Nara atıp ikisi birden,
Ve hoplatıp Buurul'u
On iki pehlivan yedeğinde.
Törenin bindiği deve gibi taht,
Töreye konan bu bir baht.
Şirin şir olduğu bilinip,
Kuşatıp gelen Kıtay'a
Gök yeleli savaşa çıktı sevinip.

Ah, the great shir unmoved from his place,
The blessed hero swaying in majesty,
He was the very shir whom Hızır guards.
Wondering how the gray-maned fares,
The Kırgız people stand in worry,
Why, the gray-maned hero born for slaughter
Counts the Kıtay not worth a hair,
Flushing, seeing, rejoicing.
When the great brave left the orda,
His guardians one nine,
They guarded and took the töre,
Now his supporters one nine.
They upheld and held the töre.
Hey, the black-spotted tiger
Springing at his side.
The maimed gray-maned lion,
As if to rend and tear,
Pressing close beside him, ready.
Alpkarakuş – bird of prey —*
Has stretched its talons from the sky. As if created from its jut,
Forty çilten, one a gray tiger,
Openly attend the batyr. As if born of his very essence.
When he turns upon the foe,
One moment you see one man,
One moment a tiger,
In that instant a thousand men.
Named Hızır, the forty çilten*

Both roaring battle cries at once,
And making Buurul bound,
Twelve pehlivans in his train.
A throne like a camel the töre mounts,
This a fortune fallen to the töre.
Known that the shir is truly shir,
Against the encircling Kıtay
The gray-maned rode to war rejoicing.

Babasından, atasından –
Şay'ın koruduğu yırtıcının.
Gök yeleliliğine baksana:
Yiğidin düşmana yönelip,
Kıtay basıp geçer diye,
Kökümüzü hepten kurutur diye,
Kalabalık Argın, nice Kırgız
Kederlenip kaygılanıp.
Hani aziz şirin soyu
Kaş çatmadan, göz kırpmadan,
Işıl ışıl güler sevinip.
Can yaratılmış kulların
Bir tanesi gibi görünüp.
Gök ile semanın
Ayköl'ün oğlu er yiğit
Direği gibi görünüp,
Hiddetlenip saldırsa,
Dünyayı avucunda tutar gibi,
Altındaki katı kara yer
Derininden tüter gibi,
Gök ile yerin
Ta özünden yaratılmış gibi,
Yerle yaratılan sarp burcun,
Çeliğin, su verilmiş demirin
Canı verilip bir başına
Ta özünden doğmuş gibi,
Kıtay şöyle dursun, âlemi
Un ufak edip bekler gibi.
Demir çitli kale gibi,

Aslen yırtıcı gök yelelin
Sallansa kırgın kopacak gibi.
Badana* giyip salınıp,
Opol-Too gibi dalgalanıp.
Hızlanışı yel olup,
Coşuşu sel olup,
Gökten inen Boz kise
Sımsıkı bele kuşanıp.
Kalday oğlu kâfire,

From his father, from his forefather –
Of the predator whom Şay protects.
Behold his gray-maned nature:
The brave one turning on the foe,
Fearing the Kıtay would overrun,
Fearing they would dry our root entire,
The teeming Argın, many Kırgız
Grieving and fretting.
Why, the blessed shir's own line,
Without a frown, without a blink,
Laughs beaming with delight.
Of all souls created servants
Seeming the one alone.
Of sky and firmament —
Ayköl's son, hero brave —
Seeming their very pillar,
Should he attack in fury,
As if he held the world in his palm,
The hard black earth beneath him
As if smoking from its depths,
Of sky and earth
As if created from their very core,
Of the sheer tower made with earth,
Of steel, of tempered iron,
Given soul, alone,
As if born of their very core,
Let alone Kıtay — the whole world
As if waiting to grind to dust.
Like a fortress fenced with iron,

The gray-maned, predator born —
If he sways, slaughter seems to break.
Donning badana, swaying,*
Billowing like Opol-Too.
His quickening becoming wind,
His surging becoming flood,
The Gray kise come down from heaven
Girt tight about his waist.
Against the infidel son of Kalday,

Han Koñurbay bahadıra,
Talas'ın aktığı boya,
Üç-Talaa'nın kıyısına,
Üç-Koşoy'un yamacına,
Cañırık'ın Car-Kıya'sına,
Calgız-Mal geçidine,
Çoñ-Salaa'nın yamacına,
Ayrık otlu yamaca
Mançu basıp akın edip,
Basıp geçeceği yerine.
Bahadırlığı bambaşka,
Öne çıktı Semetey,
Yeri kaynatan nice Kıtay
Kırgız'ı basıp geçerken
Karşılamaya çıktı Semetey.
Engebeli tepelerden
Buurul'un ağzını çevirmişti,
Göğü yaran çığlık koptu,
Yeri yaran uğultu koptu,
Yeri ezen kalabalık orduyu
Karşılayıp durdu Semetey.
Semetey'i gördüğünde,
Yer kurutan halkı var,
Türlü türlü alpı var,
Katıra binip mızrak almış,
Dört bir yandan yaya yüğrük
Dosdoğru basıp saldırmış.
O pehlivanların içinde
Demir urgan ağlısı var,
Baştan başa hançer kollusu var.

Against Khan Koñurbay the batyr,
Along the course where Talas flows,
To the banks of Üç-Talaa,
To the slope of Üç-Koşoy,
To Cañırık's Car-Kıya,
To the Calgız-Mal pass,
To the slope of Çoñ-Salaa,
To the slope of parted grass,
The Mançu pressing, raiding in,
To the place they meant to overrun.
His valor like no other,
Semetey came to the fore,
As countless Kıtay who set the earth aboil
Were overrunning the Kırgız,
Semetey rode out to meet them.
From the broken hills
He turned Buurul's mouth about,
A cry broke, splitting the sky,
A roar broke, splitting the earth,
The teeming host that crushed the ground
Semetey stood fast to meet.
When they saw Semetey —
They have a people that parches the land,
They have alps of every kind,
Mounted on mules, lances taken,
From all four sides swift men afoot
Charged straight in assault.
Among those pehlivans
Some netted with iron rope,
Some with dagger-arms from end to end.

Berk kapanmış beli var,
Karşısına kimsenin varamadığı
Tek Göz'ün eli var.
O tek gözlüler içinde
Maaday, Dıñşa şiri var.
Maaday, Dıñşa şirine,
Belaların erine —
Maaday, Dıñşa iki dev*,

Their waists clasped fast,
Whom none could stand before —
The One-Eye's people are there.
Among those one-eyed ones
Are Maaday and the shir Dıñşa.
To Maaday, to the shir Dıñşa,
To the hero of calamities —
Maaday, Dıñşa, two devs,*

Bineği yok, atsız yaya,
Kapıştığını sağ komayan,
Kırsa da cana doymayan.
Maaday, Dıñşa denen canlar —
Vuruşmaya gelen pehlivanın
Paramparça olur her yanı.
İnsanın bilmediği dili var,
Alınlarında — ey erenler —
Kova gibi tek gözü var.
Kızıl çeliği yağlamış,
Dönüp bakıp kimsenin varamadığı,
Damarına basıldığında
Kırgın salıp yok eden.
Domuz görse saldırıp,
Göz açıp kapayana dek yakalayan.
Boğuşmaya girdiğinde
Diri diri yok eden,
Eni kalın, boyu kısa,
O yaratığı görürsen geri kaç.
Hiç kimse dayanıp varamamış,
Eğdirip belini alamamış,
Maadañ, Dıñşa derlermiş,
Karşı gelenlerin hepsini
Perişan edip yermiş.
Türlü türlü alpları,
Aldatıp aşa katanları —

Düşmanla çetin vuruşup
Kim görmüş böyle pehlivanı!
Semetey'i gördüğünde
Maadañşa gelir at sürüp,
Nara atıp koca Dıñşa

Ardından acele edip.
Semetey'i gördüğünde
Gücünü sınayıp er Dıñşa,
Bu gücüm yetsin diye,
Kudurmuşun haline baksan,
Buurul atlı Burut'un

No mount, horseless, afoot,
Leaving none they grappled alive,
Though they slay, unsated with souls.
The beings called Maaday and Dıñşa —
Any pehlivan who came to fight,
Every part of him is torn to shreds.
They have a tongue unknown to man,
Upon their brows — O erens —
A single eye like a bucket.
They have oiled their red steel,
Whom none dared turn and face,
When their vein is trodden on,
They loose slaughter and destroy.
Seeing a boar they attack,
Seizing it in the blink of an eye.
When they close in wrestling,
They destroy men alive,
Thick of girth, short of stature —
If you see that creature, flee.
None had endured to approach,
None had bent their waist and won,
Maadañ and Dıñşa they were called,
All who stood against them
They wrecked and devoured.
Alps of every kind,
Those they tricked and gulped down with their food —

Fighting grimly with the foe —
Who has seen such pehlivans!
When he saw Semetey,
Maadañşa comes riding hard,
Great Dıñşa roaring his cry,

Hastening behind him.
When he saw Semetey,
Hero Dıñşa testing his strength,
Saying, let this strength of mine suffice,
Behold the state of the maddened one,
So that the Burut on the Buurul horse

Yüreği ağzına gelsin diye,
Dağ gibi topuzu* ele alıp,
Opol-Too gibi kara taşla
Kollayıp yetişivermişti.
Çınlatarak Maadañşa
Kara taşı savurmuştu.
Taşı savursa kor çıkıp,
Topuzundan ateş çıkıp,
Maadan'ı Tanrı çarpmıştı.
Vurduğu yerde kara taş
Un ufak olup kalmıştı.
Taşı vuran bu kolum
Nicesini un ufak eder diye,
Hiddetlenen Maadañ'dan
Nasıl insan sağ kalır diye,
Kavgaya girecek Burut'um
Tanrısına kavuşur diye.
Öfkelendi Maadañ dev,
Ardında bin kadar destekçi dev.

Göz çukuru in gibi,
Kâfirin, rast geleni
Tüyüyle birlikte yutacak gibi.
Heybetini insan görse,
Karşılaşsa nice can
Yüreği düşüp ölecek gibi.
Kâfirin görünüşünden
Hayvan bile geri kaçacak gibi.
İnsan görse kırılıp,
Yüreği düşüp yatacak gibi.
Çatal omzunun ortası —
Dikkat etsen, kâfirin —
On iki taban karışmış.
Hiddetlenip Koñurbay,

Kırgız'ı kırıp geçeyim diye,
Peşine takıp getirdiği şeymiş,
Ölçüye sığmaz bir şirmiş.
Öfkelenip saldırsa

Might have his heart leap to his mouth,
Taking up the mountain-like mace,*
With a black stone like Opol-Too,
Watching his moment, he came on apace.
With a ringing crash Maadañşa
Hurled the black stone.
When he hurls the stone, embers fly,
Fire flying from his mace —
God had smitten Maadan.
Where it struck, the black stone
Was left ground to dust.
"This arm of mine that hurled the stone
Will grind many a one to dust," he said,
"From Maadañ in his fury
How could a man come out alive?
My Burut who enters the fray
Shall meet his God," he said.
The dev Maadañ raged,
Behind him near a thousand devs in support.
His eye-socket like a den,
The infidel, whatever he meets,
Seems set to swallow, hair and all.
Should a man behold his dread bulk,
Should many a soul confront him,
His heart would drop, near death.
At the infidel's mere look
Even beasts would turn and flee.
Should men see him, they would break,
Hearts dropping, laid low.
The span between his forked shoulders —
Mark it well, the infidel's —
Measures twelve foot-lengths across.
Koñurbay in his fury,

Meaning to mow the Kırgız down,
Was what he brought in his train,
A shir beyond all measure.
Should he attack enraged,

Heybetine can duramaz,
Öfkelense yiyecek gibi,
Anası Hint devi miydi ki,
Kahrolası Maadañ'ı
Eğdirip kişi yenebilir mi?
Babası Kıtay'ın delisi,
İnsan dilini bilmeyen,
Hayvana çalar bir deli.
Altında yağız boğası,
Yelse yel yetişmez,
Yağız boğasının koşusuna,
Yürüse hayvan yetişmez.
Tek gözlülerin bahadırı,
Kimseyi sağ komayan kâfiri.
Semetey'i gördüğünde
Opol-Too gibi kımıldayıp,
O boğasına bir vurup,
Koca topuzu ele alıp,
Topuzundan kor çıkıp,
Gücünden ateş çıkıp,
İnsandan başka görünüp,
Heybeti başka seçilip.
İnsandan başka görünüp,
Öfkelenip atılıp,
Görsen hali işte böyle,
Gök arslan gibi atılıp.
Hiddetlenip hız alıp,
Semetey'e söylenip,
Yiğit, cin* tutmuşça kudurup:
«Sana bela salmaya,
Atanın körü Burut halkı,
Beecin'den geldim hazırlanıp.
Beecin'i bile perişan ederim,
Öfkem geldi, kabardım,
Bırakmadan halkını kırarım.

Göreyim senin halini,
Gök yeleli Burut», deyiverdi.
«Şimdi söküp atayım

No soul withstands his dread bulk,
Enraged, he seems set to devour;
Was his mother a dev of Hind, that
The accursed Maadañ —
Can any man bend and best him?
His father the madman of Kıtay,
Knowing no human tongue,
A madman verging on the beast.
Beneath him his dark-bay bull —
If it runs, the wind can't catch it,
The gallop of his dark-bay bull —
If it walks, no beast can catch it.
Batyr of the one-eyed ones,
The infidel who leaves none alive.
When he saw Semetey,
Stirring like Opol-Too,
Striking that bull of his once,
Taking the great mace in hand,
Embers flying from his mace,
Fire flying from his strength,
Seeming other than human,
His dread bulk marked apart.
Seeming other than human,
Hurling himself in rage —
Behold, such was his state —
Springing like a gray lion.
Raging, gathering speed,
Railing at Semetey,
The brave one raving as if cin-possessed:*
«To bring calamity on you,
Your father's grave, Burut folk,
I came from Beecin ready-armed.
Even Beecin I can lay to waste,
My wrath is up, I have swelled,
I'll slay your people, sparing none.

Let me see what state you're in,
Gray-maned Burut,» he blurted.
«Now let me tear out and cast away

İçindeki o cinini!
Tahtını un ufak edeyim,
Senin yurdunu ezip kırayım. Bu kâfirin fesadı!
Belli gücüm varken
Beyini yağmalayıp n'ideyim,
Pek öfkeme sahiden dokundun,
Bel bağlayıp kırıp geçeyim».
Hiddetlendi Maadañşa,
Epeyce gayrete geldi.
Hazırlanıp gelen bahadırın,
Hiddetlenen kâfirin —
Erene doğru hızlandığında
Kul dayanıp duramaz.
Gücünden taş yanıp,
Nicesini biçecek gibi,
İyice kudursa insanı
Perişan ediverecek gibi.
Nice canı kıracak gibi,
Gayrete gelse kâfirin,
Dağı un ufak edecek gibi.
Gözü masmavi demir gibi,
Burnuna baksan,
Yıkılmış dağın sırtı gibi.
Saldırışı yaban domuzu gibi,
Gücüne baksan,
Dünyayı bozan kasırga gibi.
Bakıp gök yeleli şaşırıp,
Ne yapacağını bilemeyip:
Koñurbay'dan kat kat üstün,
Halkı tek gözlüymüş.
Kapışsa kana doymayan
Kâfirin böyle bir devmiş,
İnsandan başka başı var,
Yatan köpek gibi kaşı var.
Rast geleni biçecek gibi,
İnadına dokunulduğunda

Tüyünü komadan emecek gibi.

That cin inside of you!
Let me grind your throne to dust,
Let me crush and break your land. Such is this infidel's mischief!
While my strength is plain to see,
What use to plunder your bey?
You have truly touched my wrath,
I'll gird my loins and mow you down.»
Maadañşa waxed furious,
Roused himself in earnest.
The batyr who came prepared,
The infidel in his fury —
When he sped toward the eren,
No mortal can stand fast.
Stone burns from his strength,
As if he'd scythe down many,
Should he rage in full, a man
He'd wreck in but a moment.
As if he'd break many a soul,
Should the infidel rouse himself,
As if he'd grind mountains to dust.
His eye like deep-blue iron,
Look upon his nose —
Like the ridge of a fallen mountain.
His charge like a wild boar's,
Look upon his strength —
Like a hurricane that wrecks the world.
The gray-maned looked, bewildered,
Not knowing what to do:
Many times mightier than Koñurbay,
His people, it seems, one-eyed.
Unsated with blood when he grapples,
Such a dev the infidel was,
He has a head unlike a man's,
Brows like a dog lying down.
As if he'd scythe whatever he meets,
When his stubborn streak is touched,

As if he'd suck one dry, hair and all.

	Hiddetlenip çırpınıp,	*Raging, thrashing,*
	Çam gibi mızrak alıp,	*Taking a lance like a pine,*
	Boğasıyla silkinip,	*Shaking himself with his bull,*
	Boğasının yüğrüklüğü,	*The fleetness of his bull,*
	Pehlivanlığı bambaşka,	*His prowess like no other,*
	Tüm pusatını kuşanmış,	*Girded with all his gear of war,*
	Opol-Too gibi demir topuzu	*The iron mace like Opol-Too,*
	Tükürüp eline kavramış.	*Spitting on his palm, he gripped it.*
148970	Kâfirin boğası —	*The infidel's bull —*
	Boğasının koşusu —	*The gallop of his bull —*
	Boğası, sığırın azmanı,	*His bull, a monster among cattle,*
	Sığıra benzer görünüşü,	*Its look resembling an ox,*
	Tanrı'nın çarptığı boğanın	*The God-smitten bull's*
	Dökme demirden tırnağı.	*Hooves of cast iron.*
	Yelişine yel yetişmez,	*The wind can't catch its running,*
	Yürüyüşüne hayvan yetişmez,	*No beast can catch its walking,*
	O badıreğin* koşusu —	*The gallop of that badırek* —*
	Şimdi görülen koca pehlivan,	*The great pehlivan now beheld,*
148980	Kırgız'a gelen büyük bela,	*The great calamity come upon the Kırgız,*
	Boğaya binip mızrak almış,	*Mounted on the bull, lance taken,*
	Koca demir topuz kuşanmış,	*Girded with the great iron mace,*
	Beş-Beecin'i dolaşmış.	*He has roamed Beş-Beecin.*
	Öfkeden tutuşan tek göz,	*The single eye ablaze with wrath,*
	Erenlere karşı çıkmaya hazırlanmış.	*Made ready to stand against the erens.*
	Yetmiş batman* buğday yiyip,	*Eating seventy batman* of wheat,*
	Tahıl kokan kulmuş.	*A creature reeking of grain.*
	Alp devleri öldürüp,	*Slaying alp-devs,*
	Kan kokan kulmuş.	*A creature reeking of blood.*
148990	Endamına bakılsa,	*Look upon his frame —*
	Boz burunlu kale gibi,	*Like a gray-nosed fortress;*
	Görünüşüne bakılsa,	*Look upon his aspect —*
	Ay'ı, âlemi perişan edip,	*As if he'd wreck the Moon and world,*
	Önüne katıp sömürecek gibi.	*Driving all before him, devouring.*
	Kılığı kaplan gibi,	*His guise like a tiger,*
	Zırvalayan kâfirle	*With the raving infidel*
	Kapışan sağ kalmayacak gibi.	*None who grapples seems to live.*
	Çiğneyişi yaban domuzu gibi,	*His trampling like a wild boar's,*
	Kırgız şöyle dursun — yanasıca —	*Let alone Kırgız — may he burn —*

Bütün âleme kırgın salacak gibi,
Çelikten dövülmüş mızrağı,
Yiğit de imiş, şir de imiş, Yerindeymiş hilesi.
Apaçık belli bir ermiş.
Alplarla kapışıp,
Ustalaşmış kulmuş.
Devlerle boğuşup,
Pehlivanlığı bilinmiş.
Beecin'deki ulu hanın
Defterine çizilmiş:
Kapışan sağ gitmemiş,
Yer altından seksen alp,
Yer üstünden doksan alp —
Bunların gücü yetmemiş.
Gün doğusunu yurt edinmiş,
Güreşip kimse yenememiş,
Maadañşa'nın hali bambaşka,
Bahadırlığı bir hayli.
Öfkelendi gümbürdeyip:
«Ben Maadañşa'yım; bana gelince,
Çam gibi mızrağı.
Hunhar oğlu sen isen,
Beecin'e ne diye gidersin,
Beye bela salarsın?
Sahiden hazırlanıp savaş et,
Yoksa ahın içinde kalırsın.
Hiddetlenip pençelesem,
Kahrolası Burut kulu,
Kırılıp gidersin,
Şöyle bir kabarsam ansızın,
Tanrına kavuşursun.
En yamanınız Bakay kocadır,
Kırgına uğramışçasına
Yıkayım hepsini».
Deyip, böylece, Maadañşa
Hiddetlenip kabarıp,
Hunhar şiri gördüğünde
Dağ gibi topuzu ele alıp,

As if he'd loose slaughter on all the world,
His lance forged out of steel,
A brave he was, a shir he was, His cunning was in place.
A hero plain for all to see.
Grappling with alps,
A creature grown a master.
Wrestling with devs,
His prowess become known.
In the great khan's ledger there in Beecin
It stands inscribed:
None who grappled left alive;
Eighty alps from under the earth,
Ninety alps from over the earth —
Their strength did not suffice.
He made the sunrise lands his home,
None could best him wrestling,
Maadañşa's state like no other,
His valor considerable.
He raged with a thunderous roar:
«I am Maadañşa; as for me —
A lance like a pine.
If you are the ferocious one's son,
Why would you march on Beecin,
Bring calamity on the bey?
Make ready in earnest and fight,
Or you'll be left inside your own lament.
Should I claw you in my fury,
Accursed Burut wretch,
You will break and perish;
Should I swell up of a sudden,
You will meet your God.
Your fiercest is old Bakay —
As though struck by slaughter
Let me raze them all.»
So saying, thus, Maadañşa,
Raging and swelling,
When he saw the ferocious shir,
Taking up the mountain-like mace,

Koca mızrağını sallayıp,
Saldırıverdi o anda.

Boğanın ağzını çevirmişti,
Opol-Too gibi koca pehlivan
Gelmektedir gümbürdeyip.
Manas'ın oğlu er kişi,
Küheylan olan Buurul'un
Çekip ağzını çevirdi şimdi,
Sapı çelik, ucu keskin,
Müvekkelli* sırlı mızrağı
Maadañşa'ya doğru uzattı şimdi.
Maadañşa, Kıtay pehlivanı,
Bahadırının belası,
Yetişip geldi Maadañşa.
Bulut gibi uçar boğası,
Hayvandan böylesi olur mu,
Şaşırtır insanı
Boğasının koşusu,
Kahırlı cümle hüneri.
Mızrak savurup geçmişti,
Mızrağı fazlasıyla keskin çelik,
Semetey'e yetişmişti,
Yetiştiği yerde er kör
Vurup çarpıp geçmişti,
Hışmı sert başlattı,
Tanrım koruyagör diye,
Küheylan olan Buurul'dan
Düşeyazıp savruldu.
Eyerinden geri kayıp,
Üzengiden ayağı çıkıp,
Amansız değdi mızrağı.
Gök yelelinin çaresi:
Her yanı denk idi,
Sağ küreği geniş idi.
Düşmanın eza edemediği,
On sekiz bin âlemde
Gök yeleliye kement çevirecek
kalmamıştı.

Brandishing his great lance,
He charged that very instant.

He turned the bull's mouth about,
The great pehlivan like Opol-Too
Comes on with thunderous din.
Manas's son, the hero-man,
Of Buurul the pure-bred steed
Now drew and turned the mouth about;
Steel-hafted, keen of point,
The guardian-spirited glazed lance*
He now leveled at Maadañşa.
Maadañşa, pehlivan of Kıtay,
The bane of any batyr,
Maadañşa came on apace.
His bull flies like a cloud —
Can such a thing be born of beast?
It bewilders a man,
The gallop of his bull,
All his baleful arts.
He swept past, hurling his lance,
His lance of steel exceeding sharp,
He had caught up with Semetey;
Where he caught him, the blind wretch
Struck, smote, and swept on past;
He opened with harsh fury.
Crying, My God, protect me,
From Buurul the pure-bred steed
He was flung, all but falling.
Sliding back out of his saddle,
His foot slipping from the stirrup,
The lance struck without mercy.
The gray-maned one's salvation:
Every part of him was matched,
His right shoulder-blade was broad.
Whom no foe could torment —
In the eighteen thousand worlds
None was left to swing a lasso at the gray-maned.

İşte o zaman Semetey,

Gökten inen altı çelik* —
Kılıçların en sağlamını,
Manas'ın kan aldığı Zulpukor'u

Sapından kavrayıp,
Kılıcı sıyırıp kınından,
Mızrağı hızlanıp yetişirken,
O yolda gök yeleliyi
Devirip geçecekken,
Şay'ın koruduğu şir kişi
Kılıca hınçla davranmıştı,
Ustaca bulup çaresini,
Yandan çalıp savurdu
Kahrolasının mızrağına.
Onmayasıcanın mızrağı
Orta belinden parçalanıp,
Mızrağından çare yok,
Mızrak kırıldı çatırdayıp,
Kahırlı kâfirin mızrağı
Orta belinden kesilip,
O tek gözlü kâfirin
Böylece hıncı dindi.
Kör azgınlaşıp dururken,
Kara yanak buldursunu*
Kavrayıp çevirip,
Küheylan olan Buurul'u
Gök yeleli sağrısına vurup,
«Baabedin» diye bağırıp,
Kaplan «Manas» diye nara atıp,
Kavrayıp çevirdi,
Boğaya binen bahadıra,
Opol-Too gibi kâfire
Buurul'un ağzını çevirmişti;
Müvekkelli sırlı mızrağı
Gümbürdeterek uzatmıştı.
Kemer kuşağın yüzü deyip,
Ciğerle bağrın kıyısı deyip,

Then it was that Semetey,

Of the six steels come down from heaven —*
The stoutest of all swords,
Zulpukor, with which Manas drew blood
—
Gripping it by the hilt,
Baring the sword from its sheath,
As the lance sped in upon him,
As on that path the gray-maned one
It was about to topple and pass,
The shir-man whom Şay protects
Went for the sword with vengeance,
Finding the remedy with mastery,
He struck sidelong and swung
At the accursed one's lance.
The luckless wretch's lance
Shattered at its middle,
No help left in his lance,
The lance broke with a crack,
The baleful infidel's lance
Severed at its middle,
That one-eyed infidel's
Spite was thus allayed.
While the blind one raged on,
*His black-cheeked buldursun**
Gripping and wheeling,
Buurul the pure-bred steed
The gray-maned struck on the croup,
Shouting «Baabedin»,
The tiger roaring «Manas», He gripped it and wheeled,
At the bull-mounted batyr,
At the infidel like Opol-Too
He turned Buurul's mouth about;
The guardian-spirited glazed lance
He leveled with a thunderous din.
Saying, the face of the belt-sash,
Saying, the edge of liver and breast,

Kendisi bahadır, büyük hunhar,
Ölçü bilinmez şirliğinden
Çevresine bakmadan,
Hiç canını esirgemeden,

Ölürüm diye saymadan.
Sapı çelik ulu mızrak,
Ucu eklenip uzatılmış,
Çeliği delip geçsin diye,
Onu insanın gözyaşıyla
149120 sulamışlar.
Püskülü düzgün dövülmüş,
Fil derisi kaplanmış,
Çelikliği belli olmuş,
Düz vursa — tükenesice —
Kasnak olup bükülmüş.
Kara kıldan kaplanmış,
Öylesi düşmana saklanmış.
Coşup koşarak Arbuurul
Koca Maadan'a yetişmişti,
149130 Yetiştiği yerde koca alpı
Vurup çarpıp geçmişti.
Coşup Buurul kasılıp,
Düz vurunca sırlı mızrak,
Kırılmadan — kör olası —
Kasnak olup bükülüp.
Manas'ın oğlu bahadırın
Şir olduğu bilinip,
Saldırıp mızrak sapladığında,
Pehlivanmış Madañça,
149140 Pehlivanlığı bir hayli,
Kara yanak ay baltayla —
Çevikliği ölçüsüz —
Orta beline mızrağın
O zaman çekip vurdu.
Altın yanak ay baltayla
Sapı yıkılıp paramparça,
Param parça olup sırlı mızrak
İyice kırıldı çatırdayıp.

Himself a batyr, great and ferocious,
From shir-nature beyond all measure,
Without a glance about him,
Without sparing his life at all,

Never reckoning he might die.
The great lance, steel of haft,
Its point spliced on, extended,
That it might pierce through steel,
With the tears of men they had
tempered it.
Its tassel evenly forged,
Sheathed in elephant hide,
Its steel proven plain,
Striking square — confound it —
It bent into a hoop.
Wrapped about with black horsehair,
Such a one kept stored for foes.
Arbuurul surging at a run
Had caught up with great Maadan;
Where he caught him, the great alp
He struck, smote, and swept past.
Buurul surging, tensing,
When the glazed lance struck square,
Unbroken — the blind cursed thing —
It bent into a hoop.
That the batyr son of Manas
Was shir became well known,
When he charged and drove the lance.
A pehlivan was Madañça,
His prowess considerable:
With the black-cheeked moon-axe —
His nimbleness beyond measure —
At the middle of the lance
He then hauled off and struck.
With the gold-cheeked moon-axe
The haft came down in shivers,
All in shivers the glazed lance
Broke clean through with a crack.

Param parça olup çatırdayıp
Mızrak kırılıp dururken —
Babası Manas'ın sırdaşı,
Asil Bakay'ın yoldaşı,

All in shivers, cracking,
While the lance lay broken —
His father Manas's confidant,
Noble Bakay's companion,

Gök vaşak börkü giyen,
Gök ala kalkan oynatan,
Uzaktan zoru düşünen,
Kötü söylense sarsılmaz,
Karanlıkta sürülse,
Bozkır tilkisinin izine salınsa yanılmaz,
Ak ipekle sarılmış.
Kocayınca Han Bakay —
Kurt dili gibi kenarı çekilmiş,
Bölökbay usta sırlamış,
Kara kıldan taktırmış,
Düşmana göre baktırmış,
Fil derisi kaplatıp,
Gölge yerde saklatmış.
Görenin gönlünü doyurmuş,
Som çelik, su verilmişle
Çepeçevre çattırmış,
Çelik vursa kesmemiş,
Kılıç çalsa geçmemiş.
Tutulacak yerini kenarlamış,
Kavranacak yerini süsleyip
Türlü türlü sırlamış.
Uzatıldığında parıldayan,
Kamçı değse karaltısı
Savaş davulu gibi çınlayan.
Demire saplansa geri durmayan,
Taşa vursa geçerdi,
Nişanlayıp düşmana vursa
Un ufak edip geçerdi.
Düşmana uzatılsa kızaran —
Ayaş atan Bölökbay,
Davut ile danışıp,
Onu Tökör yapmış.
Ucu eklenip uzatılmış,

Wearing his gray-lynx börk,
Wielding the gray-dappled shield,
Pondering hardship from afar,
Unshaken by ill words,
Though driven in the dark,
Set on the steppe-fox's trail, he errs not,
Wrapped about with white silk.
Khan Bakay in his old age —
Its edge drawn like a wolf's tongue,
Master Bölökbay glazed it,
Had black horsehair fitted on,
Had it tended with foes in mind,
Having it sheathed in elephant hide,
Had it stored in a shaded place.
It filled the heart of all who saw;
With solid steel, well-tempered,
He had it braced all round —
Steel struck it and did not cut,
Swords hacked and did not pierce.
He edged the place for gripping,
Adorned the place for grasping,
Glazed it in every kind.
Gleaming when leveled out,
Its dark bulk, at a whip's touch,
Ringing like a drum of war.
Not held back though thrust in iron,
Striking stone, it would pass through,
Aimed and struck against a foe,
It would grind to dust and pass.
Reddening when leveled at the foe —
Your ayaş-father Bölökbay,
Taking counsel with Davut,
Fashioned it as Tökör.
Its point spliced on, extended,

Değdiği yer boş kalmasın,
İsabet alan ölsün diye,
İnsanın gözyaşıyla
sulamış. Yiğit gök yelelinin eline

Harf işleyip çelikle sarmış,
Sapladığı düşman yerde sürünmüş,

Mızraklaşan erler devrilmiş.
O pusatı yaparken
Hunhar erin hazinesi
Epeyce eksilmiş.
Görkem olup dursun diye,
Hakanlı Beecin'in
Savaşına yormuş.
Beecin'e bela salsın diye,
Aziz cana güç gelirse,
Hunhar töre Semetey —
Aziz gök yeleli alsın diye,
Karşı duran Kıtay'a
Bir kara gece salsın diye,
Kaplan doğan Manas'ın
Böylece öcünü alsın diye,
Ayaş atan Bölökbay
Adayarak yaptığı sırlı mızrak,
Kırılıp gitmez sağlam mızrak.
İçine çelik yerleştirmiş,
Özünü su verilmiş çelikten burmuş,
Savaş için isteyerek onarmış.
Ayaş atan Bölökbay
Adayarak yaptığı sırlı mızrak.
Çok görmüş evliyan,
Gök yeleli Bakay ihtiyar,
Ayrılan yamaç yoluyla,
Kırgız'dan bunca askerle,
Kader yeterse ölürüm diye,
Manas'ın oğlu gök yeleliye
Destek olurum diye —
Taşı yaran sırlı mızrakla

That where it touched be not in vain,
That whoever it struck should die,
With the tears of men
he tempered it. Into the brave gray-maned one's hand —
He worked in letters, wound it with steel;
The foe it pierced crawled on the ground,

Men who dueled with lances toppled.
While making that weapon,
The ferocious hero's treasury
Was greatly drained.
That it might stand in splendor,
Of Beecin ruled by the Hakan
He destined it for the war.
That it might bring calamity on Beecin,
Should hardship press the blessed soul,
The ferocious töre Semetey —
That the blessed gray-maned might take it,
That upon the opposing Kıtay
He might loose one black night,
That for tiger-born Manas
He might thus take his vengeance,
Your ayaş-father Bölökbay —
The glazed lance he made with dedication,
A stout lance that will not break.
He set steel within it,
Twisted its core of tempered steel,
Fitted it gladly for war.
Your ayaş-father Bölökbay —
The glazed lance he made with dedication.
Your saint who has seen much,
The gray-maned elder Bakay,
By the branching hillside path,
With so many troops of the Kırgız,
Saying, if fate suffices, I shall die,
To the gray-maned son of Manas
Saying, I shall be his support —
With the stone-splitting glazed lance

Amcası Bakay ihtiyar,
Âlemi bilen evliya,
Gök yeleli Bakay yetişmişti,
Yetiştiği yerde sırlı mızrağı
Veriverip geçmişti.
Mızrağı Bakay verinceye dek,

Hunhar soylu Semetey
Yeniden toparlanıp gelinceye dek,
Maadañşa'nın boğası —
Bulut gibi uçar koşusu,
Kendisi sığırdan azman,
Kudurasıcanın görünüşü,
Kuğu gibi uçar bu boğa,
Dökme demirdendir tırnağı.
Yeniden toparlanıp hunhar şir
Maadañşa deve varıncaya dek —
Pehlivanmış Maadañşa,
Pehlivanlığı bir bu kadar,
Yiğitliği kat kat, kahrı güçlü,
Kapıştığını dümdüz eder,
Yiğitlik hali işte böyle,
Bu kâfirden umudu kes.
Batmanla demir kuşanıp,
Dağ gibi topuzu ele alıp,
Boğasına kamçı vurup,
Coşup duran domuzun,
Öyle-böyle deyinceye dek,
Gözü açıp yumuncaya dek,
Som içini yangın sarıp,
Dayanamayıp Maadañşa,
Kara kısa demir topuzu —
Savaşta ustaymış —
Kavrayıp çevirip —
Aziz baştaki koca kalkan,
Gök demirden tulga*,
Kapatıp giydiği çarayna*,
Nice işten geçirilmiş,
Aziz anan Kanıkey

His uncle, the elder Bakay,
The saint who knows the world,
Gray-maned Bakay came on apace;
Where he reached him, the glazed lance
He handed off and swept on past.
Till Bakay gave the lance,

Till Semetey of ferocious line
Rallied himself and came again —
Maadañşa's bull —
Its gallop flies like a cloud,
Itself a monster among cattle,
The look of the rabid cursed thing,
This bull flies like a swan,
Its hooves are of cast iron.
Till the ferocious shir, rallying,
Reached the dev Maadañşa —
A pehlivan was Maadañşa,
His prowess this much and more,
His valor manifold, his fury strong,
He flattens all he grapples,
Such is the state of his valor,
Abandon hope before this infidel.
Girded with iron by the batman,
Taking up the mountain-like mace,
Laying the whip on his bull,
The boar in full surge —
Before you could say this-or-that,
Before an eye could blink,
Fire engulfing his solid core,
Maadañşa, unable to bear it,
The short black iron mace —
A master he was in war —
Gripping and wheeling it —
The great shield at the blessed head,
The tulga of gray iron,*
The çarayna worn to cover,*
Passed through many a working —
Your blessed mother Kanıkey

Bakıp durarak yaptırmış.
Kapışmada çocuklar giysin diye,
Yılmadan düşmana saldırsın diye,
Kargaşa salıp saldırıp,
Kapışmaya gelen düşmanı
Hakan'a dek sürsün diye.
Ay balta çalsa vınlayan,

Had it made under her watchful eye.
That the children wear it in the grapple,
That they charge the foe undaunted,
Loosing turmoil, attacking,
That the foe who came to grapple
They might drive back to the Hakan.
Whining when a moon-axe hacks it,

İçindeki başa güç geçmeden,
Demir topuz vursa sektiren.
Gök yeleli erin başında
Masmavi demir çarayna.
Gök yeleliymiş Maadañşa,
«Vur» dedirtmeden yetişmişti,
Yetiştiği yerde onmayasıca,
Kara kısa demir topuzu
Kavrayıp çevirip,
Çınlatarak hunharın

No force passing to the head within,
Deflecting the iron mace's blow.
On the gray-maned hero's head
The çarayna of deep-blue iron.
Gray-maned too was Maadañşa —
He closed before one could say «Strike»;
Where he closed, the luckless wretch,
The short black iron mace
Gripping and wheeling,
With a ringing crash, upon the ferocious one's

Kalkanına çekip vurdu.
Güçlü pehlivan vurunca
Param parça oldu kalkanı,
Kalkana değince demir topuz
Çıkmıştı unu ufağı.
Hayıflandı Maadañşa:
«Âlemin hepsini aldığımda,
Alp devleri ezip
Un ufak edip savurduğumda —

Shield he hauled off and struck.
When the mighty pehlivan struck,
His shield went all to shivers;
When the iron mace met the shield,
Its dust and shards flew out.
Maadañşa lamented:
«When I took all the world,
Crushing the alp-devs,
When I ground them to dust and scattered —

Cılgınduu, Keñ-Kol, koca Talas —
Yerde böylesini görmedim.
Bahadırmış Semetey,
Yerde böylesini görmedim.
Yiğitmiş, dayanakmış,
Kuldan çıkma şirmiş.
Babası Manas üstün şir:
Maadıkan atamı boğazladığı,
Un ufak edip koyduğu —
Bu yiğitliği yerindeymiş,

Cılgınduu, Keñ-Kol, great Talas —
I never saw his like on earth.
A batyr is Semetey,
I never saw his like on earth.
A brave he is, a bulwark,
A shir sprung from mortal stock.
His father Manas, shir supreme:
That he butchered my father Maadıkan,
That he left him ground to dust —
That valor of his was in its place,

Ağırlığı zindan taşıymış.
Kırgız'ın sağlam başıymış,
Dikilmiş bir kaleymiş.
Algara ile Karagul —
İkisini çolak ettiği,
Yılkıcıları kırdığı,
Bol bol velvele saldığı,
Bacıyla* yığılan sürü malın
Hepsine dokunup aldığı —
Belalı hunharın,

His weight was a dungeon-stone.
He was the Kırgız's steadfast head,
A fortress raised upright.
Algara and Karagul —
That he maimed the two of them,
That he slew the herdsmen,
That he loosed uproar in plenty,
The herded wealth heaped with bacı —*
That he touched and took it all —
The calamitous ferocious one,

Âlemi bozan yeminbozanın
Bu yiğitliği yerindeymiş.
Alööke'nin Koñurbay'ı —
Halkı bozup, ordu sürüp,
Vuruşanlar nam salmıştı.
Kapışmaya çıkıp gelmesi,
Bu huyu yerindeymiş.
Çarpışmaya güç yetmez,
Kapışan sağ gitmemiş.
İri yaratılmış hunharı
Vuruşup kul yenemez», Âlemi bozan şir olmuş,
Deyip, o zaman hıçkırıp,
Savaş salan Maadañ'ın
Kara gözünden kan aktı,
Kanlı yüzünü solgunluk bastı.
Savaş davulunu bir vurdu,
Öncekinden çok beter,
Güçlü kâfir kürsüyü* aldı,
Kapı kanadı gibi bembeyaz diş,
Altmış kulaç gök mızrak,
Som demirden, çelikten,
Mızraklaştığı canı yere seren.
Ardından bin alpı
Destek olup gelmesi.
Burut'u un ufak et deyip,
Ezgiyi temiz vur deyip,
Şay'ın desteklediği er kişi

The oath-breaker who wrecks the world —
That valor of his was in its place.
Alööke's Koñurbay —
Wrecking peoples, driving hosts,
Those who fought had won renown.
His coming out to grapple —
That habit of his was in its place.
No strength suffices for battle with him,
None who grappled left alive.
The ferocious one created huge —
No mortal can fight and best him», He was a shir who wrecked the world,
So saying, then, sobbing,
From war-loosing Maadañ's
Black eye the blood ran down,
Pallor swept his bloodied face.
He struck the war-drum once,
Far worse than what had gone before,
The mighty infidel took the kürsü,*
Teeth white as a door-leaf,
A gray lance sixty fathoms long,
Of solid iron, of steel,
Laying low whatever soul it dueled.
Behind him a thousand alps
Coming on in his support.
Saying, grind the Burut to dust,
Saying, strike the crushing blow clean,
The hero-man whom Şay supports —

Sahiden yetişip Burut'a,
Buurul ata binen bahadıra
Madañşa'ya yetişmişti.
Silkişmeye dayanabilen,
Silkinip duran kâfire,
Önce mızrak sapla deyip,
Devirip sapla deyip,
Destekçisi koca Dañşa
Boz katırla yetişmişti,
Buurul'la dörtnala koşturup,
Madañşa'nın eline
Mızrağı verip geçmişti.
Madañşa mızrağı alıncaya dek,
Boğasına kamçı vurup,
Toparlanıp duruncaya dek —
Babası arslan Manas'tan
Üstün doğan er Semeñ,
Şay'ın koruduğu şir kişi,

Truly closing on the Burut,
On the batyr riding the Buurul horse,
He had caught up with Madañşa.
One who can endure the shaking-match,
To the infidel shaking himself,
Saying, drive the lance in first,
Saying, topple him and drive it in,
His supporter, great Dañşa,
Came up on his gray mule,
Racing at full gallop with Buurul,
Into Madañşa's hand
He passed the lance and swept on.
Till Madañşa took the lance,
Laying the whip on his bull,
Till he rallied and stood fast —
Than his father, the lion Manas,
Born superior — hero Semeñ,
The shir-man whom Şay protects,

Düşmana usta, sağlam er,
Savaşın gök yelelisi, yaman kişi,
Koruyucusu sayısız olmuş,
Canını atıp düşmana yönelmiş,
Hiddetlenip saldırsa,
On iki uzvu denk olmuş,
Hunhar şirden doğmuş,
Kavgada nam salmış.
Mızraklaştığı düşmana bin ordu gibi,
Kapışmaya girse uğurlu,
Yiğitliği halkça sınanmış,
Er Semetey keskin bakışlı.
Halktan bambaşka dişi var.
Diş bilediğinde öylece
Darı misali kıvılcım saçılıp,
Ağzından çıkan gök alev
Ağzında çatırdayıp.
Manas'tan doğan şir kişi,
Toparlanıp duruncaya dek,

Masterful against foes, a steadfast hero,
The gray-mane of war, a fearsome man,
His guardians beyond counting,
Flinging his life, he turned on the foe;
Should he attack in fury,
His twelve limbs were matched,
Born of the ferocious shir,
Renowned in the fray.
To the foe he dueled, like a thousand hosts,
Blessed with fortune when he grapples,
His valor proven by the people,
Hero Semetey keen of gaze.
His teeth unlike the people's own.
When he grinds his teeth, just so,
Sparks scatter like millet grains,
The gray flame issuing from his mouth
Crackling in his mouth.
The shir-man born of Manas,
Till he rallied and stood fast,

«Kalmuk eyerinin kaşı» deyip,
Saying, «The pommel of the Kalmuk saddle»,

«Tam yüreğin başı» deyip,
«Ölçülü yerin hizası» deyip,
«Bir ölçü yerin işte bu» deyip,
Geyik gibi boynunu kıvırıp,
Çevirip çekinceye dek,
Boğalı deve yetişmişti,
Nişanladığı yere gök yeleli şir
Saying, «The very crown of the heart»,
Saying, «The line of the measured place»,
Saying, «Here is the one measured spot»,
Curving his neck like a deer,
Till he wheeled and drew —
He caught the bull-mounted dev;
At the spot he had marked, the gray-maned shir

Vurup çarpıp geçmişti.
Mızrak ortadan bükülüp,
Emanet cana güç gelip,
Mızrak yiyen o bahadır,
Âlemden aşkın er kâfir,
Struck, smote, and swept on past.
The lance bending at its middle,
Hardship pressing the borrowed soul,
That batyr who took the lance-blow,
The hero-infidel surpassing the world,

Boğasına yüklenip,
Üzengiden ayağı çıkıp,
Gözü kayıp fildır fildır,
Boğada ayağı sallanıp,
Kendine gelemez olmuştu.
Madañ devrilip dururken,
Altı bin pehlivan yanında,
Bahadır Dañşa yetişmişti.
Pehlivanı destekleyip
Sahiden arka çıkmıştı.
İşte o zaman Bakay şir —
Ak sakalı seyrelip,
İki gözden akan yaş
Köprücükten aşağı dökülüp:
«Sakalımın akında,
Seferim yakın kalmışken,
Sonunda bir gün ölürüm deyip,
Ölmeden sağ çağımda
Hunhar soylu yavruya
Destek olurum» deyip,
Aziz Bakay girmişti.
Çevikliği ölçüsüz,
Becerikli Bakay değil mi.
Slumping on his bull,
His foot slipping from the stirrup,
His eyes rolling, spinning round,
His legs dangling on the bull,
He could not come to his senses.
While Madañ hung there toppling,
Six thousand pehlivans beside him,
Batyr Dañşa came on apace.
Supporting the pehlivan,
He truly backed him up.
Then it was that Bakay the shir —
His white beard grown sparse,
The tears that ran from both his eyes
Spilling down past his collarbone:
«In the whiteness of my beard,
With my last journey drawing near,
Saying, one day at last I die,
While I live, before I'm dead,
To the cub of ferocious line
I will be a support,» he said,
And blessed Bakay went in.
His nimbleness beyond measure,
Is he not the deft Bakay?

Nice devi deviren,
Düşmanlık edeni seren,
Sağlam Bakay değil mi.
Kocayınca Bakay'ın
Dayanaklığını gördün mü,
Hunhar ere büyük yoldaş —
Destekliğini gördün mü?
Kocayınca han ağan —
Sayısız orduya bedel gücü var,
Kuldan üstün doğmuş
Yiğidin Bakay evliyan,
Pehlivanlar kuşatıp alıncaya dek,

Destekleyip tutuncaya dek,
Nara atıp sayısız pehlivan
Ayırıp alıncaya dek,
Kökçolok ile dörtnala,

Sağlı sollu kamçı vurup,
Sağa sola mahmuzlayıp,
Yaman Bakay yetişmişti,
Sersemleyen kâfire,
Boğaya binip kavga salan
Bu Madañşa kâfirine —
Aziz Bakay yetişmişti.
Dağı yıkarcasına,
Boğasının üstünden
Devirip geçmişti.
Yer yarılıp gümbürdeyip,
Boğasından Madañ dev
Düşüp yere varmıştı.
Ardından Dañşa varıncaya dek,
Ayırıp alıncaya dek,
Elindeki Zulpukor —
Haykırıp ele alındığında
Kan içmeden boş gezmemiş,

Kana iyice doymadıkça
Yeniden kınına girmemiş.

Toppler of many a dev,
Layer-low of all who bore enmity,
Is he not the steadfast Bakay?
In his old age, have you seen
How Bakay stands a bulwark?
Great companion to the ferocious hero —
Have you seen how he supports?
In his old age, your khan elder —
His strength worth countless hosts,
Born superior to mortals,
Bakay, your brave one's saint —
Till the pehlivans closed round and took him,
Till they braced him up and held,
Till countless pehlivans, roaring,
Parted them and drew him off,
At full gallop on Kökçolok,

Laying the whip to right and left,
Spurring to right and left,
Fearsome Bakay came on apace —
Upon the dazed infidel,
The bull-mounted strife-loosing
This infidel Madañşa —
Blessed Bakay came on apace.
As if to bring down a mountain,
From off the back of his bull
He toppled him and swept past.
The earth split with a thunderous din,
From his bull the dev Madañ
Fell and met the ground.
Till Dañşa arrived behind,
Till they parted them and drew him off,
The Zulpukor in his hand —
When taken up with a battle-shout,
It never roamed idle without drinking blood;
Until well sated with blood
It never went back in its sheath.

Elindeki Zulpukor'u
Kınından sıyırıp almıştı,
Yetişip varıp Semetey
Pehlivanın başına indirmişti.
Bahadır taslayan körün
Başı gitti paramparça,
Canı gitti feryat edip.
Madañşa'yı yere serip,
Bahadır gök yeleli durmuştu.
Ötesindeki Dañşa'sını
Yine Tanrı çarpmıştı.
Onunla denk çıkmış ermiş,
Beecin'den çıkma yiğitmiş,
Fazlasıyla hunhar biriymiş.
Kapışmada önüne geçilmeyen,
Boğuşsa canı yakan,
İnsanda böylesi olmamış,
Kapışsa kana doymamış,
Karşısına çıkanı serseme çeviren,

The Zulpukor in his hand
He bared and drew from its sheath;
Semetey, closing in,
Brought it down on the pehlivan's head.
The blind wretch who played the batyr —
His head went all to shivers,
His soul departed wailing.
Laying Madañşa on the ground,
The batyr gray-maned stood fast.
His Dañşa there beyond —
God had smitten him as well.
A hero matched to him he proved,
A brave one sprung from Beecin,
One ferocious beyond measure.
None could head him off in the grapple,
Searing souls when he wrestles,
Mankind has known no other such,
Unsated with blood when he grapples,
Turning all who faced him dazed,

Rast geleni çiğneyen,
Yordamını gören şaşakalmış, Ünlü
Kıtay büyük beyi,
Yaklaşan adam bunalmış,
Rast gelen adam hor olmuş.
Beecin'den çıkmış dolanıp.
Bileği sağlam, zehri güçlü,
Yiğit Kalça gök yelelinin
Kâfiri görsen umudu kes.
En ünlüsü şirmiş,
Yer yarıldı gümbürdeyip,
Heybetle dağ gibi görünüp,
Burut'a kırgın salayım diye,
Yanında pehlivan bin olmuş, Yönelip
geldiği zamanmış.
Beecin'de adı ün salmış.
Buna benzer kim gezmiş,
Hançer sıyırıp sırıtıp,
Savaş pusatını kuşanıp,

Trampling whatever he meets,
All who saw his manner stood amazed,
The famed great bey of Kıtay,
Any man who neared was smothered,
Any man he met was brought low.
He had come roaming out of Beecin.
Stout of wrist, strong of venom,
Brave Kalça the gray-maned one's —
See his infidel, abandon hope.
The most famed of them, a shir,
The earth split with a thunderous din,
Looming like a mountain in majesty,
Meaning to loose slaughter on the Burut,
A thousand pehlivans beside him, It was
the hour he turned and came.
His name rang famous in Beecin.
Who has walked the earth his like,
Baring his dagger, grinning,
Girded in his gear of war,

Halini gören kaygılanıp,
Masmavi demir giyinip.
Pehlivanı böyle bambaşka,
Koñurbay'ın saldığı dert, ah. At oyuncusu, yaya yüğrük,
Bahadırları, erleri,
Türlü türlü şirleri —
Adına Dıñşa derlermiş,
Kapışsa canı yermiş.
Helal de yok, haram yok,
Ayırt etmezin ta kendisiymiş.
Porsuk görse tutup yiyen, Kargaşa salınan yer orası.
Marmot görse söküp yiyen,
Ne geçse kavurup yiyen.
Ardında nice ulu bey,
Hayvana çalar mahluk.
Adına Dıñşa derlermiş,
Madañşa'dan yiğitmiş.
Dağ gibi katıra binmiş,
Som çelik mızrak alıp,
Beline kılıç kuşanmış.
Bileği kalın, taş yürek,
Fil gövdeli badırek.
Yanıp tutuşan kudurası,
Kırgın yanına kuşanıp,
Aç elmas kılıç bağlanıp.
Han ölünce hep birden,
Burut'a kırgın salayım diye,
Topluca basmak töresi var.
Karşısına çıkanı ezip,

Boyun eğdirip alayım diye,
Niyeti kara kahrolası
Beecin'den beri dolanıp.
Kırk boy Kıtay ayaklanıp —
Er Kalça'nın saldığı büyük kargaşa.
Katıra binen koca pehlivan,

All who saw his state grew anxious,
Clad in deep-blue iron.
Such a pehlivan like no other,
The woe Koñurbay loosed, ah. Trick-rider, swift afoot,
Their batyrs, their heroes,
Their shirs of every kind —
Dıñşa was the name they called him,
Devouring souls when he grappled.
No lawful and no forbidden —
The very one who marks no difference.
Seeing a badger, seizing, eating, That is the place where turmoil was loosed.
Seeing a marmot, tearing it out, eating,
Roasting and eating whatever passed.
Behind him many a great bey,
A creature verging on the beast.
Dıñşa was the name they called him,
Braver than Madañşa he was.
Mounted on a mule like a mountain,
Taking a lance of solid steel,
A sword girded at his waist.
Thick of wrist, stone-hearted,
An elephant-bodied badırek.
The rabid one ablaze with fire,
Girded for the side of slaughter,
A hungry adamant sword bound on.
When the khan dies, all as one,
Meaning to loose slaughter on the Burut,
Their custom is to press in masses.
Crushing all who faced him,

Meaning to bend necks and take,
The black-intentioned accursed one
Roaming all the way from Beecin.
Forty tribes of Kıtay rising up —
The great turmoil hero Kalça loosed.
The great pehlivan mounted on the mule,

Kargaşa düşüren büyük bela.

The great calamity that brings turmoil down.

Dıñşa'yı Tanrı çarptı şimdi,
Ardından bin pehlivan.
Karşısına kul varmamış,
Yönelen kul şaşakalmış.

Dıñşa, may God smite him now,
Behind him a thousand pehlivans.
No mortal had come before him;
Any mortal who turned on him stood amazed.

Yakaladığını öylece
Kurt gibi çiğnemiş.
Eli hançerli, kendisi er,
Bahadır Dıñşa pehlivanı
Altmış kulaç mızrak alıp,
Teke tek çıkıverdi.
Kara meydan, taş yamaçta
Savaşa çıkıvermişti.
Hiddetlenip kükreyip,
Dıñşa heybetini salmıştı.
Her yandan ordusu hazırlanıp,
İnat etse, ordusuyla
Bastırmak oldu yığın ordusu,
Her yanından üşüşüp.
Yüğrüğü var, devi var,
Coşup giden heybetlisi var.
Düzelesiceyi hiç sorma,

Whatever he caught, just so,
He chewed it like a wolf.
Dagger in hand, himself a hero,
The batyr, pehlivan Dıñşa,
Taking a lance of sixty fathoms,
Came out for single combat.
On the black field, the stony slope,
He had come out for battle.
Raging and bellowing,
Dıñşa cast his dread about.
His host made ready on every side;
Should he persist, with his host —
His massed host set to bear down,
Swarming in from every side.
They have their swift ones, their devs,
Their dread ones surging on.
Never ask about the good-for-nothing lot —

Kökünden beri soyu var.
Kökü köklü Kıtay'ın
Tükenmeyen halkı var. «Yamanını kırıp geçerim.»
Kökünden beri bassa,
Saldırdığını sağ komadan
Perişan etmek töresi var.
Dıñşa mızrağı almıştı,
«Öleceksen beri gel, Burut» deyip,

Their line runs from the very root.
Deep-rooted Kıtay
Has a people never spent. «I'll mow down your fiercest.»
When they press from the root onward,
Leaving nothing they attack alive,
Their custom is to lay all waste.
Dıñşa had taken up the lance,
Saying, «If you would die, come here, Burut»,

Bol bol nara atmıştı.
«Bahadır Dıñşa pehlivanım,
Dıñşa kavgayı başlattı,
O Dıñşa'nın sesinden,

He roared his cries in plenty.
«Batyr Dıñşa, pehlivan am I» —
Dıñşa began the fray;
At that Dıñşa's voice,

Pehlivanın heybetli halinden
Yer yarılıp, dağ göçüp,
Dalgalanan kara yer
Tam ortadan yarılayazdı.
Dıñşa'nın hali işte böyle,
Kudretli bir pehlivanmış, Ötesi Sazañ-Şañ yurdu,
Öfkeden tutuşan o domuz
Kükreyen şirmiş,
Madañşa'dan bir baş üstün,
Beecin sahibi denmese,
Koñurbay'dan kat kat üstün.
Taşa çalsa kor eder,
Boğuşsa canı yok eder.
«Sen beni Madañ devi gibi mi görürsün?

Böyleymiş pehlivanı,
Boğuşan pehlivanların
Nicesi paramparça çıkmış.
Mızraklaşıp insan yenebilir mi,
İnat eden domuzla
Rast gelen sağ kalır mı?
Bunu eğdirip insan alabilir mi?
Talas'ını da birlikte yakarım».
Çehresi soğuk bahadırla
Kapışan sağ kalır mı?
Hiddetlendi, hız aldı,
Hunhar şiri gördüğünde
Bahadır Dıñşa söylendi:
«Ötede atam büyük uluktur.
Atanın körü Burut kulu,
Kahırlı Dıñşa şirmiş,
Bile bile geldim dolanıp.

Pehlivanını bağlayıp alırım,
Bütün elini feryat ettirip,
Taş kaleni un ufak ederim,
Yıldıra yıldıra kırarım.
Yöneldiğini çiğneyen,

At the pehlivan's dread state,
Earth splitting, mountains sliding,
The billowing black earth
All but split down its very middle.
Such was the state of Dıñşa,
A mighty pehlivan he was, Beyond lies the land of Sazañ-Şañ,
That boar ablaze with wrath,
A bellowing shir he was,
A head above Madañşa;
Though not called Beecin's master,
Many times mightier than Koñurbay.
Striking stone, he makes it embers,
Wrestling, he destroys the soul.
«Do you take me for the likes of the dev Madañ?
Such was their pehlivan —
Of pehlivans who wrestled him
Many came away in shivers.
Can a man best him at lances,
With the boar who will not yield
Can any who meets him stay alive?
Can a man bend this one and take him?
I'll burn your Talas with the rest.»
With the cold-visaged batyr
Can any who grapples stay alive?
He raged, he gathered speed;
When he saw the ferocious shir,
Batyr Dıñşa spoke his piece:
«Yonder my father is a great lord.
Your father's grave, Burut wretch,
Dıñşa the baleful is a shir,
Knowing full well, I came roaming.

I'll bind your pehlivan and take him,
I'll set your whole people wailing,
I'll grind your stone fortress to dust,
I'll slay you, terror upon terror.
Trampling whatever I turn upon,

Böbürleneni yere seren,
Savaşanı sağ komayan —
Kulağın duyduğu, gözün gördüğü
Alp devlerin hepsini aldım,
Karşı koyanların hepsini
Susturup yok ettim.
Dün, öfkem gelip saldırıp,
İşte hakanlı öz yurduma
Kargaşayı ben saldım.
Kuşatıp kırdım — Dıñşa'yım,
Hanlığını aldım buncasının.
Çarpışırsan, Burut, ölürsün,
Geri dönülmez gerçek yeri,
Zavallım, görürsün.
Karşına çıkan Dıñşa'yı —
Mızrağı alırsam çeviririm,
İyice cinim tutarsa,
Paramparçanı çıkarıp,
Bölük bölük ederim,
Saymadan yurdunu biçerim,
Sınırsız cinim tutarsa».
Deyip, böylece, koca Dıñşa
Bunca hiddetlenir.
Biçip devşirecek gibi,
Kudurmuşun hali işte şöyle,
Kabaran adamı
Heybesine koyacak gibi.
Kulağın duyduğu, gözün gördüğü

Laying low whoever boasts,
Leaving none who fights alive —
All your ear has heard, your eye has seen —
I took all the alp-devs;
All those who stood against me
I silenced and destroyed.
Yesterday, my wrath arisen, attacking,
On my own Hakan-ruled homeland
It was I who loosed the turmoil.
I encircled and slew — I am Dıñşa,
I took the khanates of so many.
If you fight, Burut, you die;
The true place of no return,
My poor wretch, you shall see it.
Dıñşa who stands before you —
If I take the lance, I'll wheel it;
If my cin takes me in full,
I'll tear you all to shivers,
I'll cut you piece from piece,
I'll scythe your land without a count,
If my boundless cin should take me.»
So saying, thus, great Dıñşa
Rages all this much.
As if to scythe and gather in —
Such is the state of the maddened one —
Any man who swells at him
He seems set to stuff in his saddlebag.
Of all your ear has heard, your eye has seen,

Yumru başlı insanlardan —
Bu kahrolası bir ermiş.
«Karşılaşacağım bela dev,
Büyüklüğü dağın dengi,
Ey Kudret, koruyagör,
Manas'ın oğlu Semetey
Dıñşa'dan öldü dedirtme,
Katıksız bela koca Dıñşa
Bunca gerçek dert saldı.
Mızraklaşacak Dıñşa'nın

Of round-headed humankind —
This accursed one was a hero.
«The calamity-dev I must meet,
His bigness the match of a mountain —
O Power, protect me,
Let none say Semetey, son of Manas,
Died at Dıñşa's hand;
Great Dıñşa, calamity unalloyed,
Has loosed so much true woe.
Dıñşa whom I must duel with lances —

İriliği dağın dengi,
Gök yeleliyi devirip sapladı,

Argın, Kırgız aziz yurt

Kırgına uğradı dedirtme.
Sağ kalırsak dirlik ver,
Ölüp gidersek iman ver,
Buurul'dan başka küheylan yok,
Külçoro ile Kançoro —
İkisinden başka akraba yok.
İçim kaygı, bağrım kor,
Kâfirden ölürsem gazada,
Yaradan'a gönlüm tok.
Ey Yaradan, kayıragör,
Senden başka çare yok,
İşi, Tanrım, onarıver,
Altı şirin küçüğü,
Allah'ın iyi kulu
Atam Manas, koruyagör!
Üstümdeki çeliğe
Can yanımı saplasam yarılmaz,
Tek gözlülerin hanı Dıñşa'yı
Yaradan'ın sağ koyacağı gibi
görünmez». Beri* vurmuş gibi
sendeleyen,
Som içini yangın sarıp,
Dayanamayıp bağırsa,
Bassa az sayılı halkı —
Kara kurt gibi kaynayan halkmış.
İnsandan başka bir alpmış,
Pehlivanı sıra sıra devmiş,

Kâfirin her boyu
Kara kurttan çokmuş.
Küheylan olan Buurul'un
Ulu töre Semetey
Çekip ağzını çevirmişti.
Dikkatle bakıp gök yeleli

His hugeness the match of a mountain —
Let none say he toppled and speared the gray-maned,
That Argın and Kırgız, the blessed homeland,
Were given over to slaughter.
If we live, grant us peace,
If we die and pass, grant us faith;
No pure-bred steed but Buurul,
Külçoro and Kançoro —
No kin except those two.
Worry within me, embers in my breast;
If I die by the infidel in holy war,
My heart is content with the Creator.
O Creator, show Your grace,
There is no help but You;
Mend this matter, O my God;
Youngest of the six shirs,
Allah's good servant,
My father Manas, protect me!
The steel upon my body —
Though I stabbed my vitals, it won't split;
That Dıñşa, khan of the one-eyed,
Will be left alive by the Creator —
it seems not.» Staggering as if beri-struck,*

Fire engulfing his solid core,
Should he cry out past bearing,
Should he press the few-numbered folk —
A people seething like black worms.
An alp other than human he was,
Their pehlivans devs rank on rank,

Every tribe of the infidel
More numerous than black worms.
Of Buurul the pure-bred steed
The great töre Semetey
Drew and turned the mouth about.
The gray-maned, gazing keenly,

Şaşkın bakıp durmuştu.
İşte o zaman koca Dıñşa
Hiddetlenip kükreyip —
Altındaki katırı...
Dikkat etsen yiğitmiş,
Ünlü Dıñşa bahadırı.
Altmış kulaç mızrağı,
Üstünmüş hüneri,
Ulukmuş, şirmiş,
Bunun boyu başka bir elmiş.
Zazañ-Şañ'da doğmuş,
Âlemin hepsine
Dıñşa nam salmış.
Dün kırk boyun elinde
Kalday'ın halkını kuşatmış,
Dıñşa'nın yiğitliğini görüp
Nice Kıtay bezmiş.
Hışmı sert başlatmış,
Han Koñurbay, Ezkara
Kahrına dayanamayıp
Kırılayazıp kalmış,
Yürüyüşünden toz çıkmış,
Dıñşa coştuğunda
Gücünden kan çıkmış.
Karşılaşınca bel bağlamış,
Dıñşa'nın yiğitliği —
Yiğitlik halini gördüğünde
Bütün Kıtay yanıp yakılmış,
Kapıştığını yere sermiş,
Senin gördüğün Dıñşa'yı
Zazañşañ'a han kılmış.
Kırk kapılı Beecin'in

Stood staring in amazement.
Then it was that great Dıñşa,
Raging and bellowing —
The mule beneath him...
Mark him well — a brave he was,
The famed batyr Dıñşa.
His lance of sixty fathoms,
His art surpassing,
A lord he was, a shir;
His tribe was another land.
Born in Zazañ-Şañ,
To all the wide world
Dıñşa had spread his fame.
Yesterday in the land of the forty tribes
He besieged Kalday's people;
Seeing Dıñşa's valor,
Many a Kıtay grew weary.
He opened his fury harshly;
Khan Koñurbay and Ezkara,
Unable to bear his wrath,
Were left all but destroyed.
Dust rose from his marching;
When Dıñşa surged,
Blood sprang from his strength.
Meeting him, they leaned on him —
The valor of Dıñşa —
Seeing the state of his valor,
All Kıtay burned with fervor.
He laid low all he grappled;
This Dıñşa whom you see —
They made him khan of Zazañşañ.
Of forty-gated Beecin

On dördüncü cildin sonu.

On beşinci cilt, tek gözlü devin düşüşü ve yalnız şahinin seferiyle sürer.

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT XIV
THE SAYAKBAY KARALAEV VARIANT · VOLUME XIV

Dünyanın en uzun destanı Manas, yirminci yüzyılın Homeros'u sayılan Sayakbay Karalaev'in dilinden 500.553 mısra olarak yazıya geçirildi. Bu dizi, üçlemenin ikinci parçası olan «Semetey» destanını Türkçe metni ve satır satır İngilizce edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyor.

On dördüncü cilt, Talas önündeki kızılca kıyametten Orongu'nun yada taşıyla getirdiği cadı kışına; kırk bir günlük susuz kuşatmadan Külçoro'nun gece yarısı yardığı bende ve tek gözlü devlerin karşısına dikilen Semetey'e uzanır.

SEMETEY · KARALAEV VARYANTI · CİLT XIV